
EESTI
RAHVA-
NALJANDID

EESTI RAHVANALJANDID

A-21773

EESTI NSV
TEADUSTE
AKADEEMIA

FR. R. KREUTZWALDI
NIMELINE
KIRJANDUSMUUSEUM

EESTI RAHVA-NALJANDID

Mõis ja kirik

Koostanud J. Lätt

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1957

KUNSTILISELT KUJUNDANUD
V. TÕNISSON

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUSEKS

Naljandid moodustavad eesti rahvaluules ulatusliku ja olulise tähtsusega liigi. Need on peamiselt lühivormilised humoristlikud ja satiirilised jutud, mille peaülesandeks on mitmesuguste elunähtuste, eri kihtidesse ja kohtadesse kuuluvate inimeste ja nende vahekordade koomilisse valgusse asetamisega tekitada kuulajais lõbusat meeleolu, välja kutsuda nende naeru. Koomiliseks võib aga saada Tšernõševski sõnu kasutades «kõik, mis esineb inimeses äpardunult, ebasobivalt . . . kui see pole õudne või hukatuslik».[1] Naer peab teenima inimese üleolekut kõige selle üle, mis on veider või madal, labane ja äbarik. Naeruvääristades nõnda esmajoones pahelisi nähtusi küll üksikisikute juures, aga veelgi rohkem laiemas ühiskondlikus elus, aitavad naljandid suurel määral kaasa nende nähtuste vastu võitlemisel.

Rahvanaljandid võivad olla kas humoristlikud või satiirilised, s. t. nende kaudu esitatud suhtumise iseloom tegelikkusesse võib olla erinev. Huumor toob sageli nähtavale koomilise ka elu positiivsetes nähtustes, aga satiir eitab ning piitsutab harilikult halastamatult seda objekti, mille vastu ta on suunatud. Nõnda võivad naljandid ulatuda lõbusast olustikulisest naljast kuni terava sotsiaalse süüdistuseni.

Rahvanaljandites valitseb olukorra- ja karakterikoomika ühes lopsaka sõnalise naljaga. Ainestik on ammutatud esmajoones ümbritsevast tegelikust elust. Jutustatavad sündmused seotakse alatihti kindlate isikute ja kohtadega. Tegelasi ja

[1] Н. Г. Чернышевский, Эстетика и литературная критика, Москва—Ленинград, 1951, lk. 103.

nende suhteid näidatakse ning iseloomustatakse naljandites detailsemalt kui näiteks muinasjuttudes. Kõige selle tõttu pakuvad naljandid palju huvitavat, aitavad mõista teatud ajajärgu elu-olu ja mitmesuguseid vahekordi, maalivad kogusummas suurepärase pildi rahva ühiskondlik-eetilistest tõekspidamistest ja psüühilisest laadist.

Kitsalt ühe isiku ja teatud konkreetse sündmusega seotud naljandid on aga suhteliselt vähese levikuga. Sellega seletub asjaolu, et paljusid naljandeid on kirja pandud ainult vähestes teisendites. Kuid alatasa näeme naljanditegi juures rahvaluulele omast tendentsi — seostada samu motiive ning kohandada neid kord ühe, kord teise isiku ja nähtusega, või siis koondada mitmesuguseid motiive ühe tegelase või sündmuse ümber. Niisugusel moel võivad naljandid ulatuda koguni üle keelepiiride ning teenida naljaarmastajaid eri rahvaste juures. Seda teed käivad eriti pikemad, arvukama tegelaskonna ja keerulisema süžeega muinasjutulaadilised naljandid. Nii on mõisnike ja pastoritega kemplev Uulispilli ehk Huulispea Ants[1] (= Thyl Ulenspiegel jne.) üks tuntumaid rahvusvahelisi naljandikujusid.

Eesti rahvanaljandid on teiste rahvaluuleliikidega, näit. muinasjuttudega võrreldes, enamasti üsna hilise päritoluga. See on ka loomulik, sest reageerides eeskätt konkreetsetele päevasündmustele ning tabades oma nooltega kaasaegseid isikuid, kaotab suur osa naljandeid kiiresti oma aktuaalsuse ning ununeb või töötatakse rahva poolt põhjalikult ümber. Varasemast ajast aga puuduvad meie naljandite üleskirjutused. Eesti rahvanaljandid kujutavad seega peamiselt feodalismi lõpp-perioodi ja kapitalismi-aegse ühiskonna elu ning suhteid. Kuid rahva teravmeelsus elab edasi ka tänapäeval, aidates võidelda väärnähtustega meie elus.

Uuemal ajal on rahva laiades hulkades niihästi kirjanduse teel kui ka suuliselt hakanud levima anekdoot, mida tuleb vaadelda kui naljandi eri vormi. Selle koomiline efekt on koondatud kõigepealt üllatavasse lõpplahendusse, mis on jutu kestel küll ette valmistatud ja põhjendatud, kuid ikkagi varjatud. Anekdoodid kõnelevad enamasti kõigile tuntud avalikest tegelastest ja aktuaalsetest sündmustest ning sisaldavad väga sageli ka rahvusvahelisi jutumotiive, mis kaasaja moodsate liiklemistingimuste tõttu levivad kiiresti paigast paika.

---

[1] Vt. M. J. Eisen, Hansu-raamat, Tallinn, 1920.

Vanem rahvanaljand ei oma eriti kindlakskujunenud vormi. Naljandi puänt, mis on küll olemas, ei taotle sel määral rabavat lõpuefekti kui anekdoodil. Vanem rahvanaljand esitab oma aine anekdoodiga võrreldes palju rahulikumalt ja kirjeldavamalt.

Eesti minevikulised rahvanaljandid võtavad kõige muu kõrval vaatluse alla kogu talupoja elu ja tegevuse ning tema suhted valitsevasse klassi kuuluvate isikutega ja omasugustega, teritades seega pilku eriti ühiskondlike nähtuste puhul. Head materjali naljandiloominguks annab peremehe ja sulase vahekord. Naljandites avaldub selgesti ühiskondlike nähtuste kriitika. Seades luubi alla peremeeste rikastumise sulaste ja teenijate töö arvel, näitab naljand, kuidas peremees vähese tasu ja kehva toidu eest sulaselt maksimaalset tööd nõuab. Sulane oma taibukusega aga mitte ainult ei naeruvääri sta peremeest, vaid annab oma leidlikkusega otsustava vastulöögi ja jääb enamasti ikka olukorra peremeheks.

Üksikasjalikult jälgib naljand talupoja suhet mõisa ja kirikuga. Mõisateemalised naljandid joonistavad välja kogu mõisategelaste galerii. Mõisnikku iseloomustatakse ülbena, auahnena, tigedana ja sealjuures rumalana. Talupoeg on naljandi andmeil mõisnikust ikka osavam ja taibukam.

Pahelisi iseloomujooni ja harjumusi omistatakse naljandites ka mõisasundijatele, kelleks on valitseja, opman, kubjas, kilter ja aidamees. Nende käsi käib naljandites mõisnikust veelgi halvemini, vähemalt on paljude naljandite teemaks sundijate peksmine talupoegade poolt (nr-d 81, 82, 83).

Erilisel kohal naljandites on mõisa rehepapp, keda iseloomustatakse kord kui sundijat (nr. 127), kord jälle kui tavalist talupoega, kes ei pea mõisa vara omandamist kuriteoks, vaid pigem auasjaks.

Teised mõisateenijad, nagu kokk, toapoiss, kutsar ja koerapoiss on tavalised talupojad, kelledest kutsar on eriti suur vembumees ja sakste pilkaja.

Võrdlemisi vabalt käituvad mõisa suhtes talupojad ja juhuslikud töötajad, kes ei allu otseselt mõisale. Siia kuuluvad mõisniku kohtumised võõra valla meestega teel (nr-d 153, 154, 156) ja mõisatööl olevate saarlaste ja hiidlaste kokkupuuted mõisnikuga.

Rahvanaljandite üks populaarsemaid tegelasi on pastor. Tema kasutada oli kirikumõis; ta oli talupoja suhtes tegelikult sama-

sugune kurnaja kui mõisnik. Pastorile pidi talupoeg andma andameid nagu mõisnikule ning need andamid nõuti tema käest sisse sama karmilt kui mõisas. Ihunuhtlustki jagas kirikhärra oma talupoegadele ning tegi seda naljandi andmeil koguni oma käega (nr. 194). Talupojal tuli kirikus käia samuti sunniviisil nagu teolgi. Kirikuskäimist nimetati seepärast rahva hulgas sageli jumalaorjuseks. Kaarmast kirja pandud naljand algabki sõnadega: «Muiste, kui see kange kerkuskeima orjus ikka oli . . .» (nr. 318). Pole siis ime, kui tööst väsinud talupoeg jutluse ajal enamasti tukkus või laulmise ajal oma igapäevaste toimingute peale mõtles ja neid kirikulaulusse põimis (nr-d 318, 323 jj.).

Pastor oli mõisniku esimene abiline talupoegade klassivõitluse mahasurumisel ja alandlikkuse kasvatamisel, tõotades kuulekaile igavest õndsust teises ilmas ja ähvardades vastuhakkajaid põrgupiinadega. Pastorite endi teod ja käitumine väljendasid aga kõike muud kui rahvasõbralikkust.

Rahva laiemad hulgad võtsid kindlalt kirikuvastase hoiaku, mille üheks tõendajaks ongi rahvaluule oma põhiliselt kirikuvastase sisuga. Et ristiusk talupoegadele tegelikult võõraks jäi, kinnitab kõige veenvamalt just rahvanaljand. Talupoeg suhtus ristiususse kui feodaalisandate ideoloogiasse ja tema võitlus kiriku vastu oli võitlus feodaalse kurnamissüsteemi vastu üldse.

Naljandeid usu, kiriku ja pastori teemal on tunduvalt rohkem kui mõisaelu käsitlevaid. Põhjusi selleks on mitu. Ränk mõisaorjus ja peksupiinade talumatus ei soodustanud eriti rahva naljandiloomingu tekkimist ja arenemist neil teemadel (vt. eespool toodud tsitaati Tšernõševskilt). Vanasõnagi ütleb: «Ära naera soe sööki ega saksa lööki.» Kardeti nimelt, et naermise pärast võib nii hunt kui saks kallalegi tulla. Mõisa- ja orjuseteema leidis ammendavamat käsitlust vanades rahvalauludes. Mõisaelu kajastus ka rohketes muistendites ja vanasõnades. Kiriku ja pastori käsitlemist leiame aga teistes rahvaluuleliikides, kui välja arvata riimiline rahvalaul, väga vähe. Ja peale kõige muu — kasutavad vastaspooled ju võitluses enamvähem sama relva. Mõisniku sundusele ja vägivallale vastati logelemisega ja mõisa vara omandamisega, millesse suhtuti nagu oma kätevaevasse kunagi. Pastori peamiseks tööriistaks oli aga sõna ja selle vastu võideldi samuti sõnarelvaga. Võõrast rahvusest pastorite vigane rahvakeeleoskus ise oli esimene, mis sai rohke pilke osaliseks. Vaimulikke iseloomustades piitsutab

naljand ennekõike pastorite suurt rahaahnust. Pastor on nõus ainult kõrge tasu eest matmis- ja laulatustalitust pidama. Mööda ei minda ka usumeeste ebakõlblatest eluviisidest.

Kiriklikke talitusi käsitledes ei näita rahvalooming mitte ainult seda, kui vähe on usk talupoegadesse juurdunud, vaid paljastab ka vaimulike endi suhtumist kiriklikesse talitustesse. Pastor isegi unustab, et on pühapäev (nr. 331) või jälle ahastab kiriklike talituste rohkuse üle pühade ajal (nr. 332). Armulauatalitusel, mis peab teenima patukahetsust ja pattudest lunastamist, ajab pastor ilmalikke asju, teeb hobusevahetamise kaupa jne.

Piibli lugemist ja pühakirja õpetamist teostati mitmel viisil. See algas nn. laste loetamisega, mil kirikuõpetaja kontrollis eelkooliealiste laste lugemisoskust. Tõsisem pühakirja õpetamine toimus aga leeris, kus noor inimene pidi omandama niipalju teadmisi «usutõdedes», et teda võidi vastu võtta kristliku koguduse liikmeks. Lugemisoskust tuli näidata ka siis, kui noored tulid pastorile abiellumise soovist teatama. Pastor laskis siis noortel ikka pühakirja lugeda, millest tuleneb kogu toimingu rahvapärane nimetuski — lugemine. Vahel anti abiellumiseks luba ka siis, kui vähemalt üks soovijaist lugeda oskas.

Vaimuliku kirjanduse lugemisel oli siiski oma positiivne külg, nimelt laienes sellega rahva lugemisoskus üldse. Pastor ei jäta aga väljendamata vaenu ilmalike raamatute vastu, mis «meelt segavad» (nr. 334).

Eesti pastori- ja papinaljandite rohkusele on avaldanud kahtlemata soodustavat mõju veel nende arvukas esinemine naaberrahvaste juures. Vene folklooris on pappide kohta käivaid satiirilisi jutte eriti palju, nagu seda mainib muuseas ka Belinski oma kirjas Gogolile, iseloomustades pappe järgmiselt: «Kas ei ole papp Venes kõigi venelaste meelest liigsöömise, ihnsuse, lömitamise ja häbituse kehastaja?»[1] Eesti rahvaloomingus omistatakse pappidele üldiselt samu omadusi. Pappi pilgatakse tema liigjoomise, kaardimängimise ja liiderlikkuse pärast. Samuti naerab rahvas papi vähese kirjaoskuse üle.

Rahva vähest respekti usu ja kirikumeeste ees on kodanlikud teadlased ainult märkinud. Lähemalt on puudutanud küsimust M. J. Eisen. Ta kirjutab oma rahvanaljandite väljaande eessõnas: «Näib, nagu oleks rahvanali sotsialistlise ajakirjanduse

[1] V. Belinski, Valitud artiklid I, Tallinn, 1948, lk. 370—371.

juures koolis käinud õpetajate kallalekippumist õppimas. Kes teab, või on lugu nii, et sotsialistline ajakirjandus on pilkenooli rahvanalja käest lainamas käinud.»[1]

Klassivõitluse relvana omas ühiskondliku sisuga rahvanaljand minevikus suurt tähtsust. Kui võidi nalja teha ülemuste kulul, lastes neid paista rumalatena ja saamatutena, talupoega aga targana ja osavana, siis ei saanud armastusest ega kartusestki nende ees enam juttu olla. Talupoeg tundis, et ta seisab oma ülemustest vähemalt moraalselt kõrgemal.

Varasemad rahvaluulekogujad ei pööranud naljandite kogumisele erilist tähelepanu. Lauldav rahvalaul oli see, mis kõige enne tähelepanu köitis. J. Hurt tegeles otseselt rahvalaulude väljaandmisega, seetõttu saadetigi talle ennekõike rahvalaule. Naljandeid on Hurda kogus suhteliselt vähe. Suuremat tähelepanu naljandite kogumisele on pööranud M. J. Eisen. Ta tundis ise huvi rahvajuttude ja ka naljandite vastu ning toimetas neid trükki. See virgutas ka tema kaastöölisi naljandite kogumisele. Nii ongi Eiseni rahvaluulekogu naljandite poolest rikas. Hiljem teostati juba süstemaatiliselt naljandite kogumist, koostati sellekohaseid küsitluskavu jne. Praegu jätkub kõrvuti teiste rahvaluuleainete kogumisega ka naljandite kogumine.

Varasemas ajakirjanduses ja perioodilistes väljaannetes leidub siin-seal juhuslike tõlkenaljandite kõrval ka eesti rahvanaljandeid. Eri väljaandena avaldas M. J. Eisen trükis 1895.—1901. a. viievihulise naljandite valimiku[2]. Täielikum naljandite kogu ilmus Eisenilt 1909. aastal pealkirja all «Eesti rahvanali».

Kahjuks ei respekteerinud Eisen mitte alati rahvaehtsat sõnastust. Tema poolt kirja pandud ja trükis avaldatud naljandid on suuremal või vähemal määral ümber sõnastatud. Ka puuduvad Eiseni poolt üles kirjutatud naljanditel sageli andmed nende päritolu ja kogumise aja kohta.

Naljandeid mõisa ja kiriku teemal on seni trükis avaldatud äärmiselt vähe. Eiseni väljaannetes leidub neid ainult üksikuid. Nende ulatuslikumat publitseerimist plaanitseti 1941. a., millal R. Põldmäe toimetusel alustati mitmeköitelist väljaannet «Eesti rahvanaljandid». 1941. a. ilmunud köide sisaldab naljandeid perekonnaelu aineil.

---

[1] M. J. Eisen, Eesti rahvanali, Tallinn, 1909, lk. 7—8.
[2] M. J. Eisen, Rahva nali I—V, Tallinn, 1895—1901.

Käesolev väljaanne jätkab eesti rahvanaljandite tutvustamist laiematele rahvahulkadele ning valgustab rahva suhteid mõisa ja kirikuga. Selle koostamiseks on läbi töötatud ENSV TA Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseumi käsikirjalised rahvanaljandite kogud, milles leidub ligemale 20 000 naljandi üleskirjutust. Kuna tekstid antakse põhiliselt niisugusel kujul, nagu nad leiduvad rahvaluulekogudes, siis peaks väljaanne rahuldama ka neid lugejaid, kes tunnevad huvi rahvaluulealase allikmaterjali vastu.

Valimikku on paigutatud sisult eredamad ja väljendusrikkamad teisendid. Kahjuks on paljud mineviku väheteadlikud ja vähese kirjaoskusega kogujad naljandeid kirja pannud mitte jutustajate poolt esitatud sõnastuses, vaid on naljandi sisu omapoolselt ümber jutustanud.[1] Sel moel on rahvaehtne ja tabav jutt sageli välja venitatud ja lahjendatud ning naljand on kaotanud temale omase mõttetiheduse ja kujuka väljenduse. Parema teisendi puudumisel, kuid sobiva sisu korral on ka mõned niisugused jutud kogumikus ära toodud.

Materjali valikul on murdelisi üleskirjutusi eelistatud kirjakeelsetele, sest murdelistes tekstides väljendub rahvapärane jutustuslaad enamasti paremini.

Sama naljandi variante on esitatud ennekõike laiema levikuga naljandite puhul ja sellisel juhul, kui teisend lisab oluliselt uut või valgustab antud olukorda ja isikut teisest aspektist.

Tekstide redigeerimisel on tulnud teha mõningaid väheolulisi parandusi ja ühtlustamisi. Nii on varasemate kogujate vananenud kirjaviis muudetud tänapäevaseks. Murdelised tekstid on ära toodud nende algupärasel kujul. Kirjakeelsetes tekstides üksikult esinevaid murdejooni on säilitatud aga ainult siis, kui neil teksti seisukohalt on eriline tähtsus, kui nad lisavad väljendusse näiteks värvikust ja emotsionaalsust. Niisuguseid murdekeele vorme on säilitatud ennekõike dialoogides.

Omapoolseid lisandusi naljandi teksti on toodud ainult sisu selguse huvides. Juurdelisatud sõna on paigutatud nurksulgu-

[1] Mitmed rahvaluulekogujad, nagu J. P. Sõggel, H. Karro, J. Sandra jt. on oma üleskirjutustes eemaldunud rahvapärasest esituslaadist. Enamiku naljandite kogujate töö on aga täpne ja usaldatav. Viimaste hulgas on niisugused nimed, nagu J. Saalverk, J. Liilienbach, J. Neublau, E. Poom, T. Võimula (Viedemann), E. Ennist, R. Viidebaum, E. Reinart jt. Kõige paremad kirjapanekud on tehtud viimase paarikümne aasta jooksul kutseliste folkloristide ja hästi instrueeritud korrespondentide poolt.

desse. Üksikute sõnade väljajätmist või nende järjekorra muutmist, mida on tehtud parema loetavuse pärast, tuleb ette ainult mõne naljandi juures.

Seoses murdeliste tekstidega on tulnud kasutada kehtivas kirjaviisis mittekasutatavaid märke. Nii on larüngaalklusiili sõna lõpus märgitud '-ga, palatalisatsiooni ′-ga. Trükitehnilistel põhjustel on peamiselt Lõuna-Eesti aladel esinevaid ülipikki *e-* ja *i-*, *o-* ja *u-*, *ö-* ja *ü*-vahelisi häälikuid kirjutatud vastavalt *ii-*, *uu-* ja *üü*-ga.

Heade ja usaldatavate murdeliste tekstide puhul on sõnaalgulise *h* esinemine jäetud nii, kuidas koguja seda on märkinud. Muudel juhtudel on selle kasutamist ühtlustatud kirjakeele kohaselt.

Muutmata on jäänud ka naljandite pealkirjad, kui need algtekstis on olnud olemas. Kui originaalis pealkiri puudub, on ühtluse mõttes koostaja poolt pealkiri lisatud; sel juhul on pealkiri paigutatud nurksulgudesse.

Iga teksti lõpus on ära toodud viide selle kohta, millises rahvaluulekogus asub naljand (fond, köide, lehekülg). Sellele järgneb materjali põlvnemiskoht, üleskirjutaja ja jutustaja nimi ning üleskirjutamise aeg. Põlvnemiskohana on vanemate kogude puhul märgitud kihelkond, vald ja küla, nõukogude-aegsete, pärast rajoneerimist saadud korjanduste puhul rajoon ja külanõukogu, sulgudes on lisatud end. kihelkond. Kohanimede puhul on kasutatud järgmisi lühendeid: khk. — kihelkond, v. — vald, m. — mõis, k. — küla, al. — alev, raj. — rajoon, k/n. — külanõukogu.

Väljaanne sisaldab peamiselt lühinaljandeid. Soovides aga näidata naljandite repertuaari võimalikult laialt, on valimikku paigutatud ühelt poolt niisuguseid lühikesi tekste, milles tegevust peaaegu ei olegi, mis sageli koosnevad ainult ühe isiku ütlusest (näit. nr-d 1, 5, 6, 29, 37, 330). Teiselt poolt on esitatud ka pikemaid, keerulisema sündmustiku ja hulga tegelastega muinasjutulaadilisi naljandeid (nr-d 139, 151, 159, 160, 293, 296) ja kohalikke naljajutte. Viimased on eriti iseloomulikud Kodavere juturepertuaarile (nr. 482). On loomulik, et seejuures võib ette tulla ka mõnesugust lõikumist novellilaadiliste muinasjuttude ja isikumuistenditega.

Naljandite järjestamisel ja rühmitamisel on valitud portreeline põhimõte. On tõstetud kõigepealt välja mõisa ja kirikuga seotud tegelased ning siis, kas ala- või järgnevates peatükki-

des näidatud nende omadusi, tegevust ja talitusi, mille vastu on naljandid sihitud. Mõisa-naljandites tekib konflikt peaaegu alati mõisniku ja talupoja vahel. Suurem hulk neist iseloomustab mõisnikku, kuid osas säärastest naljanditest on aktiivsemaks pooleks talupoeg. Seetõttu on osutunud vajalikuks moodustada veel omaette peatükk «Moonakas, teomees, talupoeg».

Naljandites nimetatud isikute kohta on toodud joonealustes kommentaarides andmeid. Nii on pastorite puhul antud nende ametisoleku aeg vastavas kihelkonnas. Kuid mõisnike kohta ei olnud enamikul juhtudel võimalik täpsemaid andmeid tuua, sest üks mõis kuulus sageli mitme põlvkonna kestel ühele aadlisuguvõsale. Naljand ei anna aga enamasti täpsemaid teateid, millist mõisnikku just on mõeldud.

Naljandite sisule lähenemist peaksid kergendama ka haruldasemate murdesõnade ja -vormide seletused.

Raamatu lõpus on toodud tekstides esinevate kohtade ja nimede register ja naljandite üleskirjutajate nimestik.

Rahvanaljandite kaudu peaks lugeja saama osalisegi ettekujutuse mineviku-eestlase leidlikkusest, huumori- ja kriitikameelest, kuid ennekõike tervest elutundest ja elujõust, mis laseb raskematestki olukordadest üle saada huumoriga.

Kuna rahvalooming üldse ja naljand eriti valib oma aine tõsielust, siis peaks naljandite lugemine andma usutava pildi oma aja olustikust ja ühiskondlikest vahekordadest, rahva eluviisidest ja tõekspidamistest.

Niisugusena peaks naljandite lugemine kaasa aitama rahva mineviku paremale tundmisele ja ajaloo-faktide elustamisele ja kinnitamisele. M. Gorki kirjutas: «Kuigi anekdoot on teravmeelsus, kaunistab ta ajalugu nagu kunstiline miniatüür kroonika lehekülgi.»[1]

Naljandites peituv huumor sütitab kindlasti ka tänapäeva lugeja meelt.

---

[1] М. Горький, Полное собрание сочинений, № 26, Москва, 1953, lk. 202.

I

MÕIS

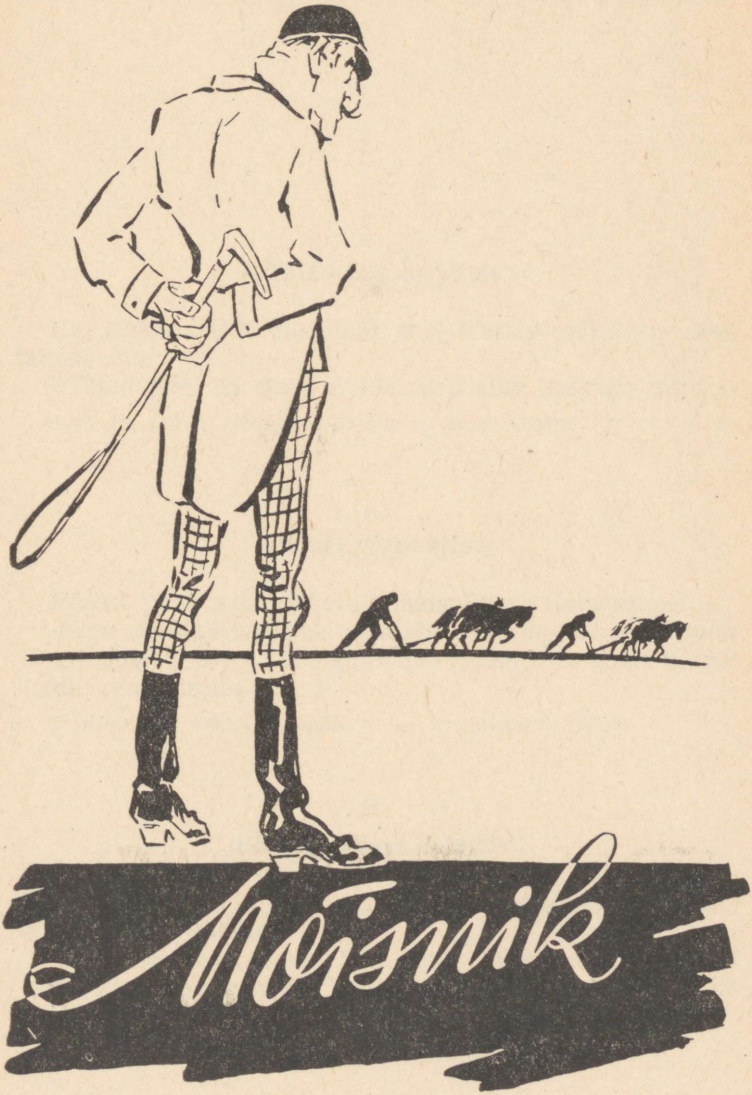
Mojnik

1.

[«Täiäd pias on sino»]

Kui [aasta] 1800 kirjotedi, ütel Kastre mõisaherr oma talomehele:

«Täiäd pias on sino, muido olep sinu keigega minu.»

H III 16, 610 < Võnnu — J. Kilk < emalt (1888).

2.

[Pärast pärisorjust]

Pärast pärisorjust ütlevad mõisnikud talumeestele:

«Ega ma sind küll just sundida või, aga ma ootan seda jaagupipäeva, see on üks kallis päev, siis võib kohta ülesse üelda, renti lisada.»

E 15183/4 < Jõhvi, Kuremäe v. — J. Lilienbach (1895).

3.

[Pärast priiuse tulemist]

Pärast priiuse tulemist seletanud proua külamehele, kes temale vastu rääkinud:

«Minu ei võip sinule küll nüüd miski teha, et sinu vastu haukuma, aga kui minul oleks üks tjuk sennik, siis minu paneks seda sinule suhu!»

E 32091 (107) < Narva — J. Sirdnak (1897).

4.

[**Peksuseadus kadunud**]

Üks mõisahärra käind alati vaatamas, kas teomehed heaste niidavad. Ta katsunud kepiga heinakaare-alused läbi — ehk on mõnes kohas rohtu kasuma jäetud.

Üks teomees oli pand sügava allika peale paksu korra niidetud rohtu. Kui härra tulnd kepiga turkima, kas rohutuka all ka kasvavat rohtu on, kukkund ta jalgupidi allikasse. Kubjas tahtnud teomeest lüüa, aga peksusäädus oli juba kadund. Siis härra hüüdnud:

«Ära löö, ära löö! Sõima teda hästi, ütle tale liits, ütle tale kõik, mis sa mõistad!»

ERA II 129, 653/4 (25) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < Juuli Tamm, sünd. 1888. a. (1936).

5.

[**Pajupõesas maksis palga**]

Ennä mõisaärral kepp tegi tüö ja pajupõesas maksis palga, nüüd tieb suu tüöd ja task maksab palga.

H II 11, 172 (10) < Rakvere, Kloodi v., Paatna k. — J. Lilienbach (1890).

6.

[«Inimene algab alles parunist»]

Luunja parun Nolken ütelnud ja kirjutanud ka kusagil raamatus:

«Der Mensch fängt erst mit dem Baron an!»

E 8° 6, 59 (253) — M. J. Eisen (1929—1931).

7.

Erra

Vanal muinasajal tuli ühäkõrra postipoiss ühtä mõisa, kiri kääs, ja andas kirja erra kättä ja küsis, et: «Kas siin elab sie inimene?»

Erra vahtis kirja kaua aiga ja ütäl, et: «Siin mõisas senenimelist inimest ei ela.»

Postipoiss vasta, et: «Mulle juhatati, et üks senenimeline nuormes siin mõisas piab elama.»

Erra, et: «Siin mõisas elan mina, minu naine ja üks sigadepoiss.»

Postipoiss, et: «Aga kui küsida tohin, mis sene sigadepoisi nimi on?»

Erra, et: «No, sie nimi tämäl küll on, mis kirjagi pääl, aga siin on erra ju nime ette kirjutetud. Erra senenimelist siin küll ei ela.»

Kiri jäi siiski mõisa, aga kirjutajale lasti üälda, et erra nime talupoja nime ette kirjutada ei tohi.

ERA II 268, 414/5 (3) < Jõhvi, Kohtla v. ja k., — E. Mets < M. Vihmann, 80 a. (1939).

8.

[Talupojal ei tohi härra riideid olla]

Kord olla sugulased, kes Peterburgis, omakstele kingituseks saatnud ühele saapad, teisele pitkad püksid, kolmandamale ulaga mütsi, missega jaanipäev mõisa läinud. Härra ütelnud: «Mis mina omale ümber panen, kui sinul, koeral, nisukesed riided seljas on!»

RKM I 2, 15 < Karja — C. Allas (1903).

9.

Pott, too portselanitükk siia!

Üks mõisaproua seletanud oma teenritele, et teenijad kui pottnõud, hantvärgid — tinanõud ja saksad — portselanriistad olla.

Varsti peale selle käskinud ta kutsarit, et see amme lapsega [tema] juurde laseks tulla.

Kutsar läinud ja hüüdnud proua enese kuuldes: «Pott, too see portselanitükk proua kätte!»

E 22985/6 (2) < Risti — J. Niinas (1896).

10.

Niisugune peab härra müts olema

Härra saatnud oma toapoisi poest mütsi tooma. Poiss läheb juudi poodi ja toob ühe mütsi, mis maksab rubla.

Viib mütsi härra kätte, härra küsib:

«Mis müts maksab?»

Poiss vastab, et rubla maksab.

Härra andis mütsi poisi kätte ja ütles:

«Mine, vii ruttu müts tagasi ja too uus! Kas see ka mõni müts on, mis rubla maksab!»

Poiss viib mütsi poodi ja räägib juudile, kuidas lugu juhtunud. Juut võttis mütsi ja pühkis harjaga tolmust puhtaks, andis toapoisi kätte ja ütles:

«Vii see müts härra kätte tagasi ja ütle, et ta kolm rubla maksab.»

Poiss teeb, kuidas juut käskis, ja viis mütsi härra kätte tagasi.

Härra küsib jälle: «Mis müts maksis?»

Poiss vastas, et kolm rubla maksis.

Härra ütles: «Nüüd sa oled tubli poiss, vat niisugune peab härra müts olema!»

E 33013/4 < Tõstamaa, Tõstamaa v., Tõhela k. — J. Barson (1897).

11.

[Talupojad söövad nii, nagu proua tagatoas sõi]

Poiss viinud mõisaprouale maasikaid. Proua võtnud maasikad poisi käest ja läinud teise tuppa. Poiss jäänud ukse taha ootama. Ukse vahelt näinud aga poiss, et proua teises toas maasikaid pühuga suhu ajanud.

Vähe aja pärast tulnud proua jälle poisi juurde, maasikataldrek kääs. Nokkinud nõela otsaga maasikaid ja pistnud suhu, ise küsinud poisi käest:

«Kudas teie, talupojad, ka kodu neid maasikaid sööte?»

Poiss kostnud otsekoheselt: «Meie sööme maasikaid kodu ikka niimoodi, nagu proua neid tagatoas sõi!»

E 6591 (11) < Tapa — J. Ekemann (1893).

12.

Härra ja kubjas

Üks härra kiitnud: «Kui mina siit ilmast lahkun, siis sõidan ma teises ilmas niisama kuuehobuse tõllaga kui siin!»

Kubjas ütelnud: «Kes teab, kas seal antakse luba kuut hobust pidada, seal peavad jo kõik ühesugused olema.»

«No, kui seal kuue hobusega sõita ei saa, siis neljaga lasen ma ikka,» öölnud härra.

«Ei tea, kas seal antakse luba nelja hobust pidada, seal peavad kõik jala käima või lendama,» ütelnud kubjas.

«Noh! kahega kihutan ma ikka, ehk kurat võtaks!»

E 17972 < Ambla, Ambla v. — J. Neublau (1895).

13.

[Sakste jäuks taevas ise kammer]

Kirikhärra rääkind kord mõisnikute seltsis taevasest elust ja ütelnud:

«Taevas on kõik üheskoos, olgu saks või sant, peremees või teenija.»

Proua hakand kohe hädaldama:

«Kudas ma võin oma köögi-Leenuga ühes kohas olla!»

Siis kiriksand ütelnd: «Ei, ei, seal peab ikka sakste jäuks üks ise kammer ka olema.»

RKM II 9, 104/5 (27) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom (1947).

14.

Piimavennad

Kaks mõisapreilit juhtunud jalutades tiumehe juure, kes välja peal kesa künnud.

«Näe, kus minu piimavend!» ütelnud esimine, künnimehe peale näidates.

«Vuih, kas sa oled siis talunaise piimaga üles kasvatatud?» imestanud teine.

«Jah,» rääkinud esimine, «talunaine oli mul ammeks.»

«Vuih!»

«Aga kes siis sind on imetanud?»

«Mina olen lehma piimaga üles kasvatatud.»

«Noh, siis pole ju sinu piimavend sugugi kaugel,» ütelnud esimine härja pääle näidates. «Vahe on ainult see, et sinu piimavend veab ja minu piimavend taga sunnib.»

E 41854/5 < Kuusalu — A. Ploompuu (1901).

15.

Osav paluja

Üks mõisnik lasknud kalameestel kõik noodad ära võtta ja mõisa tuua, sest et nad üle keelu tema piiri rannas räimi püüdnud, mille eest ta renti või maksu nõudnud.

Küll käinud mehed mõisas ja palunud haledasti, et [mõisnik] nende noodadki kätte annaks, võtku tasu mis võtab. Kõik ei aita. Härra meel jääb kõvaks.

Seal läinud siis üks halli peaga vanake oma õnne katsuma. Mõisa õue peal tulnud härra vastu, ratsapiits käes, — tahtnud ratsutama minna. Käsi kokku pannes ja põlvili langedes ei teadnud vanake hirmuga, kuidas paluda. Saanud siis vaevalt sõnad suust ütelda:

«Oh sa jumala järgmine, kõige kõrgema vennapoeg — lunasta ikka mo noot välja!»

Härra nägu löönud ülilahkeks:

«Mine, naine, sinu ja kõikide noodad saavad kätte antud, sest sa oskad hästi paluda!»

E 21139/40 (1) < Saarde, Jäärja v. — J. Jakobson (1895).

16.

[Jumala järgmine mies]

Saarlased õlivad siin kraavi kaivamas ja näväd käisivad merel ka. Aga Püssi herra võttas neie võrgud välle, et näväd püüdasivad tämä maa pääl.

Siis saarlased läksivad herra kääst oma võrku ärä tuama. Este ütlesivad, et: «Armuline herra, anna mede püüksed tagasi!»

Aga ei herra andand. Küll saarlased palusivad, aga ei.

Viimast saarlased palusivad ninda: «Armuline ja aulik herra, maa ning mere kuningas, jumala järgmine mies, anna ikke mede püüksed tagasi!»

Niisikäse palve pääle andaski herra neie võrgud tagasi.

ERA II 215, 507 (13) < Lüganuse, Püssi v., Aa as. — H. Reintop < M. Reintop, 50 a. (1939).

17.

[Härra tahab kummardamist]

Mõtsa trahvi nüüd veli suure omma. Mi tsura tõi mõne aiavitsa mõtsast. Herr vet kaivas kohtohe, sääl mõsteti viiskümmend ruublet tullo herräle. Ni poig heit paari

kumaruise herrä jalale, tuu jät't rutto kümme ruublet maaha. Ma sis tsurmse poeale: «Kas na kumaruse sul nii kal'le umma? Paari kumaruse iist said kümme ruublet är.» Poig heit viil kumarust kümme, nii herr kink kõõ nelikümmend kah, a mõistija-hirr võt't iks katskümmend ruublet umma pudsaja kullu.

H III 22, 319/20 < Räpina, Toolamaa v. — I. Suurmann (1894).

18.

Paruni akna all ei tohi käia

Putkaste mõisa parun Stakelberg[1] põle eluaegaski sallind, et keegi ta akna all keis. Eks üks Kõpu mees tuli siit vilja ostma. Va teomehed-kelmid juhatavad võera otse paraadnast sisse.

Me õpetasime teda ilusti, et: «Mine aga siit otse. Ühes toas tuleb tõmbi sabaga koer vastu, äi sest maksa välja tehagi.»

Mees läkski. Me kõik põesa taga vadasime, mis sest välja tuleb.

Äi põlnd kaua odada ühti: esiteks tuli trepist alla see tõmbi sabaga koer, siis kõplane ja viimaks seisis parun piitsaga trepil.

ERA II 188, 302 (11) Käina, Käina v., Mäe k. — E. Ennist < Ants Lammast, sünd. 1887. a. (1938).

19.

Miis või kävvö mütsüga

Vanast, kui ol'l viil orjaaig ja meil valits kepisäädüs, ol'l üteh mõisah väega kuri herr. Kui talopoja mõisast müüdä lätsivä ja herrä joba kavvõst näivä, pidivä na mütsü maaha võtma. Kes sedä es tii, tuud uut mõisa tallih tulinõ sann.

Sääl vallah elli kah üts vana kavval kongumiis Parmu Paap. Ütskõrd kangõ külmäga talvõl läts Parmu Paap mõisa hoovist läbi, jät't kübärä päähä ja piibokoso suuhtõ,

[1] Otto v. Stackelberg (1812—1887) — Putkaste mõisnik.

arvas, et egas herr seo külmäga väläh ei hiili ja tedä nigunii ei näe. Aga herr nägi läbi akna, et miis lätt mõisa hoovist läbi, müts pääh ja piibokoso tossas hambeh. Ta las'k tarõpoisil julgõ meehe küüke kutso ja käräht tälle nii kõvasti, et anoma pliidi pääl värisemä naksiva:

«Kas sul, kurade lontrusõl, muna omma mütsü seeh, äh? Käüt herräst müüdä mütsülott pääh, piibokoso tossas hambeh, äh! Läät talli ja saat kolmkümmend huupe.»

Parmu Paap viide talle ja käste mõisa vahimehel tälle anda kolmkümmend soolast. Vahimiis lubas täpselt käsku täita. Aga kui timä Paapu nägi, heitö väega ärä, sest Paap ol'l mõisa vahimeehe ono, kes paar kuud tagase ol'l timäle perüs vahtsõ lambanahast kaska toonu kingitüses.

«Mis nüüd tulõ tetä?» küsse timä ono käest. Pesmä piät, aga kuis sina hääd onno ummõtõ pessät. Kui ei pessä, saad esi.

Herr kuuld rüükmise perrä, kuis vitso andas. Mis küll meist nüüd saama nakas? Parmu Paap tõs't haanäkoti pessupingi pääle ja ütel vahimeehele:

«Anna nüüd õigõ tugõvahe!» ja esi nakas väega kur'a helüga rüükmä, nii et kogo mõisa vasta helise.

Herr kitse peräst vahvat vahimiist ja and tallõ viil ruuble peio.

Mõnõ nädälä peräst lät's Parmu Paap jälke mõisa hoovist läbi, müts pääh ja piip suuh. Herr trehväs seokõrd parajastõ õkva vasta tulõma. No nüüd läts põrgo vallalõ. Herr karõl üles, tramp jalgoga ja kär'k nigu kõgõ kõvõmb pikne. Võt't Paabu tukast kinni, vei talli mano ja käs'k vahimeehel tallõ anda kuuskümmend kepihuupe.

Kui herr talli mant umma tarrõ ärä läts, võeti vana vaenõ haanakott jälke käsile, ja vana Parmu Paap tänit nüüd nii kõvastõ, et kõik eloh elõvusõ pakko panniva. Peräst pesso las'k herr vahimeehe hindä mano kutso ja nõudse perrä, misperäst tuu hull inemine las'k hindä ummõt nii hullustõ pessä, kuna saat ju pessüst hindä ärä hoita, kui võtat mõisast läbi minnen mütsü pääst ja piibo suust.

Vahimiis selet, kuis Parmu Paap ol'l tedä opano herräle seletämä. Timä olõvat tarõ katussõ päält maaha sadano, pää lahke löönö ja nüüd müts üteh kõike veriste hiustõga pää külge kinni kasuno.

«Kinni kasva, kinni kasva, no käigu sis minugi pärast mütsiga, aga piip ike käkib ta ärä.»

Tollõst saadik võis vana Parmu Paap alate herräst mütsüga müüdä kävvä, pinige es haugu tedä inämb mõisa hoovi pääl.

ERA II 262, 28/31 (20) < Räpina, Leevi v. — D. Lepson < Osvald Mürk, 63 a. (1939).

20.

[Müts maha!]

Üks härra tahtnud, et kes iial vastu tulnud on, juba eemalt pidanud mütsi maha võtma ja teda teretama. Kes seda mitte ei teinud, see olla varsti naha peale saanud.

Ükskord külmal talvisel ilmal olnud härra tee ääres metsa vaatamas. Hiidlane juhtunud puunõukoormaga sealt kaudu minema. Mees teadnud küll, et härra teretamist tahab, aga läinud siiski kaudu ilma sõna lausumata.

Härra, kepp käes, hiidlasele järele: «Kus sa, lontrus, lähed, kas härra ees mütsi maha võtta ei mõista?»

Hiidlane hakanud hobust kinni pidama: «Tpruu, mära, saksad tahtvad tere ka saada!»

Pidanud hobuse seisma, sidunud ohjad kinni ja hakanud kindaid käest ära kiskuma. Selle järele päästnud talimütsi paelad lahti. Kuni kõik valmis saanud, läinud oma veerand tund aega mööda. Nüüd kahmanud mütsi peast maha, pööranud härra poole ja lausunud:

«Noh, tere siis ka, aulik härra!»

H II 66, 24/5 (5) < Karja — G. Kuldsep < M. Liiv (1898).

21.

[Müts maha!]

Kord on üks teomees tahtnud härrat vihastada. Härra tahtnud, et iga mees, kelle ligi tema läheb, peab mütsi peast ära võtma.

Teomees on suvel iga keskhommiku ajal kuue seljast ja mütsi peast ära võtnud ja maha pannud. Kui siis

härra põllule tulnud, ei ole mehel mütsi peast äravõtmist olnud. See on härrat vihastanud, mis hirmus.

E 27957 (10) < Haljala, Vihula v. — D. Pruhl (1896).

22.

[«On sinul täid mütsis?»]

Parun möödaminevale karjasele, kes mitte mütsi paruni ees maha ei võta: «On sinul täid mütsis, et teda maha ei votab?»

Karjane (hiidlane): «On küll, kas ehk parunihärra soovib omale uut seemet?»

H III 30, 49 (1) < Kadrina, Undla v., Imastu as. — G. Rumberg < J. Liesfeldt (1904).

23.

[«Kust mees sa oled?»]

Korra läinud Are valla mehed linavooriga Talinasse. Siinpool Talinat olnud teede peal sügav lumi, nii et vastutulejatel alati tüli kõrvaminemisega olnud.

Seal juhtunud ka see õnnetus, et üks härra kahehobusesaaniga juhtunud vastu tulema. Härra ei ole tahtnud kõrva pöörda ega voorilised ka mitte. Härra saanud vihaseks ja küsinud esimese käest, et teada saaks, kust mehed ja mis nimi, et pärast kohtusse meeste peale kaebada.

Sellepärast küsinud ta: «Kust mees sa oled?»

«Oma valla mees,» vastanud voorimees.

«Ei, kelle mees sa oled?» küsinud härra.

«Mari mees,» vastanud mees.

«Ah, sa ei saa aru! Kelle all sa elad?»

«Oma mütsi all.»

«Kus sa siis lähed?» küsinud härra.

«Oma nina järele,» vastanud mees.

Härra ütelnud kutsarile: «Lase sõita, see mees on rumal!» ja läinud edasi.

E 20745/6 (8) < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — M. Aija (1895).

24.

«Kust vallast sa oled?»

Üks härra tahtnud tee peal eelsõitjast talupoisist oma kääliga mööda ajada. Aga võta näpust, et talupoiss laseb! Kihutanud oma märaloksiga ees nii, et vankri rattad pauguvad.

Viimaks talupoisiga kõrvu ajades kärgatab härra vihaga:

«Lurjus, kust vallast sa oled?»

Poiss oma hobust pakilt seisma keelma:

«Ptruu, mära! Härra soovib teada saada, kust vallast sa pärit oled.»

Et nüüd härra vihal otsa ega määra enam polnud, on isegi mõista.

E 37359 (5) < Tarvastu — J. Vaine (1898).

25.

[Lontrusele ma teed ei anna!»]

Keegi härra juhtus mõisa õues patseerides moonakale vastu, jäi seisma ja ütles:

«Lontrusele ei anna ma siin ilmaski teed.»

«Mina alati,» oli moonaka vastus, kui ta kõrvale astus.

EKS 48 XXIV, 25 (226) < Palamuse — H. Karro < M. Karu (1909).

26.

[Mõisast läbi minnes ei tohi laulda]

Üks mõisahärra põle sallinud, et keegi tema mõisa eest läbi minnes laulnud või vilistanud.

Korra juhtunud, et rannamees lauluga sealt läbi läind. Härra olnud parajast õues ja juhtunud kuulma. Härra kohe rannamehega taplema ja lurjusid lugema. Rannamees vastu:

«Ja kui sa minu laulu ei taha kuulata, siis vii oma mõisi siit tee äärest ära, kas soosse või rappa. Ehk ke kurat sind käskis seia teda ehitada!» ja sõitnud ise edasi.

E 38317/18 (13) < Ambla, Ambla v., Jootma as. — J. Neublau (1899).

27.

[«Ega m'agi su seber ei ole!»]

Von Ditmar armastanud lõbutseda. Ühel peol olnud Kõima mõisas palju külalisi küll palkonil ja pargis. Samal ajal sõitnud setu valge hobusega tõkativaadiga vankril mõisa palkonist mööda. Von Ditmar väga vihastanud ja karjunud:

«Kuidas sina tohtima sõitma minu mõisa eest läbi! Ja mul on veel palju vööraid!»

Setu vastanud rahuga:

«Ega m'agi su seber ei ole, olen sulle ka veeras!»

RKM II 52, 135/6 < Lihula raj., Soontagana k/n. (Mihkli) — I. Aavekukk < end. Kõima m. kutsar (1956).

28.

N[õva] mõisa proua sõitmisest koerdega

N[õva] mõisa proua sõitnud ennemiste koerdega. Koerad põle muidu heaste mööda teed läinud kui toapoiss käinud koerde eel, lihatükk näpu vahel, ja lihatükiga meelitanud koerad oma järel.

Kord läinud nad tänavust lubjaahju eest mööda, kui jänes jooksnud lubjaahju takka välja. Koerad näinud jänest ja leigates üle kiviaja. Proua jäänud põigi kiviaja peale, — jalad ülespidi taeva poole. Koerad läinud jänese järel metsa ja laotanud sõidusaani puude vahel nii ära, et sest midagid enam põle saanud.

Sest ajast jätnud proua koerdega sõitmise täitsa maha.

E 13423/4 (4) < Risti, Nõva v. — J. Holts < isalt (1894).

29.

[Jumal kaks asja võõriti loonud]

Mõisapreili kiitnud pärisorjuse ajal:

«Jumal on kõik asjad heaste teinud, aga kaks asja on ta võõriti loonud, nimelt, et pühapääv on seatud ja et saks surema peab.»

E 22927/8 (13) < Narva — J. Sirdnak (1896).

30.

Herr elagu ilmast-ilma!

«Rikkal on rasse koolda,» ütles vanarahvas. Seda tunnistas ka sii vana jutt, mis ma siin taha kirjota.

Üts rikas ja ahne mõisnik elli vanal ajal väega suureste ja torreste oma uhke mõisa pääl, kelle ümbre temä suure järve vaesel vallarahval las'k kaiba ja suure puu ümbre järve ütele ja tõisele poole omas ilus istutada. Kõige oma tigeduse ja kurjusega elli ta siski vanas, nii et tõte om, mis vanasõna ütles: «Höäl ei ole ikä, kuräl surma.»

Olli ta jo väega vanas lännü ja silmist hämäräs jäänü, las'k ta raudaia mõisa ümbre olevale järvele ette tetä. Esi jutust selle man omale tarepoisile, kes teda pea kõik ta päivä teeninu olli, et:

«Sada aastat elä ma täüs silmiga, tõine sada elä silmita. Selle tee ma raudaia järvele ette, et ma kogemada ei kuku vette.»

Olli raudaid tävveste valmis, aste ütel päväl rasse tõbi mehekesele manu, kes miist kui nõkluga tsuske, nii et üüd

ja päivä ilma uneta suure valu käen maan ojas. Kedägi omist tiindristki es lupa ta oma sängü ette kui ainult tarepoissi. Ütskõrd, kui valu jo üleliia läts, ütel miis tarepoisile: «Kui elläv jummal taivan om, sis palle ommete teda, et ta minno jo valust pästäs ja terves tiis.»

Tarepoiss läts. Tunni aja peräst tule tagasi, herr küsüs: «Kuis sa palsi mu iist?»

Tarepoiss ütel: «Herrä, ma palsi, et jummal, pästa mu herrä valust ja lase täl ellä viil kümme aastat!»

«Oh! sina rummal pää,» pahandas herr, «sa pallelnu nii: «Jummal, lase mu herräl ellä ilmast-ilma! Seh! siin om sul kümme rubla ennitse palve iist. Mine palle viil, nimelt nii kui ma sinno käsi. Sis saat sa sada rublat, kui mu terves pallet.»

Tarepoiss läts ja lugi: «Herr elägu ilmast-ilma! Jummal, jumalukene, tii seda, sis saa ma sada rublat!»

Kooni tarepoiss palvest tulli, olli jo herr ilmast-ilma ärä elänü.

H I 6, 285 (14) < Vastseliina — J. Sandra (1894).

31.

Vigala mihe vastus

Ärra ütles Vigala mihele, et:

«Küll oleks ia, kui kivid ka süia sünniksid, nõnda kui vesi juua sünnib.»

Vigala mies vastas, et:

«Eks aga siis oleks jälle keik suured kivid ärrade jägu.»

H II 53, 323 (22) < Haljala < Märjamaa — K. Leetberg (1896).

32.

Tüükapakud, mis lõhkuda ei anna

Saunamees leikanud suvel mõisa väljal postivahe rukist. Selle eest lubanud mõisaherra temale sügisel enda mõisa metsast hagu teha, nii palju kui tal aastas tarvis läheb.

Sügisel läinud mees hagu saama. Temale antud mõisa karjamaalt sihi pealt kolme-, nelja-aastaseid lepavõsusi hagudeks teha.

Tulnud koju, naene küsima: «Kas said hea, jämeda haumetsa ka, kas leivapuid saab hulgast ka?»

Mees vastu: «Jah, üsna tüükapakud, mis lõhkuda ei annagi.»

E 34804/5 (4) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < J. Peitong (1897).

33.

[«Vett oli ka küll»]

Mõisa teuorjuse ajal lasknud mõisahärra teulistele talgud teha, käskinud vaka linnakseid võtta ja õlut teha.

Teisel pääval läinud härra ise talgulisi vaatama ja kiitnud: «Eks nüüd ole küll süüa ja juua, mis?»

Üks vana teumees öölnud: «On küll, armuline härra, aga õlut on otsas.»

«Miks õlut rohkem ei teinud, eks humalaid olnud küll?» öölnud härra.

«Jah, vett oli ka küll,» vastas teumees.

E 14216 (20) < Haljala, Vihula v., Metsiku k. — D. Pruhl < M. Ruumann (1895).

34.

Kudas mõesa vorstiviimene ää kadund

Enne tioaeg olnd ikke sii, et mõisa pidand orsta ka viima või maksma. Ja kõege suuremad ja jämedamad orstid pidand niid olema, ei väetimid põle ühti võetud.

Noh, ia küll! Üks miis tuund ka ükskord õte iad mehesed. Ärral olnd tuline ia miil ja küsind, et: «No nüid oled vist küll ühe suure nuumärja ää tapnd?»

«Ei ühti,» ütelnd miis, «mu va valge ruunakont olli juba üsa otses, kobisin selle ää.»

Ah sa jumaluke, sis ärra ei ole tiand, mis teind. Visand niid orstid mehele vastu silmi ja ütelnd, et: «Tii, et sa kaod nendega!»

Ei põle ilmeski änam vallast orsta võtnd. Sedasi kadund sis orstimaks ää.

H II 21, 342 (2) < Tori — J. Tilk (1888).

35.

Palju sul kartuleid maas on?

Mõisahärra riielnud saunamehega: miks ta ei jõua oma renti välja maksta.

Saunamees paluma: «Kulla härrad, kust ma seda rendiraha saan. Oma ülespidamise pean ka puhas väljast teenima! Omal väike krunt, sealt ei saa midagi.»

Härra ütlema: «No sul ju ikka põldu on ka, eks sa kartuleid ja kapsaid ikka saa oma krundi pealt?»

«Jah, kartuleid ja kapsaid ikka saan, muud suuremat ühti,» vastas saunamees.

«Või ehk saad kartuleid müüagi? Kui palju sa kartuleid maha tegid ka kevadel?» küsis härra.

Saunamees vastu: «Kümme vakatäit tegin maha, aga ega neist müüa saa ühti, — peaks me ise eidega süüa saama neist.»

Härra ütlema: «Noh, siis sa tegid ju küll palju kartuleid maha. Aga kui suur sinu vakk on?»

«Eit viib ikka teisega mune linna. Kui ääretasa täis on, siis läheb viisteist muna sisse, kui kuhjaga, siis — kakskümmend muna,» vastas saunamees.

E 34473/4 (15) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < Kristjan Seemisker, 26 a. (1897).

36.

[Kaval tüdruk pärib kolm mõisat]

Elas kord rikas, kuid väga ihne mõisnik. Ta ei julenud isegi abielluda, kartes, et naine vahest liig palju sööb.

Keegi kaval tüdruk saatis jutu laiali: ta söövat lõunaks ainult ühe hernetera. Mõisnik seda kuuldes kosis tüdruku omale naiseks. Naine sõigi iga päev lõunalauas ainult ühe hernetera ja muud mitte midagi, kuigi mõisnik teda katseks sööma sundis.

Mõisnik pidi varsti ära sõitma, ja naine, kes mitu päeva juba tühja kõhtu oli kannatanud, laskis enesele kolm noort kukke küpsetada ja sõi need kõik ära.

Mõisnik märkas koju tulles kohe kukkede kadumist ja küsis teenijatelt, kuhu need jäänud. Kuuldes, et ta naine kuked ära söönud, ehmatas ta nii, et sai rabanduse.

Surmavoodil, sugulased ümber, sai ta veel vaid oiata: «Minu naine kõik kolm, kõik kolm. . .»

Sugulased ei osanud seda sonimist teisiti seletada, kui et naine peab pärima kõik kolm mõisat, mis ihnsale mõisnikule kuulusid, ja nii saigi naine kolme mõisa omanikuks.

ERA II 85, 145/7 (10) < Viljandi, Uusna v. — L. Anso < Kadri Kase, 62 a. (1932).

37.

[Rendi tõstmine]

Kui ihnus härra näeb, et rentnikul kaherublane krae kasuka peal on, siis on teisel aastal kohe rent kallim.

E 27825 < Narva — J. Sirdnak (1896).

38.

[«Kolm nahkat võtan!»]

Kui Ull-krahv[1] enne surma jäänud aigest ja viidud Tartu aigemajasse, kannud tüdrukud [teda] kõrtsist mööda. Mehed vaadanud kõrtsitrepil ja mõtelnuvad: tüdrukud kannavad surnud vasikat. Ütelnuvad tüdrukutele:

«Mis te tast vedate! Visake parem maantee kraavi!»

Krahv kuulnud seda, ütelnud:

«Oot, oot, kui ma linnast tulen, siis kolm nahkat võtan!»

Meestel olnud vesi ahjus, aga õnnest surnud krahv linnas ära.

E, StK 34, 237/8 (2) < Kursi, Puurmanni v., Laasme k. — P. Berg (1926).

39.

[Mõisnik kolme keelega]

Mõisnik kukkus hobuse seljast maha ja hammustas oma keele kolmeks.

Toapoiss: «Ta oli juba ühe keelega otse hirmus, mis siis veel nüüd kolmega!»

E 47848 (42) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1911).

[1] Manteuffel — Puurmanni krahv.

40.

Hale meel

Üks vaene mees, kel hulk väätimaid lapsi toita oli, läinud mõisahärrale oma häda kaebama ning selle kääst abi paluma. Härra süda saanud ka nii liigutatud, et üsna nutma hakanud. Et [ta] aga niisugune ihnus oli, ei tahtnud kedagid aidata, siis kutsus ta tuapoisi ja ütles sellele:

«Kuule, Otto, viska see mees ete tuast välja. — Mu meel läheb ka nii haledaks, et paneb üsna kurja vanduma!»

E 38063/4 (7) < Rapla, Raiküla v. — M. Rekkaro (1899).

41.

Kuri härra

Rõuge mõisas olnud korra niisugune kuri härra, kes seda pole sugugi sallinud, kui keegi tema järve ääres kalu püüdnud — ajanud neid teibaga mitu korda taga.

Kalapüüdjad aga pannud kord ühe süllapikkuse tulba järve äärde püsti, meheriided selga, kübara pähe ja õngevibu kätte. Kohe juhtunud ka härra väljas kõndima ja näinud, et üks mees püüab kalu otsekohe mõisa kohal. See vihastanud mõisahärrat nõnda, et tema kohe suure aiateiba võtnud ja siis karjunud: «Kuule, hullu peaga mees, kes sul lubas siia kalu püüdma tulla!»

Kuid mees pole aga midagi vastanud.

Härra rääkinud vihatujus iseenesega: «See on veli kuradi mees — ei karda mind ennast! Oot, oot, ma tahan talle näidata, kuidas ma ta selja soojaks teen!»

Härra hiilinud ka salamahti mehe juurde ja hakanud siis teibaga vemmeldama. Vemmeldanud tükk aega, kuid mees pole ennast liigutanudki. See vihastanud härrat veel rohkem. Viimaks puutunud teivas mehe kübara külge, nõnda et see maha kukkunud ja paljas tulbaots nähtavale tulnud.

Nüüd saanud härrale häbi. Sestsaadik pole härra enam kalapüüdjaid keelanud kalu püüdmast.

E 44227/8 (184) < Rõuge — O. Leegen (1903).

42.

[Härra sunnib tüdrukuid lüpsi juures laulma]

Hageri kihelkonnas Kernu mõisas olnud vanaste tige mõisnik Ungur[1] nimi. Kui orjatüdrukud mõisa õuel mõisa lehmi lüpsnud, siis härra istund suure trepi peal ja sundind tüdrukuid lüpsi juures laulma, et siis lehm andvat rohkem piima. Kui mõnel lüpsjal laulud otsa said, siis sundis ta kepiga ähvardades ikka jälle laulma.

Seal olnud üks suur ja julge tüdruk, keda hüütud Suur Tiina. Sellel saand laul otsa, ja [mõisnik] käskind ikka veel laulda. Siis Tiina hakkand laulma:

«Vanapoiss, sa raudahammas,
istub suure trepi peal,
loeb aga lehmalüpsijaida!»

See laul oli härrat nii vihastand, läind tõmmand kepiga Tiinale mõned põõnad selga.

Härra ise olnud vanapoiss, eks ta sai aru küll, keda tüdruk oma lauluga sihtis.

ERA II 129, 467/8 (82) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < emalt (1936).

43.

Uus nahkaparkija

Hantsjala Tuntsermann oln kord Võhma metsades jahi pääl ja eksin sääl ära. Viimaks tuln ta Võhmale välja ja läin siis ka Võhma kõrtsi.

Kõrtsinaine ei polle teda tunnun, ta küsin: «Kes te olete ja kus te lähete?»

Tuntsermann vastan: «Ma olen see uus nahkaparkija, pargin kenasi pehmid sinisi ja punasi nahku.»

Naine rääkin: «Meil ka siin lehma nahk tuleks ära parkida, ehk võtaksite selle ka oma käde parki.»

Tuntsermann oln parkimisega kohe nõus.

«Minab akka teda siit paergus viima ühti. Kui ma oma

[1] Ungern-Sternberg — Kernu mõisnik.

nahad parki panen, eks ma saada siis teile kirja järge, toote selle siis ise linna.»

Tuntsermann läin minema ja naisel jäändki naha parkijaks.

Kahe nädali pärast tuln naisele kirjalipakas, teda kutsutud linna süllakohtu. Siis saan alles naine aru, mis see uus nahaparkija tähendan, — et see vana Tuntsermann oln, ta ise oln süllakohtunik, aga rahva sees oln ta väga verejänuline mees.

Mustjala kergus õpetaja tein siis naise eest palvekirja, et naine pole selleks süüdi oln, te ise nimetasite ennast uueks nahkaparkijaks. Naine oli kohtureisi ära käin, aga ta jään siis õpetaja palve pääle ilma peksita.

ERA II 168, 69/71 (31) < Karja, Leisi v., Põitse k. < Mustjala — A. Toomessalu < J. Laine, sünd. 1868. a. (1937).

44.

[Aumärgid inimese naha parkimise eest]

Kaks miest siit Loonast läind ühekorra Kuressaare Peterburi otelli. Olid Tuntsermanni leidend otellist. Üidend, et: «Tere ka, Tuntsermanni-ärra! Kus su aumärgid on, mis sa inimese nahaparkimise iest oled saand? Näed, kus meie metaljed, mis me merepõhja kaapimise iest saand.»

Tuntsermann ütlend, et: «Oleks te viiekümne aasta iest olnd mu kees, siis ma oleks teid pehmeks teind.»

ERA II 164, 312 (16) < Kihelkonna, Kihelkonna v. — L. Köögardal < Küngu Priidu, 82 a. (1937).

45.

Kuning, kurat, jumal

Vana Sausti krahv Tiesenhausen olnud üks väga kuri ja tige mees. Vahest lasknud kõigile teumeestele ja vaimudele kõigile nahatäie anda, olgu süüd ehk ei. Üksikud süüalused lasknud ta oma tuppa tulla ja ütelnud:

«Tead sa, muud pole sul tarvis karta kui mind, mina olen sinu kuning, kurat, jumal. Vaata, ma annan sulle seia pale peale ja seia pale peale.»

E 33392 (2) < Jüri, Kurna v., Sausti — J. Saalverk < Leenu Silves (1897).

46.

[«Ma ei ole ju midagi teinud»]

Kõima härra lasknud laupäeviti kõik teolised läbi peksta.

Üks noor poiss ütelnud:

«Aga, härra, ma ei ole ju midagi teinud!»

«Ega sest pole midagi,» vastanud härra, «siis ei saama ka midagi tulema!»

E, StK 1, 178 (19) < Mihkli — S. Lind < M. Sakson (1921).

47.

[Teomeest pekstakse ette]

Kord too eelmainitud härra[1] käratand ühele teomehele: «Tule, Jaan, talli!»

Jaan palund haleda häälega vastu: «No mis ma siis jälle olen teind, kulla härra? Ma pole ju teind midagi paha.»

Härra: «Ah, ma annan sulle ette, sa võid teha varsti jälle.»

ERA II 6, 428 (26) < Rapla, Rapla v., Hagudi k. — R. Viidebaum < M. Holm, sünd. 1856. a. (1928).

48.

[«Väikse koorma ma tõin ja peksa ma sain»]

See oli parun Otto Stakelbergi[2] aegas Putkaste mõisas. Enni põlnd mõisal oma obuseid pallu, siis iga talumees pidi minema oma obusega mõisa tööle.

---

[1] Kose-Uuemõisa omanik von Löven.

[2] Otto v. Stackelberg (1812—1887) — Putkaste mõisnik.

Olnd einavedu. Parun keind teomeeste koormaid tõstmas, kas on ka küllalt rasked. Va Hiire Juhani koorma oln kergem.

«Kus Juhan on?»

«Laudil, võtab einu vastu,» ütelnd kubjas.

«Tule maha, riided maha ja kümme oopi.»

Saand Juhan oma keretäie kätte saand, ütelnd parun:

«Kui ma põleks sulle peksa annud, sa oleks õhtu kõrtsu läind ja laulnd:

«Uhtsuhkadi, maonahkadi,
väikse koorma ma tõin
ja teopääva ma sain!»

Nüid sa lähäd kõrtsi ja ütled:

«Uhtsuhkadi, maonahkadi,
väikse koorma ma tõin
ja peksa ma sai!»»

ERA II 118, 292 (132) < Käina, Käina v. — E. Ennist < Johannes Hammelmann, sünd. 1866. a. (1938).

49.

[Peks ette]

Putkaste mõisnik Otto tahnud oma karjapoisile peksa anda, miks ta laskis lammad orasele. Poiss palub vastu, et ta põle orasele lasknd.

«Noh, siis saad ette peksa, et sa ei laseks.»

ERA II 188, 371 (44) < Käina, Käina v., Seljaküla — E. Ennist < Leena Veel, sünd. 1872. a. (1938).

50.

Vanaaegne protokoll

Paber oli inimese paljas ihu.
Tint — orja-vaesekese veri.
Sulg — kange kaseoks.
Kirjutaja — vahimees.
Laud — talli otsas sõnnikulasu.

RKM I 2, 15 < Karja — C. Allas (1903).

51.

Orjapõlveaegsed kümme käsku

Esimene — heida maha!
Teine — tõmba talle, tõprale, pihta!
Kolmas — kolgi kui koera!
Neljas — nüpelda ja nülli!
Viies — viruta ja vinna!
Kuues — kupata teda kurinahka!
Seitsmes — seisa paigal!
Kaheksas — kaabi püksa!
Üheksas — ütle järele!
Kümnes — künna sööti!

H 8882 (1) < Vändra, V.-Vändra v. — M. Tõnisson (1893).

52.

Mis mamseli nimi mass

Sännä mõisan Rõuge kihelkonnan elli vanast üts kuri herr nimega Reits[1], kellel ka samasugune kuri ja uhkõ provva ol'l kui ta eski. Üts teomiis nimega Hindrik Helstein johtu tii pääl tundmata mõisaprovvalõ vastu ja teret tedä aupaklikult, kübäräkest pääst võttõh:

«Tere, tere, mamsel!»

Teretäv kai vihatsõ pilguga teretäjä otsa, es anna vastust pääst ega persest, ja läts kõrgilt, vaosõlt teomehest müüdä.

Kui õdang sai, kutsuti teomiis Hindrik Helstein pessutalli mano, tõmmati sääl herrä Reitsi käsu pääle maha ja loeti uma kolmkümmend pehmembä paiga pääle, kuna herr man sais ja lugi:

«Ja-jah, miis, teretä viil provvat mamselis, teretä viil provvat mamselis; näet, mis mamseli nimi mass!»

H II 70, 178/9 (1) < Vastseliina — J. Sandra (1903).

[1] Reutz — Sänna mõisnik.

53.

Parginahk sai pessä

Vanast teoorjusõ aigu oll ütevahe meil Vahtsõliina mõisah Jõrmuli Jaan «sita-abih». Ütskõrd ku timä kodo tul'l sitta veemäst, tek'k timä hobõsõlõ rokka, a lehmä ruihtõ. Kubijas — Märt Neumann — näk'k ja kaibas herräle, ja tuu käs'k anda Jõrmuli Jaanilõ kolmkümmend soolast, midä timä tõõsõl pääväl pidi kätte saama.

Õdagu pidi Jõrmuli Jaan üte tõõsõ vanõmba mehega nõvvo, kuis ar päsesi suurõst sooladsõ valust.

Tuu vanamiis an'd nõvvo, et sälä pääle vaja panda üts pargunahk. Jõrmuli Jaanil ol'l ka õkva katõ paari tsuugõ osa nahka kotoh, nii tek'k timä toolõ nahalõ nööri perrä ja kööt niimuudu hindäle tsuvvanaha sälgä.

Hummogu kai kubijas esi päält, kui tedä karistõdi. Hamõ läts jo edimäste lüüke pääle katski, a nahk muudku kobisi õnnõ vasta.

Ku pessmine otsa sai, ütel kubijas vihaga:

«Küll on kuradil keva nahk, sai tsädselikatses pekstus, — aga sa tead, mitte üht veresilka ei lase.»

Pääle tuu sai nahapruukmine karistusõ aigu õkva moodus.

E 45102 a-b < Võru — J. Sander < Helstein (1905).

54.

[Teomehe peksuimu on täis]

Minu ema isa rääkis:

«Märjamaa mõisas pidand tiumehed kõik ühes karjas minema. Üks Unt-Villem old, see old raasuke järel esmaspäe teistest, siis saand kohe nelikümmend oopi.

Kuus esmaspäeva-omikut saand järjest, siis Villem läind saksa juure, üteld: «Palun, paruni-ärra, jätke täna peksmata, mo peksuimu on nii täis!»

Parun akand naerma, et: «Jätke peale, Unt-Villemi peksuimu on nii täis!»

Jäänd seekord peksmata.»

Mo ema oli Märjamaalt lapsepõlves tuld.

ERA II 77, 641/2 (14) < Nissi, Varbola vaestemaja — R. Põldmäe < Liisa Tombak, 54 a. (1934).

55.

Ega ma omale kirjutanud

Mõisahärra saatnud kubjale kirja. Kirjutanud nii halvasti, et isegi seda lugeda pole mõistnud.

Kubjas pole kirjast aru saanud. Läinud härrale näitama. Härra vaadanud, pole tundnud, ütelnud:

«Ega ma omale kirjutanud, ma kirjutasin sulle.»

E 26707 (14) < Risti — J. Niinas (1896).

56.

[«Värskel ikka värske mekk!»]

Mõisahärra käind jahil, lusikas taskus. Jänes joost ojast läbi. Härra võtt lusika taskust ja lipsind seda vett.

Ise üteld: «Värskel on ikka värske mekk juures.»

ERA II 19, 593 (9) < Juuru, Kaiu v., Salutsi k. — R. Põldmäe < Juhan Klaan, 75 a. (1929).

57.

[«Vilista, siis tuleb tuult!»]

Ega talurahvas üksi kuntstisi pidand, ärrad olid sama rumalad.

Kassari ärra läind ükskord rehe juurde, kui tuul vaikne olnd. Ärra ütelnd rehepapile:

«Eks vilista, siis tuleb tuult!»

Rehepapp vastand: «Kui õige laulaks natuke.»

ERA II 254, 138 (11) < Pühalepa, Käina v., Uidu k. — E. Ennist < Priidu Oolmets, sünd. 1861. a. (1939).

58.

[Mõisniku saamatu poeg]

Roela mõisas korraldatud sagedasti jänesejahti.

Korra olnud jälle. Jahimehed pandud kohtadele, mõisniku poeg — Otto — kõige paremale kohale. Kuid Ottost polnud asja, ei lasknud ühtegi jänest.

Vana mõisnik ütelnud:

«Ta, raip, olemas veel noor, ta ei mõistmas veel vagane olla, ta krabistama põõsas.»

ERA II 31, 531 (5) < Maarja-Magdaleena, Saare v., Odivere k. — M. Ehrenberg < isalt (1930).

59.

[Armas vend Georg]

Üks noormees, armulise härra poeg, õppis õige hoolega eesli häält järele tegema. Viimaks läks [see] temal nõnda hästi korda, et tema ja eesli karjumise vahel sugugi vahet ei tuntud.

Ühel päeval olid noormehe õde ja ema naabrimõisas külaliseks. Parajasti jõid kohvi, kui mõisa hoovi peal harilik neljajalgne eesel omal kombel häält tegi.

«Kas kuulete,» ütles õde suure rõõmuga, «sealt tuleb minu armas vend Georg ka praegu seie.»

E 46679/80 (17) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

60.

[Tiinuse härra annab «Torgu nolgile» teed]

Sõrves olla kaks mõisad üksteise lisidal. Need on Torgu ja Tiinuse mõisad. Torgu ärra nimi olnd Nolken, see olnd rikas mees ning inimesed üidand seda «Torgu nolgiks». Tiinuse ärra olnd veidi kehvem mees.

Kui niid tee peel juhtund mõlemad sõitma, siis inimesed üidand:

«Tee peelt eest äe, Tiinuse ärra, Torgu nolk on tulemas!»

Siis Tiinuse ärra pidand tee peelt äe minema.

RKM II 3, 261 (3) < Kaarma, Kuressaare v., Muratsi as. — E. Reinart < Anna Reinart, 45 a. (1947).

61.

[Mõisnikul üksainus heinaline]

Üks härra läinud teuorjuseaeg oma viljaväljasid võerastele näitama. Metsa taga heinamaa pääl niitnud paar teumeest.

Härra tahtnud näidata, et temal ka hulka rahvast on ja hõiganud:

«Niitke, mehed, metsa taga viiekümne vikatiga!»

Üks teumees aga vastand:

«Üksainus on, ja seegi ühe silmaga,» ja teinud sedaviisi oma härrale võeraste ees häbi.

Õhtul, kui kodu tulnud, saanud aga oma kaheksakümmend lööki.

H II 28, 157/8 (5) < Äksi, Elistvere v., Raigastvere k. — A. Mauer (1888).

62.

[Mõisnik varjab oma vaesust]

Mõisahärra olnud vaene, pole aga seda teistele tahtnud näidata.

Kord tulnud talle palju võõraid, jäänud ööseks tema juurde öömajale. Temal pole tarvilist jagu voodilinasid olnud.

«Miks sina rohkem linasid ei too?» tapelnud härra tuapoisiga.

«Härral polegi rohkem,» ütelnud tuapoiss.

Pärast tapelnud härra tuapoisiga:

«Teinekord, kui niiviisi juhtub mõnda puudu tulema, siis püüa vabandada, ütle, kas pesus olema [või muud].»

Teinekord tulnud nugadest ja kahvlitest puudus. Kui härra tuapoissi käskinud kahvlid tuua, ütelnud tuapoiss:

«Palun vabandada, pole võimalik tuua, kahvlid on pesus!»

E 5618 (4) < Ambla, Lehtse v., Tapa — O. Hintzenberg (1893).

63.

Suure härberi korstna ots

Korra sõitnud vaene, pankrotti jäänud parun omast mõisast välja seepärast, et mõisa oli härra võlgade pärast ära müüdud.

Tee peal ajanud härra suu lahti ja ütelnud:

«Vaata mu suhu, kas sa näed seal ka midagi?»

Kutsar vaadanud ka härra suhu ja ütelnud:

«Ei, ma ei näe siin midagi.»

Härra ütelnud: «Vaata aga hästi kurgupärasse — sealt on seitse mõisat alla läinud, kas ometi seal kurgus suure härberi korstna otsagi ei näe!»

E 44407 (205) < Rõuge — O. Leegen (1904).

Hoiusundijad

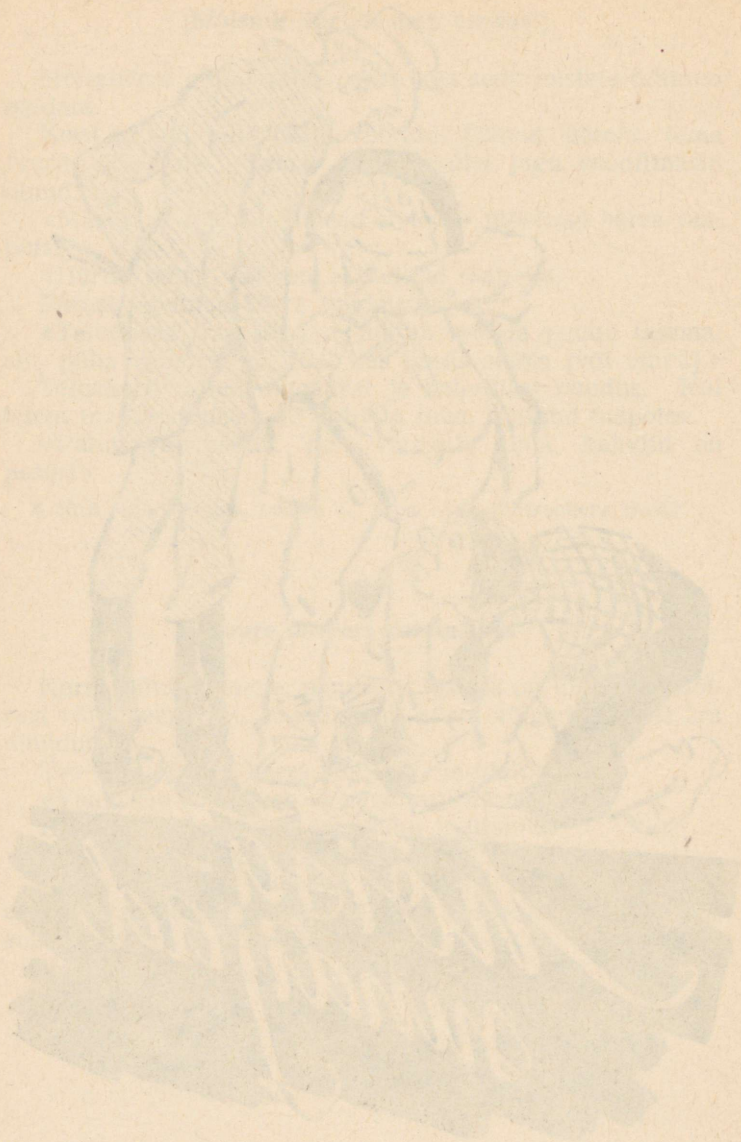

64.

[Sõnakas opman]

Valitseja tahtnud ühte ettevõtlikku opmanni lahti lasta, see vastand:

«Einäh, vaada, ärra teeb mind küll lahti, mul jääb teisi ametisi veel, aga kui ärra lahti saab, siis ärral ei jää kedagi järele.»

E, StK 21, 5 (17) < Pühalepa ja Reigi — A. Läti < M. Arenschild (1923).

65.

[Teen mõisa haisu täis]

Mõisakarjane, üks kehva nägemise ja kuulmisega vanamees, ajanud karja kord vara, suure valgega, enne päikese loojaminekut koju. Valitseja seda nähes karjasega kärkima:

«Miks sinu, lurjus, nii vara kari kodu ajama? Sa oma päevast ilma jääma!»

Karjane tõstnud käe silmade ette ning vaatab päeva poole, ise sõnub:

«Looja ta juba läheb, ilma oleme tast kõik, kes ta enam kätte saab!»

Valitseja uuesti: «Sinu leib saab sinult ära võetud!»

«Võtke aga pääle, ongi teine kõva ja kuinud, hambad valutavad päris teist närides.»

Kui valitseja veel edasi praganud, ütelnud karjane:

«Lähen ja teen nüüd kõik mõisa haisu täis!»

TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU

Valitseja jäänud vait. Aga karjane olnud sellega ütelda tahtnud, et ta valitseja vargused herrale ära ütleb. Valitseja saanud ise aru ja jäänud vait.

E 35437 (4) < Rakvere — J. Rootslane < Juulius Kuusberg (1898).

66.

[Kaval sõnnikuvedaja]

Koonga mõisas ond poolnapakas valitseja. See oli sundind päävategijaid, kis sõnikuvädajad, kangest sõitma.

Ikka: «Sõida!» ja «Sõida!»

Aga üks sõniku-unik oli ond, va aganad olid, siis [vädajad] pannud selle uniku põlema. Valitseja küsind, et kis selle põlema pani. Mees ütend, et:

«Sõitsin niipal'lu, et tuli tuli rummust välla ja akatas sõniku-uniku põlema.»

Ja sellepärast valitseja keeland sõidu ära.

ERA II 251, 334 (24) < Mihkli, Veltsa v., Tarva k. — V. Eenveer < A. Laasson, sünd. 1869. a. (1938).

67.

[Valitseja jääb kavalusega kohale]

Üks mõisnik tahtnud vana valitsejad lahti laska. Vanal olnud veel [osa] aastad teha, ja uus tulnud ka juba sisse. Härra aga tahtnud nende tarkust proovida, kumb neist targem on, kas uus või vana, ja küsinud uue valitseja käest:

«Mina olen väga palju soola ühe korraga välja lasknud tuua ja nüid on sool aitas sandiks läinud, väikesed musta peaga ussid on soola sees. Aga nüid ei tea, kuida neid ära kaotada.»

Uus valitseja vastanud: «Mis seal siis teada on: laseme vallarahvas kõik kokku tulla ja ussid soola seest välja noppida.»

Härra aga ütelnud: «No see on hea küll,» ja läinud vana

valitseja juure, et kuulda saaks, mis see räägib. Vana valitseja aga ütelnud, kui ta härra juttu oli kuulnud:

«Mis selle vasta siis muud aitab, kui peame jaanipäeva-aegist lund võtma ja selle lume suitsuga seda soola suitsetama, küll siis ussid kaduvad.»

Härra aga saanud nüüd selgeste aru, et vana valitseja uuest targem oli. Härra lasknud uue valitseja lahti, aga vanale pannud ta palka juure ega ole teda lahti lasknud.

E 20757/8 < Pärnu-Jaagupi, Vee v., Parasmaa as. — J. Reitvelt < H. Sõrmus, 80 a. (1895).

68.

[Opman määras ise endale karistuse suuruse]

Oli üks kuri opman, kes alati oma mõisa sulasid peksis. Kui tema jälle üht sulast peksa tahtis, jooksis sulane eest ära ega lasknud ennast opmanil nuhelda. Opman oli aga selle üle väga vihane, et sulane tema «pakkumist» vastu ei võtnud ja kaebas sulase kohtusse. Kohus aga leidis sulasel õiguse olevad ja küsis opmani käest, palju küll üks mees peaks vitsahoopisi välja jõudma kannatada. Opman, kes arvas, et nüüd sulasele kohtu poolt sellepärast vitsad antakse, et ta eest ära oli läinud ega ennast opmanil peksa ei lasknud, vastas:

«Külap ikka üks kaheksakümmend.»

Nüid viidi opman kohtutoast välja ja anti kaheksakümmend kätte. Esmalt karjunud ta ikka: op-sassa, op-sas-sa! Aga viimaks olnud — ai, ai, ai!

Kui ta kodu läks, suri ta varssi oma poolt välja mõistetud nuhtluse kätte.

E 19883/4 (7) Pärnu-Jaagupi, Vee v. — J. Reitvelt (1895).

69.

Opman ja talupoeg

Kord opman imestanud ühe vanamehe üle, kes juba üheksakümmend aastat vana, aga ise tugeva tervisega ja kange tööd rügama olnud.

«Kui vanaks meie-sugune inimene siis saab?» ütelnud vanamees. «Oleks mul ka niisugused hilbud selgas ja söök ja jook nenda ees kui sul, ma oleks ammu juba sada kolmkümmend aastat vana olnud.»

E 37558 < Tallinn — A. Borner (1898).

70.

Hiidlase õlletegu

Hiidlane olnud ühe päeva mõisateult ära. Teisel homikul, kui mõisa läinud, tulnud opmann vastu ja küssinud:

«Mis sa eile kodu tegid, et teule ei tulnud?»

«Tegin kodo õlut,» vastas mees.

«Paljo sa õlut tegid?» küssis opmann.

«Kaks vaati karmumi, viis vaati vissurid, ja see on veel kõikse kangem, mis siin lähkris on,» vastas mees.

Opmann võtnud lähkri ja hakanud mekkima. Lähker olnud vett täis. Kui mekkinud saanud, läinud mehe kallale ja hakanud meest togima. Mees hakanud paluma:

«Kulla saks, ära peksa, see ei ole minu süü! Ütlesin küll pojale: «Mats, oha vett,» aga nää, on veel väga kange, võttis mõisasaksa meele peast!»

E 9553 (15) < Haljala, Metsiku v. — D. Pruhl (1894).

71.

Matsi kahekordne õnnetus

Matsi-Kadrit elasid vagust elu, suurt varandust neil küll ei olnud, aga süüa-juua said ikki.

Kord tegi Mats jõe kaldal koorekirnu sees tähtpäävaks õlut. Kadri käis tihti virret katsumas, sundis aga Matsi rohkem uhada, et õlut väga kange ei saaks.

Õnnetuseks lindas kukk kirnu ääre peale ja tallas selle ümber: õlut joosis puhas jõkke. Mats tõmmas kirnu õlale ja joosis sedse versta müda kallast alapoole. Veskitammi pealt püüdis ta oma õlle kinni, tõstis tagasi kirnu sisse, viis koeo ja valas vaati.

Varsi peale selle tulli mõesa kubjas müda valda käsku andma. Ta astus ka Matsi juure sisse. Kadri sundis Matsi endi pühademärga kubjale korra keelekasteks tuua, mida Mats ka lahkelt tegi.

Kubjas jõi ja maegutas, maegutas jälle ja ütles:

«Kuule, Mats, keda sa narrid? See on ju al'las vesi!» Mats vastas: «Mis ma isi olen teind, selle eest tean ma ka sesta; joo aga julgeste, on küll pisut valge, aga küpse toit!»

Käohti panni kubjas täie kannuga Matsile müda pead, et aga kannulauad lindasid.

«Ma ütlesin küll,» kisendas Kadri, «Mats, uha viil! Vaata, nüid kubja miil peast ää!»

H II 20, 585/6 (5) < Vändra — J. Peterson (1889).

72.

Kort

Kadunud Inju mõisa opman Purk (nimest: Schnakenburg) kaubelnud omale teomeest. Kauba järel pidanud mees perelaual süüa saama. Muu seas lausunud härra kanges saksa murdes:

«Minu lasep perelauas iga nädalas üks kort keeta.»

«Ah, härrakene, ei mina siis või teie teenistusesse hakata, kui ainult üks kord nädalas saab keedetud,» vastanud mees.

«Sinu moistap, lollpää, et siin saab nädalas keedetud üks kort, mis valge on. Saap odrajahust kort keedetud,» seletanud härra.

H II 64, 373 (16) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karu (1899).

73.

[Opmani «kena» kõne]

Opman sõitis õue, keeras käuhti ümber, hakkas nagu välja sõitma ja hüüdis:

«Tere õhtust! Neli vaimu vade välla, kaks vaimu moisa kabusta kassima, suur Jürg Sutermu rehe juurde härgijat-

tega vihku väitama, peremees ise Korkküla kortsi katust lavetama.»

Pererahvas põle opmani kenast kõnest aru saanud ja küsinuvad:

«Mis opmani-ärra rääkis?»

Opman vastanud:

«Küsige täisest perest, sealt saate kuulda.»

Ise sõitnud teistesse peredesse käske andma.

H II 71, 744/5 (25) < Vaivara — J. Peedo (1904).

74.

Tävveline jõud

Vaene teomiis kün'd suuren mõisa aian kapstit, nink tema noor viietõiskümne-aastane tütär vidi hobest suu veerest, et kapsta katski es saas surbutus hobese jalguga.

Mõisa hokman kaes üle aia päält, astus aida ja võtt nalja peräst adrapää peijo ja ütles:

«Nõe! virges! Egä siiä mõistust vaia ei ole, siiä olgu ennegi hää tävveline jõud.»

Ta kün'd ja kün'd nink käänd kõik kapstakese pahepooli, kuna pää otsan higitses, vist kasina jõvvu peräst. Ta an'd adra käest ärä teomehele ja ütel:

«Küll omma nii teomehe tugeva. Esi higitset ja lõõdsutat siinsaman, kuna nemä kõige suve adra takan astva ja sääl man ei lõõdsutaki.»

Teomees koste: «Jah, herrä, selleperast, et meie läbi vitsu ja keppe kasunu oleme ja neide läbi ega päivi kinnitedus saame.»

Sõna lausumada läts hokman kapstaiast välja, sest tark teomees olli tälle hää ninanipsu andnu.

H I 8, 225/6 (2) < Vastseliina, Misso v., Tsäpsi k. — J. Sandra < P. Ugur, sünd. 1815. a. (1895).

75.

[Teomees saab magada]

Rannamehed tulnud mõisa heinamale. Opmann ei ole ise viitsinud rannameestele heinatükkisid näitama minna, saatnud ühe vana teumehe. Mees läinud, näidanud rannameestele heinatükid kätte, ise heitnud rannameeste juure kraavikaldale magama. Maganud seal lõuneni, tulnud siis mõisa tagasi. Kui siis opmanni eemalt näinud, hakanud särgivarusega silmi pühkima, ise öölnud:

«Võtku juudas need rannamehed, jookse poole pääva pikki heinamad kui koer, ikka ei saa aro, kus nende heinatükkide rajad on!»

E 26317 (2) < Haljala, Vihula v. — D. Pruhl (1896).

76.

[«Äi siga tea, mis siga teeb»]

Kolm väga tähtsat meest olid siin saarte peal: Iiumaal oli Jaagu Mihkel, Saaremaal Kuidu Aadu Võhma külas ja Kihnus oli Jõnn.

Kord Jaagu Mihkel läind Kõrgessaare mõisa oma asju opmanniga õiendama. Opmann saand Mihkli peale vihaseks ja sõimand, et sa oled va siga. Mihkel lasknd sene sõna peale käpakile maha, ronind opmanni kirjutuslaua alla ja aeand selle ümbere. Ise ütelnd:

«Äi siga tea, mis siga teeb.»

ERA II 254, 380/1 (116) < Reigi, Kõrgessaare v., Kõpu k. — E. Ennist < G. Laur, sünd. 1879. a. (1939).

77.

[Opman kahtlustab töömehi varguses]

Ei tea, kus mõisas see olnud sihuke kange opman, kes alati vahtind järele, et töömehed ei varastaks. Mehed tahtnud teda narrida. Üks näind, kui opman eemalt tulnud,

pannud hobuse peakoti hobusesitta täis ja läind siis opmanile vastu. See kohe hüüdma:

«Pea kinni, Jaak! Näita, mis sul seal ninakotis on!»

Jaak siis toond näha oma koti ja opman pistnud käe sisse — soe sitt!

«Ah, sa kurivaim!» ütelnud opman ja hakand meest taga ajama.

ERA II 12, 199/200 (85) < Simuna, Salla v., Lasinurme — R. Viidebaum < Jaan Parm, sünd. 1864. a. (1928).

78.

[«Äästage, poisid, kuradid!»]

Vana Lehtse õli Kurtna mõisas kupjast. Igavene tige vanamees, miski muud ei rääkinud ku kihutas tüele taga. Ükskõrd õli Jõvi kerikus õld. Jäänd sääl tukkuma. Õpetaja — vana Esse[1] — lugend parajast palvet ja kõik inimesed õld vait.

Kõrraga Lehtse õikand kõva äälega, nigu tal õli va tige kõva ääl:

«Äästage, poisid, kuradid!»

Ise ärkand sene pääle üles ja pand menema kerikust.

ERA II 193, 28 (65) < Jõhvi, Illuka v., Oru-Võhma k. — A. Hallik < M. Amba (1938).

79.

[Teomees ei niida, ootab karu]

«Miks sa ei niida?» küsis kubjas ühe teomehe käest kena-palaval suvisel päeval.

Mees: «Ma ei tohi! Karu jäljed siin maas, ega ta ju ise kaugel või olla. Nüüd pole mul muud, kui panen piibu suhu ja vaatan, kust ta tuleb!»

E 26935 (16) < Pärnu-Jaagupi, Pööravere v. — M. Morritson (1896).

[1] K. I. Hesse — Jõhvi pastor 1907—1918.

80.

Kubja «saksa keel»

Töömees oli vanal hallil ajal ühe viljakoti mõisa põhu sisse ära peitnud, mida ta mõisa viljast oli varastanud, et seda pärast omale tarvitada. Kubjas leidnud aga viljakoti ülesse ja oli sellest herrale kohe välja rääkinud. Et aga töömehed ligidal olnud, siis rääkinud kubjas oma «saksa keelt» — nii et töömehed aru ei saaks.

Kubjas rääkinud:

«Sassin, sassin, kotin kassin, löusin ülles üten kotin.»

Herra ei saanud aga kubja «saksa keelest» sugugi aru. Kutsunud kubja iseäranis ja siis arutatud alles asi läbi ja läbi ära.

ERA II 146, 834 (53) < Saarde — J. P. Sõggel < Johan Tamman (1917).

81.

Kubjas kotis

Kubja piale old kangesti südamed täis tiumiestel. Kuda saaks talle, ullule, mantel anda, keretäis peksa? Avalikult kallale lähme, siis kaebab ära, saame ise peksa.

Mehed on rehes old, suur kott ka. Puenuvad kotti sinna ja et näevad sialt Peterburi linna ja räegivad persia kielt. Kubjas tuld ka vaatama, et mis sial on. Jah, et kui sinna lähed, siis paistab Peterburi linn ja persia kiel on ka suus.

No nigu kubjas kotti pugend, nõnna kotisuu kinni.

«Kas näed Peterburi linna, kas oskad persia kielt?»

Ja vemblad [kätte] ja ruokind kubjast nisukese mantli, et . . . ja küsind aga:

«Kas Peterburi linn paistab? Kas Peterburi linn paistab?»

Kubjas puges kotist väl'la, ei tiand, kes nied peksjad olid. Ei julend ärrale ka kaevata, et tema kotti puges.

RKM II 15, 91/2 (26) < Simuna, Avanduse v., Kissa k. — H. Joonuks < Juhan Rääk, 76 a. (1947).

82.

Kubijas, ega sullõ haigõt saa-s?

Kuulus kubijas Hütü Piitre, kes inne niisama vaenõ talomiis ol'l ja ainult uma kõva sõna läbi kubijas sai — sõna kõvadus ol'l tuu, et täl ega kolmas sõna kas «satlanõ» vai «kurat» ol'l —, hiidas ütskõrd kündijide mano enditse Misso-Pööni külä keldre tsoppa magama ja ütel kündjele, et:

«Ku herr tulõ, sis herändäge minno üles.»

Ku miis tävveste ol'l magama jäänü, tul'l herr ka esi nurmõ pääle ja küsse kubijat.

Mõni miis ütel: «Tiiä-i ma kah,» mõni hünke-hänke niisama, nikavva ku herr õigõ ar pahasi ja üte noorõperälise poisi rinnast kinni võt't ja ütles: «Kas sa, kurat, ütled vai ei, kus kubijas om?» Poiss, kes hummogu jo kubija kõverat keppi tunda ol'l saanu, näüdäs herräle käega ja ütel: «Kasäkah, kubijas maka keldre tsopa seeh pikäle.»

Vaivalt ol'l teoline tuu ar saanu ütelda, ku herr nigu lõvi kubija poolõ juusk ja müristas:

«Sina, saatanas, sina kurati loropää, tahad mul siin mõtsan magada, — sina, sina, sina, sina!» Ega «sina» man pan'd herr kubijalõ nuiaga ja saapanõnaga. Kubijas saistas herrä ette köödsäkohe, ik'k ja pallõl andis.

Ku herr teda jo külält ol'l pesnu, läts tä lõõtsutõh mõisahe tagasi. A kubijas läts üte kündjä mant tõõsõ mano ja küsse:

«Mis sa minno üles aja-as?»

Egalütel ol'l üts ja tuusama vabandus, et es näe, ku herr tul'l. Viimäte küsse ta tuu noorõmehe käest, et mis tuu herräle ar juhat, koh timä magasi. Nuurmiis ütel, et:

«Sa tahtsõ sis, et minno nii kolgit nigo no sinno. A kubijas, ega sullõ haigõt saas, nii ütled sa meile egäkõrd, ku meil naha kuumas ajat ja mi sälävalu peräst kaiba, et ega sullõ haigõt saa-s.»

Kubijas lei säälsamah mehele kepiga sälgä ja ütel:

«Künnä selgembäst!»

E 45382/3 (7) < Vastseliina — G. Sander (1905).

83.

Kupja õnnetus

Korra panid teomehed endi hobused ööseks mõisa välja peale sööma. Hommikul aga kutsuti mehed selle süü eest mõisa ja anti igalühel hea nahatäis. Nii sündis mitmel hommikul. Teomehed said viimaks aru, et neid keegi luuramas on.

Teisel õhtul panid nad ühe mehe valvama. Vaht nägi, et mõisa kubjas tuli ja ühe paksu kuuse otsa läks. Kui nad õhtule saanud, panid nad endi hobused sööma nagu ennegi kuuse ligidale, mille otsas kubjas oli. Ja üks ütles valjusti:

«Hobused peavad ikka süüa saama, saame ise läbi, kuidas saame! Teeme nüüd hea suur tuli selle kuuse alla, et me sooja saame.»

Nad tegid kuuse alla suure tule, kus otsas kubjas oli. Suur tuli ja paks suits sundis kubjast nii kõrgele ronima kui vähe võimalik. Aga teomehed teadsid seda juba. Tulele lisati uut moona ikka juurde, juurde, nii et kubjas hädaga ju turtsuma hakkas.

«Mis see on?» küsis üks mees nagu ehmatades.

Kubjast sundis häda mööda kuuske allapoole tulema.

«Ei tea, ehk on tont!» ütlesid mõned.

Kubjas laskis ennast alla ja tulle.

«Kurat kukkus puuga maha!» kisendasid mehed ja hakkasid kubjast armetult vemmeldama. Kui küllalt arvasid olevat, viskasid «kuradi» metsa. Teisel hommikul aga ei lausutud meestele hobuste söötmise pärast sõnagi, ja kubjas oma äpardust ka ei kurtnud.

E 32966/8 (3) < Karksi, Polli v. — A. H. Herm (1897).

84.

[«Hoia sina oma suu, mia hoia oma!»]

Üitskõrd ollu üits Simmuli talu peremiis Jüri Sarap Tauga mõisan kubjas. Temä ollu üits õige uhke, tige ja kuri miis, ehk ta küll esi maamiis ollu.

Sääl ollu ka üits vaene rehepapp, kellel nälg peris surmas ollu.

Temä mõtelnu, et: «Tõise võtav ja saav iki jo — mia, mehek, ei saa kuskilt, ehk ma küll esi teräde lämisteje ole.»

Panden üte väikse koti täüs ja viinu ärä üles — tare pääle õlge sissi. Aga sii kuri kubjas ollu aisu nina sissi saanu ja lännü otsin vällä.

Nüüd mõtelnu vaene rehepapp, et: «Mis must nüüd saa, sügüse jõud kätte ja ku kubjas härral ära kaibas, sis viiäs mu soldanis,» sest et ta alle viil selle aruline miis ollu.

Ja sis ohanu esi, et:

«Oh, jumal, ole mul armuline, sest egä ma muu peräst es varasta kui nällä peräst.»

Ja jumal anden ka selle meele, et temä lännü puulpe õhtu, enne ku teolise kodu lännü, mõisa aida läve ette üte roovigukuhja sissi ja kullenu sääl ninda tasaksi, et ei joole köhide ka tohtin.

Aga pääle poole üü, kui teolise kik ärä kodu ollu lännü, tulli kubjas kolme oma sõbramehege ja egäl mehel ollu ka hoben ligi. Lännü aida läve ette ja kubjas võtten käänden aidausse valla ja panden kolm kuurmed villä pääle.

Ku joba varsti lõpetse saanu tõstmisel, tullu rehepapp roovigukuhja alt vällä ja ütelnu kubjal, et:

«Ooda, mia avida ka tõsta!» Kubjas kohkunu sis küll äräde ja ütelnu, et:

«Tohooh, kurat, kust sina siiä sait, kas sa ei tää, et su ase rehe man om!»

Rehepapp ütelnu, et: «Kulla kubjak, tulli teile ka appi.»

Nüüd lännu rehepapp rehe manu tagasi ja mõtelnu esi, et saa nätta, kas jumal pääst nüüd mut hädäst vällä või eli päästä!»

Peräst sedä, ku rehepapp kubjage kokku saanu, ei joole kubjas sest asjast änäp sõnagi lausun ja ütelnu esi rehepapil, et:

«Hoia sina oma suu ja mia hoia oma.»

Kubjas ei joole härräl ka viil mitti kaevanu ollu ja ninda jäänü sii asi sedäsamati.

Egä ronk ronga silmä ei noki.

H II 48, 159/61 (4) < Karksi, Karksi v. — J. Hünerson (1894).

85.

Kupjakoht

Soodla kõrtsi tulnud üks isanda moodu mees, kus teemehed parajaste lõunat söönd, ja küsind:

«Kas teate, mehed, kas teie pool ka mõnda kubjakohta saada on?»

Üks mees vastand:

«Kas oskate ka heaste peialt (vitsa) peal pidada?»

Mees läind välja.

ERA II 258, 530 (4) < Ambla — J. Neublau (1939).

86.

[Kuidas «peenike» inimene peksu ajal karjub]

Sillakohus mõistnud kord ühele kiltrile kuuskümmend sirakat. Kilter kupja ja valitseja käest nõu küsima, et kuidas tema kui «peenikene» inimene kohtupeal karjuma peab, kui need kuuskümmend mööda kintse käivad, sest ai, ai, ai on väga prostoi. Varsti hea nõu käes. Kohtupeal tõmmatud kepikuningas pingi peale ja hakatud laduma.

Kilter ka kohe karjuma, ikka: «Pits, pots» ja «pits, pots!»

Aga kui kintsud triibulised juba olnud, ei siis tulnud enam mehel meeldegi, et ta ka «peenike» inimene on.

E 20511/2 (2) < Halliste, Pornuse v. — K. A. Sinka (1895).

87.

Päev võib tõusta lõunaajal . . .

Ühes mõisas old aidamees, kes moonameestele iga hommiku mõisa tulles ühele üht ja teisele teist ütles, oli süüd ehk olematta.

Nii tuli ühel hommikul üks teumees tööle, aidamees ütles:

«Mis, miks sinu tulema nii hilja tööl?»

«Kuda see hilja on?» öölnud moonamees vastu. «Päev on veel tõusmatta, milla mina siis pean tulema?»

«Päev võib tõusta lõunaajal, aga sina tule vara hommiku,» old aidamehe vastus.

E 48180 < Viru-Nigula, Kalvi v., Aseri — J. Jürjev (1910).

88.

Aidamees ja raibemees

Viimse mõisa aidamees ajanud korra rannavahi hobuse viljast kinni. Ehk küll viimane palunud, viinud aidamees hobuse ikka mõisa. Sääl hüüdnud rannavaht meelepahaga:

«Sinna aidamees oleb üks raibemees!»

Hobuse eest nõutud trahvi ja aidamees kaevanud rannavahi veel sõimamise pärast kohtusse. Viimane olnud aga tubli vigurimees ja rääkinud eesti keelt hästi, olgu küll võõriti muutega. Kohtus teinud ta ennast eesti keelt koguni vähe oskama.

«Kuule, miks sa seda aidameest oled raipeks meheks sõimanud?» küsitud kohtus.

Rannavaht seletama: «Minu ei sõimama, mina ütlema, kui rahvas ütlema. Mõni natuke ütlema aidamees, kõik palju ütlema raibemees. Minu plooho, vähe mõistma maakeelt, mõtlema, aidamees tähendama sõimama, seda vähe ütlema, aga raibemees eige ja kallis nimi olema, seda kõik ütlema, minu ka ütlema. Minu pidib küll meelhaige ütlema aidamees, aga ei julgeb sõimama. Nüüd tema veel kaebama, kui minu raipemehele tema aus nimi ütlema! Kui tema hää mees tahab olla, mitte enam kaebada, mitte minu hobune püüda, siis minu teda vennaks pidama, palju austama ja alati «väga suur raibemees» ütlema!»

«Rannavahil ei ole süüd, et ta maakeelt ei mõista — võib koju minna!» otsustanud kohus. «Kui tagaselja aidameest kõik raipeks sõimavad, siis on ta tõesti raibe mees ja läheb kolmeks päevaks puuri hääks meheks õppima.»

E 33627 (1) < Jüri — J. Pihlakas (1897).

89.

[Kaerakiri]

Ühe mõisahärrale tulnd uus aidamees.

Kauplemise ajal härra küsind aidamehelt: «Kas sa ka kirja tunned?»

Aidamees vastand: «Tunnen küll.»

Aidamees pole küll mõistnud kirja lugeda ega kirjutada, ta arvand kirjatundmise selleks, kui ta kirja näeb, siis ta tunneb küll, et see on kiri.

Kui härra linnas olnd, saatnud ta aidamehele kirja: saatku see tale kümme tündrit rukist.

Aidamees vaadand kirja — olnud palju pikki tähti; ta ütelnd:

«See on kaerakiri, on pikad peened tähed.» Ja saatis härrale rukiste asemel kaeru. Härra hakkas aidameest sõimama, see aga vabandas:

«Kulla härra, need olid ju ometi kaerakirjad, mis teie mulle saatsite!»

Vanad inimesed, kes ei osand kirja lugeda, ütlesid ikka pikatähelise kirja kohta:

«See on kaerakiri, on nihuke pika kerge tähtedega kirjutud.»

ERA II 148, 274 (1) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom (1937).

Hõisateenrid

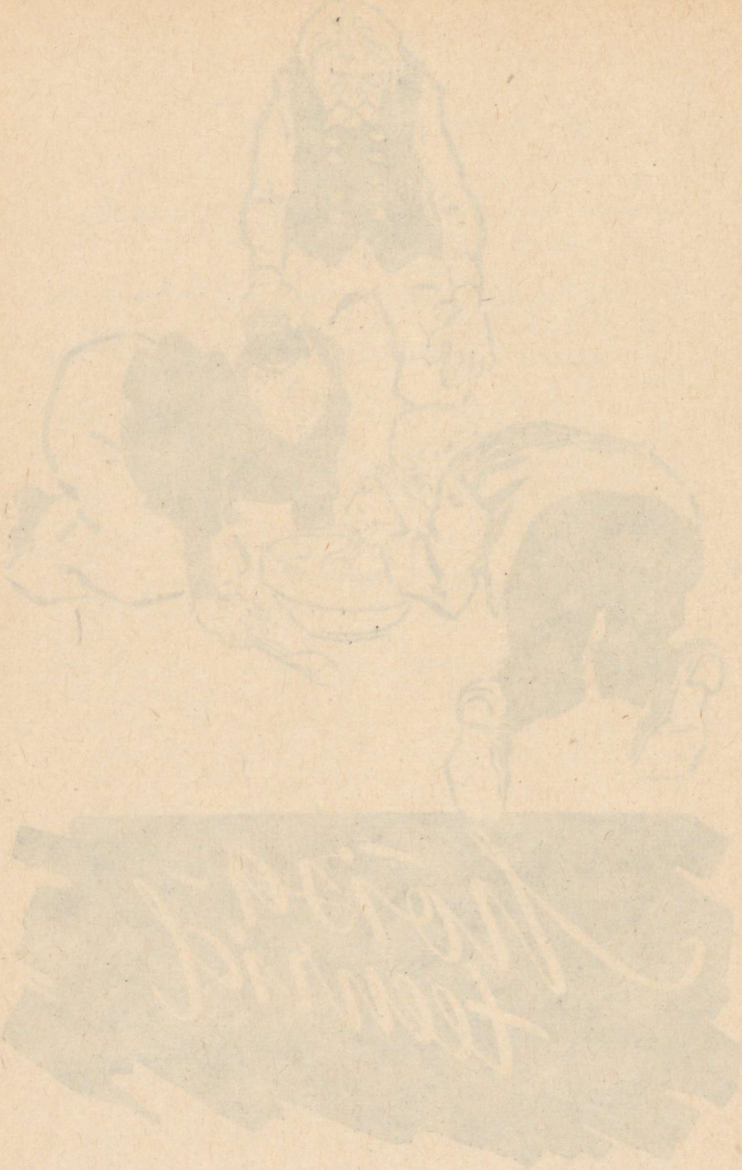

90.

[Pere tellimine]

Teener: «Meie saksad oskavad peret võtta ja kinni pidada. Esiotsa liig hääd: palju süüa, pisut tööd. Paari kuu pärast, mis aega mööda läinud — pisut halba süüa, palju hääd tööd ja käratsemist, mis kümme kuud tuurib. Siis jälle aegamööda lähevad heaks, et kui viimane kaksteist kuud mööda — nii hea põli, et kahju oleks ära tulla — muud kui jälle uus aastakaup!»

H I 4, 415 < Karja — E. Kallas (1874).

91.

[«Süüa, riiet ja peksa!»]

Mõisateendri kääst küsitud linnas: «Mis sa mõisas ka palka saad?»

Teender vastu: «Süüa, riiet ja peksa!»

E 32099 (124) < Narva — J. Sirdnak (1897).

92.

[Üks ernes supis]

Rannamõisa kindrali prõua keetnd perele supi. Siis mõisa pere söönd ja üks ütend ja teine ikka: «Võtke kinni!» ja «Võtke kinni!»

Mõisaprõua kuulnd jälle, et need üind ikka, et: «Võtke

kinni!» ja «Võtke kinni!» Küsind siis kutsari Jaagopi käest, et: «Mis need seal püidvad?»

Siis Jaagop ütend, et: «Need püidvad ühte ernest.»

Nii vedel supp ond, et üks ernes ond sees. Mõisaprõua oli isi keetnd.

ERA II 139, 536/7 (10) < Kullamaa, Koluvere v., Väike-Kalju k. — V. Eenveer < Jakob Põld, 41 a. (1937).

93.

[Uba supi sees]

K. mõisas keedetud alati perele väga vedelat suppi, pere oli alati sellepärast nurisenud, aga kui asi paremaks ei ole läinud, pidanud nemad nõu kavalust pruukida. Ühel hommikul, kui härra lähedal kambris olnud, tõusnud pere seas korraga suur kära. Kutsar ütelnud kärneripoisile: «Kuule, poiss, üks uba oli supi sees, tõmba ruttu püksid jalast ära, mine sisse ja püüa uba kinni!»

Härra tulnud selle kära peale sinna ja küsinud pere käest: «Mis kära teie siin peate?»

«Ei midagi, meie püüdsime uba, üks uba oli supi sees,» vastanud kutsar.

«Mis supp teil siis on?» küsinud härra.

«Oasupp,» vastanud kutsar.

Härra ei ole midagi lausunud, vaid läinud ära, aga teisel päeval ja ka edaspidi lastud alati paksemat suppi keeta.

E 20745 < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — M. Aija (1895).

94.

[Vanapreili keedab mõisaperele verepulle]

Kord keetnud vanapreili mõisas perele ikka verepulle. Poisid ei ole pulle tahtnud. Vanapreili olnud väikese nägemisega, ei näinud, kui poisid hakkasid pulle loopima mööda tuba, ikka vanapreilile vasta pääd.

Vanapreili küsinud ainult:

«Mis liinnud sin lennavad?»

E 58418/9 < Kihnu — P. Berg < Liis Alas, 73 a. (1926).

95.

Ihnus emand ja rätsep

Vanasti old Kautjala mõisas kangesti ihnus emand, kis kedagi asja ei ole roatsind perele õiged moodi kätte anda. Et pere hästi vähä sööks, siis antud iga inimese peale enne sööma toop kalja ää juua.

Ükskord old üks kaval rätsep mõisas õmblemas. Kui see näind, kuda lugu old, akand kohe aru pidama, kuda kal'la jootmist soaks ää kaodata. Kui teistele kalja antud, palund rätsep omale koa ühe toobi.

«Heldekene, sööge aga teie kõht täis,» üteld emand.

«Ma loputan sellega enne soolikad puhtaks, siis mahub toitu rohkem,» vastand rätsep.

Ei ole sest soati änam sööma alla kalja sunnitud jooma. Teised tänand ja õnnistand veel kaua aega rätsepad taga järele.

No kudamoodi sa soad tühja kõhuga toobi kalja otsa!

H IV 9, 331/2 < Jüri, Rae v. — P. Põldmäe (1896).

96.

Ting pruua

Üks mõisapruua oli väga ting ja näljane oma pere vastu olnud, iseäranis veel räimeste väljaandmise juures. Annud iga päeva jäuks ainult kolm räimest perele välja. Pererahva kannatus lõpnud viimate.

Ühel päeval, kui pruua jälle kolm räimest oli välja annud, võtnud kutser kõik need kolm, puetanud paela ning riputanud seina külge.

Pruua tulnud kööki. Kalu rippumas nähes küsinud ta: «Noh, miks teie pole kalu seenud?»

Kutsar vasta: «Aulik pruua, kes neid täib süüa — need kuluvad ju meile ainult vaatamiseks äe.»

Pruua pöörnud tuba tagasi, ning sest ajast saadik pole iialgi perele kalu jäu pärast enäm välja hakanud andma.

E 24787 (11) < Jämaja — A. Kuldsaar (1896).

97.

Hea nõu on kallis

Alati annud proua perele silku ja leiba, liha mitte nähagi. Kutsar mõtlema: mis teha, hea nõu mõnikord kallis! Võtab silgu, seub talli lage kinni ja hakkab kirudes peksma:

«Silk, silk, sa seanina, silk, sa vahenina, küll ma sulle näitan! Tahtvad saksad mulle paremad anda, siis oled sa, seanina, ees, ees!»

Härra juhtub tallist mööda minema ja astub kutsari kisa peale talli, küsides:

«Keda siga sa siin peksad, Andrus?»

«Ei, ei, kulla härra, ma sõimasin silku ja peksin! Näe, härra, sääl ta nööri otsas ripub. Kui proua tahaks mulle paremad, nii kui liha või võid anda, siis on silk oma terava ninaga igal pool ees!»

Sest saadik jäetud liha igapäiseks ja silk uudistoiduks perele. Kõik pere kiitnud kutsarid. Vat, kas pole hea nõu kallis?

H, Mapp 864/5 (8) < Riia < Saaremaa — A. Valtin (1903).

98.

[«Täna kört ja homme kört»]

Ühes mõisas antud väga halvasti perele süüa, enamasti iga päev olnud jahukört ehk jahusupp. Pere nurisenud väga halva söögi üle.

Korra tulnud proua pere söögituppa ja ütelnud:

«Miks teie nõnda seamoodi sööte, tehke ometi palvet ka söögi alla.»

Proua jäänud ka seniajaks sinna, kuni palve tehtud pidi saama. Üks sundinud ühte, teine teist, keegi ei ole tahtnud palvet teha. Viimaks võetud ühel häälel kõik nõuks, et aidamees kui kõige vanem teener mõisas palve peab ära tegema.

Ja aidamees hakanud peale palvet tegema:

«Täna kört ja homme kört,
tunahomme jälle kört,

supp ees ja suu peas,
kapsaleemel karvad sees,
liha·ees ja hing sees,
silku pole silmaga näinud!»

Kui proua seda palvet kuulnud, läinud tema sõnalausumata uksest välja. Peale seda antud perele hulga paremini süüa: silku olnud nõnda palju süüa kui aga igaüks ise tahtnud, ja proua ei ole enam ilmaski söögi alla palvet nõudnud.

E 20775 Pärnu-Jaagupi, Vee v. — J. Reitwelt < M. Sai, 52 a. (1895).

99.

Vot, kus kalja põhi oli kaua seisnud!

Nabala mõisa tulnud Jõgisu mõisast uus härra, temaga ühes ka kutsar. Nabala mõisa pererahvas siunanud, et kali ei olla hea, kalja põhi olla kaua seisnud.

Kutsar kuulnud seda, küsinud: «Kui kaua ta siis on seisnud?»

Teised vastanud: «Jõuluks sai pandud.»

Kutsar vastanud: «Mis kaua see ka on, aga vot, kus meil Jõgisu mõisas ometi oli kaua seisnud! Sai ükskord teine ära lautatud, et uut põhja panna, siis tuli kaljaastjast üks kerves välja, mida keegi enam ei pärinud. Vist oli see inimene juba surnud, kelle oma see kerves kord oli olnud!»

E 37266 (1) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < Joosep Väljataga (1898).

100.

[«Pidamas sul suu!»]

Roela mõisa omanikul olnud vana ja auväärt tallipoiss — Peeter. Sel olnud kaks abilist, üks neist pikk ja peenike, teine lühike ja jäme. Abilised sõidutanud kõiki teisi saksu, Peeter aga vana mõisnikku ennast.

Korra mõisnik sõitnud jälle Peetriga. Teel hakkanud vana parun ilma mingi põhjuseta Peetrile selga taguma.

Peetril läinud süda täis, võtnud saksa kraedpidi kinni ja tõstnud tõllast välja, ise andnud hobusele piitsa.

Parun jooksnud järele ja ise karjunud: «Mis sa mul tiimas, mis sa mul tiimas!»

Peeter lasknud tal tüki maad joosta — viimaks võtnud pääle.

Järgmisel hommikul kutsutud Peeter härra juurde. Peeter arvanud, et teda ootab ränk karistus.

Mõisnik aga andnud kümme rubla ja ütelnud: «Pidamas sul suu!»

ERA II 31, 529 (3) < Maarja-Magdaleena, Saare v., Odivere k. — M. Ehrenberg < isalt (1930).

101.

Tagasi vaadata ei tohi

Kodasoos oli olnud suur ja tige krahv. Temal oli olnud kutsar Pääru, kes oli käinud saksa sõidutamas.

Kord tulnud kutsar jälle krahviga ning krahv keelanud teda tagasi vaadata. Pääru oli teinud künklise tee peal head sõitu, nii et krahv oli maha kukkunud.

Krahv oli hakanud karjuma:

«Päälu, Päälu, pea kinni!» kuid Pääru pole kuulnud ja sõitnud edasi.

Ukse ees oli tulnud teenija vastu härrat sõidukist maha aitama, kuid härrat pole olnud sõidukis. Pääru sõitnud tagasi ja leidnud krahvi juba kodu poole tulemas.

Pärast pole keelanud krahv kunagi Päärut tagasi vahtimast.

ERA II 165, 229/30 (4) < Jõelähtme, Jõelähtme v. — S. Kalju < J. Kalju, 43 a. (1937).

102.

[Kutsar ajab mõisapreilid ümber]

Eks ükskord jälle Jaagup sõitnd vana-aasta õhtu preilnaid kirikusse ja aeand just kirikuvärava taga ümmere. Preilnad uih-aih lume sees. Mõni teine oleks selle eest tallis oma viisteist oopi saand, aga Jaagup ruttu üles aitama ja preilnaid lumest puhastama, isi tröösting:

«Põle viga, see tähändab isi ead, preilnad saavad selle aasta sees mehele!» Tõmmand isi losti kasuka õlmaga lund kibile peale, et vaatab, kas teised ka otsa aavad. Eks olndki: tulnd teine saan ja puistand eese koorma samasse. Preilnatel ea meel, et teistel ka nii ea õnn kui nendel.

ERA II 159, 585 (35) < Lääne-Nigula, Palivere v., Allikmaa k. — E. Ennist < L. Alliksoo, sünd. 1886. a. (1937).

103.

Tubli kutsar

Kord olnud üks vaene mõisahärra. Hobused olnud temal vaevased ja väsind, ei ole jäksanud tõlda vedada. Härra pole aru saanud, et hobused vaevase toidu pärast ei jäksanud edasi minna, vaid arvanud, et see kutsari süü on. Kaubelnud uue kutsari, see näinud varsti, kudas lugu on. Teinud härraga selle kauba, et härra ei tohi kolmel päeval talli tulla, hobused jäegu tema hooleks, küll nad edasi lähevad, kui saavad tõlla ette rakendud.

Kutsar pidanud hobused kolm päeva ilma söömata, siis sidunud ta heinamärsi tõlla tiisle otsa külge, kui ta härraga sõitu läind. Hobused, kes kolm päeva söömata olid, nägid tiisle otsas heinamärssi ja jooksid kui hullud, et aga heinu kätte saaks. Ja kutsar saanud härra käest kiita, et hobustega niisukest head sõitu teeb.

H III 30, 176 (3) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk (1904).

104.

Ärä võlsku nii lakja

Ütel vanaaja herräkesel olli sii armas ametikene väega selge — ülipaljo võlssi. Kõik tõise herrä naariva tedä mõnikõrd mõnen pidopaigan, nii kui silma joosi pään. Sel viisil olligi ta tõisile otsekui «hambapulgas» jäänü, et tema jutt nii paljo nalja sünnitas, kuna ta henda meelest küll tõtet kõneles, ent ütski seda tõtes es piä, kui sii ka mõnikord tõte olligi. Kes sääl õige vaihe jõus tetä.

Ütskõrd üte pulma pääl kõneles miis:

«Ma olli oma kutsari Jukuga jahi pääl ja lasi üte püssikuuliga mõtskitsel perajala sõrast ja kõrvast läbi.»

Kuuljide vastus olli — kõva, uskumada naar.

«Kas es ole nii?» ütles ta oma kutsarile Jukule, kes ka sääl ligi olli ja alati herrä võlsi häbist päst.

Sii süüt kõrvajuurt ja ütel tõisile herrile:

«Mu herrä, see on õige küll. Kui mino herrä püssi kuuliga mõtskitsele lask, olli ta [kits] parajaste oma perajalaga kõrva juurt süütmän, ja sellega läts püssikuul kõrvast ja sõrast ütelisi läbi.»

Muide, naar jäi vähämbas, mõne ka usksiva, ja võlsja herr jäi julgembas, et viil kõrra kutsari vabanduš häbist päst.

Tiil kodo tulles ütel kutsar herrale:

«Herrä, kui teie võlsite, sis ärge võlske nii lakja. Mul nakas jo õige kõrva juur süütmä, kuis ma herrä häbist piä pästma, ent säält tulligi mulle miilde: mõtskits võis ka niisama tetä, ja nii ka ütelisi ütest kuulist kats haava saia.»

Herr and kutsarile viis rubla vabanduse palgas ja lubas henda paranda. Kas ta seda tegi, om tiidmädä.

H I 6, 285/6 (15) < Vastseliina — J. Sandra (1894).

105.

[Kutsar ei kannata koera haisu]

Kutsar sõitnu ruvvage — saksa ruvva ikki vanast. Kutsar jälle suitsutanu.

Ruvva ütelnu, et: «Ärge te suitsutage, miu rinna ei kannata.»

Kutsar jälle't: «Mia ei saa, süä om sitt. Mia ei kannata seda koera aisu, teil koer tõllan.»

ERA II 124, 608 (12) < Halliste, Vana-Kariste v. — L. Takk < Jaan Must, 80 a. (1936).

106.

[«Oh põlvekest!»]

Üks härra käis väga harvaste talli juures — kutsaril oli hea põli.

Kutsar varastas linnakseid, tegi õlut, oli tallis õlletoobri kõrvas seljali, käed põlve taga ja laulis:

«Oh põlvekest, oh põlveotsukest!»

Seal tuli aga juhtumise kombel härra talli juure.

Härra: «Mis su põlvel viga on?»

Kutsar: «Hobune lõi põlveotsa.»

Härra: «Mis sul toobris riide all on?»

Kutsar: «Hobuste jook, et kärbsed sisse ei lähe.»

Härral oli hea meel, kutsus kutsari tua juure, andis tale plaastrit põlve peale ja viina valu vaigistuseks.

H II 40, 828 (4) < Ambla — M. Neumann (1893).

107.

[Kuidas kutsar saapameheks sai]

Vana Tikka[1] ostis ühekõrra kutsarile saapad. Ei enam taht, et tema kutsaril õlid pastlad. Muidu saapaid ei and kui sõidule kaasa.

Ühekõrra tulid Sirentsi venelased jälle sälgusi vahetama. Kutsar teht omale õlgedest saapad jalga ja veel suured sidemed ümber. Läks ommiku välja, ärra tõrelema: «Mis sina tehnd karutantsu!»

See vastu: «Aga külm ommik.»

Ärra käratand kõhe: «Mend kõhe ja pand saapad jalga!»

Eks õldki sellest ajast kutsar saapamees.

ERA II 125, 176/7 (6) < Iisaku, Illuka v., Soompea k. — M. Tarum < Paul Koljat, sünd. 1875. a. (1936).

---

[1] Dieckhoff — Illuka mõisnik.

108.

[Väiksed rattad silivad suurtele järele]

Ükskord kinderal sõitnd pidule ja kange rutt olnd. Kutser aeab obuseid nii pikkamisi, et vaevalt sörki laskvad. Viimaks ärra käsib: «Kuule, Jaagup, sunni ometi obuseid takka!»

Jaagup kohe vastu:

«Kulla ärra, obused teevad, mis võivad, aga tõld ei tule järele.»

Noh, siis jäätud obused pidama ja tõlda parandama. Jaagup võtnd tagumised rattad alt ära ja vahetand esimestega ümmere. Siis ärra istund jälle uuesti peale ja Jaagup ka nagu kukk õrrel ees, seal kõrgete rataste peal, ärra taga madalas. Siis Jaagup vaadand ja rõemustand:

«At-at, selle aea nad ei viitsind eest ää minna mette, küll nüid suurtele järele silivad!»

Ta rääkis seda ratastele. Annud siis oostele piitsa ja varsti olndki mõisatreppis.

Teised ärrased ammu seal ootamas kinderali, kõik juba koos, ainult tema üksi puudu. Noh, näävad, kudas suur mees tuleb tõlla tagaotsas madalas, ei siis põle keegi suutnd naeru pidada. Jaagup ka naernd isi pärast eese tembu üle, kui rääkind seda teistele perelaudas.

ERA II 159, 586 (36) < Lääne-Nigula, Palivere v., Allikma k. — E. Ennist < L. Alliksoo, sünd. 1886. a. (1937).

109.

[«Enne vedasin saksu, nüüd vean sõnnikut»]

Talusulane Jaan tuleb teel sõnnikukoormaga mõisnikule vastu, kelle juures ta enne kutsariks oli:

Mõisnik: «Noh, Jaan, kas ei ole nüüd sinul palju raskem kui minu juures?»

Jaan vastu: «Ei mõista midagi — enne vedasin saksu, nüüd vean sõnnikut, vahet ei ole suuremat ühtegi, töö on ikka töö.»

E 47839 (2) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1911).

110.

[Parem, kui härrat ei äratagi]

Teener: «Nüüd ei tea ma tõesti mitte enam, kas ma härrat kella kaheksa või üheksa ajal üles ajama pean. Ajan liig vara, siis ta müristab, lööb välku ja sajab kuiva vihma. Ajan hiljem, siis teeb ta niisama. Kõige parem on siis küll, et ma teda sugugi ei aja.»

EKS 48 XXIV, 24 (223) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

111.

[Külaline teritab hambaid]

Mõisnikul tuli linnast külaline. Söömalauda istudes saatis mõisnik oma toapoisi külalist lõunale kutsuma. Võõras seisis hambaharjaga parajasti peegli ees.

«Noh, kas tuleb varsti?» küsib mõisnik toapoisilt, kes tagasi tuli.

«Varsti, armuline härra, ta teritab juba hambaid!»

EKS 48 XXIV, 28 (254) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

112.

[Härral punane habe, teener ilma habemeta]

Härral olnud teener, juba vanusepoole mees, aga hoopis ilma habemeta, kuna härral tulipunane habe olnud.

Korra küsinud härra: «Kuule, Hans, sa oled tubli mees, aga miks sul habet ei ole?»

Hans vastu: «Jah, vaadake, härra, mina jäin hiljaks, kui habemeid anti. Kõik paremad olid juba ära noritud, üksi va punast oli veel nagu härral, aga seda ma ei tahtnud!»

E 22927 (12) < Narva — J. Sirdnak (1896).

113.

[«Enne olin ärrapoiss, nüüd olen ärra koerapoiss!»]

Mõisnikkudel olid enne koerapoisid, kes nende jahikoerte eest pidid hoolitsema. Koerapoiss pidi ka kõiki muid töid tegema, teda käsutasid kõik mõisateenijad. Üldse oli koerapoisi elu vilets. Öeldakse veel nüüdki, kui keegi teist iga narri asja pärast käsutab: «Ega ma so koerapoiss ole!» Kui keegi teiselt küsib ta uue töö või teenistuse üle, pole see hea, siis vastab küsitav: «Eks ta ole üks koerapoisi amet.»

Ühel mõisnikul olnd toapoiss, see pole härrale heaste meele järel olnd, ta pand toapoisi koerapoisiks. Poiss teadis, et härra teises toas oli ja tema juttu kuulda võis, rääkis valju häälega:

«Takka ülemaks, ikka takka ülemaks, enne olin ärrapoiss, nüüd olen ärra koerapoiss!»

Härra mõtles, et toapoiss rõõmustab, ja peab koerapoisipõlve paremaks, ja võttis poisi jälle omale toapoisiks.

ERA II 260, 144/5 (50) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom (1939).

114.

[«Eile olin ärra toapoiss, täna ärra sigadepoiss!»]

Ärral olnd toapoiss, see pidand ta saapaid viksima. Ärra keind kangesti tüdrukute juures ja toapoiss viksind saapad küll ära, aga tõrvand ka tallad üle. Ärra siis vihastand ja alandand toapoisi siguriseks.

Teise omiku toapoiss läind, pikk piits kääs, ja rõõmustand:

«Takka ullemaks ühtepuhku, eile olin ärra toapoiss, täna ärra sigadepoiss!» isi and piitsaga sihm ja sähm sigadele ühtepuhku.

Ärra näind seda, et toapoiss nal'la teeb oma alanduse üle veel ja põle kurb ühti ja võtnd ta tagasi toapoisiks.

ERA II 188, 203 (7) < Lääne-Nigula, Palivere v., Allikma k. — E. Ennist < Liisa Alliksoo, sünd. 1886. a. (1938).

115.

Pannilakkuja

Olnd korra üks proua niisuke ihnuskael, et igast toiduivast kahju olnd. Põle raatsind panni, kus peal praadi praetud, muidu pesta lasta, kui lakkund ise alati panni ära.

Korra olnd võerad. Köögitüdruk teind praadi ja küsind pärast praadimist võeraste kuuldes proualt, et:

«Kas proua lakub täna ka ise panni?»

Proua kohe, et:

«Vuih, kui rumal sa oled! Millal on armuline proua ise panni lakkund?»

E 40784 (4) < Kadrina — A. C. Kivi (1900).

116.

[Vanaproua kardab hiiri]

Muuga vanaproua kartnud kangest hiiri. Kui kokk ehk köögitüdruk söögisahvri läinud, siis olnud proua ikka seal nuuskimas. Need õppinud nii kavalaks: toodud proua käest võti, mindud sahvri, — proua tulnud ka järele. Kui kokk ehk tüdruk sahvri sisse läinud, õelnud:

«Nää, üks hiir siin!»

Siis olnud proua kohe tagasi.

E 34706/7 (5) < Haljala, Vihula v., Metsiku — D. Pruhl (1897).

117.

Maitsev roog

Korra olnud ühe mõisa peal üks härra, kes iialgi oma koka roogadega pole rahul olnud.

Korra ütelnud härra kokale:

«Täna lõunaks pead sa mulle seesuguse roa tegema, mida ma veel ei ole söönud.»

Kokk ei ole teadnud, mis peale hakata. Kobanud siit nurgast ja sealt nurgast oma toidumoonaaidas, kuid kõik

olnud vana harilik söögikraam, uut iseäralist pole kuskil olnud. Mees püsti hädas. Kukalt kratsides jäänud ta viimaks köögiakna ette seisma. Puuriidal näinud ta vanu nahkpükse, mis seal juba ammu vedelnud. Kokk mõtelnud õnne peale neist katsuda härrale sööki valmistada — kui lahti, siis lahti. Võtnud püksid, teinud tükkideks, praadinud õige rohke või ja rasvaga ja mis aga kätte saanud ja viinud siis härrale süüa.

Pärast lõunat tulnud härra ja nõudnud väga, millest see roog valmistatud olnud, sest ta maitsenud väga hea. Kokk pole tahtnud seda ütelda. Härra aga käinud ikka peale.

Kokk vastu: «Mis härra sest pärib! Härra käskis seesugust rooga teha, mida ta enne ei ole söönud.»

Härra soovis aga teada, millest kokk oli valmistanud.

Viimaks kokk hakanud: «Härra nägi isegi, et need nahkpüksid, mis siin puuriida otsas vedelesid — mõtlesin, et härra mõtleb seened olema.»

Härra hakanud naerma, annud kokale viis rubla ja tellinud, et ärgu ta aga sellest kellelegi rääkigu.

ERM 63, 58903/6 < Põltsamaa, Vana-Põltsamaa v., Vitsjärve k. — E. Waldmann < Mats Turu (1920).

118.

[«Passelpraad»]

Mõisnik käskind teha praadi enesele ja külalistele. Kokal pole old midagi käepäräst ja saand kuskilt urkast vanad pastlad kätte. Tuld hia mõte praadida pastlaid. Pest pastlad ja liutand, teind väikesteks tükkideks ja praadind või, hapukoore ja rasvaga.

Saksad söönd ja kiit ja pärast küsind, et:

«Mis praad see oli?»

Kokk aand kõhu ette ja üteld keeleotsaga, et:

«Passelpraad.»

ERA II 18/3, 762 (1) < Koeru, Liigvalla v., Rakke al. — L. Priks < Jaan Tamm, sünd. 1845. a. (1938).

119.

[Härra laseb kalamarja külvata]

Ühes mõisas oli üks härra, kes oma kärnelit alati oma sõnadega kiusas, aga kärnel on alati võitu saand.

Ükskord on härra mõneks kuuks suvel ära läind ja enne seda kärneli oma juure kutsund. Härral olnud hulk kuivatatud kalamarja, annud need kärneli kätte ja ütlend, et: «Külva need maha. Kui mina tagasi tulen, siis näita mul, mis sest on üles tõust.»

Kärnel võtab pakutud seemned härra käest vastu, vaatab, mis need peaksid olema. Nuusutab — kala hais; vaatab — ja ongi päris kalamarjad. Kärnel mõtleb, et ega ma ennast ikka narrida lase. Ostab mõni päev enne, kui härra kodo tuleb hulk soome silku, võtab kõik pead ära, teeb peendra valmis, paneb silgupead kõik mulda, ninad üles mullast välja.

Härra tuleb kodo. Kohe kärneli käest küsima:

«Noh, näita, mis seemnetest on tõust?»

Kärnel vastab:

«Olge head, härra, tulge ja vaadake, kõigil ninad väljas.»

Nõnda ei saand härra jällegi kärnelist võitu.

H III 30, 29/30 (1) < Narva — M. Russmann (1903).

120.

[Kärner valvab nirki]

Üks mõisa kärner oli kogemata aias päikesepaistel magama jäänud. Kui ta parajasti maganud, tulnud ka proua aeda jalutama ja leidnud kärneri magamast.

Proua küsinud kärneri käest:

«Noh, mikspärast sina magad?»

Kärner ärganud proua hääle peale üles ja ütelnud:

«Ei, proua, ma ei maga mitte, ma valvasin nirki, oleks vististi kätte saanud, poleks proua mitte teda ära hirmutanud.»

Proua käskinud kärnerit uuesti nirki valvama hakata ja ütelnud:

«Ja, jaa! see loom püüa kinni, see varastab kõik minu kanamunad ära.»

E 22134 (1) < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — M. Aija (1896).

121.

Parun sepapajas

Parun käinud sagedasti sepapajas sepa tööd vaatamas. Niisugune vaatamaskäik ei meeldinud aga sepale sugugi, sest sedaviisi ei võinud ta aega viita ega sohetööd teha.

Kui parun korra jälle kaks-kolm korda päevas sepapajas käinud, otsustanud sepp:

«Oot, oot, küll ma ta siit ära võõrutan.»

Pea tulnud parun jälle sepapatta. Sepp võtnud tulist rauaprügi, pannud ääsile, tagunud.

Oh sa aeg! Sepapada sädemeid täis. Sädemed parunile suhu ja silma. Katab näo kätega kinni, jookseb sepapajast õue.

Sellest päevast peale ei näidanud parun enam sepapajas nägu. Sepp võis teha, mida tahtis. Oli vaba järelvaatusest.

E VII 15 < Tartu — M. J. Eisen.

122.

Sepp Seiti

Ükskord, kui sepp [Seiti] opmani jälle sepikotta näinud tulema, võtnud oma vöörihma, sidunud omale ümber kaela, aga mitte nõnda, et silmus kinni oleks läinud. Siis läinud ühe paku peale, sidunud rihma teise otsa lakke aampalgi külge. Kui opman juba ligi jõudnud oli, lükkas sepp paku jalgade alt ära, jäi rippuma, nagu oleks ta ennast üles poonud. Kui opman sepikotta läinud ja seppa rippuma näinud, arvanud ta, et sepp ennast ära poonud, läinud lugu härrale rääkima.

Peale seda oli sepp jälle tublisti tööle hakanud. Kui härra nüüd ka opmani seltsis seppa vaatama tulnud, tagunud sepp juba mehe moodi alasi peal.

Härra opmanile: «Sa ütlesid, et sepp ennast üles poonud.»

Opman pole midagi teadnud vastata.

Sepp rääkima: «Vaata nüüd härra, kuidas opman minu peale alati valetab, nüüd valetas ta ka, et ma ennast juba ülesse olen poonud.»

Sellest ajast ei ole härra opmani juttusi uskunud.

*

Peale seda olnud Seiti Esna mõisas sepaks. Seal olnud proual viisiks, et ta iga päev mitu korda sepikojas vaatamas käinud, vist sellepärast, et sepp rutemini tööd teeks. Ükskord, kui proua jälle tulnud, võtnud sepp keemas raua äkitselt lõõtsa eest, pannud alasile ja hakanud peale lööma. Proua riided läinud põlema. Seiti olnud kohe abiks kustutamas. Proua siidikleit põlenud. Seiti võtnud vankritõrvamise pintsliga vett, kustutanud küll põleva kleidi ära, aga määrinud ta ka hästi tõrvaseks. Sellest päevast saadik ei ole proua enam sepikojas käinud.

H II 54, 90/4 (17) < Ambla, Lehtse v., Tapa — G. Klemmer (1896).

123.

[Tark sigadepoiss]

Mõisaärral olnd tark sigadepoiss. Teised olnd ta peale kadedad ja kaevand ärra ees sigadepoisi peale. Ärra läind kord põllale poissi proovima ja küsind:

«Mitu põrsast on emisel?»

Poiss vastand: «Ei ma põle koolis keind ega oska seda arvata, aga eks ärra arvaku isi üles, pallu neid on: üks kahe ees, üks kahe vahel, üks kahe järel »

Ärra lugend põrssad üle, neid olnd üheksa. Taale meeldind poisi arukas vastus ja ülendand sigadekarjase kupjaks.

ERA II 188, 203 (6) < Lääne-Nigula, Palivere v., Allikma k. — E. Ennist < Liisa Alliksoo, sünd. 1886. a. (1938).

124.

Sigade-Aadu piits

Sigade-Aadu oli mõisas seakarjaseks ja tarvitas selle jaoks väga pikka piitsa. Kui möödaminejad küsivad naljatades, kui pikk su piits on, siis vastanud Aadu:

«Viis sülda ja kaks jalga, vaaks juure ja toll tagasi.»

E 61147/8 < Emmaste, Emmaste v., Ole k. — M. Meiusi < Mare Meiusi, 78 a. (1927).

125.

Mõisnik ja üüvaht

Vanal aeal ei hoolind üks mõisnik kodusest elust midagi. Ta lükkas müda maad-ilma ja elas müda linnasi. Aastad läksid mööda, aga härra ei püstnd jalgagi koeo. Tema hädine proua elas ainult mõne teendriga kodu mõesa peal. Junkru ooleks olli kõik mõesavalitsus, kes ka kord-korralt härra kirjade peale tarvilist raha linna järele saatis.

Selle aea sees, kus härra nõnda müda maad-ilma pillkaarti lõi, sündisid kodu mitmedki õnnetused, kellest härra ühtegi ei teadnud.

Ühel kevadel saatis junkur jälle üüvahega härrale raha linna järele. Üüvaht andis raha ärrale ära ja pidi toast jälle välja pöörma. Seal küsis härra:

«Noh, Jürka, kudas lood ka kodu lähvad?»

Jürka mõtles, et härra junkru kirjade läbi juba ammugi kõik tähtsamad asjad teab, sellegipärast ei tahtnud ta küsimust vastamata jätta ja ütles:

«Ei ühti, aus härra, eks meie õue Pauka suri ära!»

Härra: «Noh, kudas see tulli, Jürka?»

Jürka: «Ei ühti, aus härra, eks sõi paelu hobuseliha, sest ep vist surigi!»

Härra: «Noh, kust ta siis seda nõnda paelu sai?»

Jürka: «Ei ühti, aus härra, eks meie vana valge ruun suri ära!»

Härra: «Noh, kudas see tulli?»

Jürka: «Ei ühti, aus härra, eks mõesa põlemese aegu sai paelu vett vidada, seal ta vist enese ää katkestas ja suri!»

Härra: «Kas siis mõesa põlend on?»
Jürka: «Nõnnap küll, aus härra!»
Härra: «Kuedas see siis tulli, Jürka?»
Jürka: «Ei ühti, aus härra, eks proua matuste aegu sai paelu lahtise tulega käia, seal ta'p siis põlema ikki läks!»
Härra: «Kas siis prõua surnd on, Jürka?»
Jürka: «Nõnnap küll, aus härra!»
Härra: «Kas see juba ammu sündis, Jürka?»
Jürka: «Mineva sügise uasta eest, aus härra!»

H II 42, 94/5 (3) < Vändra — J. Peterson < Peeter Peterson (1891).

126.

[«Oh, sa kõht!»]

Mõisa puusepal oli vähe tööd. Mõisalaual sai heaste süüa, mees kosus ja kõht kasvas üsna silmanähtavalt.

Ükskord peale lõuna söömist silitas ta oma kõhtu ja ütles:

«Oh sa kõht, oh sa kõht, mis sust viimaks saab!»

Härra juhtus parajaste ka sinna tulema ja kuulis neid sõnu, mõtles, et puusepa kõht valutab ja lubas lasta tohtre vaatama tulla. Ei nüüd puusepal aidanud muud, kui pidi sängi heitma ja haige olema.

Teisel homikul keedeti tangupudru, mis väga puusepa meele pärast oli. Puusepp parkis kõhu hästi tubliste pudru täis ja heitis sängi pitkali.

Tüki aja pärast tuli tohter haige kõhtu katsuma, leidis: kõht oli kangeste kõva, ja ütles, et kõht olla paistetand. Andis mõned rohud sisse võtta ja peale võida. Mõne päeva pärast tuli puusepp sängist välja, naeris tohtre tarkust ja pidas head põlve edasi.

ERA II 58, 247 (47) < Jüri — J. Saalverk < Leenu Silves (1896).

127.

Rehepapi õnnetus

Ühes mõisas pekstud rehte. Rehepapp vaadanud, et üks tüdruk lööb vardaga liiga tasa. Pannud rehepapp siis jala ette, et tunneks, kui kõvasti tüdruk lööb. Tüdruk aga löönud nii kõvasti, et rehepapi jalaluu läinud katki.

ERA II 178, 242/3 (5) < Kuusalu, Kõnnu v., Kalme k. — A. Kronström < J. Rebane, 65 a. (1937).

128.

[Rehepapp varastab mõisa vilja]

Reipappid õlla enne kõik kanged varastama õld. Vaimud teesivad küll, et reipapp varastab, aga seda ei tuld ettegi, et keegi neist saksale kaibama läks.

Üks reipapp õli iseäranis õsav saksa vilja varastama ja õli päälegi ninda julge, et reielistelt hobuse võtt, miska viljakoorma kodu vei. Saks see vingus ühtepuhku, et ikke vähe vilja saab, ja küsind viimase reipappilt, et:

«Ega sina õmetegi varasta?»

«Oh ei, kulla herrakene! Igakõrd, kui kodu lähen, siis rapputan veel enne kengadki tolmust puhtast.»

Kõrra ta läheb jälle viljakoormaga reiest. Eks õld mehel äppardus: koorm läks ümber ja kraavi.

Herra, kes säält parajast johtus mööda menema, nägi seda ja kõhe reipappilt küsima:

«Mis koorm see on ja kuhu sa sellega lähed?»

«Pai herra, see on minu oma viljakoorm! Tahin veskile menna, aga läks ümber ja nüüd ei saa enamb kudagi üles.»

Herra mend mõisa ja saatand sulased appi, et aitavad reipappil koorma üles tõsta.

Reipapp aga naurand päälegi, et saksa tüssada sai.

H III 27, 7/8 (2) < Lüganuse, Püssi v. — J. Thomson (1897).

129.

Kaval rehepapp

Vanal ajal tahtnud P[ootsi] mõisa rehepapp oma mõisahärra viljast natukene uudset või matti võtta. Et aga rehepapil enesel hobust pole olnud, millega vilja ära viia, tellinud ta ühe oma sõbra hobusega ja ladunud ühel ööl kaunis tubli koorma vankri peale. Mees tahtnud hobusega minekut teha, kuulnud aga mõisa poolt hobusekabja plaginat tulevat. Märganud siis ka kohe, et härra rehe juurde sõidab.

Rehepapil hirm ihus, mõtles ja mõtles ning ütles sõbrale: «Heida koorma otsa magama, tee ennast purju ja lase hobune rohtu süüa!»

Mõeldud — tehtud. Mõisahärra sõidab ka otse rehe juurde ja näeb meest viljakoormaga rehe seina ääres seisvat.

Härra rehepapilt küsima: «Mis mees see siin on?»

Rehepapp vastu: «Kes teab, kas see mees veskile tahab sõita või kus? Ta on ennast kõrtsis täis joonud, nüüd ei tea teine enam maast ega ilmast, hobune on ise rehe alla pööranud.»

Härra vastu: «Katsu järele, kas tal, raipel, veel hinge sees on?»

Rehepapp läheb mehe juurde, katsub ja kuulatab ning ütleb:

«Hingab teine veel ikka, auline härra.»

Härra: «Võta matakas maast ja kihuta lurjus minu maa pealt ära, et ta siin ära ei kärva!»

Rehepapp võtnud mataka ja pannud matsu sõbrale mööda ehtmid, teise hobusele ja saatnud koormaga minema.

Nii pääsenud rehepapp ja tema sõber mõlemad terve nahaga mõisahärra küüsist ja viisid koorma rukkeid ikka ilusasti härra teadmata ära.

E 10927/8 < Tõstamaa, Pootsi v. — J. A. Veltmann (1894).

130.

Rehepapp ja mõisahärra

Rehepapp oli mõisa haned rehte toonud ja ära söönud. Kord tulnud härra ja leidnud ühe tapetud hane pea.

«Kuule, rehepapp, kas see mitte mõisa hane pea ei ole?»

«Ei, pai härra! Kui üks raas mõisahane liha mulle keele pääle on saanud, siis saagu mu hammas luuks ja keel lihaks jääma!»

«Noh, mine ikka, miks jälle kohe nii hirmsad vanded!»

H, Jõgever 1, 198 (156) < Viljandimaa — J. Orgussaar.

131.

[«Varõst küdsä»]

Rehepapp küpsetanud korra mõisast varastatud kalkunit.

Härra juhtunud rehte, küsib: «Saamu, mes sä tiit?»

«Varõst küdsä.»

«Kudas nii pikä' jala'?»

«Ta om neist kõigõ vanembist.»

ERA II 2, 569 (1) < Urvaste, Vana-Antsla v. — H. Tampere < Sohvi Leess, 69 a. (1928).

132.

[Rehepapp teeb viinaraha]

Rehepapid varastasid ikka vil'la. Rehepapil oli see ülesandeks ja proovitud, et igast rehest peab tulema nii-, niipal'lu vil'la väl'la. Aga viinaraha ka tarvis teha, kudas seda saada? Pannud siis koorma vil'la Vaikna rehest peale

ja pidand siis Vaikna kõrtsu viima. Saand üle Vaikna silla, — krahv tund vastu. Ole lahke!

«Kus minu rehepapp nüid lähep?»

Rehepapil müts peast ära.

«Kulla krahviärra, minul oli niisugune asi, et rehi ei annud oma jagu täis. Ma mõtlesin, et saan krahvihärra käest riielda, ja võtsin kottu koorma vil'la ja pidin nüid Koloveresse tooma.»

Krahviärra akand kohe põrkima: «Sinup toob minul vil'la! Katsu, et sa kodu tagasi viid!»

Rehepapp pöörand hobuse ringi ja viind selle koorma mõisa vil'la kodu.

ERA II 251, 116/7 (9) < Kullamaa, Koluvere v., Suur-Kalju k. — V. Eenveer < A. Tali (1938).

133.

[«Ma olen härra»]

Ühekorra üks rehepapp varastand ikka mõisa rehest vilja. Ja härra märkand seda ning võttand nõuks valvama minna. Üks härra teender rääkind seda aga rehepapile üles, et ole siis valmis, kui «varas» tuleb.

Ja ühe öösse mõisnik tulndkid. Rehepapp varund aga kohe selle rindu kinni ja kukkund mõisnikku peksma ning ütelnud:

«Ah, sa tuled varga, noh, siis sulle varga palk!»

Mõisnikul pole muu nõu aitand, kui ütlend:

«Ma olen härra!»

Rehepapp vastand:

«Või sa lähed ära! No vaatame veel, kus «ma lähen ära»!» ja andnud aga härrale nii kuidas jaksand.

Mõisnik uuesti paluma:

«Ma olen saks!»

Rehepapp jälle vastu:

«Ah, teid kurateid on kaks! Noh, siis saate ka kahe eest!» Ja rehepapp andnud aga härrale veel.

Viimases hädas mõisnik ütelnud:

«Ma olen parun!»

Rehepapp vastu:

«Ah, sa palud. Noh, siis mine, oled ka omajao saand. Aga vaata, et oma nägu enam ei näita!»

Oleks mõisnik veel üks kord julgend tulla! Rehepapp aga võis niipalju vilja varasta, kut süda soovis.

RKM II 3, 163/4 (2) < Kaarma, Kuressaare v., Laadjala k. — J. Laes < Julius Vahter, 43 a. (1946).

134.

Mõisahärra ja rehepapp

Rehepapile oli luba antud kõiki viljavargaid läbi peksa. Öösel tahtnud härra ise revideerima minna. Rehepapp teeseldes, nagu ei tunneks ta teda, hakkas härrat peksma.

Härra paluma:

«Lase mu lahti, ma ole saks!»

«Ah, teid on kaits, mul ütskik!»

«Ma ole härra!»

«Ah, sa lääd ärä — kes sinnu kut's?»

ERA II 11, 668/9 (13) < Sangaste, Sangaste v., Restu — L. Müllerson < Juhan Müllerson, 62 a. (1929).

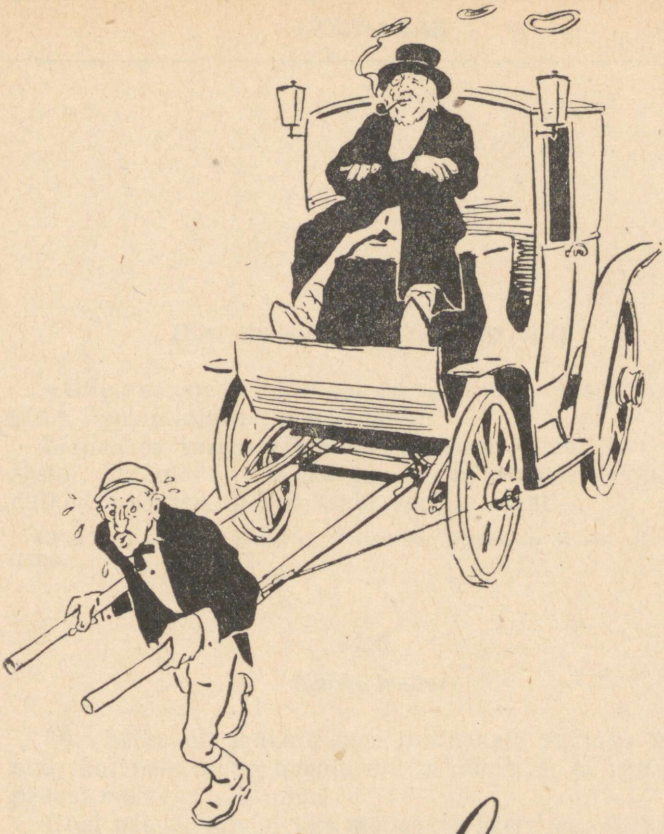

Noonakas, teomees, talupoeg

135.

[Kas moonamehel ka kiire on?]

«Ütle, vanamees, kas sul on ka kiiret elades olnud?» küsib opman laisalt moonamehelt.

Moonakas vastu: «Höö, oi, opmanni-härra! Tunamullu aastal, kui pikne masinarehe põlema virutas, tegin ma putked mängima, nii et muld keerles taga!»

EKS 48 XXIV, 27 (243) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

136.

Rubla trahvi

Üks härra oli igakord oma moonakaid rublaga trahvinud, kui need enne temale ära ei ütelnud, et nad teisel päeval mõisa ei saa tulla.

Ühel päeval tulnud üks moonakas härra juurde ja ütelnud:

«Aulik härra, mina ei saa mitte homme mõisa tulla, sest et ma siis haigeks pean jääma, ja palun, et härra mind rublaga ei trahviks.»

Herra saanud moonaka näägutamisest aru ega lausunud selle peale kolmegi.

H III 24, 497 (28) < Halliste, Kaarli v. — J. P. Sõggel (1895).

137.

[Ei jaksa veel loogu võtta]

Mulk olnud mõisas moonakaks.

Heinaajal ütelnud mõisnik moonakale:

«Nüüd ilusad ilmad, head loogu maas, saada tütar homme loole!»

Moonakas vastu vaidlema:

«Mis loovõtjat mu tütrest saab. Teine alles kahekümne viie aastane, ega see jaksa veel loogu võtta. Peab enne veel paarkümmend aastat kasvama, kui tast saab tööline!»

E VIII 12 (43) — M. J. Eisen.

138.

Eks sa ise ei tea

Teomehel või moonakal ei olnud tööpäeval aega oma põllulapikest ära harida, läinud siis pühapäeval mõisahärra juurde hobust paluma, et kartuleid maha teha.

Mõisahärra aga ei tahtnud seda, et pühapäeval tööd pidi tehtama, ja küsinud siis moonaka käest:

«Kulla mees, mõtle ka ometi, mis päev täna on!»

«No eks sa ise tea, oled ju ometi härra,» vastanud moonakas.

Kodus kõnelnud moonakas pahandades naisele:

«Vale puhas! Üteldakse ikka: saksad targad. Meie mõisasaksad on päris rumalad, nad ei tea sugugi, mis tänase päeva nimi on, mis siis veel muud.»

Moonakal jäänud ikka kartulid sel päeval maha tegemata.

E 34651 (41) < Halliste, Uue-Kariste v. — J. P. Sõggel (1897).

139.

[Moonaka targad vastused]

Ükskord moonakas varastand mõesa pulli ära. Tappis maha ja sõi nahka. Ärra kaevas moonaka kohtusse. Moo-

nakas muidugi ajas tagasi, et ta põle varastand. Kohus andis neile mõlemale kolm küsimust, kumb paremad vastused toob, sellel on õigus.

Küsimused olid: mis on kõege magusam?

Teiseks: mis kõege rohkem kannab?

Kolmandaks: kes kõege tulisemine jooseb?

Kui nad jälle kohtusse läksid, siis küsiti mõisnikult: «Noh, ütle nüüd, mis on kõege magusam?»

Ärra ütlend: «Eks leib ole kõege magusam. Kui omiku üles tõused ja sööma lähäd, siis on ikka leib esimene.»

Küsiti: «Aga kes kõege rohkem kannab?»

Ärra ütles jälle: «Ei ma tea muud kui mo vedruvanker, see kannab ästi pal'lu. Me istume vahest kümnekesi peal ja ta kannab meid kõiki.»

Küsiti: «Aga kis jooseb kõege tulisemini?»

Ärra vastas: «Mo oma jahikoer jooseb kõege tulisemini. Jänes jooseb küll tulist, aga mo koer võtab ta ikka joosu pealt kinni.»

Siis küsiti moonamehelt: «Mis on kõege magusam?»

Moonakas vastas: «Uni on kõege magusam. Kui oled väsind, unine, ei siis taha süüa ega muud, nii magus on uni.»

Küsiti: «Noh, ütle, kis kannab kõege rohkem?»

Moonakas vastas: «Maa kannab kõege rohkem: kõik inimesed, loomad ja suured ehitised, mis maa peal on, neid kõiki ta kannab.»

Küsiti: «Noh, kis jooseb kõege tulisemini?»

Moonakas vastas: «Pää jooseb kõege tulisemini. Keegi ei jõua selle ajaga nii pikka teed ära joosta, mis pää jooseb.»

Kohus leidis moonaka vastused targemad olevad ja mõistis moonakale õiguse. Mõisnik jäi ikka pullist ilma, sellepärast et moonakas targemine vastas. Ega ta isi põleks mõistnud, vist naene kodu õpetas teda.

RKM II 9, 51/2 (26) < Rapla, Kabala v., Pühatu k. — E. Poom < Jüri Karu, 37 a. (1946).

140.

Moonamehe kavalus

Moonamees väljal kündes jätnud hobuse seisu, et vähe hinge tagasi tõmmata saaks hobune ja ise ka. Eks ole va vaene mehikene uinunud.

Härra läinud juurde ja kohe põrutama:

«Mis sa, lurjus, laisk, päevavaras, magama!»

Moonamees ajas ennast oigades istuli:

«Küll seest hakkas äkist valutama, ei või enam mitte kudagi olla.»

Härra jäi lahkemaks.

«Tulema mõisa juure, ma andma seal rohtutropid.»

Mõisa juures antigi mehele mõned tilgad rohtu ja kästi sängi heita.

E 3401/2 < Narva < Peetri, Esna v., Viisu as. — J. Lilienbach (1893).

141.

[«Mine põrgu!»]

Üks härra ütelnd oma teomeestele alati, kui need teda pahandasid: «Mine põrgu!»

Kui ta ühe teomehele seda oli mitu korda ütelnd, jäi see teomees paariks päevaks teolt ära. Kui ta jälle teole läks, küsis härra: «Kus sa olid nii kaua?»

Teomees vastas: «Härra käskis jo mind põrgu minna, ma käisin põrgus!»

Härra küsis: «Mis sa seal siis nägid, kas nägid mo isa ka?»

Teomees vastas: «Nägin jah.»

Härra küsis: «Mis ta seal tegi?»

Teomees vastas:

«Mis ta ikka tegi, kis saks siin, see saks seal. Härra isa istus katla sees ja minu isa ajas tuld katla alla.»

ERA II 148, 190 (25) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < Juuli Poom, sünd. 1888. a. (1937).

142.

[«Tule, künna ise!»]

Roobaka mõisnik läks Halli-poisi juurde, kes kündis sauepõllul. Mõisnik ei olnud rahul. Siis poiss ütles:

«Millega ma künnan, hobu ees kui kõrvetud kuusesakk, karutsipidi kasukas üll. Eks sa tule, künna ise ära!»

Vana pööras selja ja läks ära.

RKM II 6, 26 (59) < Karja, Leisi v., Metsküla — L. Mägi < V. Kuhi, sünd. 1878. a. (1946).

143.

Laisk sulane

Mõisasulane heitnud teiste sulaste tööajal puu alla päikese varju magama.

Eks mõisnik juhtunud magava teomehe juurde.

Mõisnik karjuma: «Lurjus, maast üles! Sa ei ole seda väärt, et päike su peale paistaks!»

Teomees vastu: «Seda arvan minagi. Sellepärast ma just päikese eest ära põgenesin!»

E 8° 14, 97 (300) — M. J. Eisen (1933).

144.

[Teomehe tubakatropp kadunud]

Pammast Liivakõrtsi Jaan olnud suur nalja- ja nupumees. Kord Karja mõisa põllul künnitööl olles pole kupjat ega härrat näha olnud ja teomehed kogunud kõik Jaani ümber tema mõnusat juttu kuulama. Äkki ilmunud mõisahärra meeste selja taha. Kõik katsunud kiiresti igaüks oma hobuse juurde, kuid Jaan pannud end käpukile. Kahe käega otsinud ja kaapinud mulla sees ega pannud mõisahärrat suurt tähelegi.

«Noh, mis Jaanil kadunud on?» küsind härra.

«Äi tea, mis nõu nüüd aitab, kas saab tiupääva pooleli jätta või?» lausund Jaan hädaliselt ja aina kaabib mulla sees edasi.

Pika meelitamise peale viimati Jaan seletab härrale: «Näed, juhtusin vähe kõhatama, tubakaropp hüppas lõuast välja mulla sisse ja mitte äi leia teist änam üles.»

«Kas sa siis muidu elada ei või?» imestand härra.

«Äi. Sellepärast jäägu küll tiupää pooleli, aga ilma tubakata küll elada äi saa,» kinnitand Jaan pühalikult ja aina otsind edasi.

«Oh, ei sellepärast maksa nüüd päeva pooleli jätta, eks ma lähen koju ja saadan sulle niipalju, et sa täna läbi saad,» trööstind härra.

Koju minnes mõisahärra saatnud Jaanile kamalutäie tubakat, nii et saanud Jaan ja ka teised teomehed.

Sedaviisi päästnudki Jaan enda ja teised teomehed, kes muidu tööajal seismise eest härra käest riielda oleksid saanud.

ERA II 168, 218/20 (66) < Karja — K. Lepp < M. Kreitsmann, 50 a. (1938).

145.

[Valitseja ja teopoiss magavad]

Päärdu mõisa teomehed äästasid põllul. Üks teopoiss oli öösel hulkumas käind tüdrukute juures, oli teine siis päeva tööl väsind ja unine.

Mõisas oli sakslasest valitseja — Talke-nimeline, see tuli põllule, vaatas teomeeste tööd ja laskis enese kraavikaldale sirukile, kus ta päevapaistel varsi magama jäi. See unine poiss nägi, et valitseja magab, ta jättis hobused seisma ja viskas enese valitseja sel'la taha pikka maha, kus ta kohe magama jäi.

Varsti hakkas lõunakell lööma: till-lõunale, till-lõunale! Enne olid ju mõisades söömakellad ja tööhobused olid nendega nii õppind, kui kella häält kuulsid, kohe jäid seisma ja irnusid. Valitseja ärkas, tõstis pea ülesse ja nägi, et poiss ta sel'la taga norskab tubliste alles.

Valitseja andis poisile küünarnukiga müraka selga ja ütles:

«Mind natukene silm pigistama, sind kurat kohe magama eitma. Tõuse ruttu ülesse, lähme sööma!»

Ja sedasi sai poiss puhata oma ööväsimusest. Ei valitseja rääkind sest ühti, et söömavahe töö oli tegemata jäänd.

ERA II 260, 75/6 (127) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < Kristjan Leht, üle 40 a. (1939).

146.

«Ei tea midagi!»

Kord oli härra teomehega pahandanud, et see väga palju lobisevat. Parem oleks suu pidada ja teistele küsimiste pääle vastata:

«Ei tea midagi!»

Mõne päeva järel läinud härra jälle teomehe juurde ja pärinud töö kohta üht kui teist seletust. Teomees vastanud: «Ei tea midagi!»

Härra saanud asjast aru ja läinud pahameelega minema.

Teine kord juhtunud teomehel metsas õnnetus: vanker läinud ühes koormaga ümber ja hobune saanud selle tagajärjel surma.

Härra läinud mehe juurde sündmuse kohta teateid pärima, kuid mees vastanud iga küsimise peale: «Ei tea midagi!»

Härra vihastanud nüüd kas siniseks, läinud minema ega annud ühelgi päeval selle teomehega enam kokku. Teomehel olnud nüüd alles põli, ei olnud sakste poolt enam pahandust karta.

ERA II 146 821/2 (37) < Saarde, Voltveti v. — J. P. Söggel < R. Kull (1915).

147.

[Omast jõust nii kõrgele saand]

Kord oli Tammiku Nõmme kõrtsis üks Tuhala mees käind tuba mööda edasi ja tagasi kiideldes, et:

«Vaat, mina olen mees, kes omast jõust on saand nii kõrgele, kui ma praegu olen, ei ole mind seal keegi aidand.»

Juhuslik teekäija mõelnud, et ei tea, mis suur asjamees ta õige on, ja küsind, kus ta siis õige ametis on.

Tuhala mees vastand:

«Olen Tuhala mõisas tiumeheks.»

ERA II 10, 93/4 (7) < Jüri, Rae v., Limu k. — T. Wiedemann < J. Põldmäe (1928).

148.

Valtu mõisa teomees Suur-Jüri

Parun saatnud Jüri linna advokaati mõisa tooma. Jüri oli ennegi kuulnud, et ahvid pidada linnas olema, aga «ahukati» ei olnud ta ennem kuulnud. Jüri oli õnnelik, et nüüd saavad ka kõik mõisa teomehed ilma hinnata ahvi näha.

Linnas Jüri võttis tegi istumiseplatsi trepi ees valmis. Ootas, ootas, viimaks tuligi üks suur kogu kasuka sisse mässitud ja istus saani.

Jüri vaatas ja mõtles:

«Tõsi ikka on, mis räägitakse, et üleüldse ta nägu on karvane, ainult ta ninaots on sile.»

Tükk maad linnast ära sõidetud, Jüri keerab ennast härra poole ja küsib:

«Kuule, ahv ae, kas sa reakida mõistad koa?» Ahv ei lausu sõnagi.

Saavad Purila trahteri juurde. Jüri hobused puhkavad, ise võtab kolme kopika eest napsu ja teise veel. See vist vaimustas Jürit. Sõidavad edasi.

Jüri võtnud piitsavarre, torganud ja öelnud:

«Ahv, irr, ahv, urr!»

Kui olid mõisa jõudnud, advokaat oli parunile rääkinud, kuidas Jüri teda oli ahviks sõimanud ja piitsavarrega teda torkinud nii kui koera.

Parunihärra öelnud Jürile: «Et sa nii rumalat tempu oled teinud, selle eest saad tallis hommikul pool pasmast.»

Hommikul kutsutakse Jüri paruni jutule. Jüri mõtleb, mis nüüd ikka, kui võta oma pool pasmast tallis vastu. Aga ei, härral on hoopis teistmoodi nägu ja ütleb Jürile:

«See oligi õige tegu, et sa teda ahviks nimetasid. Ma saatsin ta jalamaid minema, sest tema ei teadnud kohtuasjast ega advokaatide asjust mitte midagi. Säh, sulle viiskümmend kopikat selle eest, et sa tubli mees oled igas asjaajamises.»

ERA II 293, 321/3 (1) < Hageri — H. Mesikäpp (1941).

149.

[Metsavaras teeskleb kuulmatut]

Ühekorra olnd ühel mõisnikul üks teumees, kes varastand mõisa metsast palkisi.

Ühekorra ärra juhtund peele. Küsind:

«Kust sa see palgi vetsid?»

Teumees ütlend: «Need on kaks ärga, teine on mu oma ärg, teine on mu venna ärg. Ühed ead väuloomad mõlemad.»

Ärra käratand: «Pole ma su ärgadest midagi rääkind, kust sa see puu vetsid?»

Mees ütlend: «Jajah, see on mu Reedu kasukas, taal küll augud sees, aga ta ikka tuulevari.»

Ärra raputand peed, ütlend: «Äi lolliga saa midad rääkida, tule, ramp, lähme koju!»

Sedati mees varastand niipailu puid kut tahtes. Kui kedad peele juhtub, äi tap kuule mette midad.

RKM II 5, 631 (1) < Kaarma, Kuressaare v., Muratsi as. — E. Reinart < V. Kupits, 52 a. (1947).

150.

[Teomees varastab kavalusega viljakoti]

Pillart vaadand kiikrega: mõisa õues teomees visand mõisa vil'lakoti silla alla. See ond rehe ja aida vahel. Läind ratsaobusega senna.

«Mis sest kotist senna silla alla panid?»

«Jah, see kukkus maha ja ega ma võind kotti mette tee peale jätta. Kui ma tagasi lähen, siis võtan selle seält ära.»

«No ea küll.»

Vaat, ta oskas varastada. Ta oli valmis kohe. Tääl oli ea kõne.

Parun ütend: «See on siis tubli.»

See oli Valgu parun Pillart.

Vanal aeal mõisnikud olid jo lollid. Vahi oolega tä otsa ja aea mehejuttu, siis olid aus mees peale.

ERA II 251, 121 (13) < Kullamaa, Kolovere-Kalju v., Suur-Kalju k. — V. Eenveer < M. Rand, sünd. 1861. a. (1938).

151.

Herra ja teomees

Herra laskned, ei tea midä asja peräst, teomeest rängäste peksädä. Teomees ähvärdand kõhe tale seda kaksikalli kätte tasuda.

Mõni päev iljem pand teomees omale võõrad riided selga ja ajand parra suust vällä, last ka iuksed lühikeseks

leikada, nii et herra teda tunda ei võind. Läks herra juure, ütles ennast tõisest mõisast ühe plotnikameistri õlema. Ja luiskas veel valet juttu jätkuks juure.

Ta ütles: «Aus herra, meie herral on üks suur ehitus käsil, selle ehituse juure puudub üks jäme palk, mida meil praiga võimata on omast metsast kätte saada. Herra saatis mind teie kääst paluma, kas teil, aus herra, peaks õlema nii jämeda puud meie herrale lainada, kelle jämedus kaks sülda ümber mõõta on.»

Herra kiidab niisugusid puid küll õlema ja lubab ka lainada.

Hobosed lasta ette rakkenda, herra ja võõras meister istuvad pääle, kutsar laseb käia, et tolm sabana üles kerkib, ikka metsa poole.

Kutsar jäi ovostega metsa äärde ootama, herra ja meister läksid parajat puud õtsima. Tundmata teomees kiitis puude jämedust ja metsa headust suul julgel herrale. See õli herrale üsna meeltmööda ja ta sai vägä rõõmsaks. Ehk küll palju jämedist puist õlid jo möödä menned, siiski herra samus ikke ees kaugemale ja kaugemale, et võõra meistrile oma metsa rohkem näitada. See aga õligi teomehel meele järel, mida kaugemale nad jõudsid.

Viimaks jäi teomees, kui jo kaugel küll olid, ühe suure jämeda puu juurde seisma ja ütles:

«Meie peame seda puud mõõtma, kas ta jämedus on kaks sülda ümbermõõt.»

Herra ja teomees pidid nüüd mõlemad omad kääd puu ümber sirutama, muidu ei õld jo võimalik puu jämedust teedä saada. Herra teedä ei õld neil midägi nööri ega mõõdupuud kaasa võetud. Niipea kui herra omad kääd puu ümber siirutas, viskas teomees peenikese nööri, mis ta salamiste kaasa õli toond, puu ümber ja tõmmas herrakese kääd puu ümbär kõvast kinni. Nüüd tõmmas ka veel nööriga tõse keha puu külge kinni, leikas pussnoaga, midä taal tuppe sees puusa pääl rippus, paar pihlaka keppi ja suges neiega herra naha verivormiliseks. Kui küll jo arvas õlema, päästäs tõise lahti ja ise kados kui tuul menema.

Herra komberdas valus ja vaivas, kuida sai, kutsari juurde, kurtes, et metsas külmetand ja nüüd aige on. Käskis nii ruttu kui iganes võimalik hobosid joossa lassa.

Kodo kõige mõisaperele anneti teedä: herra on külmetamise perast haige.

Tõine päiv muretses meie tuntud teomees omale jälle erimoodi riided selga, läks mõisa, lasi herrale teedä anda: üks õsav arstija mees, kes kõik haigused võib paranda, soovib herrada arstima tulla.

Herra lasi arsti oma juure tulla. Arst tõendas:

«Haigus on herrale külmetamisest hakkand, muidu ei või seda ära ajada, kui herra peab laskma sauna palavaks kütta, siis mina saunas määrin herrade keha tarvilise rohtudega üle. Ja homme jo olete tõeste terve.»

Saun lasti kütta, herra ja arst läksid kahekeste sauna. Kui herra ihualasti oli, soovitas arst: herra pidada vatsuli lava pääle heitma, siis parem rohitseda. Kui herra seda sai tehnd, tõmmas jälle teomees nööriga tõse lava külge kinni ja vemmeldas tõst õige hüväst.

Perast päästäs tõse jälle lahti ja ise jooksi menema. Herra aga tunts nüüd saunas, et tänane peksja seesama eilnegi peksja õli. Vällä mennes ähvärdas ta homme veel herrala ühe nahatäie anda.

Herra ants kõva käsu:

«Kui üks võõras inimene veel tuleb ja minuga juttule tahab tulla, õlgu kes ta on, võtke ta kinni ja andage taale tuline keretäis. See on seesama, kes täna nii armuta minuda peksi.»

Kolmandal hommikul tellis teomees ühe oma tuttava mehe. Sellele rääkis ta, midä jo tehnd ja midä veel tehä tahab. Saatas selle sõpra ratsahobosega mõisa treppi alle, ise läks salamiste puude varjus ka sinne ligi, õikas:

«Herra teendrid, tulge võtke kelm kinni, kes teie herrada peksi ja praiga jälle peksama tuli!»

Teendrid jooksid ratsameest taga ajama. Teomees kargas põõsaste varjust vällä, jooksi mõisamajasse.

Teendrid õlid kõik herra peksajad taga ajamas ja kinni püüdmas. Teomehe suureks õnneks õligi jälle herra üksi oma kambris. Siin rookis ja vitsutas mees kolmat kõrd herra ihu üle. Küll herrake palus jumalalt ja inimistelt abi, aga ei abi tuld kuskilt. Inimesed olid keik jooksus ja jumal ka temale abi ei saatnud, sest et ta oma kurjusega ja õelusega karistust õli täieste ära teeninud.

H II 46, 44/8 (3) < Jõhvi, Voka v., Päite k. — P. Paurman (1892).

152.

[Kivi heinakoormas]

Talve pidi peremees kakskümmend leiskat einu oma obuse jaoks mõisa viima, nee olid kevadised tööeinad.

Noh, Jüri oskas eese oost oida. Tuli lodides, natuke einu perssi all, metsast ää. Sai mõisa aida taha, vinnas sealt suure kibi ree peale ja mattis einte sisse. Noh, koorm aeti tükkis reega kaalu peale, andis kaalu välla. Vat kivi oli mõisa ligidal, einad too pika maa takka.

ERA II 118, 314 (45) < Käina, Käina v. — E. Ennist < Ants Peterson, sünd. 1875. a. (1938).

153.

«Kust sa need õled tood?»

Krahv Ihbinder[1] keelanud oma valla rahvale õlgede ja heinte müümise ära, sellegipärast käinud rannamehed sealt õlgi ostmas. Korra tulnud jälle üks rannamees õlekoormaga Ihbinderi vallast ja krahv tulnud tee peal vastu toreda neljahobuse tõllaga.

Laskis kinni pidada ja küsis mehe käest:

«Kust sa need õled tood, kas Ihbinderi vallast?»

Rannamees vastas: «Häh, kurat võtaks Igibendari ja tema vallad, kas temal kah õlgi müüa voi tema vallal, soidab, va nahkajad hobosed ees, niinene kjipikas taga järel.»

Herra ütles kutsarile: «Sõida edasi, see mees on hull!»

Rannamees läks õlekoormaga ilusti koju poole.

H II 58, 223 (2) < Jüri, Lagedi v. — J. Saalverk < E. Roll, 20 a. (1896).

[1] Krahv Rehbinder — Kodasuu mõisnik.

154.

[«Kust sa, mees, õled?»]

Enam ei lubatud tuua peerupuid metsast. Eks [Reitmanni isa] tuli vana Tikkovile vasta. See kõhe küsima:

«Kust sa, mees, õled?»

Vana Reitmanni isa vasta:

«Mina õlen säält, kus sealiha kõige nahaga süiasse.»

Tikkov sõidab edasi ja viimast küsib kutsarilt:

«Kuradi päralt, ütleb sinu, Fridrich, kas meie sööme sealiha ilma nahata!»

ERA II 125, 177/8 (8) < Iisaku, Illuka v. — M. Tarum < Paul Koljat, sünd. 1875. a. (1936).

155.

Palju saadu kuhjas on?

Üks mees võtnud mõisast heinamaalapi oma kätte niita. Kui ta kuhja valmis saanud, tulnud parajasti härra sinna ja küsinud:

«Palju saadu siin kuhjas on?»

Mees ütelnud:

«Viis saadu ma kõigest sain, kolm saadu riisusin alt — kaheksa saadu on nüüd siin kuhjas.»

Härra saanud selle vastuse üle vihaseks, ei ole enam ilmaski mehele heinamaad annud.

E 26644/45 (30) < Pärnu, Surju v. — M. Esna (1896).

156.

[«Kus see tee siit lähäb?»]

Kaigutsist va Miku Kaarli kohta räägitakse ikka naljalugusid. Ükskord Käina parun küsind Kaarli kääst:

«Kus see tee siit lähäb?» Kaarel vastand:

«Äi ma mõtlegi selle peale, et ta siit ära lähäb. Nii kaua kui mu silmad näind, on ta siin paigal püsind.»

ERA II 188, 352 (40) < Käina, Käina v., Käina k. — E. Ennist < Jaan Suuster, sünd. 1874. a. (1938).

157.

[Mõlemad sea kõrvad härrale]

Ühel mõisahärral olnud see viis, et kui kellegi talupoja siga tema põllu peale juhtunud minema, siis aetud siga mõisa lauta kinni ja leigatud tema pahem kõrv ära. Kord juhtunud ühe saunamehe siga mõisa väljale minema ja aetud mõisa karjaaeda kinni.

Härra seisnud ise ratsahobusega juures, et sia kõrv tõeste maha leigatud saaks. Saunamees tulnud sia järele karjaaeda ja teretanud härrad aupaklikult. Peale teretamist küsinud saunamees:

«Miks härra laseb seda siga mööda välja taga ajada?»

«Sia pahem kõrv peab maha leigatud saama,» öölnud härra saunamehele.

«Mis sest pahemast kõrvast üksi siis saab?» öölnud saunamees.

«Ma tapan parem sia ära ja toon siis mõlemad kõrvad peaga tükkis härrale.»

Härra läinud selle vastuse peale karjaajast minema ja saunamees viinud oma sia mõlema kõrvaga koju. Pärast ei ole enam härra ühelgi sial lasknud kõrvu ära leigata.

E 4797 (3) < Ambla — K. Kuusik (1893).

158.

[Mees kutsub mõisa sea oma lapse ristsele]

Vennemaal sündi ütel vaesõ mehe naisõl lats. Kui temäl minga es ole ristkätsi pitä, sis läts temä mõisahe, ja mõisa moro pääl tulli mõisaherrä tsiga kümne pojaga selle mehele vasta. Venne miis nakkas sis sedä tsiga kummartama.

Kui mõisaprovva sedä nägi, sis ütel: «Miis, mesperäst sina niida tiit?»

Miis ütel: «Sii tsiga om mino naisõle sõsar, nink ma taha oma naise sõsart ristkätsi kutsu.»

Mõisaprovva lubas ka oma tsiga venne mehe ristkätsi. Miis nakkas sis tsiga kodo ajama. Aie kodo ja tapp sis maha ja pidi sis ristkätsi ärä.

Kolmõ päivä peräst uut provva oma tsiga kodo ja saat mehele tiidmist, et: «Saada mo tsiga ärä!»

Miis saatse tiidmise tagasi nink ütel: «Sedä olet sina mulle jo ristkätsi ajas kinknü. Mes sina sis tagasi nõvvat, mes jo ärä tapetu nink ärä süüdu omma.»

Veske 4, 526/7 (7) < Räpina — J. Jagomann (1875).

159.

[Mees parandab kavalusega kurja mõisnikku]

Vanal ajal elanud kord väga ahne ja ülekohtune mõisahärra, kelle peksmist ja riisumist vallarahvas enam ära ei ole jõudnud kannatada. Nad valinud eneste seast kõige targema mehe välja, kelle nimi olnud Toomas. Siis ütelnud Toomas:

«Olge aga ise nüüd rahulikud, küll mina ise katsun mõisahärraga toime saada.»

Teisel päeval sammub Toomas mõisa poole ja palub härra jutule.

Härra küsib: «Mis sa tahad?»

Toomas kostab alandlikult: «Tulin kõige armulisema härra käest head nõu paluma. Ühel öösel nägin ma ühe imeliku unenäo. Minu kadund isa näitas ennast minule unes ja käskis mind ühe kõige ausama ning õiglasema mehe enesega ühes võtta ja Ussimäele[1] rahaauku üles kaevama minna. Seal olevat suur katlatäis raha maa sees seismas, mida mina oma kaasatulijaga pean pooleks jagama. Mina ei tea aga nüüd, kes see kõige ausam ja õiglasem mees siin rahva hulgas peaks olema, aga et teie tarkust kiidab kõik maailm, ehk võiksite nõnda hea olla ja minule juhatada, kes peaks küll teie valla rahva seast see kõige ausam ja õiglasem mees olema.»

Härra seisis pisut ja kostis:

«Kas sina seda veel ei tea, et härra ise see kõige ausam ja õigem mees on, sest teised on kõik kelmid ja üleannetud. Minu pead sa kaasa võtma ja raha ära jagama. Valmista aga nüüd ise selle vastu, et teisel ööl võime selle rahakatla välja võtta!»

---

[1] See koht on Laiuse kihelkonnas Rutmanni metsas. — *Koguja märkus.*

Õhtul läksid mõisahärra ja Toomas metsa poole. Metsas kõndisid nad terve öö edasi, kuni koidu eel Toomas teadustas, et tema silmad nagu paksu udukattega kaetud olevat, et tema enam ei või rahaaugu märke ära tunda. Metsa kohina seest olevat nagu isa häält kuulda.

«Poeg, sa oled halvasti valinud!»

Kaks päeva viitsid nad tee otsimisega ära. Tühi kõht vaevas härrat hirmsal kombel. Toomal aga polnud sellest midagi, sest tema oli oma jao tasku pistnud. Kolmandama päeva hommikul kisendas Toomas suure häälega:

«Nüüd peame meie nälja kätte ära surema. Täna ööse näitas isa unes ennast ja ütles: «Nüüd peate teie mõlemad näljasurma surema, sest sina oled selle kõige nurjatuma ühes võtnud. Ainult siis pääsete teie veel ära, kui mõisahärra vandega tõotab, et tema vallarahvast edaspidi enam nii hirmsast ei piina ega nende varandust ei riisu.»»

Neid sõnu kuuldes tõotas härra vandega, et tema enam rahvast nii hirmsasti ei piina ega nende varandust ära ei riisu ja nende vastu palju armulisem tahab olla kui enne oli. Toomas ütles udukatte silmade eest ära kadunud ja sammus teed otsides härra ees, kuni nad koju said. Sest saadik sai härra nagu teiseks inimeseks.

H III 26, 63/6 (2) < Laiuse — K. Taras (1895).

160.

Kaval-Hanss ja härra

Hanss näeb mõisasaksu tulevat, kohe regi kätte, joostes mäe peale, istub reele peale ja laseb liugu mäest alla, otse va härrale vastu. Härra näeb seda, kohe küsima:

«Noh, Hanss, mis sa siin teed?»

Hanss vastu: «Mis ma teen, näed isegi, et koju sõidan.»

Härra: «Kuule, Hanss, müü see regi minule, mul on õige hea, pole iga kord hobuseid tarvis ette panema hakata, istun peale ja sõidan.»

Hanss vastu: «Jaa, jaa, sõidab küll ilma hobuseta, kas aga jõuad ära osta?»

«Palju siis maksab?» — «Kolmsada rubla.»

Härra võtnud raha ja andnud Hansule, siis viinud ree koju.

Kodus katsunud sõiduproovi, istunud peale ja nõõ! Aga regi ei lähe kuskile. Süda täis, võtab kutsari ligi, läheb Hansu juurde tagasi küsima, et: «Kuis sa petta tohtisid?»

Hanss näeb, et härra tuleb. Ruttu talli, kallab mõned kopikud hobuse juurde sõnnikusse ja ise käpuli maas, otsib sõnnikust raha.

Härra tuleb, näeb Hanssu, kohe küsima:

«Hanss, mis sa siin teed?»

«Mis ma siin teen, va hobu ka na vilets, annab mulle ikke mõned rahad, nüüd tallanud jälle na jalge alla sõnnikusse, et annab otsida.»

Härra kohe: «Ah, sul niisugune hobu, kes raha annab? Müü mulle ära, palju tahad?»

Hanss vastu: «Jaa, alla kolmsada rubla ma küll ära ei anna. Ei annakski, aga heinad otsas, ei või parata, peab andma.»

Härral muud midagi kui võtab kolmsada rubla ja annab Hansule. Ise läheb minema.

Mõisas katsunud proovi, pühkinud talli ära, pannud palakad alla, et kui raha kukub, mitte sopaseks ei saa. Pannud ka veel häid heinu ette, et ikka mõõdub.

Oodanud paar päeva — ei midagi. Süda täis, lähevad kutsariga seltsis Hansule pettust tasuma. Hanss näeb, et mehed tulevad. Pudrupada keenud parajasti tulel. Temal muud ühti, pada tulelt ära õue hange peale — keeb seal mis podinal. Härra näeb, Hanss keedab hange peal putru.

Härra kohe küsima: «Kuule, Hanss, mis pada sul on, see keeb ju ilma tuleta?»

Hanss: «Mul on jah niisugune pada, keeb ilma tuleta.»

Härra jälle: «Kuule, Hanss, müü pada minule, palju sa hinda tahad?»

Hanss: «Ma ei müüks ete praegu ühtigi pada ära, aga kui kolmsada rubla saaks, siis annaks ära.»

Härral muud midagi kui otsib raha välja, võtab paja ja läheb minema. Hanss naerab tagant järele, et kõht kõbisenud.

Mõisas katsunud härra proovi: pannud paja lume peale, tangud sisse ja ootab, millal keema hakkab — aga ei midagi. Nüüd süda täis, ei vihal enam arugi. Lähevad Hanssu nuhtlema. Hanss näeb: härra tuleb, kohe joostes tuppa, ütleb naisele:

«Ma teen ennast surnuks ja olen põrandal pikali maas. Sa mine ahju peale. Kui nad tuppa tulevad, viska mõlemile keeva vett kaela.»

Härra tulnud kutsariga tuppa, näevad: Hanss põrandal surnud. Naine visanud ka kohe vett kaela, põletanud silmad ja suud ära. Härra pannud kutsariga toast välja ikka valuga koju, ei ole kordagi enam tagasi tulnud, arvanud, et Hansu vaim jälle keeva vett kaela viskab. Hanss elanud saadud rahaga pärast üsna ilusat elu.

E 14380/4 < Põlva, Navi v. — J. Melzov (1894).

161.

[«Kuradi ok'k lääb üle rüä . . .»]

Talvine tee läheb üle Tarvastu talumehe rukkiorase. Et see orasele kahju teeb, käib mees ülesõitjaid hurjutamas. Nähes Tarvastu mõisa omanikku üle orase tulevat, teeb mees nagu ei tunneks ta mõisnikku ja sõnub eemalt:

«Kuradi ok'k lääb üle rüä, kik suure saksagi käive ümmert!»

RKM II 43, 409 (4) < Paistu, Loodi v., — S. Lätt < Peeter Tulsam. sünd. 1909 (1955).

162.

Linnu laul

Ilus suvehommik. Mõisaproua joob kohvi palkonil. Linnud laulavad.

Proua õhkab: «Kui mõistaks lindude keelt!»

Talupoeg läheb üle mõisaõue. Proua küsima:

«Mees, kas sina oskad lindude keelt?»

Mees vastu: «Miks ei oska!»

Proua küsib: «No ütle siis, mis see lind laulis praegu?»

Mees ütleb ruttu: «Saksad söövad saia, leiba, saia, leiba, pere petipiimavett, läbi perse lirrr!»

ERA II 23, 529 (1) < Mustjala — M. Mei (1930).

163.

[Kaval vähipüüdja]

Vähid armastavad keige enam konnaliha. Üks vähipüüdja tein meie maal seega koerust kui tema oli vähki püüdnud ja ühte mõisa viinud.

Mõisaerra küsin mehe kääst: «Ei tea, kenega keige ennem vähi peaks jõest kätte saama?»

Mees olnud tark ja ütelnud, et vähid armastavad keige enam soolast kuivatud lambaliha.

Mõisaerra annud mihele hea kintsu lambaliha ja öölnud, et:

«Pead selle lihaga ikka mulle neid püüdma.»

Mees söön liha ise ära ja konnadega püüdn vähkisid.

H II 16, 769 (26) < Risti, Nõva k. — J. Holts (1889).

164.

See on üks teine asi

Üks saunamees elanud mõisa maa peal nii mõisa ligidal, et loomad tihti kokku puutund. Ükskord olnud jälle loomad segamini läinud, mõisa härg oli muidugi kõvem olnud ja saunamehe härja ära kaevnud . . .

Saunamees läinud mõisa ja ütelnud härrale:

«Nagu härra teab, et meite kari juhtub vahel kokku. Aga mis selle asjaga saab — täna oli meite kari jälle segamini läind ja minu härg oli härra härja ära kaevnud.»

Härra ütelnud: «Sa tead seda ammugi, et see härg, kes teise ära kaevab, jääb ise asemele.»

Saunamees küsinud jälle: «Aga kas kaevetud härg tagasi saab antud?»

«Seda ei tohi keegi nõuda, see jääb ikka omale,» ütelnud mõisnik.

«Ah, ma ütlesin valtsiste, ma olin tee peal ära unetanud, — härra härg oli minu härja ära kaevnud.»

«Jaa, Juri, Juri,» ütelnud härra, «see on ju teine asi, miks sa seda ennem ei ütelnud? Noh, mis nüüd teha?»

«Mis muud teha, ju härra ütles: härg jääb härja ase-

mele, ja kaevetud härg jääb ka omale,» ütelnud saunamees.

«Sina oled ka üks jahupea, ei tea, kuidas sa räägid,» ütelnud härra. «Mis sul viga õigust rääkides oli! Nüüd võta see härg ja mine, aga hoia, et sa oma loomi minu karja sekka enam ei lase!»

E 33861/3 (68) < Pärnu, Surju v. — M. Esna (1897).

165.

[Ilma süüta vaeva näind]

Ükskord üks mees varastas mõisast midagi ja ärra kutsun ta ette oma tegudest aru andma.

Mees akan paluma: «Pai ärra, ma olen siin ilmas küll ilma süüta vaeva näin: üheksa kuud olin pimedas tornis vangis, kaksteistkümmend nädalat peeti mu kääd-jalad kinni ja terve aasta elasin puha valve all. Andke seekord mulle veel andeks!»

Ärra mõtelnd, et kui sa ull nii palju vaeva oled näin, ei ma siis sind ka pea ja laskn mehe minna. Pärast saan küll aru, et iga inimene eese elu algul nisukest vaeva tunda saan.

ERA II 159, 548/9 (60) < Risti, Kloostri v., Kõmaste k. — E. Ennist < Juula Erli, sünd. 1859. a. (1937).

166.

[«Küll ma su õpetan!»]

Kord olnud üks kuri härra, kes inimesi alati peksta tahtnud. Igalühel pidanud nõel mütsi sees olema. Korra läinud üks peremees, vanamees, mõisahärra poole.

Härra küsinud: «Kas sul nõela on?» See ütelnud, et pole. Härra peksma ja peksnud mehe tublisti läbi.

Teinekord sõitnud härra väljal. Mees näinud ja juurde: «Tere, opmannihärra! Kas sul nõela on?»

Ta oli tunnud muidugi, et see härra ise on. Härra vastanud, et pole.

Mees ütelnud, et: «Oota, sunnik, ise oled sa mõisahärra armust prii ja sul pole nõela, küll ma su õpetan, nagu

armuline härra mind õpetas!» ja vehkima ning peksnud härra nii läbi, et nokk sinine.

E, StK 27, 119/20 (2) < Koeru, Vainjärve v., Laanemetsa k. — A. V. Kõrv < Miina Stegemann, 60 a. (1925).

167.

[«Kolm meist on veel peksmata»]

Tallinnamaalt olid mehed Alatskivi lossi ehitamas, need rääkisid.

Kui see vana tioorjus oli, siis kolm ei ole tiole läind, pakkund renti. Ja siis — peremehed, nende poiste isad, ikke sundind, aga poisid ei ole läind. Ja siis okman saatnud käsku, et peate mõisa tulema. Ja siis läinud need kolm perepoega mõisa okmani juure, isad ei ole lasknud minna, — mõisast saadeti käsk muidugi peremehele. Need olid ikke suured ja tugevad mehed olnd, läind mõisa ja käind seal. Okman tulnud: «Noh, mis te käite?»

«Meid kästi mõisa tulla.»

«Miks peremees ei tulnd?»

Aga poisid üteld: «Me vastutame seda, mis peremeeski.»

No siis okman ütelnud: «No ea küll, lähme siis talli.» Läind talli. Pärisärra tulnd ka. Pärisärra läind kõige ees, okman taga järgi, siis need talupoisid ja vahimees kah.

Siis üks talumees küsind: «Mis siin on siis nüüd?»

Pärisärra üteld: «Siin saab peksa.»

«Kas kõik?»

«Kõik jah.»

Ja siis — okman seisnud, selg vastu talli ust, ja ärra seisnud pingi kõrval ja lugend löögid ära, mis vahimees lõi.

Siis see esimene, kõige tugevam neist, läks kõige ees, esi eitis pingi pääle ja laskis kõige enne ära lüüa.

Nüüd vahimees lõi ja ärra luges. Kuuskümmend lööki.

Ja siis tuli üles, läks ukse juure, tõukas okmani ära ja ise seisis ukse vastu. Ja teine mees läks ja sai jälle kuuskümmend ära. Ja kolmas niisamuti.

Kui kõik kolm peksetud, pärisärra ütelnud: «Nüüd lähme välja.»

Aga see, kes ukse juures oli, ütelnud:
«Ei, kolm meest on veel peksmata.»
Siis võtnud kohe ärra maha ja üks oidnud kinni ja teine löönud ja kolmas seisnud ukse juures, et okman minema ei saa. Andsid ärrale kuuskümmend lööki ära, siis võtsid okmani. Okman saand nelikümmend, et tema on mõisa teenija, ja vahimees kakskümmend, et tema on kõige alam mõisa teenija ja peab lööma, kui kästakse. Siis, et nüüd on kõik pekstud, nüüd lähme välja.
Sellest päevast kadund seal teoorjus ära ja kõik akand renti maksma.

ERA II 54, 301/4 (351) < Kodavere, Kavastu vanadekodu — R. Viidebaum < Kaarel Jürgenson, sünd. 1868. a. (1932).

168.

Suure saksa suu

Kooraste parun oli tugev mees. Nähes, et metsavahid salaküttimisele piiri ei jõudnud panna, otsustas ta ise salakütte tabama minna.
Juhtunudki metsas salakütiga kokku. Et ta enesel palju jõudu arvas olevat, tahtis ta salakütti läbi peksa. Salakütt osutunud aga tugevamaks ja peksnud mõisniku läbi. Mõisnik omas kavaluses kiskunud oma vastase habemest peotäie karvu, et selle järele talumeest pärast ära tunda.
Järgmisel päeval ajanud omad talumehed õue kokku ja käskinud süüdlast üles tunnistada, sest tal olla tõendus. Ümber vaadates näinud ta, et pooled talumeestest olnud äraaetud habemega. Parun võtnud kavaluse appi. Öelnud, et ta tahtvat ainult teada, kes tema meestest nii tugev on, et temast võidu sai. Lubas salakütile andeks anda.
Salakütt aga mõtles iseeneses:
«Latse perst ja suure saksa suud ei massa usku.»
Salakütt jäi tabamata.

ERA II 11, 666/7 (11) < Sangaste. Sangaste v., Restu — L. Müllerson < Juhan Müllerson, 62 a. (1929).

169.

Pea suurune hõbetükk

Kaks hiilast vidan kihla poole toobi viina pääle, et tema saab lähedal oleva mõisniku käest täna öösel süüa ja juua. Mõisnik olnd rahvale tuntud üks õige kuri ja ull mees.

Hiilane läin mõisa härra juure, saand sellega parajasti kogu ka, ajan natuke aega juttu ja siis küsin:

«Ei tea, härra, kui pailu peaks peasuurune õbetükk ka maksma?»

Härra polla esiteks hiilasele rääkin midagi, and taale viina ja pärast süüa ka. Siis härra hakkan uuest rääkima.

«Kui sool säuke õbetükk on, no too ta siis aga ää, küll me kaubaga hakkama saame.»

Hiilane jälle: «Kui ma juhtun säukse tüki õbe leidma, siis toon kohe ää.»

Härra vihastan ja löönd hiilase kohe toast välja. Tagasi kõrtsi tulles saand hiilane ikka «toobi» oma seltsimehelt käde.

ERA II 201, 396/7 (7) < Püha, Pihtla v., Putla k. — A. Toomessalu < Kaarel Pähk, sünd. 1866. a. (1938).

170.

Petjä-Antsust

Petjä-Ants läts tiid piteh, nii puttu saks tii pääl vasta ni ütel, et: «Sa olt Petjä-Ants, petä minno är!»

A Ants ütel, et: «Kost nu mul, säksakõnõ, aig pettä um, mul vaia Tartohe minna. Sääl aetas jo jauha Imäjõkkõ, et inäb olõ-õi kohegi panda, et kõik kotusõ umma täüs, ni kiä õnnõ sinnä lätt, tuulõ andas jauha niipal'lo ku timä õnnõ vitä jõud.»

Nii säksakõnõ ka muudku tõugas ruttu kodo, ni lask kõgõ uma hobõsõ ette panda ni naas padavai Tartohe tõukama.

A midä, ku sai sinnä, anna-as kiä jahutolmugi, muudku kõik indsitelli õnnõ, et: «Ti olt ulli meele pääle lännü, ku säänest juttu ajat.»

Ni tul'l säks kodo, nii tihnõli, et: «Ka koh vana Antsusõkõ, vet nu pett mu ärkino.»

H II 3, 264 (94) < Vastseliina — H. Prants (1889).

171.

[«Talupojad targad, mõisnikud lollid»]

Mees mõisnikuga teel kokku. Ütlema: «Talupojad targad, mõisnikud lollid.»

Mõisnik vihal. Kutsarile: «Võta talumees kinni.»

Mees põõsastikku. Natukese aja pärast mees mõisniku tõlla juurde, karvamüts peas, kamsun seljas.

Härra kohe: «Kulla mees, kas ei ole kurjategijat näinud? Teotas mind ja mu sugu!»

Võõras vastu, kes teotaja ise oligi, aga vaheajal võsastikus riideid ja mütsi moonutanud ja nüüd võõrast häält tehes: «Nägin küll, tõttas teed mööda edasi.»

Härra: «Võta mu hobune tõlla eest, istu selga, kihuta järele, too tagasi.»

Mees: «Ei ühega saa valmis. Kaks peab olema.»

Härra: «Võta siis teinegi, ruttu!»

Mees võtab hobused, istub ühe selga, kaob.

Härra ja kutsar jäävad tõllaga maha.

Härra ootab, ootab, ei meest tagasi. Öö jõuab kätte. Ootamisest väsinud härra viimaks koju igatsema. Kutsarilt küsima: «Mis kergem, tõld või hobuseriistad?»

Kutsar: «Tõld muidugi. Tõld veereb.»

Härra: «Võta siis hobuseriistad, mina hakkan tõlda vedama.»

Hakkavad mõisa poole minema, härra tõlla ees, kutsar, hobuseriistad seljas.

Kutsar varsti õhkama.

Härra: «Mis viga?»

«Liig raske kanda.»

«Pane siis ühe hobuse riistad tõlda.»

Kutsar paneb. Natukese aja pärast õhkab jälle.

«Mis viga?»

«Koorem tahab tappa.»

«Pane siis teisedki riistad tõlda.»

Kutsar paneb. Härra veab tõlda ja riistu.

Pea kutsar uuesti õhkama.

«Mis jälle viga?»

«Kandmine nii ära väsitanud, et enam ei jaksa käia.»

«Siis istu tõlda!»

Kutsar tõlda. Härra veab tõlda, märg nagu vihma käest tulnud kass.

Viimaks õnnelikult mõisa tagasi.

Proua imestledes käsi kokku. Härra kõneleb loo.

Proua varsti ütlema: «Kas nüüd näed, et talupoeg tark. Pettis sind, pani sind tõlda, riistu ja meest vedama. Kas nüüd aru käes, et mõisnikud lollid!»

E 48729/30 — M. J. Eisen (1913).

172.

[Petjä-Antsu petmisnõu]

Ütekõrra puttu Ants ütele suurõlõ herräle tii pääl vasta, ni tuu ütel tälle, et:

«Sinno kutsva kõik ilmarahvas Petjä-Antsus, a ma tahasi ka nätä, kuis sa petät. Petä nu minno kah, ku sa tuu suur petjä olt.»

A Ants ütel, et: «Kuis ma nu õigõ sinno, kulla herr, petä, mul olõ-õi ummi petinõvva üteh võet.»

Sis küsse herr, et: «Kos su petinõo umma?»

Ants ütel, et: «Kotoh umma.»

Ni herr käsk perrä minnä. A Ants ütel, et: «Kodo um kavvõh, ma jovva-ai jalksi är kävvü.»

A herr ütel, et: «Olõ õi tuuperäst midägi, ma anna uma hobõsõ sullõ ni tõlla. Tuu õnnõ petinõo siiä, ni petä minno är.»

«Sis võtt ka Ants tuu herrä tõlla ni hobõsõ ni läts är ni um täämbätseni päävani hobõsõ timä käeh. Ni ol'l nii herr ärki petet, nigu tahtsõ esi.

H II 32, 1018 (4) < Vastseliina, Vassila k. — H. Prants (1890).

173.

Mõisniku ja talupoja vale

Ükskord elanud talupoeg, kes osanud hästi valetada. Elanud ka ihne mõisnik, kes mõtelnud, et ega talupoeg ei oska rohkem valetada kui tema.

Kord läinud mõisnik talupoja poole ja ütelnud: «Ma kuulsin, et sa oskavat hästi valetada. Valeta mulle üks vale!»

Talupoeg vastanud: «See, kes enne kauba sobitas, peab ka enne valetama.»

Mõisnik valetanud: «Minu vanaisal olnud üks suur härg. Kui see härg ära tapetud ja nülitud, siis see nahk kattis kogu maakera.»

Talupoeg ütelnud siis: «Jaa, see võib tõsi olla küll. See nahk tehti saabasteks, ja nii sai kogu ilmale.»

Nüüd hakanud talupoeg valetama. Kord istutanud tema isa aeda ube ja üks kasvanud nii pikaks, et ulatunud pilvedeni. Tema roninud seda uba mööda taevasse ja näinud seal oma esiisasid. Talupoegade esiisad elanud suures külluses ja endised mõisnikud käinud seakarjas.

Mõisnik vihastunud ja käratanud: «Mis sa, kurat, valetad!»

Nii jäänudki talupoeg võitjaks.

RKM II 49, 78/9 (41) < Antsla raj., Urvaste k/n., Karl Marxi nim. kolh. (Urvaste) — K. Neevits (1955).

174.

Kumb on suurem valetaja

Kord elanud jõukas talupoeg. Härra ei ole kordagi saanud teda karistada. Antud mõisast käsk: mees teole! Jõukas mees saatnud kaks. Nõutud kaks teomeest, saatnud neli.

Härra kutsunud mehe oma juurde, öelnud: «Küll sina oled aga mees! Ma ei [ole] kordagi sind noksata saanud. Hakkame õige valetama, kumb on suurem valetaja.»

Pannud kumbki sada rubla lauale. Kui üks ei saa mõelda niisugust käelkatsutavat valet, mida teine siiski peab uskuma, jääb raha vastasele.

Härra hakanud valetama: «Mul kasvas kord suur kõrvits. Lõikasin pooleks, lasksin teha tõlla ühest poolest.»

Jõukas mees olnud päri. Öelnud: «Mis teil, härrad, viga kasvatada nii suurt kõrvitsat! Teil head maad ja suured ruumid. Näe, mul oli lauda taga ka rammus maalapp. Kord vastlapäeva ajal keetis naene oasuppi. Mul tühi hambaauk. Oatera jäi sisse. Võtsin välja, ise mõtlesin: see nüüd liha ja rammuga läbi keenud, istutan õige lauda taha, kasvab tugev vili. Külisin oa teistega maha. Teised alles tõusmata, tema vaksane. Teised vaksased, tema rinnuni. Teised säid täiskasvu, tema latva ei paistagi enam, kaob pilvedesse. Hakkasin ronima ülespoole mööda oavart. Sain taeva. Nägin kõiki kadunuid.»

Härra küsima: «Kas nägid ka minu isa-ema?»

«Ei näinud! Ega nad olegi taevas! Härra papa veab põrgus puid ja härra mamma teeb tuld paja alla.»

«Ära sa valeta!» öelnud härra ja löönud mehele pead mööda.

Mees võtnud sada rubla omale, kuid oli nüüd ka saanud noksata härra käest.

E 54263/5 < Torma — P. Berg < Aleksander Berg, 50 a. (1924).

175.

Sauna-Ants

Sauna-Ants käinud asjatalituse pärast tihti mõisaproua jutul. Kord tulnud jutuks, et mõisas kanad hauduma ei hakka, ja proua küsinud Antsu käest selle vastu nõu. Ants lubanud seda asja ise toimetada. Proual hea meel, andnud selleks Antsule kolmsada muna. Ants pannud aga kodus munad kõik keelde.

Kui proual juba aeg igavaks hakanud jääma ja Ants ikka veel noorte kanadega ei ilmunud, läinud proua teda külasse ise vaatama. Ants juhtunud teda õnneks juba eemalt nägema, pistnud siis oma va saunahüti põlema, kusjuures ta ise, kasukas üle õlade, ühtelugu ümber toa käinud: kloks! kloks! — nagu hauduja kana kunagi.

Proua kui näinud, et saun põlenud, arvanud siis kohe, et tema kallid noored kanakesed tules ka otsa leidsid, öelnud veel pahaselt:

«Mis sa nüüd ise veel kloksud seal, kui sa sauna põlema lasid minna!»

«Miks ma ei peaks kloksuma, eks igalühel ole ikka omast kahju!» vastanud Ants nutusel häälel.

Seda nähes läinud proual ka süda haledaks ja kinkinud Antsule sada rubla. See ehitanud nüüd muidugi uue sauna — aga kas ta veel haudumisekatset tegi, ei ole teada.

E 32394 < Valjala — J. Ratas (1897).

176.

Suur mees

Muhulane läinud kord Kuivaste kõrtsi. Seal olnud teised muhulased juba ees, kus ka mõni saarlane ja paar Virtsu meest ei puudunud. Need jutustanud parajasti suurtest meestest, kes suurest seisusest on. Üks ütelnud: «Pädaste härra on üks suur mees.»

Muhulane ütelnud: «Meie Mattis oo seitse jalga pitk — ei tea kas ta [Pädaste härra] piaks meie Mattisest palju pitkem olema?»

E 32394 < Valjala — J. Ratas (1897).

177.

[«Paremad saadeti paremate juurde»]

Üks härra saatis talupoja teise mõisa härrat vaderiks kutsuma ja andis kirja kaasa. Talupoeg kaotas kirja ära.

Siis läks ta teise härra juurde ja ütles: «Minu härra käskis sind vaderiks tulla.»

Härra küsis: «Kus kiri on?»

Talupoeg ütles: «Ma kaotasin kirja ära.»

Härra ütles: «Kas sinu härral paremat meest ei olnud kui sina, kellega ta mulle oleks kirja saatnud?»

Talupoeg ütles: «Paremad saadeti paremate juurde, aga mind saadeti sinu juurde.»

E 10182/3 (3) < Narva — Fr. Walts (1894).

178.

Osav talupoeg

Üks mõisnik sõitnud ümber oma valduste ja läinud ühte külla. Külas parajasti määritud vankrit.

Mõisnik läinud talupoja juurde ja küsinud: «Milleks sa vankrit määrid?»

Talupoeg vastanud: «Praegust on linnas soola küllalt, nii et saab pool ilma rahata.»

Mõisnik sõitnud kiiresti koju ja lasknud hobused ette rakendada ning linna soola järele sõita. Voor sõitis otse kaupluse ette. Vooris olevad inimesed seletanud kaupmehele linnasõidu põhjuse.

Kaupmees teinud suured silmad ja ütelnud: «Sool on endises hinnas nagu oli ennegi.»

Nii pidid voorilised pöörduma tagasi.

RKM II 49, 79/80 (42) < Antsla raj., Urvaste k/n. Karl Marxi nim. kolh. (Urvaste) — K. Neevits (1955).

179.

[«Ma tule taivast üleväst»]

Sant läts mõisa härbäni lävele ja laulse:

«Ma tule taivast üleväst,
häid sõnumit tuu teile säält.»

Mõisaprovva küsse: «Konas sa tulit taivast?»

Sant ütel: «Eelä.»

Provva küsse: «Kas minu härrät näiet?»

Sant ütel: «Näi küll: temä vedä kärnätse hobesega põrgun puid.»

Provva vastas: «Täl om sis sääl väega vaene elu, täl vist omma rõiva kah kakenu, raha temäl kah ei ole osta.»

Sant ütel: «Jah, omma küll väega kakenu rõiva ja hobene om kah väega kõhn!»

Provva ütel: «Kas sa võissi temäle viiä, mis mina saada.»

Sant ütel: «Oijah, küll, väega häste! Ma või viil täämbä ärä viiä.»

Provva an'd sandi kätte tõlla, kolm hääd hobest, raha, ülikonna häid rõivit ja käs'k härräle viiä. Sant istse tõlda ja nakas sõitma. Katte mäe taade ärä, ja säält kotsilt lennäs must vares üles.

Provva hõisas rõõmuga: «Kae, ku läts taiva!»

H I 10, 755/6 (3) < Võru — J. Schmidt (1898).

180.

[«Kas sa ei tunne, kes ma olen?»]

Putkaste mõisa härra, vist parun Stackelberg, olnud seltse jalga pikk ja viis leisikat raske ja olnud haruldaselt kõhna väljanägemisega.

Kord mõisa talli juures päevatöölised on söönud vankrite peal oma leivakottidest ja parun läinud sealt mööda. Et keegi ei teretanud parunit, siis ta ütelnud ühele noorele poisile: «Kas sa ei tunne, kes ma olen?»

Poiss oli vastanud: «Ei ma tea, kes su isa või ema on olnud, seda ma tean ja näen küll, et sa elu sees õiget kõhutäit süüa pole saanud.»

ERA II 186, 64/5 (36) < Äksi, Sootaga v. — J. Jchanson (1937).

181.

[«Ma võtan see pääv ära!»]

Iidlane oln Suuremaal mõisas tööl.

Valitseja põln tööga rahul, üteln: «Ma võtan see pääv ära.»

Iidlane vastan: «Kui sa see pääva vetad, siis veta see kuu ning tähed kaa — tee see ilm tükkis pimeks.»

ERA II 56, 266 (103) < Karuse, Paatsalu v., Lõo k. — H. Tampere < A. Aumann, 78 a. (1933).

182.

Kaksteistkümmend rooga

Hiiu Mats leinud mõisa. Mõisaherra keskinud peremampsli Matsile köökis süüa anda. Mats söönud just parajaste, kui herra ka kööki tulnud.

Herra kohe: «No, Mats, mis sul siin siis süüa on ka?»

Mats vastu: «Oi, aulik paroniherra! Mul on praegu palju rohkem roogasi laual kui sakstel tuas on!»

Herra ütles: «Nüüd, Mats, ikka tüssad ka, sest siin pole jo väga palju.»

Mats vastu: «Miks ei ole, aulik paroniherra, vaata siin on kaks silku rista, see on rooma number kümme, leib on üksteistkümnes ja vesi kaksteistkümnes — on jo kokku kaksteiskümmend rooga. Kas pole hea summa!»

Herra leinud häbiga minema.

E 30202 (6) < Hiiu — J. Johannes (1897).

183.

[«Ega see kellegi supp ei ole!»]

Suvel maal kraavi lõigates astub saarlane mõisa perekööki sööma ja kärgib: «Kuule, sa supipõletaja, ega see kellegi supp ei ole, puha paljas keedetud vesi!»

Supikeetja vastu: «Mis sina veel tahad? Larpige kere täis! Ega sul siis kolerat karta pole, kui keedetud vesi on nahka kallata.»

EKS 48 XXIV, 16 (189) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1908).

184.

[Saarlased söövad lamba ühes «pinnaga»]

Saarlased läinud mõisa tööle, aga enne võtnud mõisnikult ühe oina. Tingimuseks olnud, et oina naha pidanud tagasi andma. Saarlased söönud liha ära, müünud naha maha ja ostnud viina.

Mõisnik pärast küsima: «Kus oina nahk jäi?»

Saarlased teinud imestunud näo ja öelnud: «Mis nahk? Ei meil ole nahka ühti, meie pool süüakse ühes pinnaga!»

Mõisnik jäänudki uskuma.

ERA II 308, 278/9 (5) < Helme — L. Vallaste < H. Vallaste, 38 a. (1943).

185.

Lammas Saaremaa meestele

Saaremaa mehed saanud mõisas töö valmis. Härra lubanud ühe lamba kauba peale. Mindud lammast võtma. Härra näidanud üht, käskinud Saaremaa mehe seda võtta.

Mees vastu: «Ei, härra, see on väga pissike, ei jäksa tapavalu vasta pidada.»

Härra öelnud: «Noh, võta siis see suurem, aga nahk tagasi!»

«Ei, kulla härra, meite pool penda pealt ära ei võetagi,» vastas mees.

«Võta siis peale, ja sööge ära,» ütles härra.

Mehed tapsid lamba, võtsid naha ära, viisid naha kõrtsi, said toobi viina.

E 6906 (8) < Haljala, Vihula v., Metsiku k. — D. Pruhl (1893).

186.

Tallekese tappevalu

Saarlased olid Võrumaal [Sänna] mõisas kraavi kaevamas ja palusid laupäeva õhtul mõisaprouat, et see neile suure, raske, vaevase töö peale pühapäevaks ühe lamba lubaks ära veristada. Proua lubas neile ühe tallekese.

«Oh, armuline proua,» palusid saarlased, «kuidas jõuab ometi väeti tallekene rasket tappevalu ära kanda? Prouad lubavad ikka vana lamba, see jaksab tappevalule vastu pidada.»

E 44942 (218) < Rõuge — O. Leegen (1904).

187.

Maiasmokad

Tartumaal olnud ühes mõisas kaks saarlast metsas kraavi kaevamas.

Kord tulnud härra nende tööd üle vaatama. Vaatanud ja ehmatanud, sest suur tükk noort männimetsa oli koguni ära rikutud. Noored kasvud olid kõik ära kooritud.

Härra kohe küsima: «Miks te nii noore metsa olete ära rikkunud?»

Saarlased vastu: «Ei rikkunud, kulla saks, ühtegi ära, võtsime sealt ainult pehmet leivakõrvast!»

Härra lasknud kohe saarlastele poole pütti heeringaid tuua ja ütelnud: «Sööge nüüd heeringaid, aga jätke mu mets rahule!»

E 42571/2 (3) < Rõngu — J. J. Kala < A. Läte (1902).

188.

Viime tiigi ära

Hiidlased kaevanud suurel maal ühes mõisas tiiki. Saanud juba tiik valmis, läinud raha saama mõisast. Mõisahärral ei olnud aga raha anda, käsib teine kord tulla. Hiidlased aga ei lähe enne ära kui raha kätte saavad.

Üks ütleb: «Aga kui herra mitte raha ei anna, me viime tiigi ää koju!»

Härra kuuleb, et hiidlased tiigi tahavad ära viia, läheb valitseja juurde, võtnud selle käest raha võlgu ja maksnud hiidlastele raha ära.

E 37110/1 (17) < Rapla, Raiküla as. — M. Rekkaro (1898).

189.

Hea pliita

Hiidlane läks mõisakööki uut pliitat tegema.

Mõisaproua ütles hiidlasele: «Tee nüüd mulle ka üks hea pliita, et see ka peab.»

Niimoodi rääkis proua mitu korda. Hiidlane pole ülepea naiste õpetamist tahtnud kuulda.

Hiidlane ütles iga kord: «Küll ma ika teen kah.»

Kui pliita valmis sai, pani hiidlane paar telliskivi pliita rööri sisse, kust suits välja läheb, ja ise läks koju.

Hommiku paneb köögitüdruk tule pliita alla, aga mis see on — pliit ei tõmba mitte sugugi, kõik suits tuleb kööki. Proua saatis kohe tüdruku hiidlase järele. Hiidlane tuli ka kohe mõisa.

Proua kohe hiidlase peale pahaselt: «Miks sa mulle sandi pliita tegid?»

Hiidlane vastu: «Näh, sa krääksusid ika peale, et tee mul ika niisugune pliita, mis ka peab, see peab jo nüüd.»

Hiidlane võttis telliskivid röörist ära ja ütles: «Pane nüüd tuli alla, aga hoia, et ta sind ennast korstna ei tõmba!»

E 30201 (4) < Hiiu — J. Johannes (1897).

190.

[Saarlane aitas valitsejat taeva saata]

Saarlane tapnud mõisavalitseja ära. Mees võetud kinni ja jalad raudu.

Teine küsinud: «Mispärast sul need kõlinad jalus oo?»

Vang: «On's meite mua kohtutel mõni aru pääs! Aitasin va poolsurnud mõisavalitsejat taeva saata. Võtsid mind kinni, panid jalad raudu, seda'p tea, kuhu nad mind viimaks veel viivad. Kas suab jõulúks tagasi, võip soa jõuluks kua tagasi.»

E 20513 (3) < Halliste, Pornuse v. — K. A. Sinka (1895).

191.

[Hiidlane räägib härraga]

See Tumala ärra oli mõnel annud ka linnaseid. Üks teene iidlane oli ond, vädand jälle poole toobi peale kihla, et tema räägib ärraga. Keegi põle julgend ärraga rääkida.

Läind mõisa sisse — teesed söövad.

«Tere, ärra ja rõua! Ärral tõesti nappus käes — sööb ohakasuppi.»

«Laku perset, see on naadisupp!» (No kas ta just sedamoodi ütles, aga seda nad rääkisid.)

Siis akand paluma: «Paluksin ikka ka, aga ega sest tule nüid ühti. Paluksin ikka ka, aga ega sest tule nüid ühti.»

Kolmat korda jälle: «Paluksin ikka ka, aga ega sest tule nüid ühti.»

«Mis sa siis palud, eks sa ütle siis!»

«Ma paluksin ühe natukese linnakseid. Ma tahtsin eesa Pendile nime panna.»

Ärra tõmmand lauasahtli lahti, teind sedeli valmis, ütend: «Vii valitseja kätte.»

Valitseja annud tündre linnaseid. Kihlvedu oli võidetud.

ERA II 171, 331/2 (29) < Kullamaa, Koluvere v., Väike-Kalju k. — V. Eenveer < Jüri Varblane, sünd. 1866. a. (1937).

192.

[Mehed saavad pettuse läbi parunilt raha]

Kuidas Tungi Toomas ning Vanamäe Siimu Iiumaa paruni käest seitsekümmend rubla raha teid.

Nüid nad olid seel Iiumaal töös olnd ning kahegesti akkend nõu pidama, kuidas ilma vaevata raha saab.

Toomas akkend paruni keest paluma, et: «Me oleme mereääre mehed, telsime endal suure kastitäie nahku. Kas te ei tahaks osta?»

Nahad meeldisid parunile. Laskis oma valitsejat va Siimu käest küsida, et kas see teine mies ka tiab rääkida, kui suur sie nahakast peaks olema. Mihed olid asjad kenasti kogu rääkind, mõlemad rääkisid ühtemoodi, nenda et parun seda asja uskuma jäi. Parun küsind Tooma käest, et paljuks ta selle kasti eest raha nõuab.

Toomas ütlend, et: «Ei meie tee midagid. Kui ärra ise senne tuleb, annab, mis ärra ise arvab väärt olevad.»

Ärra läind Siimu juure, küsind Siimu käest. Siim ütlend niisama ka. Nüid ärra andend neile seitsekümmend rubla niikui käsirahaks ja valitseja seltsi, et kui ta pidi nägema, et kui see nõnda on, et kahe mehe tõstetune kast on, siis võib ju raha juure anda viel.

Nüid kui nad Iiumaalt akkend tulema, siis Siimu ja Toomas ajand ästi palju kaltsusid kotti, et ästi suured kotid on. Pidand nõu, et teine lääb ies metsa, teine perast, ning valitsejaärra jääb nende kottide juure, oodab meid, kui me tagasi tuleme. Toomas läind ies metsa. Siimu läind järgi ka, vaatend, kus Toomas on.

Iiline oodab ikka paadi juures, millal mehed tulavad. Nüid kui õhta juba aeg iljaks läks, mies akkend vaadama: vanu pastlid ning õletopsisid kotid old teis melemad. Nüid old siis mehel selge, et mihed on petised old ja muud midagid.

ERA II 164, 150/2 (30) < Kihelkonna, Kihelkonna v., Kõruse k. — L. Köögardal < Jaan Puna, 72 a. (1937).

193.

Saarlase rahalaenamine

Üks saarlane olnud kord mõisas laudu saagimas. Mõtelnud teine ka mõisahärrat natukene tüssata.

Läinud härra juurde ja ütelnud: «Kas armuline härra ei võiks mitte nõnda helde olla ja minule minu suure varanduse peale viiskümmend rubla laenata?»

Härra küsinud: «Mis varandus sul siis na õige on?»

«Oi, kulla härra, on ikka oma jagu ka, nimelt: pukkid, tukkid, hankud, kankud, kirved, saed, nöörid, labidad jne.»

Härra mõtles: «See on hea hulk asju ka», andis saarlasele viiskümmend rubla ja saatis kupja ühes saarlasega seda ülemalnimetatud varandust ära tooma ja vastu võtma.

Saarlane viis kupja metsa, kus ta tööriistad seisid, näitas kaugelt käega:

«Näed, seal seisab see suur tööriistade laager,» ja läks ise metsateed.

Kubjas vaatas asjad üle, läks koju, ütles härrale: «Aus härra, seal polnud midagi vastutamisevarandust. Pukid on härra puust, tukid niisama. Üks roostetanud labidas. Ka kirvesilm ja saeroots ei ole viit kopikat väärt!»

Härra küsima, kuhu saarlane jäänud. Kubjas vastu, et metsa läinud. Härra sülitas korra ja keelas kubjast sellest asjast kellelegi rääkimast.

E 22186/7 (9) < Tarvastu, Vooru v. — J. J. Kala (1896).

II

KIRIK JA USK

Kirikhärra ja papi kombed ja iseloom

194.

[«Mis sa ärgipääva asja pühapäävasega segad!»]

Käina õpetaja va Naatsus[1] oli kange mees. Ta peksis teomehi ikka oma kääga. Üks mees olnd nii kange, et ütelnd: «Ärra peksab nüüd teomehi ja pühava ristib sama kääga last!» Naatsus ütelnd vastu: «Mis sa argipääva asja pühapäävasega segad!»

ERA II 188, 371 (45) < Käina, Käina v., Seljaküla — E. Ennist < Leena Veel, sünd. 1872. a. (1938).

195.

[«Talli juure kõik!»]

Ükskord Naatsus saatnd oma teomehed paemurdu tööle. Kangesti soe pää olnd ja teomehed põle viitsind tööd teha, eitnd magama. Vähäma Mihkel, üks pisike mees, selle pannud vahiks ka. Aga natukse aea pärast Mihkel jäänd ka magama.

Naatsus tulnd sinna: «Ahah, nee mu teomehed, kes sii magavad. Talli juure kõik!»

Üks siis ütelnd nagu omaette: «Mihkel, sa olid ju vahtimas.»

Naatsus kohe: «Ahah, teitel oli vaht ka! Kes see oli? Ah, Mihkel. Mihklile kümme oopi rohkem kui teistele. Kui sa vaht oled, siis pead ka vahtima!»

ERA II 188, 372 (47) Käina, Käina v., Seljaküla — E. Ennist < Leena Veel, sünd. 1872. a. (1938).

[1] G. F. Ignatius — Käina pastor 1817—1864.

196.

[Kaebamise eest kümme oopi veel]

Vat, see oli üks naljakas lugu, kudas ükskord Aadu peksa saand. Aadul olnd see rumal mood, et läind pühava omiku kangesti vara kirikusse. Noh, kirik külm, ega seal või istuda. Aadu lähäb kirikumõisa kööki sooja. Sedasi ta on mitu omikud tüdrukutele tülinaks. Tüdrukud peavad viimaks nõu kokku ja ütlevad Aadule, et ta peab talli minema ja kutser annab talle seal kümme oopi. Aadu võtab keretäie vastu ja läheb siis ärra kääst küsima, mis süid ta teind, et peksa sai. Naatsius ütelnd: «Ah, ah, sul pidi ikka midagi süiks olema, ega nad mudu sulle peksa annud. Selle eest, et sa kaebama tulid, saad kümme oopi veel.»

ERA II 188, 373 (48) < Käina, Käina v., Seljaküla — E. Ennist < Leena Veel. sünd. 1872. a. (1938).

197.

[Härg surma mõistetud]

Sengbusch[1] püüdis igatmoodi leerilapsi naerma ajada, kas oma selga piibuvarrega sügades või, teivas seljas, mööda leerituba kõndides. Kes aga naerma hakkas, sellega hakkas kohe pahandama:

«Ah sina naerad mind, küll ma sulle näitan!»

Suuremaid süüdlasi saatis mõisa peksmiseks.

Kord oli härg midagi paha teinud. Sengbusch kirjutanud kohe kaaskirja, et härg on kurja teinud, ja saatnud mõisa trahvida. Mõisamehed aga tahtnud õpetajat naljas üle trumbata ja võtnud härjal naha maha.

Õpetaja ootab, ei härga ei saadetagi tagasi. Lõpuks saadab uue kirja mõisa, et härg tagasi saaks saadetud, tema olevat härjale andeks andnud.

Mõisas aga vastatakse, et härja süü olevat nii suur olnud, et pole muud saanud teha kui härg surma mõista.

E, Stk 21, 1/2 < Pühalepa, Reigi — A. Läti < õp. Vähejaus. (1923).

---

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

198.

[Õpetaja on kõige näljasem]

Vanal vene ajal oli kirikuõpetaja läinud kooli katsuma. Läinud klassi ja küsinud:

«Kes on kõige näljasem maailmas?»

Keegi pole teadnud sellele vastata. Õpetaja küsinud uuesti. Siis tõstnud üks väike poiss käe püsti. Õpetaja hakanud teisi noomima, et nemad, suured õpilased, ei tea ja see väike seal taga nurgas teab.

Oli siis küsinud: «No, väikemees, kes on siis kõige näljasem maailmas?»

«Õpetajahärra on kõige näljasem maailmas,» vastanud väike poiss.

«Kuidas nii?» küsinud õpetaja imestunult.

«Jaa, vaadake,» seletanud väikemees, «kui laps sünnib, on kirikuhärra esimene, kes maksu nõuab, kui aga inimene sureb, siis on ta ka viimane, kes maksu nõuab.»

ERA II 140, 226 (251) < Vändra — E. Tammsoo < Mihkel Tammsoo (1936).

199.

«Kellel on kõige suurem tasku?»

Kord küsinud kirikuõpetaja pilgates kõrtsimehe käest: «Ütle, va vader, kellel on kõige suurem tasku?»

Ja vastanud ise sellele küsimisele: «Eks ikka kõrtsimehel, sest tema käes on terve valla raha.»

Kõrtsimees ei olnud ka lantsi poiss, kes vahest pilkamisest aru ei saanud, vastanud õpetaja sõnadele kähku:

«Kõige suurem tasku peab olema ikka õpetajahärral, sest tema käes on terve kihelkonna raha.»

ERA II 113, 483 (2) < Saarde, Voltveti v. — J. P. Sõggel (1935).

200.

[Kui õpetaja raha tahtis . . .]

Haljala õpetajast Toomast[1] jutustab umbes seitsmekümne-aastane Jüri Gebhard (endine Kloodi mõisa kutsar, elab praegu Rakveres):

«Kui ta kantsli peal kuulutas, siis ei saanud lõugu lahti, pomises nõnda, et keski ei kuulnud, aga kui raha tahtis saada, siis karjus, lõuad laiali, nõnda, et oleks võinud ratsahobusega suhu sõita.»

E 15182 < Rakvere — J. Lilienbach < Jüri Gebhard, 70 a. (1895).

201.

[Lauluraamat number üks rubla kakskümmend viis]

Ühel pastoril ei olnud midagi ülemat mõtet kui raha. See oli tal alati meeles. Kord ütles ta kantslist kogudusele:

«Nüüd laulame lauluraamatust number üks rubla kakskümmend viis.»

Selle peale pahvatas kogudus suure häälega naerma.

EKS 48 XXIV, 24 (225) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

202.

Ussõ alate vallalõ

Räpinä keriko ligidäl elli üts känksep, kes kunage kerikoh es käü ja ka kerikomasso es massa. Ütskõrd läts tä opõtajast müüdä ja opõtaja ütel tälle: «Kulõ, veli, misperäst sina kerikomassõ ärä ei massa?»

[1] Thomas F. Striedter — Haljala pastor 1838—1880.

«Misjaos ma sis kerikomassõ massa, kui ma ei olõ jo kerikoh käänüke.»

«Ega tuu ei putu as'as, et sina kerikoh ei käü, keriko ussõ omma kõigilõ vallalõ.»

Tõõnõkõrd nägi känksep, et opõtaja läts timä tarõst müüdä, juusk vällä, kumard maani ja ütel: «Opõtajaherr, maskõ uma saabastõ tüüraha ärä!»

«Mina ei olõ jo kunage sino tüüd tarvitanu ja sis ei olõ ka sinoga võlga.»

«Ega tuu midäge ei tähendä. Mino tüükua ussõ ommava alate vallalõ.»

ERA II 262, 66 (58) < Räpina, Leevi v. — D. Lepson < Osvald Mürk, 63 a. (1939).

203.

Hea nõu

Vana pime Tõnu tahtnud naist võtta. Läinud siis vana kadunud Rakvere prausti[1] palvele, et see laulatusemaksu, kaeravaka, maha jätaks, et:

«Kust ma vaene pime inimene kaerad võtan.»

«Kui sa oled pime, et kaeru ei saa, siis ei ole sulle ka naist tarvis,» kostnud praust.

E 15180 < Rakvere — J. Lilienbach < Aleksander Masing (1895).

204.

[Mees tahab kirikumaksu maksta]

Lauakirikusse kirjutamine oli harilikult laupäeval, aga sageli juhtus nii, et inimestel ei olnud maalt aega laupäeval töö juurest ära tulla, ja tulid siis alles pühapäeva hommikul enne jutluse algust lauale kirjutama. Kristoph[2] oli siis alati vihane ning sõimas ja torises.

Ühel pühapäeva hommikul, kui käärkamber jälle lauale kirjutada tahtjaid täis oli, läks üks taluperemees ka ennast lauale kirjutama. Suures rahvahulgas polnud lootustki ette

---

1 G. M. Paucker — Rakvere pastor 1855—1890.

2 H. Th. W. Christoph — Jõhvi pastor 1869—1907.

pääseda, pealegi oli õpetaja jälle tulivihane ja jutlus pidi iga minut algama.

Mehel tuli meelde, et tal on kirikumaks maksmata, ja kuna ta Kristophi rahaahnust teadis, hüüdnud ta üle rahvahulga:

«Õpetajahärra, kas ma saaksin oma kirikumaksu ära maksta!»

Kristoph tõusnud püsti, laotanud käsi ja käratanud rahvale:

«Tehke ometi teed! Kasige eest! See mees tahab mulle kirikumaksu maksta.»

Mees pääses hõlpsasti ette, maksis maksu ära ja avaldas siis lõpuks alandlikult soovi, et teda ka lauale kirjutataks, mida Kristoph siis lahkesti täitis.

ERA II 179, 19/21 (9) < Nõmme — S. Sinimets < Madis Käkin, 60 a. (1937).

205.

[«Laske inimene tuleb ligemale!»]

1905. aastal kuulsaks saanud Kose pastor Brasche[1] oli liiga rahaahne ja joodik, ning muid halbu kalduvusi oli temal, mida ajaloo kirjutajad on kirjutanud.

Temal oli kihelkonnas keegi taluperemees, kes teda alati narris. Ükskord läks see taluperemees end lauakiriku kirjutama. Pastor näeb, et käärkambri uksest tuleb mees sisse, kolmerublane näpu vahel, ja hoiab kõrgel.

Pastorihärra näeb kolmerublast vilkuvat, ütleb teistele, kes tahavad end lauale kirjutada:

«Laske inimene tuleb ligemale, laske inimene tuleb ligemale!»

Rahvas tegigi «inimesele» ruumi, ja kui «inimene sai» end lauale kirjutanud, andis tema kirjutuseraha kõigest kolm kopikat. Mis pastorihärra selle peale mõtles, seda ei tea keegi, kuid jutluses olla öelnud «häbematast sulasest» ja «häbematuid on ka täna lauakirikuski, kes oma hingekarjast pilkavad».

ERA II 205, 486/7 (11) < Tallinn < Kose — E. Kriitmäe < Baan (1939).

[1] Chr. Brasche — Juuru pastor 1903—1939 (?).

206.

«Õpetaja, ma tõin selle sulle!»

Ükskord läinud mees lauakiriku.

Õpetaja küsinud ta käest: «Kas oled homikul enne söönud?»

Mees ütelnud: «Jah sõin.»

«Siis ma sind vastu ei võta, mine kodu!» kurjustanud õpetaja.

«Aga kas seda võib süüa, mis õhtul hambusse jääb?» küsinud mees.

«Jah!» vastanud õpetaja.

«Noh, siis ma tulen teise pühabe!»

Teisel pühal tuleb mees, suur seasink hambas, õpetaja juurde ja sööb. Õpetaja hakkas kurjustama, et teda pilgatakse.

Mees ütelnud: «Ära kurjusta, ma tõin selle sulle!»

«Too siia! Kui sa teinekord veel tuled, siis jäta hammaste vahele veel suurem lehatükk,» ütelnud õpetaja.

E 24618/19 (11) < Lääne-Nigula, Oru v. — J. Prooses (1896).

207.

[«Ega ma kõrtsmik ole, et raha vahetan.»]

Sellesama praosti [Rakvere praost Pauckeri[1]] juures tahtnud mees pisikest maksu ära õiendada. Et tal peenikest raha ei ole olnud, annud kümnerublase paberi selle palvega, et õpetaja sellest tarvilise jäu tagasi annaks.

«Ega ma kõrtsmik ole, et sulle raha hakkan vahetama,» kostnud Paucker, pannud raha sahtlisse, ega ole kopikatki tagasi annud.

E 15181 < Rakvere — J. Lilienbach < emalt (1895).

---

[1] G. M. Paucker — Rakvere pastor 1855—1890.

208.

«Kirikus tagasiandmist ei ole!»

Vana Murissaare Kaarel läinud Vändra kirikusse. Ukse juures müüdud laululehti ja Murissaare Kaarel andnud ühe suurema raha. Ta küsind muist tagasi, aga seepeale vastatud:

«Kirikus tagasiandmist ei ole!»

Murissaare Kaarel mõtelnud, et hea küll, küllap ma teinekord tasun.

Murissaare Kaarel läinud lauakiriku. Saand seal veinikarika kätte ja pistnud selle kinni. Õpetaja katsunud takistada, aga Murissaare Kaarel ütelnud:

«Kirikus tagasiandmist ei ole!»

ERA II 140, 441 (7) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo < Mihkel Tammsoo (1937).

209.

Kõhuvalu

Ühe naise kõht oli alati haiged teinud. Küll oli otsitud ohtu ja katsutud rohtu, aga keegi pole aitanud.

Viimaks läinud mees kirikuõpetaja juure ja tahtnud haiged kirikupalvesse panna.

Õpetaja ütelnud: «Ihu- ja hingehaigused saavad kirikupalvesse pandud, aga mitte kõhuvalu, sest kõhuvalupalvet raamatus ei ole.»

«Eks siis õpetaja võiks peast palvet teha,» ütleb mees.

«Siis maksad kolm rubla, kui ma peast pean palvet tegema.»

«Mikspärast õpetaja siis nii kallis on?»

«Jaa, peatöö on kallis!»

Mees maksis kolm rubla välja, õpetaja tegi palve, ja naine sai sestsamast tunnist terveks.

Seal kihelkonnas ei olnud mitte kirikupääva tegijaid, sellepärast palkas õpetaja raha pärast kündjaid. Mees läheb õpetajale raha pärast härgadega kündma. Kui ta pääva otsa oli kündnud, lähäb ta õhta palka saama.

«Kui palju sa palka saad?» küsib õpetaja.

«Kuus rubla,» ütleb mees.

«Noh, kudas nii paljo? See on jo kuue pääva palk. Sa ehk oled eksind?»

«Jah, armas õpetajahärra, ma kündsin kahe härjaga ja härjad vedasid peaga, — peatöö on kallis.»

Õpetajal tuli kolmerublane palve meele ja maksis kündjale kuus rubla välja.

E 9778/9 (8) < Ambla, Ambla v., Jootma k. — J. Neublau (1894).

210.

[«Mina annap sul patud andeks, et kurat ta võtt!»]

Papp ütelnu: «Kuule, Jüri, annap minul sigaliga ja kärjemesi, sis mina annap sul patud andeks, et kurat ta võtt!»

ERA II 142, 67 (258) < Karksi, Karksi v. — M. Sarv < Ann Tomson, 61 a. (1936).

211.

Rabakala Mats

Rannamees püüdis imesuure angerjakala. Võttis naha umbselt seljast ära ja toppis kaljaraba täis, nii et täistopitud nahk nagu kala ennegi välja näitas. Viis, kelm, kala õpetajale.

«Küll on ilus suur kala,» kiitis õpetaja. «Mis sa tahad selle eest?»

«Ma muud ei taha,» vastas mees, «kui sa annad mu patud andeks.»

«Jah, jah, hea meelega! Mis su nimi on?»

«Rabakala Mats,» oli vastus.

«Mis sa siis pattu oled teinud?»

«Ma varastasin hobuse ära.»

«Jah, kõik, kõik andeks.»

«Ma naersin ühe tüdruku ära.»

«Jah, kõik, kõik andeks.»

«Ma tapsin oma ema ära.»

«Jah, kõik, kõik andeks.»

Mees läks minema. Õpetaja andis tüdrukule käsu kala ära puhastada. Tüdruk lõikas kala lõhki, leidis raba seest. Läks ütles õpetajale: «See on paljas kala nahk, raba täis topitud.»

«Ah, sa koer!» ütles õpetaja. «Ma andsin temale patud andeks, tema andis mulle rabakala.»

E 14056/7 < Jõhvi, Illuka v. — J. Lilienbach < sadulsepp Piilberg (1894).

212.

[Õpetaja peab matusetalitust ainult kõrge tasu eest]

Mees läinud õpetaja juure.

«Mis kuulda, armas hing?» küsinud õpetaja.

«Ei midagi uudist,» ütelnud mees. «Tahtsin pühapäev vana isa maha matta, palun õpetajahärrad veel ühe salmikese haua ääres ära laulda.»

«See on köstriisanda asi, räägi temaga,» ütelnud õpetaja.

«Tema, kadunud mees, ikka soovis, et õpetajahärra ise veel temale laulaks!»

«Ah! ma ütlesin juba, et see on köstriisanda asi,» ütelnud õpetaja pahaselt.

«Ega tema ka üsna vaene mees olnud,» algas mees jälle. «Tema lubas õpetajahärra jäuks kakskümmend viis rubla, kui õpetaja veel temale laulab.»

Õpetaja jäend kuulama, küsinud viimaks: «Kelle isa see siis oli, sinu isa vai?»

«Jah, ikka minu isa!» vastanud mees.

«Noh, hea küll, temale ma võin küll laulda, tema oli üks vana õnnis inimene. Mina mõtlesin enne, et see pidi sinu naise isa olema.»

E 39429 < Kadrina, Porkuni v., Lasila k. — J. Karrik (1899).

213.

[«Põrgu teender ja patu jünger»]

Üks vana kõrtsmik surnd ära. Naine tahtnud, et õpetaja teda läbi kiriku laulaks. Õpetaja kohe naisega kär-

kima, et niisugune vana kelm ja varas, kes teda läbi kiriku võib laulda. Naine tellinud ikka.

«Kas sa mõistad, ei saa mitte lauletud! Niisugune põrgu teender ja patu jünger!»

Naine pistnud õpetajale kümme rubla pühku ja palunud jällegi, et tema mees saaks kirikust läbi lauletud.

«Ah, see on sinu vana õnnis mees,» kostnud õpetaja. «Tema peab kirikust läbi saama lauletud, tema on seda elus ära teeninud!»

Vaat, mis raha teeb.

E 38315 (11) < Ambla, Ambla, v., Jootma k. — J. Neublau (1899).

214.

Halastaja papp

Mees tulnud tuisuse ja külma ilmaga vene papi juurde ja palunud teda surnut matma. Papp, kellel teisepäevase purjutamise järeldusena kange peavalu olnud, kuulatanud mehe palvet ja sõnanud siis:

«Võtaks kurat tema patuse hinge! Mul on aga nii kange peavalu, et ma, kui ma pattu teha ei taha, miski hinna eest välja minna ei tohi!»

Mees jäänud mõttesse. «Pean siis vististi köstri järele minema,» sõnanud ta. «Ega ta vastu ometi pane, lubas ju tema, õnnis, surmavoodil oma matjale kümme rubla.»

Papp ajanud kõrvad kikki. «Kuidas?» hüüdnud ta. «Kas tema, va kallis hing, surnud on? Jumal ülendagu ta hinge! Teda tulen ma ise matma.»

H III 28, 36 (3) < Viljandi, Uusna v., — H. Nigul (1896).

215.

[«Tema on paradiisi jõudnud»]

Üks mees teinud omale poomise läbi surma. Naine läinud õpetaja juurde ja palunud õpetajat, et ta tema mehe võtaks maha matta.

Õpetaja küsinud: «Mis haigus siis sinu mehel ka oli, millesse tema suri?»

Naine vastanud: «Ei temal olnud ühtegi haigust, tema on ise ennast ära poonud.»

Õpetaja aga vastanud: «Oi, siis on tema üks suur patune olnud ja teda ei või mina mitte ristitud maasse matta.»

Naine läinud minema. Kodus rääkinud naine asjalugu oma sõpradele, need annud nõu, et naine õpetajale peab midagi maksma, küll siis mees ristitud maasse maha maetakse.

Naine arvanud sõprade nõu heaks, võtnud kakskümmend viis rubla, viinud õpetajale ja palunud meest ristitud maasse maha matta.

«Jaa, mina olen juba seda asja arvanud,» vastanud õpetaja, kui tema naise käest raha vastu oli võtnud, «et sinu mees seda mitte patu pärast ei ole teinud, vaid temal oli suur himu siit ilmast ära minna, ja mina saan teda sellepärast kui õiget ristiinimest maha matma.»

Pühapäeval pidanud õpetaja tänu ja ütelnud: «Jaa, armas kogudus, kas teie teate ka, et üks truu ja ustav sulane on siit ilmast lahkunud. Tema on juba ammu igatsenud siit lahkuda ja nüüd on tema eele ära jõudnud, ja mina ütlen veel teile, armas kogudus, tema on paradiisi jõudnud.»

E 21061/2 (7) < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — J. Reitvelt < Ain Villems, 34 a. (1895).

216.

Rikka mehe pini matminõ

Sündünü lugu elost

Ütel rikkal mehel ol'l ka hüä pini ja väiga tark. Mõnõ ao peräst lõppi tuu pini ar'. A perremiis tahtsõ pinni inemistõ muudu ker'kohe viiä ja keriguaig pitä.

Läts ka sis salomsiga poolõ ja ütel, õt: «Mul om üts hüä pini, tuu lõppi ar', ja ma taha timmä keriguajoga maha viiä.»

A salomsig raput pääd ja ütel, õt: «Mine ütle papilõ.»

Rikas miis ka an'd salomsigalõ viiskümmend ruublit peio: «Pia õnnõ suu!»

Läts papi poolõ. Kõnõli papilõ as'a ar', õt nii ja nii as'a' omma'.

A papp ütel nii, õt: «Ku mi' tuud tempu tii, sis võtt säädüs naha meil ordõ.»

A rikas miis pitsit papilõ ka salamahtu sada ruublit peio.

Tõõsõl pääväl tul'l rikas miis ker'kohe, pini kõik valgõ rõiva sisse pant. Papp nakas ka jo keriguaigu pidämа. A tuul aiga õkva ku keriguaigu peeti, tul'l ahrimandra kerikut üle kaema. Astus ka ker'kohe ja kaes, õt pini rõiva sisse pant ja kirstuga kerikoh. Lätt papi mano ja ütles:

«Mis s'oo tähedäs, ku pini om ker'kohe tuud ja peetäs keriguaigu. Kas sa tohit tuud tetä!» Nakas kärkmä.

«Ma panõ ti' kõik igäväst raudu taadõ.»

Rikas miis kai ka, õt as'a omma' halvastõ ja kut's ka ahrimandra kõrvalõ maad ja tsusas tälle ka viissada ruublit peio.

Ahrimandra ka tulõ ker'kohe ja ütel õnnõ, õt:

«Mis ti' kelli ka lüü-üi?»

Peräst viidi pini ka pappõga ker'kaida maaha.

Vanasõna ütles nii, õt kuld katt kuniga silmä kinni. Sis tuu om ka per's õigõ, midä mi' s'oostsamast tüküst või tähele või panda.

S 10709/11 (23) < Setu, Vilo v., Lõkovo k. — T. Linna < Ksenja Linna, sünd. 1880. a. (1929).

217.

Seadus ei luba

Mees tahtnud oma võõrastütrega abielusse astuda. Läinud papi juurde rääkima. Papp vastu: «Oi, oi, see on kallis ettevõte! Seadus ei luba.»

Mees pärima: «Kui kallis see siis on?»

Papp vastu: «Tuhat rubla, sest seadus seda ju ei luba?»

«Aga kuidas seadus tuhande rubla eest lubab?»

«Tuhat rubla pehmendavad seadust. Ja selgi puhul lubab seadus siis, kui sellest laulatusest kellelegi ei räägita!»

«Noh, heakene küll, siis pehmendan tuhande rublaga seadust. Laulatage meid homme!»

Mees loeb tuhat rubla papi ette.

Papp kohe: «Homme võite tulla laulatusele.»

E VII 18 (57) < Tartu — M. J. Eisen.

218.

[Kõige odavam laulatusmaks]

Pruutpaar tulnud laupäeval papi juurde küsima, kas papp neid pühapäeval kõige odavama taksi järele võib laulatada. Ühtlasi küsinud, kui suur on kõige odavam laulatuse maks.

Papp vastanud: «Kolm rubla. Selle hinna eest laulatan teid homme.»

Õieti noorenäolise pruudi paberisse vaadates selgub, et pruut ei ole veel viieteistkümne aastane.

Papp seletama: «Ei või laulatada, seadus ei luba, pruut liig noor, peab veel kasvama.»

Peigmees paluma: «Ehk võib kallima taksi järele ometi laulatada?»

«Kallima taksi järele? See on iseasi. Saja rubla eest võiksin laulatada.»

«Ei, mul pole nii palju raha. Kas ei saaks odavamalt?»

«Olgu siis viiskümmend rubla!»

«Liig palju! Mul puudub see summa.»

«Kakskümmend viis rubla,» ütleb papp.

«Palju!» vastab peigmees.

Papp: «Kümme rubla!»

Peigmees: «Viis võin maksta.»

Papp: «Olgu siis, teen uue seaduse, mis luba annab laulatada. Tasu viis rubla lauale! Homme laulatan teid.»

E VIII 23 (107) < M. J. Eisen.

219.

[Vorstimaks õpetajale]

Vanasti olnud kihelkonnas igal peremehel kirikuhärrale ka vorstimaks.

Korra viinud üks talupoeg kirikuõpetajale vorstimaksu. Vorst olnud aga kirikuhärra tahtmise järele natuke peenikene ja kirikuhärra nurisenud, üteldes:

«Kui sina ikka see peenikene vorst tooma, mina see enam mitte vastu võtma. Sinu peama jäme vorst tooma.»

Teisel aastal mõtelnud mees: «Mis nüüd teha? Õpetajale tarvis jälle vorsti viia — peenikest ei tohi enam viia ja jämedat ei ole.»

Viimaks tulnud mehel hea nõu meelde. Temal olnud üks vana aus võik tööruun, kes teda juba mõnda aastat truult teeninud oli, nüüd aga vanaduse pärast enam ei suutnud tööd teha. Sellel tahtnud peremees nahka maha võtta ja sealt saanud ta jämeda vorsti.

Kui peremees vorstiga õpetaja juurde läinud ja õpetaja vorsti näinud, kiitnud õpetaja: «Vaat, niisugune peab see vorst olema, mis õpetajale peab toodama! Aga va hea ja õnnis peremees, missuguse suure looma sina nüüd siis ka ära ometigi veristasid?»

Peremees vastanud alandlikult: «Mis muud, kui pidin oma vana ausa võigu ruuna lõpetama.»

Õpetaja kohkunud ja hüüdnud imestades: «Kas see hobusevorst on?» Raputanud pead ja läinud teise tuppa. Ei õpetajat enam tulegi. Talupoeg võtnud viimaks vorsti ja läinud minema.

Pühapäeval peale vorsti viimist pidanud õpetaja kirikuteenistust.

Korraga aga hüüdnud ta: «See vorst, see vorst, see võigu ruuna vorst, see on minu meelest läilaks läinud! Ükski ei pea enam minule see vorst tooma!»

Sellest ajast saadik jäetud vorstimaks maha ja seisab tänapäevani.

E 20777/8 (11) < Pärnu-Jaagupi, Vee v., — J. Reitwelt < Madis Siimson (1895).

220.

«Kuulge, Võlkla küla mehed!»

Palju naljajutte on endise Nigula õpetaja Hunniuse[1] kohta sealse rahva seas liikumas, millest mõned ka kaugemale levinud. Tema ajal old pruugiks õpetajale jõuluks vorsti viia. Kui vorstid miskil põhjusel temale ei meeldind, siis öelnud ta seda rahvale kantslilt.

Kord on Võrkla küla mehed viind temale hobuse sooltest tehtud vorste. Üks vorst old küünrapikkune ja eriti jäme.

[1] F. H. Hunnius — Viru-Nigula pastor 1863—1903.

Kui kokk vorsti küpsetanud, küsind õpetaja ehmatanult: «Kes selle lõõgatu (ta pole saand tähte «r» välja öelda) volsti tõi?»

Ta and selle teenijatele ja öeld: «Sööge teie ise see äla!»

Teisel aastal kuulutand ta kantslilt: «Kuulge teie, Võlkla küla mehed, kui teie mulle need jõulumougud toote, siis älge nii lõõgatuid tooge kui mineval aastal!»

*

Üks tema ütlus käib järgmiselt: «Lahvas, lahvas, oidke eest, laske see likas inimene läbi!»

Samuti tuletand ta kantslilt inimestele nende võlad meelde ja küsind: «Millal toote omad võlad äla?»

ERA II 176, 643/4 (220) < Haljala, Vihula v., Kõldu k. — J. A. Reepärg < Maria Uming (1938).

221.

Õpetaja kana

Tormas makseti peale muu õpetajale igast talust kana.

Korra tuli kellelegi perenaisele sugulane võõrsile. Perenaisel ei ole võõrale liha anda. Ütleb tütrele: «Mine, tapa külalise jaoks kana.»

Tütar läheb, tapab kõige väiksema, lahjema kana ära, toob kana emale näha.

Ema pahandama: «Mida sa oled teinud? Sa oled ju õpetajale määratud kana ära tapnud!»

E 8° 7, 11 (40) — M. J. Eisen.

222.

[«Ti jutluse ei ole ka suure asja»]

Talumees tõi õpetajale heinu palgaks.

Õpetaja ütles: «Armas hing, na haina ommava musta ja naid om vähäm kui oigus tuvva om.»

Talumees vastu: «Küll käiva, õpetajahärra. Ti jutluse ei ole ka suure asja ja sõna lõpu ommava ka puuduliku!»

EKS 43 XVII, 1 (2) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1909).

223.

[«Kui jumal teid õnnistab, antke mulle ka!»]

Üks õpetaja ütlend iga pühapääv kirikust maha, kui ta jutlust teind: «Kui jumal teid õnnistab ja teile rohkeste annab, siis antke mulle ka!»

Ükskord, kui jumal rohkeste lund last sadada, pand mehed koormad peale ja viind õpetajale, üteldes: «Teie, õpetajaherra, ütlete ikka iga püha, et kui jumal teid õnnistab ja teile annab, siis antke mulle ka. Nüüd õnnistas jumal meid rohkeste ja meie võtsime nõuks õpetajaherrale koa jumalaõnnistust tuua.»

Õpetaja tänand juba ette mehi, et nemad teda ja tema jutlust ikka südames kannavad, ja läind siis välja jumalaannet vastu võtma. Aga kudas ehmatas tema ära, kui meestel kõigil lumekoormad peal nägi.

Sestsaadik kadus see sõna jutluse seest ära: kui jumal teid õnnistab ja teile annab, siis tooge mulle ka.

H II 57, 92 (2) < Kose, Tuhala v. — T. Viedemann < Jüri Reinvaldt (1897).

224.

[«Köster, vaata, kas keegi tuleb ja midagi toob!»]

«Köster, vaata, köster, vaata, kas keegi tuleb ja midagi toob!» ütelnud papp jutluse sees köstrile.

See vaadanud välja ja sõnanud siis: «Üks mees tuleb, vankriratas õlal.»

«Seda annab jumal köstrile,» ütelnud papp.

Raasikene aega läinud mööda.

Papp uuesti pärima: «Köster, vaata, köster, vaata, kas keegi tuleb ja midagi toob!»

Köster vaadanud, sõnanud: «Mees tuleb, pool siga seljas.»

«Seda annab jumal papile,» seletanud see rahuga.

H III 20, 895/6 (5) < Viljandi, Uusna v. — H. Nigul < Jaan Kinger (1893).

225.

Õpetaja ja köstri

Vanast olli üts halp opetaja kantsli pääl kogodust maninu tälle armuandid tuvva, nimelt võidu, millest ta viil esieidikult ütles:

«Sii void, sii void, sii kolbab kõiki paiku!»

Köstri ütel jälle pilgaten tõra päält: «Muido kui aho paranduses ei kõlba — sääl sulap ärä!»

Opetaja vastu: «See on heä, see on õige, sinna ta ei kolba. Sellepärast on ka kaks kiriku peale säätüt, mida üks unustab, seda tuletab jälle teine meele!»

H I 8, 440 (8) < Vastseliina — J. Purge (1895).

226.

Girgenson[1]

Rapla kirikuhärra ütleb jutluse lõpus: «Antke, siis peab teile ka antama, antke misijooni heaks! Armas kogudus, kui täie selle raha kõik misijooni heaks annate, mis täie tana oma lastele saia ostate, ja pealegi: sai on üks maius ja maius on üks kurjus ja kurjus on üks patt, mis täile mitte andeks ei anta. Kui lapse kõht tühi on, siis maetseb rukileib väga hea.»

ERA II 293, 337 (7) < Hageri — H. Mesikäpp (1941).

227.

[Vana Pilistvere Mikvitz]

Kord esimesel pühal jutlustades ütles [vana Pilistvere Mikvitz[2]]:

«Täna on pekid välja pandud, ja palutakse annetada lahke südame ja rõõmsa meelega ja nii palju kui kellelgi võimalik — see läheb õpetajate leskede ja nende laste heaks. Ja nende elu on väga raske, sest neil ei ole mõisat.»

---

[1] H. Girgensohn — Rapla pastor 1901—1907.

[2] E. v. Mickwitz sen. — Pilistvere pastor 1835—1877 või E. Mickwitz jun. 1877—1910.

Teine kord jälle järjekordseid teadaandeid lugedes tuletas meele, et kogudus paluks tema eest, et ta jõuaks seda välja kannatada, kui töömehed, remontides kirikumõisat, tulevad kopsima ja kolistama juba hommiku vara ega lase teda korralikult magada.

ERA II 36, 519/20 (1) < Pilistvere, Kõo v. — R. Viidebaum < Hendrik Supp, sünd. 1852. a. (1931).

228.

[«Kenes see kukkur kadus?»]

Kord oli üks papp kogudusele kuulutanud:
«Kenes see kukkur kadus?»
Esimesed kaks sõna ütles valjusti ja kaks viimast tasa, et kogudus ei saaks teada, mis kadus, ja papp saaks kukru omale.

ERA II 112, 154 (190) < Kuusalu, Kõnnu v. — M. Heinakroon < E. Heinakroon, 40 a. (1935).

229.

Iisaku õpetaja matusel

No siesamane, kui Iisaku õpetaja[1] enda ära puos. Oli ise viel kirjutand:
«Su sulane tuleb viel varem, kui sa teda kutsud.»
Matmise ajal pidanuvad siis kõik mõisnikud ja vüermündrid ja igaüks ästi mõnusad kõned ja kiitust selle õpetaja kohta. Üks talumies palund ka siis, et kas ma võiks ka oma armsa õpetaja kohta natukene kõnet pidada. Lubatud ka siis. No akand siis kua, et:

«Kas sul oli ilmas paha,
või sa said siit vähe raha,
et sa panid paula kaula,
end riputasid ahjunaula?»

RKM II 15, 84 (19) < Simuna, Avanduse v., Kissa k. — H. Joonuks < Juhan Rääk, 76 a. (1947).

[1] F. H. Hunnius — Viru-Nigula pastor 1863—1903.

230.

[«Ernes eksis supi sisse ää!»]

Ta [Naatsus[1]] olnd isi kangesti ihne, põle tähtind oma perele süia anda. Ükskord ta sepp ja kangur söönd kaheksi laua ääres ernesuppi.

Sepp püind lusikaga suures vaanas: «Ennäe, ta siin!»

Kangur jälle teisest äärest tõmmand oma poole: «Ei, ta siin!»

Naatsus läind sealt mööda ja küsind: «Mis te siin püiate?»

Kangur vastand: «Üks ernes eksis supi sisse ää.»

Ta lasknd anda nendele nii vedelat ernesuppi, et erneid pidi üsna taga ajama.

ERA II 188, 371/2 (46) < Käina, Käina v., Seljaküla — E. Ennist < Leena Veel, sünd. 1872. a. (1938).

231.

[«Anna karjusele palk kätte!»]

Kord olnud Kambjas üks õpetaja. Õpetaja — muidu ladna mees — andnud süüa ja juua, aga palka, seda ei taha anda. Olnud kah üks seakarjus ja läinud küsima õpetaja käest palka. Ei õpetaja anna. Noh, seakarjusel nõu kallis, et mis sa, hing, tahad teha, palka kätte ei saa ja karjas käi ikka vanaviisi.

[1] G. F. Ignatius — Käina pastor 1817—1864.

Tulnud siis pühapäeva hommik ja seakarjus roninud kõrge puu otsa. Õpetaja tulnud hommiku vara jalutama ja läinud seakarjusest mööda.

Seakarjus hüüdnud puu otsast: «Siilemann!» (Siilemann olnud õpetaja nimi[1].)

Siilemann läinud ikka edasi.

Veel hüüdnud hääl kõrgelt: «Siilemann!»

Õpetaja lasknud põlvili maha ja ütelnud: «Issand, sinu sulane kuuleb.»

«Anna karjusele palk kätte!» käskinud hääl ülevalt.

Noh, õpetaja tulnud maast üles ja läinud oma teed edasi.

Poiss ka teisel päeval õpetaja manu ja palka küsima. Õpetaja maksnud ka kopika pealt poisile palga välja.

ERA II 121, 469/70 < Nõo, Pangodi v. — O. Sild < A. Urm, 67 a. (1935).

232.

Tükike Huulispea Antsust

Kord on üks kirikhärra oma peret lasknud püsti süüa, et siis söövad vähem. Sulane kurtnud seda Huulispea Antsule.

«Küll sellega korda saame,» vastas Ants. Läinud kirikhärra juurde ja kaubelnud sinna sulaseks.

«Miks siin pere püsti sööb, kust see leib välja tuleb?» küsis Ants.

«Et nad vähem sööksid, sellepärast on nad püsti,» vastas kirikhärra.

«Ei see ole tõsi, et püsti vähem sööb,» ütles Ants.

«Püsti läheb kõik pots ja pots kohe põhja, sellega saab kõht lihti täis, aga istuli jääb kõik kergesti ja lahtiselt.»

Nii jäänud püsti söök järele, aga kirikhärra käskinud ühe toobi kalja sööma alla juua, et kõht ennem täis saaks.

«Ei see ei aita,» ütles Ants, «see teeb aga leivatee lahti, et enam mahub.»

Nii jäetud siis sööma alla kaljajoomine järele.

Kirikhärrale toodud pikad rahnupuud. Ants saadetud neid katki raiuma ja lõhkuma. Igakord, kui Ants kirvega löönud, ähkinud ise iga löömise ajal: ääh ja ääh!

[1] B. Sielman — Palamuse pastor 1877—1909.

Kirikhärra läinud juurde ja küsinud: «Miks sa nii ähid?»

«Küll on raske raiuda, siis on kergem, kui heaste ähkib,» vastas Ants.

«Las mina aitan ähkida, siis on sul kergem raiuda,» ütles kirikhärra.

Ants olnud see-eest tänulik. Nii Ants raiunud, kirikhärra ähkinud juures. Teekäijad, kes mööda läinud, vahtinud ja naernud.

Sügise, kui palka makstud, tahtnud kirikhärra Antsule poole palka maksta, see-eest, et kui Ants puid raius, siis härra juures ähkis.

«See oli härral aga hea tahtmisega aitamine, see ei ole mitte kaubeldud, seepärast palk kõik kätte,» ütles Ants. Ja härra maksis palga kätte.

E 32916/7 < Haljala, Vihula v., Metsiku k. — D. Pruhl (1897).

233.

Härja suud ei pea mitte sulgema, kes su pahmast tallab

Kord oli keegi kirikuvalla peremees oma hobusega kirikumõisa põllul töötamas. Lõunasöögi järel pannud mees oma hobuse sinna kraavi rohtu sööma ja heitnud ise hobuse juurde magama. Seda näinud õpetaja Kristof[1] ja tulnud kohe meest ära ajama, öeldes: «Eks te tea seda, et kirikumõisa väljal ei tohi teie oma hobust sööta.»

Peremees vastanud ilma üles tõusmata: «Kirjutatud on, et teie ei pea mitte härja suud sulgema, kes teie pahmast tallab!» Õpetaja läinud sülitades mehe juurest eemale.

RKM II 13, 284 (45) < Viljandi khk. — J. Kala (1947).

234.

Nööpnõel

Kambja praost Hasselblati[2] proua oli kuulus oma ihnsuse ja santimise poolest. Kusagil võõrsil olles ja midagi

[1] H. Th. W. Christoph — Jõhvi pastor 1869—1907.

[2] C. E. Hasselblatt — Kambja pastor 1846—1889.

enesele meeldivat nähes avaldas ta alati soovi, vähemalt kaudselt, meeldivat asja omandada. Näiteks kui kusagil juhtus saia olema, ütles Hasselblati proua: «Ah, missugune jumalik sai teil on! Kui meil ka niisugust saia oleks, kuidas siis minu mees ja mina sööksime ja rõõmsad oleksime!»

Majaperenaine pidi seda märkust mõistma ja saia prouale kaasa andma. Isegi salvrätik või mõni muu asi rändas prouaga kaasa.

Korra oli praostil keegi sugulane võõrsil. Ilm muutus vahepeal viluks. Kardeti, et külalisel koju sõites külm hakkab. Praostiproua tõi suurerätiku, pani noormehe ümber ja ütles: «Sellega ei hakka külm. Homme saatke rätik jälle tagasi!»

Esmalt kinnitas rätikut nööpnõelaga, aga et see hästi ei pidanud, prantsuse nõelaga.

Külaline sõitis minema. Korraga kuulis: keegi ratsutas ta järele. Vaatas tagasi: kirikumõisa kutsar.

Kutsar kohe ütlema: «Praostiproua nööpnõel jäänud rätikusse, seda nööpnõela pole tarvis, prantsuse nõel peab muidugi kinni. Andke nööpnõel prouale tagasi!»

Kutsar sai nööpnõela ja ratsutas koju.

E 8° 7, 83 (340) — M. J. Eisen.

235.

[«Õpetajaproua peab kõik teadma.»]

Palamuse praost Sielmann[1] oli veider mees. Paar nädalat pärast Torma õpetaja Luiga[2] laulatust määras ta ju sinna õpetajate sinodi Tartu praostkonnale. Kokku tuli kümmekond praostkonna õpetajat. Noor õpetajaproua katsus esimesi külalisi hästi vastu võtta. Õhtusöögiks andis ta peale muud ka rääbiseid.

Teisel hommikul istusid õpetajad kohvilauda. Sielmann vaatab, vaatab lauda, viitab sõrmega õpetajaproua enese juurde, küsib: «Aga kus rääbised on?»

[1] B. Sielmann — Palamuse pastor 1877—1909.
[2] M. Luiga — Torma pastor 1896—1902.

Õpetajaproua punastab, vastab kogeldes: «Praostihärra, neid ei ole enam!»

Praost vastu: «Miks ei ole? Tean väga hästi: eile õhtu jäi üks järele! Vaata järele, kus see on!»

Õpetajaproua ruttas kööki vaatama ja teenijalt küsima. Aga mida ei ole, on rääbis. Söödud.

Õpetajaproua ruttab praostile teatama, et rääbist enam ei ole.

Praost isalikult vastu: «Lapseke, lapseke, õpetajaproua peab kõik teadma, mis majas olemas ja mis ei, peab iga asja üle valvama, et ta ei kao!»

E 8° 7, 79 (336) — M. J. Eisen (1931).

236.

[Õpetaja sööb palju]

Va Pühalepa Senkbuss[1] sõi kole palju. Iga pääv pidand tüdrukud talle külimitu rukkijahu pudruks keetma. Ühe lõuna olnd kange rutt ja pudru jäänd keetmata. Kui Senkbuss kirjutand kriidiga kööki kapi uksele kolm korda suurte tähtedega: pudru, pudru, pudru!

ERA II 188, 278 (56) < Käina, Käina v., Luguse k. < Pühalepa — E. Ennist < Anna Suuster, sünd. 1863 (1938).

237.

[Õpetaja jääb heast lõunast ilma]

Pühalepa õpetaja Senkbusch kutsutud korra Suuremõisa krahvi juurde lõunale. Juba kantud roogasid lauale, magus lõhn tunginud Senkbuschi ninasse, kui korraga kutsar sinna tulnud teatega: Senkbusch tulgu sedamaid koju, proua jäänud kodus raskesti haigeks. Senkbusch vihastunud. Koju minnes sõnunud ja nurisenud:

«Kas jumalal teist aega ei olnud haigust saata. Eks ole ma kõiki kohuseid hästi täitnud ja koguduse eest rohkesti hoolitsenud: kogudus käib hoolega laual, ei ole sohilapsi, ei midagi halba. Ja nüüd pean mina heast lõunast ja magusatest veinidest ilma jääma! Kas see kellegi aru!»

Senkbusch jõudnud koju. Proua juba palju parem. Senkbuschi hea lõuna aga mokas.

E 8° 5, 36 (131) < Pühalepa — M. J. Eisen < A. Laipman (1927).

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

238.

Kuradi täitmata päits

Õpetaja käind kooli katsumas ja vöölmölder kutsund siis enese juure ja and süia. Perenaine teind kookisi ja praadind liha. Õpetaja pandud siis üksi kambri sööma.

Väike poiso vahtind juures, kui õpetaja söönd, ja küsind: «Kas selle sööd ära?» ja «Kas selle tüki sööd ära?»

Õpetaja üteld selle jutu piale ikka, et: «Jah, selle söön ära!» ja «Jah, selle söön ära!»

Poisi süda saand juba täis, et viimaks sööb kõik ära, ja küsind õpetaja kääst, et: «Kas kõik sööd ära?»

Ja õpetaja hakand naermä ja üteld: «Jah, kõik söön ära.»

Poiss saand vihaseks ja üteld, et: «Oled ikka üks kuradi täitmata päits!»

ERA II 259, 635 (22) < Koeru, Rakke al. — L. Priks < Miina Tillikas, sünd. 1867. a. (1939).

239.

[«Ai, ai, kui pureb ja leikab!»]

Naine oli käimapeal ja oli haige. Toodi õpetaja tema juurde, ja siis pakuti õpetajale süüa. Õpetaja sõi ka.

Aga haige ütles: «Ai, ai, kui pureb ja leikab!»

Õpetaja aga ütleb: «Jah, jah, see on selle haigusega ikka.»

Aga naine rääkis õpetaja söömisest ja ei mitte haigusest.

E 35221 < Kroonlinna — A. Meltsov (1897).

240.

[«Tean küll, et see on liha, aga ütlen, et on kala»]

Vene papid peavad jo iga aasta enne lihavõttid paastuma. No mütu nädalad ilma lihata elada, kus sa seda saad.

Üks papp oln kangest lihasööja mees. Paastuaegu pole änam kudagid suutn pidada änam. Suu akkan teisel kangest ila tilkuma kui lihatükki näin. Viimaks polle saan änam vastu panna. Käskin teenijad, et see kalal naha seljast ää tõmmaks ja selle sihest liha täis topiks. Teenija tein siis selle sedati eaks ka ja viin vaanaga laua pääle. Siis ikka, et päält nagu kala, aga sihest puhta sealiha.

Ise seletan sääl seda nõndamoodi:

«Ma tean küll, et see on liha, aga ma ütlen ikka, et see on kala.»

ERA II 289, 361/2 (5) < Karja, Leisi v., Parasmetsa k. — O. Jõgi < Miina Jõgi, sünd. 1887. a. (1940).

241.

Ennem kümme aastat haige

Tohter kutsutud haige papi juurde.

Tohter katsunud haige läbi, ütelnud: «Ainult siis võib terveks saada kui enam ilmas tilka viina ei võta.»

Papp seda kuuldes vastu: «Ennem olen kümme aastat haigevoodis, kui et kümme päeva viinata elaksin. Viin on ju inimese elu!»

E 8° 13, 64 (191) < Põlva — M. J. Eisen.

242.

[Papp küsib kirikus võla järele]

Papp läinud kirikusse. Näinud Jõe Joosepit kirikus. Papil tulnud meelde, et Joosep talle viimase ristimise eest veel tasu võlgu. Papp küsima:

«Joosep, millal võla maksad?»

Joosep vastu: «Millal papp kodu?»

Papp arvama: «Homme olen kõrtsis, teisipäev kõrtsis, kolmapäev linnas, neljapäev pean jälle kõrtsi minema vaatama, kas inimesed seal asjata aega ei viida, reedel vaatan, kas kõrtsist enesele töölise saan, — noh, laupäev võid tulla. Loodan, et laupäeval mahti saan raha vastu võtta.»

E VII 20 < Viljandimaa — M. J. Eisen.

243.

Viin veeks

Papp läinud pühapäev kirikusse kümnekonnale inimesele jumalaarmu andma. Pistnud seks poole pudelit viina tasku. Kirikus altari taga mõtlema: vaja katsuda, kuidas maitseb. Võtnud tubli lonksu. Natukese aja pärast arvanud: üks kord pole ühtegi! Võtnud teise lonksu. Enne armulaua andmist ütelnud:

«Jumal armastab kolmikut!» Võtnud kolmanda lonksu: karikas tühi! Mida nüüd? Kallanud karikasse vett ja läinud lauale võtma. Vett andes ütelnud ise:

«Kes usub, saab viina, aga kes ei ole täiesti usklik, selle suus muutub viin veeks!»

Kirikust välja minnes õhanud laualised: «Küll meie usk ikka alles liig nõrk on: vett saime!»

E 8° 14, 62 (193) < Tartu — M. J. Eisen (1933).

244.

Viin veeks

Papp võtnud kirikusse minnes tihti viinapudeli kaasa. Joonud sellest jumalateenistuse ajal varju taha minnes. Pudel seisnud tavaliselt laual.

Kolmekuningapäeval läinud papp jälle viinapudeliga kirikusse.

Ütelnud ise: «Pikk teenistus, vaja vahel kehakinnitust võtta!»

Kui papp koguduse ette nähtavale astunud, võtnud kirikumees, papile pussi mängida tahtes, papi viinapudeli ära ja pannud just samasuguse veepudeli lauale asemele.

Papp tulnud varju taha, tahtnud pudelist kehakinnitust võtta. Võtnudki tubli suutäie, kuid tunnud korraga, et vesi. Sülitanud suust põrandale, ütelnud:

«Uus kolmekuningapäeva ime on sündinud: ennem muutus kolmekuninga öösel vesi ikka viinaks, nüüd aga on viin veeks muutunud! Vist viimsepäeva täht!»

E 8° 13, 31 (54) < Põlva — M. J. Eisen (1933).

245.

Patt kui pada

Üks kerikuõpetaja on old suur joodik nii kui neid paljugi oli ja on. See õpetaja ei ole võind nii kauagi ilma viinata olla, kui ta kerikus oli, ja viis vai lasi viia ka keriku viina. Et mõjal võimalik rüübata ei old, ilma et inimised ei oleks nähend, siis veedi see elusärts kanslile, ja seal tema ka kõige kauama kärkis ja mürkis.

Ükskord aga juhtus järgmine lugu: kui ta jälle inimisi sõimas ja põrgupõhja lubas saata, siis ta kummardas tihti kansli serva taha ja põhjendas seda pea peitmist mitmet moodi, et: «Jumal peidab oma pale teie kõikide eest ära, nii kui mina nüüd oma pea lasen kansli varju.» Ja ka: «Mina salgan teid kõiki ära, nii kui Peetrus salgas Jeesuse ära ja mina ei taha teid näha.»

Ja et pudelist ei old võimalik ka kanslis suhu valada vai rüübata, siis oli viin paja sisse pandud. Kui pada hakkas tühjast saama, pidi ta pea põhja pistma ja paja sang läks üle pea kaela peale. Ja tõstis pea üles: pada rippus kaelas, ja ise ütles:

«Teie patud ripuvad teie kaelas nõnna, kui pada ripub minu kaelas. Mina tõstan oma kerge paja ülese, aga teie oma pattusi üles tõsta ei jaksa, ja need rõhuvad teid põrgupõhja!»

ERA II 205, 11/2 (1) < Tallinn — G. J. Jürjev < L. Jürissoon (1939).

246.

Ärge pilduge pudeleid!

Papp purjutanud kogu lihavõtteöö. Pistnud viinapudeli tasku, läinud paraja mehena kirikusse teenistust pidama, lihavõttetoitusid õnnistama. Eks suitsetamise ajal kukkunud viinapudel papi taskust välja põrandale puruks.

Papp ei kaotanud julgust, vaid hüüdnud valjusti:

«Mis te seal üleval mürate ja lasete pudeleid alla kukkuda! Valvake paremini oma sööke ja jooke!»

E VII 20 (62) < Tartu — M. J. Eisen.

247.

Kuu ja päike on kui tõrukese põhjad

Õpetaja ja köster purjutanud öösel isekeskis. Eks järgmine päev olnud pühapäev. Õpetaja pidanud jutlust ütlema minema. Kõnelenud kuust ja päikesest:

«See kuu ja see päike! See kuu ja see päike!»

Ei ole kaugemale saanud. Soe pea võtnud sõnad ära.

Köster näinud, et õpetaja hädas. Hüüdnud saali pealt:

«On ümmargused kui tõrukese põhjad.»

Nüüd õpetajal keelepaelad lahti. Hõisanud rõõmuga:

«Jah, see on õige. Sellepärast on kiriku peal kaks. Mis üks unetab, seda teine tuletab!»

E 53156 (24) < Tallinn < Torma — P. Berg < Aleksander Berg (1923).

248.

[Õpetaja kihlvedu pudeli viina peale]

Üks kirikuõpetaja olnd ka viinavetja mees. Lakkund ühekorra sõbraga seltsis.

Sõber ütlend: «Aga sina äi ütle kirikus — kurat.»

Õpetaja ütlend, et ütleb küll. Vädand pudeli viina peele kihla.

Teise pääva jutluse ajal ütlend: «Te pole keik ristiinimesed, teite seas on kurateid ka.»

Ise kiitand pärast, et pudel viina jälle kää.

RKM II 5, 591 (30) < Kaarma, Kuressaare v., Tahula k. — E. Reinart < Liisa Riisik, 71 a. (1947).

249.

Minge kõrtsi!

Papp pidanud kirikus teenistust. Teenistuse lõpul ütelnud:

«Nüüd oled küllalt palunud, nüüd kulub hea suutäis viinuskat ära. Minge kõrtsi, mina tulen kaasa, seal räägime edasi.»

E VII 12 < Kaarma — M. J. Eisen.

250.

Surmalugu

Preester olnud köstriga ühes pulmas. Võtnud kaunisti va kibedat. Köster olnud natuke kainem. Laulatus tulnud kätte. Preester hakanud laulatusesõnu raamatust lugema — juhtus aga laulatuselugemise asemel surma matmiselugemine kätte. Preester ei ole aru saanud purjus peaga, hakanud muidu lugema.

Köster aga saanud aru, et preester võõriti teeb, ütelnud preestrile: «Preestriherra, tu jo surmalugu.»

Preester vastu: «Laulatus ikka laulatus, loetagu sõnu kust taht!»

E 35696/7 < Tarvastu, Vooru v. — J. Sikk (1898).

251.

Papp purjun

Kõrd lännü üits poiss tüdruguge laulatses papi manu. Pisten ka musta rommi ja valge ristallipudeli karmanis, et papi man asi parebest laabus. Saanu papi manu, aga papp ei juole laulateme hakanu. Poiss võtten va musta karigu karmanist vällä ja anden papile. Saanu sii tühjendet, ei juole papp viil laulateme hakanu. Poiss võtten ka valge taga järgi. Ja ku sii tühjendet saanu, sis hakanu papp laulatust ja ütelnü: «Mullast olep sina voet, mullas piap sina jälle saama.»

Köster ütelnü: «Vanahärrä, mis nüid teit, ütlit matmisesõna, sul om vist pää riipsun.»

Sis vast hakanu papp õigest laulateme.

H II 55, 158/9 (3) < Karksi — J. Hünerson < Johan Torim (1896).

252.

Preester purjus

Purjus preester olevat vanatüdrukut mattes laulatusteenistust pidand.

Üks vanaeit ütleb seepeale: «Näh, nee luud olid taale

lugemata küll, aga vana oleks võind matmissõnad tagant järge koa lugeda.»

RKM II 52, 291 < Jaani, Maasi v., Võhma k. — A. Vinkel (1956).

253.

Lapse ristimine

Vene papid, nee oln esiti ikka kanged joomamehed. Kui nad lapsi ristimas käin, siis nad joon vahest ennast ennem täis, kui nad olid akkan last ristima.

Ühekorra papp oln jälle juua täis, pistnud selle lapse veevanni ja pidan igakord üsna tüki aega. Laps surn ära, vesi lämmatas ära. Siis akkan lugema:

«Issand on annud, issand on võtnud, issanda nimi olgu kiidetud!»

ERA II 260, 303 (28) < Karja, Pärsamaa v. — A. Toomessalu < O. Mägi, 29 a. (1939).

254.

[Õpetaja äpardus matmissõnu lugedes]

Karksin oli preestel — jumal rõõmuste ta enge —, talve surri ärä. Tema, kadunuke, oli kõva napsimehek. Ametitalituse man ta es saa pääst midägi kõnet pidäda, pidi iki lehe päält lugeme.

Ninda sis oligi juhtunu üte surnu matmise man, et seni ku lehte otsin, akanu pääst lugeme:

«Lase puhata, oh issand, see jumalasulane Jaak Jaagu poig» ja lehe päält edesi: «kakskümmend üks jalga pikk ja seitse tolli jämme . . .»

Sis jäänu peateme. Köster jälle ollu oma palgiarve lehe panden raamadu vahel järe kättelöüdmise jaos, säält päält sis lugenugi.

ERA II 202, 163 (9) < Karksi, Nuia al. — M. Sarv < Anton Sarv (1938).

255.

[Papp ei anna vanatüdrukule jumalaarmu]

Kahtla papp olnd irmus kange seike va joomamees. Alati ta joond: kust oli aga käde saand, säält nahka pannund. Olnd ise alati siis täis ka.

Teda kutsutud siis ühekorra ühe aigele ka armu andama, nenda kut see muiste ikka moodiks oli. No siis papp ja köster läind ka, läind oort kahekesta. Päeva läbi nad joond peele körtsis. Siis kui olid minema akkand, siis papp ütlend veel körtsi ukse vahel köstrile.

«Sa ütle siis moole nee sönad ede, mis ma sääl aige juures pea rääkima.»

Saand siis sönna aige majani ka ja läind uksest sisse. Köster ütlend papile keik sönad ede ja papp siis, ikka ise jälle valju, küsind:

«Kus see aige siis on ja kes ta on, kas meni mees või mehe naine või jälle paljas seike nais-ing?»

Peremees ütlend kohe: «See on üks vanatüdruk, on sii ahju taga kuru nurkas.»

«Selle va vanatüdruku pärast poleks meil siia mitte maksnd tulla, lähme oort minema, sii pole teha miski!»

Köster läind ees ja papp läind järge ka, uksest välja mölemad.

RKM II 6, 345/6 (20) < Kaarma, Loona v., Tõrise k. — A. Toomessalu (1946).

256.

[Sulasel on köstri laulatusest küll]

Vaene sulane tuleb papi juurde, palub laulatada.

«Kas viina on?» küsib papp.

«Ei ole!»

Papp läheb köstri Iivaski juurde.

Ütleb: «Iivask, mine laulata sulane Mihkel ära. Ei taha mina teda laulatada. Viinagi pole tal anda. Niisugusele mehele saab köstri laulatusest küll.»

E VII 20 < Tartu — M. J. Eisen < Silbergleich.

257.

[Pühad isandad, aidake!]

Preester oli kord oma koguduse liikme juurde ratsutanud, seal õige palju söönud ja ka veel enam joonud. Jumalaga jättes ja oma hobuse juurde sammudes märkas ta, et sadulasse saamine täiesti raske saab olema.

«Püha Jüri, püha Peetrus ja püha Paulus, aidake nüüd mind!» räägib ta.

Siis võttis ta hoogu, hüppas ja oli teisel pool jälle pikali maas.

«Aga pühad isandad, kui ma teid ka kõiki korraga palusin aidata, siiski ei oleks mitte vaja olnud, et teie kõik korraga upitama hakkasite,» ütles papp tasakesti.

EKS 48 XVIII, 1 (2) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro < J. Viia (1909).

258.

Tervisvees

Papp joonud enese kõrtsis täis, tuigerdanud kodu poole, kukkunud kraavi porisse, ei jaksanud sealt enam välja tulla.

Inimesed läinud mööda, näinud pappi kraavis poris, imestlenud, küsinud:

«Mis preestril viga?»

Papp seletama: «Vaadake, Märdi õpetajad on rikkad, sõidavad tõllaga, tuleb tõbi kallale, sõidavad võõrale maale tervisveele. Vene papp, vaene mees, kõmpigu alati jala. Murrab tõbi maha, ei pääse kusagile võõrale maale, vaid katsugu kraavimudast tervisvett otsida. Nii parandan siin oma tervist!»

«Kui papp kraavis tervisvees, ega me siis tohi segada!» ütelnud möödaminejad ja jätnud papi kraavi lamama.

E VI 21 (36) < Tartu — M. J. Eisen.

259.

[Köster võtab selle ilma patu oma selga]

Vene köster joonu viina ära, visanu siis seliti maha ja ütelnu, et tema võtt selle ilma patu kõik oma selga.

ERA II 78, 381 (26) < Paistu, Holstre v. — R. Viidalepp < Ann Tomson, sünd. 1859 (1935).

260.

[Õpetaja teeb söögi alla ühe napsi]

Kord rahvas kaevand oma õpetaja peale, tahtnud lahti saada, olevat joodik. Piiskop tulnud asja uurima. Küsind õpetajalt kantslist:

«Kas see õige on, mis rahvas räägib, et sa liig suur napsumees oled?»

Õpetaja vastand kohe: «Jah, aulik ülemus, see on tõsi küll, et iga söögi alla teen ma ühe napsu ja [tasa] kaks-kolm tükki peale ka.»

Piiskop pole viimaseid sõnu kuulnud ja rahvas saand noomida, et ta asjata oma õpetaja peale kaevand.

ERA II 5, 281/2 < Pärnu-Jaagupi, Enge v., Salu k. — V. Erm < Madis Kontson, 67 a. (1928).

261.

Papi kaebus teise papi peale

Üks papp kaevanud teise papi peale liia joomise pärast.

Saadetud protoierei kaebealuse juurde asja üle kuulama. Kaebealune kohe revidenti hästi vastu võtma. Laseb laua katta ja viina lauale kanda.

Siis istub revidendiga lauda, valab klaasi viina täis, pakub revidendile:

«Väike klaasike söögi alla!»

Revident joob.

Papp pea jälle klaas täis: «Väike lonks seedimiseks!» Ega protoierei suuda vastu panna.

Mõne minuti pärast papp jälle: «Väike klaasike söögi edendamiseks!» Mõne minuti pärast jälle klaasike, kuni revident päris purjus. See kirjutab siis revisjoniotsuse: kõik korras!

Revident sõidab nüüd kaebaja juurde. Kaebajagi kutsub kohe lauda, tuues viinagi lauale.

Täidab klaasi, sunnib revidenti jooma: «Klaas viina söögi alla!»

Varsti klaas jälle täidetud.

Papp ütlema: «Teine takka peale!»

Mõne minuti pärast klaas jälle täidetud. «Kolmas juurde!»

Jälle natuke aega. Majaperemees sunnib: «Nüüd neljas järele!»

Aetakse juttu. Papp jälle: «Viies veel!»

Edasi: «Ega kuues kahju tee!»

Revident saab pahaseks: «Ah, sa loed mu suutäisi. Sa ei kõlba sellele kohale! Ametist lahti!»

Papp läks teisele papile auku kaevama, langes ise sisse.

E XI 2 (2) < Äksi — M. J. Eisen.

262.

[«Poti trump!»]

Ühest endisest Vändra õpetajast kõneldakse järgmist anekdooti:

Õpetaja olnud kange napsu- ja kaardimängumees. Ükskord oli ta jälle kaarte mänginud ja mitu korda järjest karjunud:

«Poti trump!» ja «Poti trump!»

Seda kuulnud üks talumees ja küsinud õpetajalt:

«Kas sa julged «poti trump!» öelda ka pühapäeval, siis kui kantslisse lähed?»

«Miks mitte,» öelnud õpetaja.

Mees pole seda uskunud ja vedanud pastoriga ühe pudeli viina peale kihla.

Teisel pühapäeval olnud kirik rahvast puupüsti täis. Õpetaja läinud kantslisse, lugenud palve ära ja öelnud siis:

«Poti trump, ütlevad need inimesed, kes igal õhtul prassivad, praalivad ja kaarte mängivad, aga mitte need inimesed, kes issanda viinamäe all tööd teevad!»

Talumehel oligi kihlvedu kaotatud.

ERA II 140, 225/6 (250) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo (1936).

263.

Taevatrump

Korra jäänud keegi õpetaja kantslist jutlust pidades magama. Läbi une põrutanud ise käega vastu kantslit ja ütelnud:

«Pott on trump!»

Rahvas hakanud naerma, õpetaja virgunud üles, seepärast et tema oli oma ütelust ära kuulnud, ja hakanud nobedasti seletama:

«Mis teie naerate, ma seletan teile taevatrumbist!»

E 41414 < Rõuge, Sänna v. — O. Leegen (1901).

264.

[Mängukaardid leerilaste seas]

Üks õpetaja olnd kange kaardimängija. Olnd jälle seltskond koos ja mängitud marjaasi.

Proua keib juba teist-kolmat korda rääkimas: «Täna on leeripüha ja lapsed ootavad.»

Viimaks jäändki partii pooleli.

Igaüks pannud kaardid tasku ja õpetaja läind leerilastega kirikusse. Noh, pidand seal oma teenistust altari ees ja süda läind aledaks. Akand taskurätikut taskust otsima ja tõmmand kogemata kaardilehed maha laste sekka. Noh, mis sa nüüd tahad teha, terve kogudus vaatab, et kurjavaimu märgid laste seas! Aga õpetaja olnd leidlik: lasknd ühte leerilast kõik kaardid üles korjata ja oma kätte anda.

Siis ta akand ükshaaval leerilaste kääst küsima: «Mis kaart see on?»

Laps vastand: «Ärtu soldat.»

Ja sedasi kõik kaardid läbi. Siis akand apostlite pilte seinal küsima: «Kes see on, ja kes see on?»

Ei lapsed tea keegi.

Siis õpetaja võtnd oogu: «Vat, kudas te oma lapsi õpetate! Kaardilehed tunnevad, aga apostlite pilte mitte!»

ERA II 254, 358 (2) < Reigi, Kõrgessaare v., Kõpu k. — E. Ennist < Gustav Laur, sünd. 1879 (1939).

265.

Ära löö homme kella!

Kaks pappi mängind laupäeva õhtul raha peale kaarte. Mõlemad mängind viimse raha ära. Ei aidanud enam muud, pidand koju minema.

Kodu kutsunud papp kellamehe enese juurde, ütelnud: «Ära sa homme puutu kirikukella külge! Jäägu teenistus kelladeta. Kudas jumal meile, nii me jumalale. Ei aidanud jumal meid mängus, ei või ma talle kella lasta lüüa!»

E VII 16 (54) < Tartu — M. J. Eisen < M. Okas.

266.

Kolm sõna

Talumees kõnnib teed mööda, ise ütleb:

«Jumalat ma ei usu, saksa ma ei karda, kirikhärra on lollim kui minu valge mära.»

Mõisahärra, kes ligi olnud, kuulnud ja kohe kärkima:

«Kuda sa räägid! Kas sa mind ei karda?»

«Ega härra hunt ole, et ma kartma pian, siis ei tohiks ma nüüdki härra ligi käia. Kui meile tulite, tegin värava lahti, oleksin ma kartnud, siis oleksin metsa jooksnud.»

«Noh, aga miks sa siis jumalat ei usu?» pärind mõisnik edasi.

«Jumalat ei või sugugi uskuda,» tõendab mees. «Ma lahutasin heinad lahti, vihm tuli, ja sadas märjaks.»

«Kuda see kirikhärra siis sinu valgest hobusest lollim on?»

Mees jälle: «Kirikhärra käis võera naise juures, sai peksta — läks jälle. Minu vana valge hobune läks teelt ära, lõin üheainsa korra — kohe läks teele. Vist on ta targem.»

Nende seletuste peale jäänd mõisasaks rahule.

E 1683/4 < Rakvere, Kloodi v. — J. Lilienbach < Põdruse valla mehelt (1883).

267.

Imelik koht

Kiriku vöörmönder oli kirikuviina ära joonud. Pühapäeval enne jumalateenistuse algust olid pastor ja vöörmönder kahekesi kirikus.

Pastor läinud kantslisse ja hüüdnud: «Kes jõi kirikuviina ära?»

Vöörmönder seisnud vaikselt ega pole väljagi teinud küsimusest.

«Kes jõi kirikuviina ära?» küsinud õpetaja uuesti. Ka nüüd pole vöörmönder vastanud midagi.

Õpetaja tulnud kantslist alla, müksanud vöörmöndrit ja küsinud: «Kuule, kas sa ei oskagi vastata?»

Nüüd ütelnud vöörmönder: «Kuule, siin on niisugune imelik koht, kust midagi ei kuule, mis kantslis kõneldakse. Ma ei kuulnud üldse, mis sa küsisid.»

«Hää küll,» öelnud õpetaja, «mine sina kantslisse ja küsi minult midagi. Ma kuulan järgi, kas see koht tõesti nii kuulmata on.»

Vöörmönder läinud kantslisse ja küsinud: «Kes käis köstri naise juures?»

Õpetaja pole vastanud seepeale midagi.

«Kes käis köstri naise juures?» hüüdnud vöörmönder uuesti. Ka seekord pole kirikuõpetaja vastanud midagi.

Nüüd tulnud vöörmönder kantslist alla, läinud õpetaja juurde, müksanud teda ja küsinud: «Noh, kas kuulsid, mida küsisin?»

Seepeale vastanud õpetaja: «Jah, see on küll niisugune koht, kust mitte põrmugi ei kuule kohe!»

Vorst oli tasutud vorstiga.

ERA II 140, 223/5 (249) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo (1936).

268.

[«Väeti ei tea valetada»]

Ükskord oli õpetajal seasingid ära varastatud. Kui ta kord mööda teed jalutades köstri maja ligidale jõudnud, kus köstri väike poeg üksipäini mänginud, kuulnud ta, kui laps mängides enda ette laulnud: «Halli ani oli meie ani ja valge ani oli meie ani, meie papa varastas kirikupapa seasingid ää.»

Kirikhärra tuli lapse juure ja kiitis, et see iluste laulda mõistab. Kutsus poissi kiriku sedasama laulu koguduse kuuldes laulma, lubas siis poisile raha anda.

Kui poiss õhtu oma isale rääkis, et kirikupapa teda kutsus pühapäevaks kiriku laulma — ta rääkis ka laulu sõnad isale ära — siis isa õpetas poega:

«Kui sa kirikus laulad, siis ütle nii: halli ani oli meie ani ja valge ani oli meie ani, kirikupapa elab kõige küla naistega ja meie mammaga ka!»

Kui pühapäeval rahvas kirikus oli ja köstri poeg laulma toodi, siis kirikusaks maenitses kogudust hoolega kuulama, mis laps laulab, öelnud:

«Uskuge kõik, mis väeti räägib, väeti ei tea valetada!»

Siis käskind poisi laulma hakata, ja poiss laulnud:

«Halli ani oli meie ani ja valge ani oli meie ani, kirikupapa elab kõige küla naistega ja meie mammaga ka!»

Siis kirikhärra oli hüüdnud:

«Ärge uskuge, ärge uskuge! Seda laps valetab!»

ERA II 129, 401 2 (78) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < Anna Poom, sünd. 1844. a. (1936).

269.

[Pastor ja köster tapavad mõisa pulli]

Ühekorra ühe mõisniku pull käind ikka surnuaias paha tegemas. Sõtkund puhas hauad pahupidi ja ajand ristid ümber. Köster ja pastor pidand ikka nõu, kudas härjast lahti saada. Köster saand viimaks otsapeale ja ütelnud:

«Tapame pulli maha, saame liha ja naha!»

Ja köster ning pastor teinudkid nii. Ühel päeval püüdand pulli kinni ja tapnud maha. Liha jagamise juures läind aga mehed tülli. Pastor võttand keik paremad tükid omale ja andnud ääred köstrile. Köster polnd aga sellega rahul ja mõtelnud, kuidas härrale tükki mängida.

Kudagidmoodi oli aga inimeste seas jutt lahti läind, et pastor olla mõisniku pulli ära tappand. Ja mõisnik akkand pikapeale pulli taga otsima. Mõisnik aga teadnud ka, et köster on kange joomamees, ja kavatsend joomingu korraldada. Eks köster siis joonust peaga räägib asja üles.

Ja olndkid nõnda. Alguses köster joond vähe ja rääkind vähe ning mõisnik arvanud juba, et ta vaev on olnud asjata. Viimati viin ajand aga köstri pea sassi ja keelepaelad pääsend lahti.

Akkand pajatama: «Rahva seas räägitakse, et me olla härra pulli maha tapnud. Jah, me tegime seda küll. Keik läks kenasti, ja jagasime lihagi ära, aga pärasoole kallal läksime riidu. Tahtsime mõlemad seda omale. Olime teine teisest otsast kinni ja sikutasime kumpkid ikka oma poole. Äkist pääses pastori käest ots lahti ja otse mulle silma-auku. Ja selle peale ma ärkasin üles.»

Mis tunne oli aga selsamal ajal pastoril, kes ka seda

juttu kuulis? Tal oli suur häda käes, sest ta arvas, et köster räägib keik üles.

Viimases valus hüüdand ta köstrile teisest tuast: «Ära ole murelik, ära ole murelik, seda liha on ju veel!»

Mõisahärra pole köstri jutust aga midad aru saand ja arvand selle ikka päris unenäu olevad.

Peale joomingut andnud pastor köstrile veel suure käntsaka liha selle eest, et ta härrale nii kenasti valeta oskas. Ja seda köster just tahtiskid.

RKM II 3, 165/7 (3) < Kaarma, Kuressaare v., Laadjala k. — J. Laes < Julius Vahter, 43 a. (1946).

270.

Kaval köster

Preester köstriga varastasid kaks mullikat. Jagamise juures tahtis preester köstrile väiksema anda. Köster polnud nõus ja otsustas kätte maksa. Kirikus jutluse ajal laulnud köster kirikulaulu viisil:

«Papp see varast paari pulle.»

Preester vastanud talle samuti lauldes:

«Ole vaiki, ole vaiki! Suur sitikas saab sinule, must mullikas jääb minule.»

ERA II 11, 671 (18) < Sangaste, Sangaste v., Restu — L. Müllerson < Juhan Müllerson, 62 a. (1929).

271.

Papi ja köstri vastulaul

Papp tahtis ükskord lambaid saada, põlnd aga punast krossigi, sellepärast ütles ta köstrile:

«Mine sa jutluse ajal vargille, ehk saad!»

Pühapäeval tegi ta pika jutluse. Köster läks selle aja sees lambaid vargile, ta mõtles, et pererahvas kirikus.

Papp nägi köstri tagasitulekud, sellepärast laulis ta:

«Kas said mäh-hä-hä?»

Köster sai aru ja vastas lauldes:

«Ei saand mäh-hä-hä, sain piits pats pihta-a!»

Pererahvas oli veel kodu ja andis köstrille, kui ta jo oina sarvest kinni võttis, ühe hea nahatäie, mis ta vist ilmaski ei unustand.

H II 12, 714 (25) < Väike-Maarja — V. Lurich ja G. Lurich (1890).

272.

Õpetaja ja köster

Vanast õlnuvad köster ja õpetaja varastamise asjus ühes nõus. Iga kord pidanud [köster] õpetajale kirikus sest asjast aru tegema. Ükskõrd juhtunud tal äpardus, et tal, mehikesel, oina varguse pial nina ära väänatud. Vasta laalmise aal laalnud õpetaja:

«Kas sina said seda sarvikud?»
«Ei mina saand seda sarvikud!
Külas palju naisi,
naestel palju lapsi,
lastel laiad silmad.
Piu-pau anti,
üle aja aeti. —
Niin läks katki,
lammas läks lahti,
kõik teie süü pärast!»

H II 28, 511/2 (12) < Maarja-Magdaleena, Kudina v. — H. Ostrat (1889).

273.

[Sengbuschi veider sõiduk]

Eks va Senkbus[1] oli ikke teistest teistmoodi. Ta lasknud enesele teha nisukse imeliku sõiduriista nagu lodi, see old taal sui rattail ja talve ree peal. Isi ta istund taga otsas ja kutsar ees. Sedasi ta sõitis ikke Eltermaa kõrtsu.

ERA II 118, 298 (3) < Pühalepa — E. Ennist < Anna Suuster, sünd. 1863. a. (1938).

274.

[Sengbusch aitab naistel võid teha]

Ta [Sengbusch] olnd ka väga armuline mees naiste vastu. Ükskord ta vaadand jälle, kudas naised teind kooreputkuga võid ja akand mõtlema, kudas seda asja seada paremaks, et põleks tarvis sedasi männaga sonkida. Noh, pannud mandi lähkri ja lähkri sidund veskitiiva otsa ja lasknd siis ümmer keia. Aga kaua nöörid vastu pidasid, — need kulusid katki ja lähker partsti vastu maad puruks, koor puhas laiali. Siis vanamees ütelnd: «Oh, oh, ei see aita ühti!»

ERA II 189, 332 (3) < Pühalepa, Pühalepa v., Partsi k. — E. Ennist < Peet Paljasmaa, sünd. 1866. a. (1938).

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

275.

[Siga sureb suurest põhusöömast]

Ükskord ta [Sengbusch] vaadand aknast ja näind, et siga tassib suus põhku.

Vanamees kohe: «Ah, ah, te tahate nüid põhku, ei ooli enam kardulist!» Läind kohe välja ja toppind lauda poolenisti põhku täis. Poole kuu aja pärast läind siga vaatama, eks ta ull surnd suurest põhusöömast ära.

ERA II 189, 331/2 (2) < Pühalepa, Pühalepa v., Partsi k. — E. Ennist < Peet Paljasmaa, sünd. 1866. a. (1938).

276.

[Sengbusch viib testamendi kõrtsi laua peale]

Pühalepa Sengbuss viind Eltermaa kõrtsu testamendi laua peale, ehk mõni akkab ka lugema. Kõrtsimees läind mõne pääva pärast ta juure: raamat ära varastatud.

Sengbuss akand naerma: «Oh, oh, oh! Ju ta akkas jumalat armastama, et raamatu ära võttis. Säh, pane teine veel!»

ERA II 189, 121 (32) < Emmaste, Emmaste v., Mänspää k. — E. Ennist < Andres Mäns, sünd. 1864. a. (1938).

277.

Sengbuschist

Sii olle üks vana pime kirjaja, kes pole näin. See olle vanatüdruk. Õhikorra ta istos kergo ukse ees.

Sänkpus tulle, et: «Mismoode sa elad? Näh, veta raha! Sul pole peigmeest, kes soole annab saiaraha, ma anna.»

E 81257 (2) < Pühalepa — P. Ariste (1932).

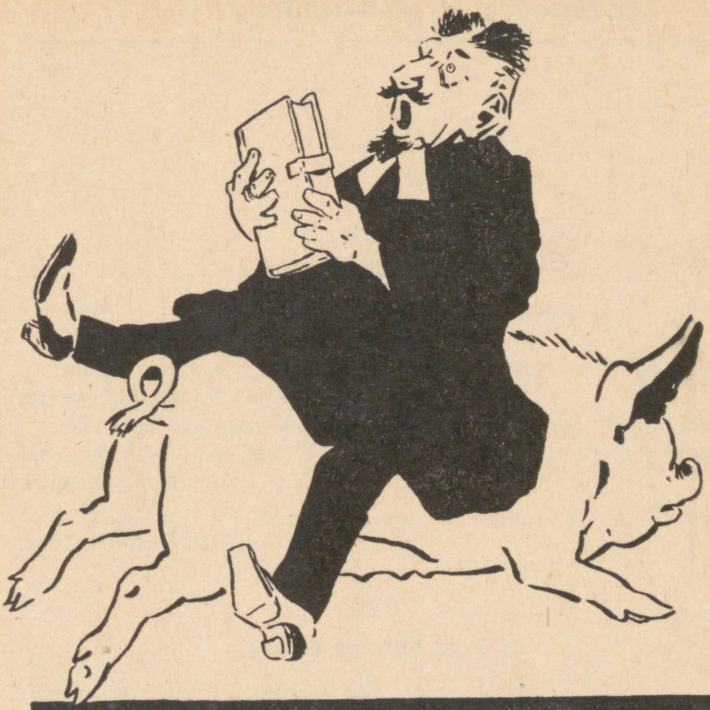

Pastori pilkamine ja tüssamine

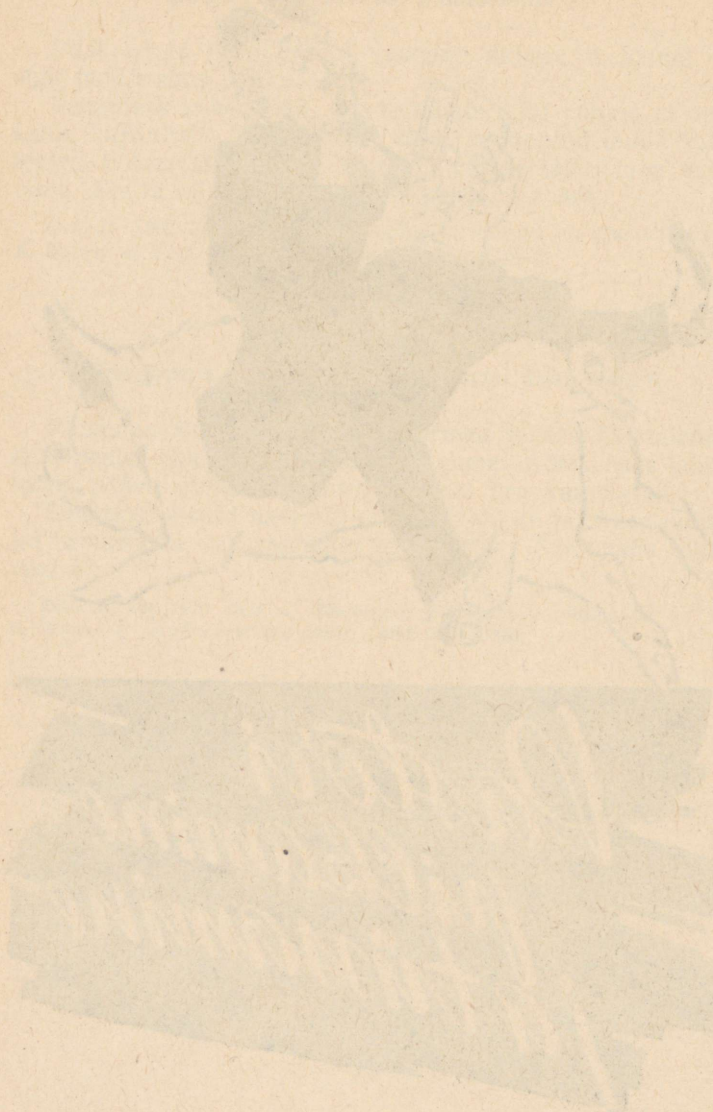

278.

[«Papa põgenes teie eest ära»]

«Tere, tere,» ütleb pastor talusse sisse astudes. «Kas teie rahvas kodu?»

«Ei ole. Mamma sõitis ära, õde lippas ära, vend jooksis ära, teenija läks ära, vanaema suri ära ja papa põgenes teie eest ära.»

E 47155 (2) < Maarja-Magdaleena, Kudina v. — H. Karro < V. Veeber (1909).

279.

[«Kus on sinu kari?»]

Vanal ajal läinud Halliste õpetaja karja juurde ja küsinud poisilt:

«Poiss, kus sinu kari?»

Ilma pikema mõtlemiseta vastanud poiss kohe:

«Näe (näidanud loomade poole), minu kari on siin, aga kus on sinu kari?»

ERA II 181, 264 (171) < Saarde, Voltveti v. — J. P. Sõggel (1937).

280.

[Pastoril palju jooksikuid sigu karjatada]

Keegi pastor läheb teed mööda jalgsi edasi, näeb seakarjast, läheb sellele ligi ja küsib:

«Kui palju sa ka, armas hingekene, palka saad?»

Seakarjus ütleb:

«Viisteistkümmend rubla raha ja prii lobi riidega.»

«Mina olen ka karjane, aga ma saan palju suuremat palka,» ütleb pastor.

Kohe kostab seakarjane:

«Noh, teil on siis ka palju hullusid jooksikuid sigu karjatada!»

EKS 48 XI, 10 (16) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro < Paul Piip (1909).

281.

[«See om kik noore-ea patude peräst»]

Olnu üks vana puumeister Lõks. See tahunu Hallistes palke. Õpetaja tullu ka vaateme ja juttu aama.

Lõks ütelnu:

«Ei näe ka häste änäp.»

Õpetaja ütelnu: «Jaa, see om kik noore-ea patude peräst.» Esi ta istun palke pääl.

Varsti tõusnu üles, ütelnu: «Oi jah, selg om ka valus.»

Vana Lõks ütelnu: «Jaa, õpetejehärrä, see om kik noore-ea patude peräst!»

ERA II 142, 273 (20) < Karksi, Karksi v. ja as. — M. Sarv < Ann Tomson, 61 a. (1937).

282.

«Alandage, herra!»

Saunavanakese eideke olnud surma peal haige. Mees kutsunud kirikuõpetaja naisele jumalaarmu andma. Sauna uksed olnud väga madalad, nii et ilma kummardamata neist pole läbi saanud. Seepärast pugenud mees õpetaja eeli sauna sisse ja hõiganud õpetajat, et see pead vastu ei löö: «Alandage, herra! Alandage, herra!»

E 33833 (22) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < Mart Vahmann (1897).

283.

[«Ütle, kus on jumal, annan õuna!»]

Õpetaja läinud karjamaalt läbi, kutsunud karjapoissi: «Tule siia!»

Karjapoiss tulnud: «Mis tarvis?»

Õpetaja küsinud: «Ütle, kus on jumal, annan õuna.»

Karjapoiss: «Ütle, kus ei ole, annan kaks.»

ERA II 5, 521 < Pärnu-Jaagupi, Vee v., Maima k. — V. Erm < Jaan Laur, 87 a. (1928).

284.

«Kas tunnete Jeesust?»

Setumaal tuleb kaks last batjuskat teretama.

Papp küsib lastelt: «Lapsed, kas tunnete ka Jeesust?»

Lapsed vastu: «Ei tunne! Ega me siit ei ole, me oleme Lobodkast.»

E XIII 25 (145) < Tartu-Maarja, Raadi m. — M. J. Eisen.

285.

[Töötegemine pühapäeval]

«Kuule, armas Rein, sa oled möödaläinud pühapäeval jälle tööd teinud. Luba mulle nüüd, et sa ilmaski enam seda ei tee,» ütles pastor.

Rein vastu: «Ei millalgi enam, armuline õpetajahärra! Kui see teie tõsine tahtmine peaks olema, siis jätan ma ka igal päeval kõik tööd heameelega tegemata.»

E 47156 (5) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro < Ida Kõiv (1909).

286.

[«Ärg teeb ärja tempusid!»]

Õpetaja Masing[1] sõimanud Jämaja kõrtsis Noti-Jüri, et miks see ei käivat kirikus ega laual, elavat nagu ärg.

Noti-Jüri aga passind pääle, mil vana Masing linna sõit-

[1] F. M. Masing — Jämaja pastor 1851—1887.

nud. Läind siis liivaauku alasti, kaapinud ja möirganud nagu ärg. Masing saatnud kutsari vaatma, et kes sääl on.

Kutsar tulnd tagasi ja ütelnud: «Vana Noti-Jüri!»

Masing lasknud Jüri senna kutsuda ja küsind, et mis tempusid ta tegevat.

Jüri vastand: «Ärg teeb ärja tempusid!»

ERA II 157, 336,7 (4) < Anseküla, Salme v. ja k. — A. Raadla < Jaak Lepik, sünd. 1871. a. (1937).

287.

[Kirikhärra sead — pühad sead]

Hiidlased olnud papsis müüritöös. Laupäev õhtu läinud koju. Muud toidukraami jäänud järele, aga seda va leiba mitte suutäitki. Pühapäev tulnud kõrtsi, jäänd kauaks senna. Esmapää hommiku läind sealt otse papsi tööle.

Söömaaeg tulnud kätte, aga mitte kellegil pole leiba. Seal tuleb õnneks õpetaja tütar õue.

«Oot, oot,» mõtleb üks, «küll ma leiba muretsen.»

Läinud preilese vastu, kummardan, võtnud mütsi peast ja ütelnud kolm korda: «Tere, preilen.»

Preilen küsib: «Mis nüid tarvis on?»

Müürisepp vastu: «Teie siga sõi meite leiva ära.»

Preilen ütleb: «Eks pannud eest ära paesüldade otsa.»

Müürisepp: «Panime küll, aga paesüld kuus jalga kõrge, emis seitse jalga pitk, paras süüa.»

Preilen ütleb: «Pannud pööningule, ega nad senna ometi poleks saanud.»

Müürisepp: «Kirikhärra sead, need pühad sead, lähevad taevagi, nee'p saa siis pööningule!»

Preilen küsib: «Kui suur siis see leib oli?»

Müürisepp: «Na, eks ta oli ikka üks nädaline päts.»

Preilen: «Kui suur siis see nädaline päts on?»

Müürisepp: «Na, eks ta ole ikka üks nädaline päts.»

Preilen läheb ära. Natukese aja pärast tuleb tagasi, suur leiskane leib kaendlas, andab müüriseppadele ja ütleb: «Hoidke nüüd, et sead enam ära ei sööl»

Müürisepad söövad ja kiitvad ühe mehe kavalust, kes neile leiba muretsenud.

TEM 8, 1/3 < Pühalepa — J. Päijal < P. Kalju (1897).

288.

[Saarlased vannuvad niidetud heina kasvama]

Üks kirikuhärra palkas enesele kaks saarlast heina tegema. Saarlased said kirikuhärra käest priskeste süia, et pidid kärmest heina tegema. Aga saarlased magasid nädalapäävad heinamaal ja ei teinud kõverad kõrtki headust. Lauba õhta lähevad saarlased kirikuhärra kääst palka saama ja ütlevad heinatöö valmis olema.

Kui üks saarlane kirikuhärraga räägib, ütleb teine saarlane salaja:

«Kas räägin?»

Teine ütleb: «Ära räägi!»

Kui üks saarlane ikka kirikuhärraga heinatööst räägib, ütleb teine saarlane jälle teisele: «Kas räägin?» See ütleb: «Ära räägi!»

Kirikuhärra ütleb: «Mis saladust teil on?»

Saarlased ütlevad: «Meie leidsime ühe rahakasti, kus hea hulk raha sees on.»

«Kust kohast teie leidsite?»

«Heinamaalt, kus heina niitsime.»

«See on siis minu jägu, see on minu heinamaa pealt leitud.»

«Ei, see on meie jägu, meie oleme tema leidnud.»

«Andke aga seia, see on minu maa pealt leitud.»

«Kurat, see on meie, meie oleme tema leidnud.»

«Ärge sellepärast kurja vanduge, andke aga kast seia!»

«Kui õpetaja rahakasti tahab ära võtta, siis vannume ta nii ära, et raha peab kastis sitikateks jääma ja hein, mis heinamaal kuhjas on, peab kõik kasvama jääma, kui teie rahakasti ära võtate.»

«Ei teie vandumine mõju midagi, andke aga kast seia!»

Saarlased andsid kasti kirikuhärra kätte ja kirikuhärra maksis meeste palga välja. Kui saarlased ära olid läinud, tegi kirikuhärra kasti lahti, — kast oli sitikaid täis. Läks heinamaale vaatama — viimane kui kõrs kasvas. Kirikuhärra mõtleb tänapäävani, et saarlased vandusid raha sitikateks ja heina kuhjast kasvama.

E 6411/2 < Ambla, Ambla v., Jootma as. — J. Neublau (1894).

289.

Soopere peremees ja õpetaja Mikwits[1]

Sündinud lugu Pilistveres

Korra sattunud peremehe lehm õpetaja vilja. Õpetaja võtnud lehma kinni ja ütelnud, et siis annab kätte, kui peremees järgi tuleb. Ta tahtvat temale väikse noomituse teha.

Peremees saatnud esiteks karjapoisi järele. Õpetaja ütelnud, et siis kätte annab, kui peremees ise tuleb.

Peremees saatnud tüdruku järele. Õpetaja vastanud jälle, et siis annab, kui peremees ise tuleb.

Nüüd läinud peremehe naine lehma ära tooma. Õpetaja ei ole ka temale lehma kätte andnud, vaid ütelnud, et siis kätte annab, kui peremees ise tuleb.

Pole midagi teha olnud. Peremees läinud õpetaja juurde. Õpetaja pidanud temale väikse noomituse, sidunud talumehe vankri külge ta lehma ja käskinud rahuga koju minna. Talumees läinud.

Mõne aja pärast sattunud õpetaja lehm taluperemehe vilja ja taluperemees saanud ta kätte. Otsustanud nüüd lehma ka mitte enne kätte anda, kui õpetaja ise järele tuleb.

Õpetaja saatnud esiteks karjapoisi. Peremees teatanud, et siis lehma kätte annab, kui õpetajahärra ise lehma järgi tuleb.

Õpetaja saatnud oma teenija. Jälle seesama vastus.

Siis saatnud õpetaja oma kutsari, ning viimaks läinud ise. Talumees noominud teda natuke: kuidas ta nii hooletu ja südametu on, et oma loomad laseb teise vilja ära rikkuda. Noomituse järele toonud lehma, sidunud õpetaja tõlla külge ja ütelnud, et õpetaja võib minna. Õpetaja öelnud, et kuidas ta nõndamoodi läheb, ta saadab kutsari lehma järele.

Kuid talumees vastu: «Pole midagi, kuidas mina pidin tulema, lehm järel.»

Läinudki viimaks: õpetaja tõllas, lehm nööri otsas järel.

ERM 63, 58866/8 < Pilistvere, Virtsjärve k. — Ed. Valdmann <Eva Pukk (1920).

[1] E. v. Mickwitz sen. — Pilistvere pastor 1835—1877 või E. Mickwitz jun. 1877—1910.

290.

[Poiss hirmutab õpetajat]

Jüri Varts[1], praegusõ esä, ol'l väega vannakuradit pellänü'. Olnu' Põlval üts poiss, tuu ol'l harinu' sõnniga' sõitma. Karas sälgä, sarvist kinni ja sõitsõ nigu ratsala hobõsõga. Varts lännü' ütskõrd matusõ pääle jalotama laupäävä õhtu. Poisil plaan õpetajat hirmutada. Ajanu' rõiva' säläst, tennü' näo rasva ja nõega kokku ja oina sälän opetajalõ üte nuka takast vasta. Opetaja pakku. Poiss käändnü' ümber ja tõõsõ nuka takast jällegi vasta. Opetaja pilnu' riste ja paenu' nigu jala' võtnu'.

ERA II 259, 394 (3) < Põlva, Laheda v. — E. Kirss < Mihkel Himma, sünd. 1866. a. (1939).

291.

Kirikuõpetaja ja kellalööja

Kellälüüjä läts hummogu varra kellä lüümä. Lei kellä är' ja unõht kerigu ussõ vallalõ. Opetaja suur immis läts kerikohe. Kellälüüjä tul'l tornist maaha, jäi kullõma, et üts lugõ «kross» ja «ruubli». Kellälüüjä läts opetaja poolõ ja kutsõ opetaja. Opetaja võt't kolm miist viil üteh ja lauluraamatu. Läts ussõ mano, lugi meieessä är' ja läts kirikohõ sisse. Immis heitü är', nakas läbi opetaja mantli juuskma ja opetaja jäi immise sälgä ja hõigas sis viil:

«Jumalaga kellälüüjä, ma lää är' põrguhõ!»

Seeni ku opetaja pässi mäntli seest vallalõ, läts är' mõisahõ, ja immis läts umma tiid.

Kui opetaja viil är' ei olõ koolnu, sis eläs timä viil täämbä.

H II 74, 402/3 (1) < Põlva, Võru v., Kääpa k. — O. Jõgeva (1905).

[1] Johann Georg Schwartz jun. — Põlva pastor 1868—1903.

292.

Papi hirm

Ennemuiste pidanud röövlid ühe surnuaia peal korterit. Sagedasti teinud nad haudade peal tule üles, kus ümber nad siis keetsid või magasid.

Ühel õhtul on nad jälle seal surnuaia peal koos olnud: ühed on tule üles teinud ja teised läinud ligidalt külast lambaid varastama. Kui aga kirikupapp näinud, et tuli surnuaial on, läinud ta köstri juurde, et köstriga üheskoos vaatama minna, mis see tuli tähendab. Et aga papp oma paksu kõhuga käia ei saanud, võttis köster tema oma selga. Kui nad nõndaviisi minnes ju üsna röövlite ligi olid jõudnud, komistas köster, kukkus ja pillas papi maha, ise pani hirmu pärast jooksu.

Seda müdinat kuulis röövel ja arvas, et seltsilised lammastega tulevad ja küsis:

«Kas rasvane on?»

Kui papp seda kuulis, et ju rasva järel nõuti, ei olnud enam paksu kõhu pärast paha käia, vaid tõusis maast üles ja pani jooksu, nõnda et jalad tuld lõid.

Röövlid aga arvanud, et vanasarvik ise on neid hirmutamas käinud, ja asunud teise paika elama.

H II 11, 402 (7) < Väike-Maarja — M. Kampmann (1889).

293.

Petja-Hanss petab õpetaja

Õpetaja pilganud mõisnikku, et see ennast Petja-Hansul ära lasknud petta.

«Kuidas sa ometi nõnda rumal olid, lasid ennast Petja-Hansul ära petta!» ütelnud ta mõisnikule.

Mõisnik palunud Petja-Hanssu:

«Kas sa ei või nõnda hea olla, kord ka õpetajat ära petta ja temale üht head tükki mängida? Ma saaksin sulle selle eest head vaevatasu andma.»

«Miks ei!» vastanud Hanss ja hakanud ka ju mõtetes plaane tegema, kuidas õpetajale üht head vingerpussi mängida.

Ta püüdnud jõest hulga vähki, viinud nad laupäeva õhtul kõik kirikusse, pannud igaühele vahaküünla selga ja lasknud neid siis nõnda mööda kirikut patseerida. Ise läinud ta üles koori peale, hakanud orelit mängima ja ütelnud:

«Kes taevasse tahab saada, see tulgu ühes minuga, mina viin teda taevasse!»

Õpetaja kuulnud oreli mängimist, näinud kiriku valgustatud ja läinud võõrast lugu vaatama. Kui taevasse kutsuja hüüdmist kuulnud, avaldanud ta soovi taevasse minna. Selle peale ajanud Hanss tema suure koti sisse ja küsinud:

«Kas sa tahad sinna, kus kiiga-kaaga, või sinna, kus röhka-rähka?»

«Ma tahan sinna, kus röhka-rähka!» kostnud õpetaja.

Nüüd hakanud Hanss õpetajat trepist alla vedama. Kui õpetaja pea kuskil vastu treppi ehk kiriku müüri käinud ja tema selle peale kaevanud, tröösti nud Hanss:

«Jaa-jaa, taevatee on vaevaline!»

Nõnda viinud ta õpetaja sealauta kesk sigade seltsi, kus üks röhka, teine rähka laulnud.

«See on juba inglite lauluhääl,» kostnud Hanss ja jätnud õpetaja sinnapaika, ise tulnud kirikusse ja hakanud oma vana mängu jälle otsast peale.

Õpetajaproual läinud härrat oodates aeg igavaks, võtnud nõuks kirikusse vaatama minna, kuhu härra jäänud. Ka tema kuulnud Hansu hüüdmist ja taevassekutsumist. Kui ta härra järele pärinud, ütelnud Hanss, et ta härra juba ära taevasse olevat viinud, ja härra temal prouat lastega järele käskinud viia. Ka kõik kuld- ja hõbeasju käskinud ta ühes viia.

Proua pidanud nüüd kõik kuld- ja hõbeasjad kokku koguma ja Hansu kätte tooma. Nüüd ajanud Hanss ka tema suurde kotti ja küsinud: «Kuhu sa tahad, kas sinna, kus kiiga-kaaga, või kus röhka-rähka?»

«Kus kiiga-kaaga,» vastanud proua, ja halastamata Hanss viinud tema hanikuuti.

Hommikul tulnud seapoiss lauta, leidnud kedagi suure koti sees sealaudas, hakanud seda nüpeldama, ise karjunud ikka: «Varas, varas, mis sa siin otsid?»

«Mina olen sinu härra, sinu õpetaja!» vastanud õpetaja kotist.

«Või sina veel minu härra!» ütelnud poiss ja nüpeldanud edasi, kuni teised sinna tulnud ja asjalugu hoolsamini järele vaadanud.

Samane lugu juhtunud hanilaudas hanikarjuse ja proua vahel.

Kui õpetaja oma kohmetanud liikmeid oli kosutanud ja lugu järele arvanud, et keegi muu kui Petja-Hanss neile niisuguse tüki oli mänginud ja nende hõbeda ja kulla kõik ära viinud, läinud ta Petja-Hanssu taga otsima. Õpetaja sõitnud tõllas, kaks hobust ees, arvatud teed, kuhu Petja-Hanss pidi läinud olema. Petja-Hanss ise tulnud närus riietes vastu.

Õpetaja ei tunnud teda ja küsinud: «Kas sa Petja-Hanssu nägid? Meie otsime teda taga.»

«Nägin külll!» kostnud Hanss. «Anna teine hobune siia, ma lähen ajan talle järele ja toon ta teie kätte. Ma tean, kus ta mulle vastu tuli!»

Õpetaja lasknud kutsaril teise hobuse Hansu kätte anda, ja see pistnud tuhat-nelja ajama; viinud hobuse paksu metsa sisse, lõiganud saba otsast tüki maha, pistnud selle otsapidi rabasoosse ja hakanud ise appi karjuma: «Appi, appi, hobune jäi soosse!»

Karjumise peale tulnud õpetaja ühes kutsariga appi.

Tema ütelnud: «Pidage sabast, kuni ma poomi toon!»

Kutsar pidanud aga liiga kõvasti, ja hobusel tulnud saba tagant ära, nõnda, et ta vist veel sügavamale rabasse vajunud. Nüüd hakanud Petja-Hanss kutsariga pahandama, et see hobuse maa alla lasknud vajuda. Küsinud siis ruttu teise hobuse ja hakanud jälle Petja-Hanssu taga ajama, aga ei tulnud iialgi enam tagasi.

Nõnda viinud ta õpetajal ka veel mõlemad hobused käest ära.

H II 24, 113/8 (17) < Urvaste, Vana-Antsla v. — P. Einer ja J. Einer (1837/9).

294.

[«Taevatee on vaevaline.»]

Kelm-Hanss tulnud korra õpetaja juurde, enesel tiivad õla küljes.

Ise laulnud: «Ma tulen taevast ülevelt . . .»

Õpetaja küsima: «Kas sa tõesti tuled taevast?»

Hanss vastu: «Muidugi tulen. Mind on sinu järele saadetud, sind taevasse viima. Kui tahad, võid minuga kaasa tulla.»

Õpetaja kohe: «Eks ma taha küll! Sinna ju kõik ihkavad saada.»

Hanss jälle: «Üht ütlen ometi: taevasse ei tohi mingisugust varandust kaasa võtta. Sinu head elu arvesse võttes on sinule kõige parem taevas — seitsmes taevas — määratud.»

Õpetaja ennast kohe taevassemineku vastu ette valmistama.

Hanss varitses varjult, mida õpetaja teeb. Näeb: õpetaja ajab tasku kuldraha täis.

Õpetaja pea valmis taevateele minema. Hanss toob suure koti välja, käseb õpetaja kotti pugeda.

Seletab ise: «Taevatee on vaevaline, teel palju kolle, kollid hirmutaksid su ära. Et sa kolli ei näeks, pead kotti pugema.»

Ei muud kui õpetaja poeb kotti. Hanss võtab koti selga, läheb kotiga oma teed.

Õpetaja kindlal arvamisel, et talle ingel järele saadetud, sest et inglid ju tiibadega ilmuvad.

Hanss viskab pea koti seljast, lohistab kotti enese taga.

Õpetaja ägama.

Hanss trööstima: «Kannata, pojuke, kannata! Taevatee on vaevaline.»

Jõuavad mõisa välja. Hanss paneb redeli katuse najale püsti, tirib õpetajat mööda redelit katusele. Õpetaja karjub valu pärast.

Hanss jälle trööstima: «Kannata, pojuke, kannata! Varsti olemegi taevas. Nüüd juba teisi ingleid näha meile palmiokstega vasta tulemas.»

Katuse harjal peatab Hanss: «Ega sa ometi mingisugust varandust kaasa võtnud?»

«Ei võtnud!»

Hanss jälle: «Ah, sa valetad! Ingel näeb ja teab kõik! Sul ju tasku raha täis.»

Õpetaja kotist vasta paluma: «Kulla ingel, anna andeks! Olen seekord eksinud. Ei ma teine kord enam nii tee!»

Hanss aga: «Valelikud ja ahned ei pääse ülepea tae-

vasse, seitsmendast taevast pole juttugi. Valelikkude ja ahnete paik on põrgu. Sinna saadan sinugi!»

Sedamaid tõstab Hanss õpetaja korstna äärele ja laseb korstnast alla. Pea jääb kott korstnasse kinni.

Hanss katuselt maha, jalgadele valu.

Õpetaja korstnas karjuma ja appi hüüdma. Mõisainimesed kuulevad häält, aga ei saa esiti aru, kust hääl tuleb. Viimaks märkavad, et hääl korstnas. Hääl seletab, et õpetaja korstnas.

Mõisaelanikud ei saa õpetajat muidu ära päästa, kui peavad korstna ära lõhkuma ja koti avama.

Õpetaja juuksed põrguhirmu pärast halliks muutunud.

E V 39/40 (157) < Puhja — M. J. Eisen.

295.

[Kes näeb kõige ilusama unenäo]

Kord läind üks vene papp oma sulasega jahile. Ööseks jäend nemad öömajale ühe metsavahi juurde, kus neile ka süüa anti. Teiste söökide seas olnd ka üks praetud kana. Et see lõpupoole lauale toodi, siis jäeti see homikueineks. Papp tegi sulasele ettepaneku, et see sööb kana ära, kes öösse kõige ilusama unenäu näeb. Sulane oli sellega nõus.

Heideti magama. Öösse ärkas sulane, tundis kõhu tühjana, võttis kana, sõi selle ära, jättes järele ainult kondid. Heitis siis jällegi puhkama.

Homikul üles ärgates oli papil esimene küsimene sulasele, mida see unes näind? Sulane midagi ei olnd unes näind, ega teand ka midagi jutustada, ütles:

«Eks härradel on ikka eesõigus, eks jutustage enne oma unenägu.»

Papp kohe jutustama: «Nägin unes: taevaluuk oli lahti, inglid tulid sealt alla, võtsid mind oma kätele ja viisid minu taevariiki, kus kõik oli väga ilus.»

Sulane kuulatas papi juttu. Kui see oli lõpetanud, sõnus: «Ma nägin kõik seda pealt. Kui teie kadusite pilvede taha, mõtlesin, et jäetegi senna. Ma siis võtsin ja sõin kana ära.»

ERA II 57, 341/2 (40) < Jüri, Rae v., Limu k., — T. Viedemann < Julus Põldmäe (1932).

296.

Opõtaja ja köstri näl'läjahin

Eläsi üts opõtaja ja köstri. Opõtajal ol'l pal'lu tiinrid. Köstri ol'l opõtaja tiinrite juht. Opõtaja alati nurisi tiinrite üle, et misperäst nä ei tii kõiki töid nii ruttu.

Ta küsse ütskõrd köstrilt: «Misperäst su tiinri nii laisa omma?»

Köstre vastas: «Tiinri ei jõvva, nä tahtva rohkõmb süvvä. Nä omma näl'latse.»

«Mis om nälg?» küsüs opõtaja. «Ajami näl'lä väl'lä.» Köstre ol'l nõus. Kuis ajada nälga väl'lä?

Köstre ütel: «Läämi näl'läjahti.» Opõtaja ol'l nõus.

Lätsigi tõsõl pääväl. Köstre võtsõ veidikese süvvä kah üten. Opõtaja es võta midägi. Lätsi ütte suurtõ mõtsa. Kävevä mõtsan risti-rästi terve päävä. Nälgä es leiä iks. Lätsivä väega kaugõlõ mõtsa ja essüvä ärä. Läts joba pímmes. Nä es mõista enäp tagasi minnä kodu. Edesi minnen jõudsõva nä üte hainamaa pääle. Sääl ol'l üts hainakuhi. Opõtaja ütel: «Ma taha süvvä.»

Köstre ütel todasamma. Opõtaja kässe köstril ronida hainakuhja otsa ja kaia, kas kostki ei näe tulukest paistva. Köstre ronisi kuhja otsa ja kai ümbreringi. Koski kaugõl paistu üts tuli. Opõtaja kaivas iks söögihätä.

Köstre ütel kuhja otsast: «Süü hainu, ma joba süü hainu.»

Opõtaja nakas ka hainu süüma, siis küsüsi köstrilt: «Kuis sa nii süüd, et krõbinat ei kuulõ? Ku ma süü, siis om krõbinat kah kuulda.»

Köstre vastas: «Selle, et mul siin kuhja pääl omma mädänü haina, viska mullõ ka alt kuivi.» Opõtaja visas kah, aga köstre sei omma ütenvõetud süüki.

Sis nakasi nä minemä tulõ poolõ ja jõudsõva ütte majja.

Talun köstri ütel perenaisõlõ: «Ku sa meile süvvä annad, siis opõtajat är kutsu süümä rohkõm ku üts kõrd. Kas ta sis tulõ vai ei, neil om säände kommõ, et õnnõ üts kõrd kutsutas.»

Opõtajalõ ütel köstri: «Ku süümä kutsutas, är sa sis edimene kõrd mingu, enne ku tõist kõrd kah kutsutas.»

Kutsuti süümä. Köstre läts ruttu süümä, aga opõtaja kai

iks ja es lähä süümä. Rohkõm aga süümä es kutsutagi ja toit võeti laua päält är. Opõtaja jäigi ilma söömätä.

Neile tetti magamisasõmõ ja pererahvas läts är magama.

Magama minnen opõtaja ütel köstrile: «Ma taha süvvä.»

Köstri opas: «Mine küüki, sääl om leevävann, mine süü sääl kõtt täüs.»

«Ma ei mõista tagasi tulla.»

«Mul om üts nüür. Üts ots jääs mu kätte, tõnõ su kätte, selle järgi saad tagasi tulla,» ütel köstri.

Opõtaja läts. Sei leevätainast kõtu täüs. Võtsõ peotävve tainast üten, et köstrile kah viiä. Köstri ol'l aga nööri tõsõ otsa köitnu perenaisõ sängü külge. Opõtaja läts nüüri müüda perenaisõ sängü manu ja arvas, et köstri om. Pandsõ taina perenaisõlõ sängu ja ütel:

«Köstri, seh, süü sa kah!»

Viimäs jõudsõ ta iks köstri manu ja ütel: «Nüüd omma mul käe tainaga kuun.»

Kõtsre ütel: «Mine küüki, sääl laua all om tünn ja sääl seen om vesi. Mõsõ sääl käe puhtas.»

Tünnin ol'l aga tõrv. Opõtaja läts ka kässi mõskma.

Perenainõ ol'l üles ärgänü ja mõtõl: «Kuis ma küll endä nii är teotanu olõ?»

Ta läts ennäst vällä mõskma.

Opõtaja pistse käe tünni ja enämb säält kässi väl'lä es saa. Ta läts kõgõ tünniga väl'lä. Perenaist näten mõtõl ta, et tuu om mõsupink ja tahtsõ sinna vasta tünni purus lüvva, et kässi väl'lä saia. Perenainõ nägi teda ja pallõl: «Pai opõtajahärrä, är löögu, ma tõnõkõrd ei teota ennäst enämp är!»

Nüüd sai opõtaja aru, mis om nälg ja mis om olla päiv aigu ilma söömätä.

RKM II 49, 190/6 (39) < Antsla rajoon, Urvaste k/n., (Urvaste) — M. Reisma < Karl Roosipuu, sünd. 1885. a. (1955.)

297.

Õpetaja, köster ja koolmeister talus võõrsil

Ühte talusse olid võõrsile kutsutud õpetaja, köster ja koolmeister, ning neile oli söögiks väike praetud põrsas lauale pandud.

Õpetaja on siis lõiganud põrsa kõrva omale ja sellejuures ütelnud:

«Nõnda kui Peetrus ülempreestri sulasel kõrva ära raius, nõnda raiun mina sellel põrsal kõrva ära.»

Köster, nähes, et õpetaja pühakirjasõnaga söömist algas, hakkas mõtlema, missugust kirjasõna tema ütleks, sest ega temalgi ei ole kohane sööma hakata, kui midagi ei ütle. Lõpuks lõiganud põrsa pea ära ja ütelnud:

«Nõnda kui ristija Johannesel pea maha raiuti, nõnda raiun mina selle põrsa pea maha.»

Nüüd aga koolmeister jäänud hädasse, sest kõik kohased sõnad olid ära üteldud ja temal ei jäänud enam midagi ütelda. Lõpuks võtnud taskust naise rätiku, mida ninarätiku asemel tarvitanud, laotanud selle pingi peale, öeldes:

«Ning siis võeti tema püha keha, pandi lina sisse ja viidi ära.»

ERA II 186, 61/3 (34) < Äksi, Sootaga v. — J. Johanson (1937).

298.

Püha vaimu valamine

Nelipühi esimesel pühal peale kirikuteenistust läinud õpetaja, köster ja vöörmünder seltsis ühte võerastemajasse lõunale. Toiduks olnud kalasupp üheainsa kalaga.

Õpetaja lõiganud kala pea poolt otsa ja ütelnud:

«Mina olen kiriku pea, minule pea poolt ots!»

Köster võtnud keskpaiga ja ütelnud:

«Mina olen kui elupuu kesk kirikut, mulle keskpaik!»

Kui vöörmünder näinud, et talle paljas saba jäänud ja kala ei sugugi, võtnud kausiga kalasupi, valanud õpetajale pähe ja ütelnud:

«Vot, kuidas nelipühil püha vaimu valatakse.»

E 39033/4 < Rapla, Raiküla v. — M. Rekkaro (1899).

299.

Uus isand

Vanast olnud Keina kogudus üks aasta ilma õpetajata. Siis tulnud Suuremõisast üks isand proovijutlust tegema. See olnud väga peenike ja pikk mees. Kui jumalateenistus valmis saanud, kutsunud vöörmündrid kogudusevanemad kokku, et saaks aru, kas kogudus on ka uue õpetajaga rahul.

Vöörmünder küsinud: «No mis teie sellest uuest isandast ka arvate? See tahab meile õpetajaks tulla.»

Üks vana Kaigutsi mees küsinud: «Kelle saksa hobustega see ise siia toodi?»

Vöörmünder ütelnud:

«Suuremõisa saksa hobustega.»

«Noh, viige ta siis õige väga tasakeste tagasi, et ta ei lehe mitte tee peal katki!»

Siis oli aru käes, et pole rahul oldud.

E 30707/8 (2) < Hiiu — J. Johannes (1897)

Vöörmünder, köster, kellamees ja teised kirikuteenrid

300.

Talonaane pastori sünnipääväl

Ütel pastoril ol'l sünnipäiv, sinnä kutsutiva kokko kõik maa tähtsämbä isiko ja ka vüürmöldre ummi naiste või provvadõga. Pastor kui sünnipäävälats sai üles nõstõtus ja sis tul'l tervüseviinä kokkojuumine. Üts vüürmöldre provva, kes pidi hindä tähtsäs ja harito inemises, arvas, et klaasi kokkojuumisel nii tähtsä inemisega, kui om keriko pastor, ütelda «prosit» vai «tervüses» om liiga labanõ.

Pikä mõtlõmise pääle tul'l vüürmöldre eit õigõ otsusõ pääle: lei pastorega klaasi kokko, ütel rõõmsa ja kõva helüga:

«Halleluuja, härrä pastor!»

ERA II 262, 55/6 (48) < Räpina, Leevi v. — D. Lepson < Osvald Mürk, 63 a. (1939).

301.

Uue köstri laulmine

Jüri kiriku vana köster surnud ära, uus olnud esimest püha kirikus laulmas.

Üks rätsep, kes kirikus oli, kiitnud õhtul teistele inimestele uuest köstrist nõnda:

Uus köster on palju enam kui vana oli. Vana laulis, hammad kinni, et ei mahu kearipäragi hammaste vahele, aga uus köster laulis, suu nii laiali, et viska poair püksa kõige pressrauaga teisele suhu. Vot, see on ometigi köster!»

H IV 9, 253 (2) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < Leenu Silves (1901).

302.

Papi palgaküsimine

Kord olnud papp Loksa ranna kabelis. Jutluse lõpetuses öölnud papp: «Armas ranna kogudus, palun, et minu palga — üks tünder — silku ära toote!»

Laulumees seda kuuldes läinud oma lugemise koha poole ja öölnud: «Ütlen kogudusele: minu palk, veerandik silko, tooge ära!»

E 6908 (12) < Haljala, Vihula v., Metsiku k. — D. Pruhl (1893).

303.

Vilunu hõrilasõkja

Vana Lõõtsa-Jüri — nii kutse teda terve kogodusõ rahvas — tiise just pääst är', kuipal'lo tuult määnegi lauluviis tarvit, sest uma ümbre kolmekümne viie aastasõ teenistuse aol ol'l ta sedä joba luuhtõ ja lihha kasvatanu. Vana köstrepapa mängse alate ütepal'lo klahve pääl ja tuuga ol l Jüril kõik karvapäält tiidä.

Aga ütskõrd tul'l — sinnä om midäge umbõs nelikümmend aastat tagase — Räpina kerikohe suvistõ-pühi aigo liinast üts kunstnik mängmä. Sis johto Lõõtsa-Jürile niisugunõ asi, mis ta viil uman pikän teenistuse aon es olõ nännü. Just kesk «aukiituse» viisi aigo jäivä hõrila kõrraga näüksti saisma ja orelikunstnik näütäs hõrildõ taadõ Jürile, et ta viil edesi tallasi. Aga võta näpust, Jüri tegi ilosa magushapu, naarulise näo ette ja ütel kõva helüga:

«Ah mis, ega herrä ummõt minno tüssata ei saa, kas ma ei tiiä, mito lõõtsatäüt «aukiitusõlõ» vaja om.»

ERA II 150, 563 4 (2) < Räpina, Veriora v. — D. Lepson < Peeter Lepp, 75 a. (1937).

304.

[Uus kellalööja]

Külaeide surnud onu asemel lõi uus kellalööja matusekella.

Seda kuuldes kaebab eit teisele eidele: «Tema, va kadunuke, lõi ikka: ei ilmast hooli ma, ei ilmast hooli ma!

Aga see kurjategija paneb: karkõmm! karkõmm! karkõmm!»

H II 59, 219 (34) < Viljandi — M. Kampmann (1897).

305.

[«Kui miu mees kella lõi . . .»]

Vahest üteldi ikki nõnna:

«Ku miu mees kella lõi, lõi ikki: alleluuja, alleluu-uja! Ku siu va võrukaal sinna sai, sis lõi ikki: kolladi-kolladi, kolladi-kolladi!»

ERA II 124, 74 (14) < Halliste, Vana-Kariste v. — L. Takk < Mari Juhanson, 59 a. (1936).

306.

Kellamehe õhkamine

Korra küsinud keegi mulk Rõuge kiriku kellamehe käest: «Noh, kuidas teie kah elate?»

Kellamees vastu: «Mis sa siin õige elad või oled! Muidu oleks ehk veel ikka elanud, aga ei sure ju kedagi!»

E 43687 (139) < Rõuge — O. Leegen (1902).

307.

[Kellamees tahab õpetajale matusekella lüüa]

Noor õpetaja küsis vanalt kellamehelt:

«Kui kaua sa siin oled kellameheks olnud? Kas sa ei tahaks juba pensioni peale hakata?»

Kellamees vastas: «Ma olen juba viiele õpetajale matusekella löönd, enne ei taha pensionile hakata kui kuus täis saab.»

ERA II 148, 587 (33) < Rapla, Kabala v., Pühatu k. — E. Poom < Olga Arjakse, sünd. 1908. a. (1938).

Kirik ja jumalateenistus ja kirikliku ametitalitused

308.

Karjamehe koerapuur

Kord teinud karjamees oma koerale kolm päeva puuri. Naabri peremees tulnud ühel päeval ta juurde ja küsinud, miks ta selle tühise asjaga nii kaua mängib.

Mees vastu: «Va tühja-palja kirikut tehakse neliteist-viisteist aastat, kus rahvas ainult üks kord nädalas sees käib. Koer käib enam kut kümme korda päevas oma puuris, siis ep või ma seda kolm päeva teha.»

E 27599 (107) < Jämaja — A. Kuldsaar (1896).

309.

Uus aasta, uued seadused

Sel ajal kui Hiiumaal veel vene kirikuid ei olnud, juhtunud üks hiidlane uueaasta hommikul Tallinnas vene kiriku juures olema, kui korraga kirikukellasid helistama hakatud. Hiidlane, kes eladeski veel polnud neid kuulnud, mõtelnud, et pill hüüab, hakanud tantsima. Seal võetud mehikene kinni.

Hiidlane katsunud küll ennast vabandada ja ütelnud: «Pill hakkas hüüdma, mina ei võinud ennast miskimoodi välja pidada, kut pidin tantsima.»

Sellest hoolimata viidud mees kohtusse ja antud talle oma paras jagu otsa pihta.

Pärast seda rääkinud mees kodus teistele: «Uus aasta, uued säädused: vana aasta lõpul tantsisin, nõnda et jala-

tallad valutasid ja olin aus mees veel päälegi, aga uueaasta homikul pidin muidu vähest katsuma, kas tants alles meeles on, ei lastud, võeti kinni ja anti otsa pihta.»

E 31218/20 < Valjala — J. Rattas (1897).

310.

[Teudab usu ää]

Mul on kodu kolme toruga pill,
üüab nii kui vene kergu kell.

Mustjala mees oli ühekorra vene kergust mööda läind ning laulend sedasi. Mees pandud selle eest kinni, et teudab usu ää.

RKM II 2, 416 (28) < Kihelkonna, Lümanda v., Varpe k. — H. Tarkin < Jaan Pilsas, 73 a. (1947).

311.

[Jumalakartmine]

«Miku, miks sa kirikusse ei lähe?»
«Ma ei tohi — ma kardan jumalat.»

E 42296 (17) < Pöide, Uuemõisa v., Tornimäe as. — M. Pallas (1902).

312.

[«Tere kat, mees, seal toosi sees!»]

Hiidlane läind kiriku ja öelnud: «Tere isatse, tere ematse, tere kat, mees, seal toosi sees!»

Mees toosi sees oli õpetaja kantslis.

ERA II 291, 21 (21) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom (1940).

313.

«Mis see mees käratseb?»

Ema läinud väikse pojaga kirikusse. Õpetaja hakanud just jutlust pidama.

Poisijõmpsikas kohe küsima: «Näna, mis see mees seal üleval nii palju käratseb? Mis kurja me oleme teinud?»

E 8° 7, 16 (63) < Rakvere — M. J. Eisen (1931).

314.

Kirikuskäimine

Kord käinud isa oma väikese pojaga kirikus. Koju tulles küsinud teised lapse käest, mis see kirikus nägi ka.

Laps kostnud teraselt: «Meie olime oma taetaga telge vahel, teised olid kõik parsil. Vahimees oli tonnis ja käras.»

E 32052/3 (16) < Pärnu — Ch. Morritson (1897).

315.

[Kirikus kästakse «elo» parandada]

Naene küsib kergust tulijat meest: «Mis kerkus kuulda ka oli?»

«Mee seal oli: kästakse elo parandada. Ei tea, missega ma seda sii paranda! On's nenda nagu teise pere Pendil: oue palkisi täida — külap ta voib. Mis mool ka paranda oo!»

H I 4, 419 (1) < Karja — C. Allas (1874).

316.

[«Joosep, võta välja, mis sul põues!»]

Mees läinud kiriku, vorst põues. Tahtnud seda koduteel süüa. Kirikus tulnud uni peale, mees mõtelnud: tarvis vorsti süüa, siis vast lahkub.

Samal pilgul lugenud õpetaja pühakirjast: «Joosep, võta välja, mis sul põues!»

Mehe nimi olnud Joosep. Võtnudki siis Joosep vorsti põuest ja visanud kantslisse: «Säh võta, kui sul kõht tühi!»

E 61323 < Pilistvere — A. Tensing < Anu Meerits, 64 a. (1927).

317.

[«Kuula, mis kirikhärra räägib!»]

Märjamaa kiriku vöörmünder, vana mees, kuulis, kui kaks naist ta ligidal kirikus jutluse ajal isekeskis juttu ajasid.

Vanamees ütles naestele: «Mis te ometi räägite, eks te kuule, kui iluste kirikhärra räägib!»

Üks naestest vastas: «Mis sa siis meie juttu kuulad, eks sa kuula, mis kirikhärra räägib!»

RKM II 9, 47 (19) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom (1946).

318.

[Vanamees magab jutluse ajal]

Muiste, kui see kange kerkuskeima orjus ikka oli, et ega pühapäe pidi sõnna mindud saama, siis pailud jähid ikka kerkus jutluse aegu magama. Meni magas terve jutluse aja otsa. Kui välja tuli, pole miski kuulnd, mis sääl oli räägitud.

Ühekorra kaks vanameest tulnd kergust välja. Teine ütlend teisele kergu ees:

«Kui sa, Tõnu, teise pühapäe jälle siia kerku tuled, siis võta ase ka eesele siia seltsi!»

Vanamees magand terve jutluse aja läbi nenda, et nina oli kärisend.

RKM II 6, 351 (26) < Kaarma, Loona v., Tõrise k. — A. Toomessalu (1946).

319.

[«Vada, kui meie noored mihed olime.»]

Kord kiitnud keegi Sõrve taat:

«Näe, nüüd käivad noored mihed kirikus, vahivad, suud löelas peas, altkulmu tüdrugid, — ei tee laulu pärast suud lahtigi. Aga vada, kui meie noored mihed olime, laulsime tihti ja tihti, ühtepuhku pääle Säere toolis. Tidriku Oodo ja mina, Matsi Jüri ja mina, Simmu Kristohver ja mina, Mädandi Lugas ja mina, Tänava Juhan ja mina, — tihti ja tihti, ühtepuhku pääle. Sõni kui kirksand kantsli pääl jutlust luges, sõni me laulsime salmide viiravahed ka ää.»

E 31483 (10) < Jämaja — A. Kuldsaar (1897).

320.

Laste süü

Naine laulis kirikus raamatust.

Naaber ütles: «Mis sa ka laulad, raamat tagurpidi käes!»

Naine vaatab teraselt raamatu peale ja pöörab teisipidi, öeldes:

«Eks olegi jah koerad lapsed kodu keeranud teisipidi.»

E 15164/5 < Rakvere — J. Lilienbach < sadulsepa Antsult (1895).

321.

Tarvastu naine kirikus

Tarvastu naine laulnud kirikus südisti, raamat teistpidi käes.

Teine naine kõrval ütelnud: «Kullake, sul jŭ raamat vastuoksa käes!»

«Mis sellest!» sõnanud laulja rahulikult. «Kis arusaaja on, sii laalab laulu igält puult ja igäpidi vällä, olgu raamat sedäpidi ehk teistpidi käes.»

H III 28, 61 (1) < Viljandi, Uusna v. — H. Nigul (1897).

322.

[«Massina järäle jõuab nüüd keegi laulada»]

Üks naine läks jällä ühäkõrra keriku ja sääl õli esimine orel mängimas. Hakkasivad siis laulma, ja kui laul sai õtsa, siis õli eidel veel kuus salmi laulda.

No eit läks siis kodu ja ütäl paha meelega: «Massina järälä saab nüüd ehk jõuab keegi laulada!»

ERA II 183, 32 (22) < Jõhvi, Kohtla v., Kohtla k. — E. Mets < Olga Kuusik, sünd. 1878 (1938).

323.

Juuru eide kirikulaul

Juuru eit käinud kirikus, aga pole laulda oskanud. Kui teised kirikulised laulnud raamatust kirikulaulusi, laulnud see eit oma igapäevaseid koduseid töösi nõnda:

«Kirjak, Punnik, mädand, mädand,
pööra perset, tõsta jalga,
lase piima ära lüpsa!
Koor on kernus kokku teha,
kali jäi koju kuivale!»

E 39497/8 (2) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < M. Jaanus (1899).

324.

[Poluvertsiku kirikulaul]

Iisaku kihelkonna poluvertsik läinud pühapäeval kirikusse. Unustanud aga kodus enne kalja peale uut vett valamata. Kõige kirikuteenistuse aja mõtelnud mehikene selle oma arvates suure õnnetuse peale.

Kui kõik rahvas laulma hakanud, laulnud poluvertsik ka hulka: «Kalja peal pole vee piis-ka-gi!»

E 32903 (141) < Narva — J. Sirdnak (1897).

325.

[Popsi naise kirikupalve]

Popsi naine palub kirikus: «Jumal anna muda, mina veaksin seda! Aga randa aetav muda on teise omandus!»

E 42291 (3) < Põide, Uuemõisa v., Tornimäe — M. Pallas (1902).

326.

[Pill kiriku asemel kõrtsi]

Keina kirikus ei olla vanal ajal orelit olnud. Sel ajal laulnud kogudus üksi köstri ettelaulmise järele. Noh, hea lugu küll! Viimaks muretsetud ka kirikule orel ja kogudus olnud kena «pilli» ja tema imeilusa hääle üle väga imestanud.

Siis ütelnud üks hiiu isakene: «Jah, jah, armsad pojad, meie armas õpetajahärra on tõesti peast segaseks läinud. Ta, poolearuga, toob pilli kirikusse, eks ta võinud pilli ometigi Keina kõrtsi viia — seal ometigi oleks rahvas püksata võinud tantsida!»

E 6704 (3) < Pärnu-Jaagupi, Enge v. — J. A. Veltmann (1893).

327.

[Süüpink kirikus]

Vanal ajal olnud kirikus niisugune pink, kuhu süüdlased pühapäeviti koguduse ette istuma pandud. Pink olnud kolmetuhviline. Esimesel või kõige alamal pingil olnud väiksed süüdlased, kõige kõrgemal suured. Kord pandud üks väike süüdlane kõige alamale tuhvile.

«Oh, kui antakse au, siis võib teda rohkem võtta,» ütles ta ja astus kõrgemale.

E 33711/12 (7) < Pärnu-Jaagupi — M. Morritson (1897).

328.

Kui tahad suu kätte võimuse anda

Kord rääkinud hiidlane Saaremaal: «Mind eige taheti vägise Pühalepa kirikule õpetajaks panna, aga ma ise es tahtnud hakata mitte.»

«Kas sa oleksid siis arvanud ennast ammetiga ka valmis saavat?» küsinud saarlane.

«Mis õige senne ees on, et ei saa valmis, kui aga tahad va suu käde võimuse anda,» vastand hiidlane.

E 25831/2 (1) < Valjala, Löve v. — J. Rattas (1895).

329.

Saaremaale läinud

Mees kaua kroonut teeninud. Tuleb tagasi. Naiselt kohe koduseid asju pärima:

«Kuhu meie lehm jäänud?»

«Läks Saaremaale, hakkas Kuressaares ammeks.»

«Seda arvasin ju karjapoisipõlves. Lüpsi ajal oli ta ikka nagu amm. Aga kuhu koer jäänud?»

«Läks Saaremaale õpetajaks.»

«So-oh! Seda arvasin ju karjasepõlves. Kui ta haukus, oli nagu teeks õpetaja jutlust. — Aga kuhu meie kukk jäänud?»

«Läks Saaremaale, hakkas köstriks.»

«So-oh! Seda arvasin ju karjasepõlves. Kui ta laulis, oli see nii kui laulaks köster.»

E 53425 < Saaremaa — M. J. Eisen (1910).

330.

[«Sa pead õndsaks saama, kas või kurat võtku!»]

Hiiu mees öelnd Suurel maal: «Teie papid loevad ikka ka, aga ei saa ikka nõnda, kui meil ütleb ikka kõva sõnaga: «Sa pead õndsaks saama, kas või kurat võtku!»

E, StK 21, 5 (20) < Pühalepa — A. Läti < Magda Arenschild (1923).

331.

Kalender

Vanal ajal, kui veel kalendrid ei olnud, tuld õpetaja kiriku, kirik old rahvast täis.

Õpetaja küsind: «Kas täna siis jälle pühapäe on? Mõne päeva eest olime vast kirikus ja oli püha, ega need nädalad nii lühikesed või olla?»

«Jaa, täna on püha,» anti vastust mitmelt poolt.

«Võib olla,» ütelnd õpetaja. «Las ma arvan: esmaspäe heinu veeti, teisipäe lakka aeti, kesknädala koera tapeti, neljapäe nahka võeti, reede rasva võeti, laube suppi keedeti. — Jaa, teil on õigus, täna on pühapäe.»

Ja siis algand teenistus.

E 44197 < Viru-Nigula, Aseri — G. J. Jürjev (1903).

332.

[«Kui jumal need pühad üle aitaks!»]

Lõhekivi köster Arendt olnud paks, kehakas mees. Pühade ajal on ju veneusulistel palju teenistusi, eriti lihavõtte ajal.

Ükskord Arendt ütelnud enne kirikusse minekut: «Kui jumal need pühad üle aitaks!»

Kuid tema noorem abiline ütelnud: «Mis kurat — jumal aitab! Võta raamatud ja lähme kiriku!»

ERA II 36, 553 (41) < Pilistvere, Imavere v., Käsukonna — R. Viidebaum < Hendrik Sepp, sünd. 1852. a. (1931).

333.

[«Piibliraamat, see on su haridus!»]

Hageri õpetaja praost Tompson[1] ütles jutluses, et haridust ei olegi vaja. «Sa pereisa, sa pereema, näe, siin on piibliraamat, see on su haridus.»

Ta oma lapsed käisid ülikoolis.

ERA II 293, 337 (8) < Hageri — H. Mesikäpp (1941).

334.

[Kahjulikud raamatud]

Kord manitseb pastor kogudust ja käsib niisuguste kahjulikkude raamatute eest hoida, mis meelt segavad ja südant rikuvad ja käsib neid kõiki enese kätte tuua, et neid ära põletada.

Teisel päeval tulid ka kohe kaks peremeest pastori juurde, raamatud käes, andsid nad pastori kätte, üteldes: «Põletage kohe need ära, need on meie rendimaksu raamatud, mis meile kõige rohkem peavalu teevad ja meelt ning südant segavad.»

EKS 48 XV, 4/5 (10) < Äksi, Kaarepere v., Visusi k. — H. Karro < Jaan Lahson (1909).

335.

[«Kaks keige ülemat»]

Anseküla pastor Greinert[2] rääkind ikka kantslis: «Jumal taevas ja Saksa keiser maa peal on kaks keige ülemat.»

ERA II 158, 93 (29) < Anseküla, Salme v., Kaimri k. — A. Ahurand < Peeter Tark (1937).

---

[1] K. A. Thomson — Hageri pastor 1892—1936.

[2] F. A. Greinert — Anseküla pastor 1887—1919.

336.

[«Mõisnikule on kõik lubatud»]

«Mõisnikule on kõik lubatud, ja see ei ole mitte patt, kui [ta] pühapäeval jahti peab metsas, sest pühakiri ütleb: olge rõõmsad rõõmsatega ja kurvad kurbadega! Aga talupojal on tema patt, sest kiri ütleb: ära püüa esikohale, kuhu sind ei ole kutsutud!»

Nii jutlustas Nissi pastor Bruhns[1] 1902. aastal.

ERA II 288, 99 (67) < Nissi — E. Kriitmäe (1940).

337.

«Innembä võta kivi kui pops nukka»

Räpinä opõtaja Maasing[2] ol'l ütskõrd popse ja kodapoolitsite pääle nii ärä pahano, et keriko kantslest pidi jutust ja ütel:

«Innembä võta kivi nukka, kui popsi võtat tarõnukka.»

ERA II 271, 446 (25) < Põlva, Peri v. — Räpina — D. Lepson < Juuli Lepson, 69 a. (1939).

338.

Igaüks halastagu

Õpetaja maa peal elanud kord vaene vabadik oma naise ja lastega. Varsti surnud vabadik ära. Õpetaja ajanud vaese lese lastega oma maa pealt ära ja öelnud:

«Mis sa siin teed enam! Sinust pole siin kasu kedagi, muudkui oled tüliks.»

Lesk pole parata saanud, muudkui läinud ära.

Pühapäeval jutlust tehes öelnud õpetaja:

«Igaüks halastagu lesenaise ja vaestelaste peale!»

Üks vaese lese tuttav jälle öelnud alt:

«Kas õpetaja ise halastas lesenaise ja vaestelaste peale, kui ta nad ilma armuta välja ajas?»

---

[1] E. J. H. Bruhns — Nissi pastor 1871—1916.

[2] F. G. H. W. Masing — Räpina pastor 1850—1897.

Õpetaja mõelnud, et ega keegi temale nii julge ütelda. Öelnud siis vihaga:

«Kurat on küll kirikus!»

E 37041 (6) < Kadrina, Aaspere v., Hõbeda as. — A. C. Kivi (1898).

339.

[Kõrtside sulgemisest saab härra kahju]

Ükskord õpetaja Rall[1] jutluse sees rääkinud joomise kahjulikkusest, ja et tuleks kõrtsid sulgeda.

Paar agaramat meest läind peale jumalateenistust siis õpetaja jutule, et ta aitaks härrat mõjutada kõrtsi sulgemisel.

Õpetaja jäänud mõttesse, öeld:

«Aga härra saab ju suure kahju, kui kõrts saab kinni pandud.»

Mehed öeld, et: «Te ju ise rääkisite seda ja käskisite meid selle eest võidelda.»

Rall öeld: «Ah, kas siis see teile nii mõjus!»

RKM II 50, 432/3 < Paide raj., Purdi k/n., «Võidu» kolh. (Anna khk.) — A. Kagovere < Gustav Rajasalu, ü. 70 a. (1956).

340.

[«Kohtla uhke rahvas, tulge teie ligemale!»]

Kohtla külä on juba vanast ajast uhke külä ja uhke rahvas nagu nüüdki ikke on. Sie õli juo mitmel kihelkonnal tiada. Kohtla rahvas käisivad iga suvi ikke Lügänuse surnuaiapühäl. Surnuaial oieti Lügänuse rahvast ikke erali, õlivad omaette kampas.

Ühäkõrra õppetaja akkand jutlust lugema ja viipand kääga ja üöld, et:

«Kohtla uhke rahvas, tulge teie siie ligemale, minu juure, aga teie Lügänuse rahvas, jääga teie sinne kaugemale!»

RKM II 16, 149 (6) < Jõhvi, Kohtla v. ja k. — E. Mets < Toomas Laur, 72 a. (1947).

[1] C. F. J. Rall — Paide pastor 1886—1924.

341.

[Halliste õpetaja vihkab Kaarli valla rahvast]

Tol ajal, kui Halliste kiriku pääl E. M. Schneider[1] õpetajaks oli, ei vaatanud tema mitte Kaarli valla elanikkude pääle selle vaatega, nagu Halliste kihelkonna teiste valdade pääle, sest et Kaarli valla elanikud igas püüdmises edasi tungisid. Et õpetaja siis oma pahameelt vallarahva pääle muul viisil välja valada ei saanud, siis võttis ta sel korral, kui Kaarli vald kirikus armulaual oli, alguslauluks «Teie kurjad inimesed, teie rasked patused».

Sellega arvas vast õpetaja oma pahameele valla rahva pääle tühjendanud olevat.

E 57732/3 (33) < Halliste, Kaarli v. — J. P. Sõggel < Peeter Kurvits (1914).

342.

[Kidaste mehed saagu kalade asemel konni]

Ükskord Reigi õpetaja pidand sedasi jutlust:

«Kidaste mehed saagu kiksi ja konni ja Paakspuu mehed paksu kalu!»

Viimased toond taale ikke osa oma värskest saagist.

ERA II 188, 299 (5) < Käina — E. Ennist < Anna Suuster, sünd. 1863. a. (1938).

343.

Papi äpardused

Papp hilinenud kirikusse minema. Viimaks pääsenud minema. Kirikuteel naine vastu. Papp arvanud: mingisugune äpardus ootab mind. Pööranud ümber, koju tagasi.

Tüki aja pärast läinud uuesti, jälle naine vastu. Papp pööranud jälle tagasi.

Natuke hiljem korranud papp kirikusse minekut. Aga oh häda: naine nüüdki vastu.

---

[1] E. M. Schneider — Halliste pastor 1858—1889.

Papi kannatus lõppenud. Papp naist haugutama: «Kõik kristlased lähevad kirikusse, sina aga pöörad kirikule selja. Põrgu viib sind su tee!»

Naine vastu: «Paar tundi oleme sind juba kirikus oodanud. Kaua ikka asjata oodata! Lähen koju, palun kodus.»

E 8° 14, 38 (129) < Võru — M. J. Eisen.

345.

[«Kaks ja pool inimest kirikus»]

Ühekorra olnd pal'last kaks vanad ning üks laps kirikus.

Õpetaja läind kantsli ning ütlend: «Armas kogudus, see on puhta sigadus: kaks ja pool inimest kirikus. Minge teegid koju.»

RKM II 5, 592 (31) < Kaarma, Kuressaare v., Muratsi as. — E. Reinart (1947).

346.

[«Vähä inimesi, väike jutlus»]

Ükskord ta [Sengbusch[1]] läind kirikusse ja inimesi olnd na vähevõitu. Lugend altari ees omad algussalmid ära ja astund kantslisse. Lasknd korra silmad ümber käia ja ütelnd:

«Issameieke, püha ristike! Vähä inimesi, väike jutlus.»

ERA II 188, 299 (4) < Käina, Käina v. — E. Ennist < Anna Suuster, sünd. 1863. a. (1938).

347.

[«Pisut rahvast, pisut jumalasõna»]

Üks kirikuõpetaja pillanud oma valmiskirjutatud jutluse pühapäeva hommikul köögist läbi minnes supipatta, mis parajasti tule peal keenud. Sealt välja võttes ja pingi peale kuivama pannes juhtunud uus õnnetus. Kirju koer tulnud

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

parajasti kööki, näinud pingi peal raamatut, mis paksu rasvaga kaetud olnud, mõtelnud mõne lihatüki olevat, võtnud raamatu sealt ja söönud ära. Õpetaja saanud hirmus vihaseks ja ei ole enne kirikusse läinud kui peale lõunat. Inimesed olnud kõik juba ära läinud, muist kõrtsi, muist koju, mõningad harvad olid seal ja nendestki veel mõned õpetajale vastu tulles olid kõrtsi poole läinud.

Õpetaja ütelnud nendele, kes talle vastu tulnud:

«Tei lähep nüid kurati poole, aga mei lähep jumala poole.»

Mõned inimesed, kes veel seal olnud, läinud kirikuhärra järele kirikusse.

Õpetaja astunud kantsli peale ja pidanud neile järgmise jutluse:

«Armsad hinged! Pisut rahvast, pisut jumalasõna, raamat rasva pajas, jumalasõna kirju koera perses.»

E 20740 (1) < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — M. Aija (1895).

348.

[«Kas teate, mis ma teile tahan rääkida?»]

Õpetaja tulnud kirikusse ja küsinud koguduse käest:

«Kas teie teate, mis ma teile tahan rääkida?»

Kogudus vastanud: «Ei tea.»

Õpetaja: «Kas teie mitte midagi ei tea?»

Kogudus: «Mitte midagi.»

Õpetaja: «Noh, kui teie nii rumalad olete, et teie mitte midagi ei tea, siis ma ei räägi teile ka midagi.»

Ja läinud ära.

Teisel pühapäeval küsinud õpetaja: «Kas teie nüüd teate, mis ma teile tahan rääkida?»

Kogudus: «Jah, teame.» Õpetaja: «Noh, kui teie juba teate, siis ma ei pruugi teile ju rääkida.» Läinud ära.

Kolmandamal pühapäeval pidanud kogudus nõu kokku, ja kui õpetaja küsinud: «Kas teie teate, mis ma tahan teile rääkida?», vastanud kogudus: «Muist teavad, muist ei tea.»

Sellepeale vastanud õpetaja rahulikult: «Noh, eks siis need, kes teavad, ütelgu nendele, kes ei tea,» — ja läinud jälle ära.

E 22931 (26) < Narva — J. Sirdnak (1896).

349.

Lühike ja pikk jutlus

Kogudus ei tahtnud vene kirikus käia.

Kirikulised ütlesid: «Ei maksa minna kirikusse, papp ei pea jutlust.» No eks papp saanud seda kuulda.

Kuulutanud kohe: «Tuleval pühapäeval pean jutlust.»

Pühapäeval kohe palju inimesi kirikus. Jumalateenistusel papp küsima: «Kas soovite lühikest või pikka jutlust?»

Ühed vastavad: «Lühikest!», teised: «Pikka!»

Papp sedamaid seletama: «Et ühed lühikest, teised pikka jutlust soovivad, ei või ma korraga kõikide soovi täita. Sellepärast on kõige sündsam, et ma teile mingisugust jutlust ei pea!»

Ei pidanudki.

E IX 39 (121) < Halliste — M. J. Eisen (1928).

350.

[Papp ei oska lugeda]

Vene kiriku pääl olnud papp, kes ei osand hästi lugeda.

Pühapäeval näitas kogudusele piiblit ja küsis: «Kas teate seda raamatut?»

«Teame küll!»

Noh, papp pole hakandki lugema, et teate seda muidugi.

Teine ja kolmas püha jälle nii näidand ja küsind. Viimaks rahvas hakand nurisema ja tahtnud, et papp peab lugema.

Siis ühel pühapäeval papp löönud raamatu lahti ja ütelnud: «Nüüd hakkab pühakirja lugemine ja kestab vahetpidamata kaks nädalat.»

Venelased kohe üksteiselt küsima: «Kas sul leivakott kaasas?»

Ei ole kellelgi. Kõik pistnud hirmuga kirikust välja. Ja papil oli see pühapäev jälle läbi ilma lugemata.

ERA II 54, 246 (261) < Tartu-Maarja, Kavastu v. — R. Vildebaum < Kaarel Jürjenson, sünd. 1868. a. Kodaveres (1932).

351.

[Suur uudis]

«Tuleval pühapäeval kuulutan ma teile suurt uudist,» hüüdnud kord üks vene papp kirikus. «Tulevaks pühaks» kogunud kirik rahvast täis uudist kuulama. Papp vaadanud rahvahulka ja hüüdnud siis uuesti:

«Tuleval pühapäeval kuulutan ma teile suurt uudist.»

Seegi püha jõudnud kätte.

Jutluse lõpul ajanud papp ennast uhkesti sirgeks ja sõnanud siis:

«Meie õigeusuline keiser ja riigiisa saadab meile, õigeusu kogudusele, palju tervit, aga luteruseusulistele — mitte midageeii!»

H III 20, 892/3 (3) < Viljandi, Uusna v. — H. Nigul (1895).

352.

Jõulujutlus

Kuskil palunud kogudus, et papp jutlustki peaks, sest tavalisesti pidanud papp ainult liturgiat.

Palujatele vastanud papp: «Oodake jõuluni, jõuluks pean teile jutlust.»

Jõulus ütelnud papp: «Ei taha teie kallist aega jumalateenistusega viita, teen jutluse üsna lühidalt, sest teil kõigil on ju täna suur rutt: olete neli nädalat paastunud, nüüd ootavad teid jõuluvorstid kerisel. Peaksin pika jutluse, kuivaksid vorstid teil kerisel ega maitseks need teil enam pühadetoiduna. Sellepärast minge jumala rahus kohe koju ja sööge vorsti jumala nimel keha kinnituseks ja hinge õnnistuseks! Aamen.»

E 8⁰ 14, 31 (117) — M. J. Eisen.

353.

[Teadvad isegi, mis sial piiblis on]

Kord läksid rahvas oma preestrile etteheiteid tegema, et miks preester ei jutlusta nii ku luteruse õpetaja. Ja preester lubas hakata jutlustama.

Järgmisel pühapäeval preester jutlustas: «Ljuteri kirikul on pikk torn, aga meil lühike torn. Mida lühem, seda parem. Ljuteri kirikul orel sies, aga meie laulame ilma orelita. Eks sie ole parem. Ljuteri kirikul on kõigest jüks ja kaks kellad, aga meil on kaksteist kella. Ja eks ole nii: mida rohkem, seda parem. Ljuteri õpetaja loeb oma kogudusele piiblist ette, aga pravoslaavnõid teadvad isegi, mis sial piiblis on.»

ERA II 288, 11 (5) < Tallinn — E. Kriitmäe (1940).

354.

Läks Jeerikosse

Papp pidanud igal pühapäeval sama jutlust: «Kui Jeesus Jeruusalemmast Jeerikosse läks!» Naistele jäänud jutlus pähe.

Pühapäeval alustanud papp jälle: «Kui Jeesus Jeruusalemmast . . .» Seda üteldes papp kogelema.

Naised hüüdnud vahele: «Jeeriko läks!»

Papp omalt poolt: «Ei, ei, täna läks ta Kapernauma!»

E VI 3 (3) < Tartu — M. J. Eisen < M. Okas.

355.

Kitsed kapsastes!

Kantslile astudes näinud õpetaja kiriku aknast, et kitsed tema kapsaaias olnud.

Jutluse esimesed sõnad olnud siis:

«Armas kogudus! Jumala nimel — kitsed kapsastes!»

E 33644 (26) < Jüri — J. Pihlakas (1897).

356.

[Õpetaja palub kirikus kadunud sea eest]

Palamuse õpetaja Sielmann[1] olnud väga veider. Korra pidanud ta jutlust, kirikupalve lõpul palunud ta: «Minu siga kadus ära, jumal aita, et ma pea oma sea jälle kätte saaksin!»

E II 12 (65) < Maarja-Magdaleena — M. J. Eisen < Ojasson (1925).

357.

Kuulge, külamehed!

Õpetaja Hunnius[2] käratand kirikus jutluse keskel: «Kuulge, teie, Võrkla küla mehed! Kui teie aeda teete, siis peitke need vitsaotsad ära, need kraabivad minu lammastelt villa maha!»

ERA II 183, 224 (267) < Haljala, Vihula v., Kõldu k. — J. A Reepärg < M. Uming (1938).

358.

Õpetaja Maarburgi[3] jutlus Rõuge kirikus.

«Armas kogudus, teie sinised särgid haisevad nii kangesti, et pühavaim meie kirikust ära põgeneb, seda haisu ei jõua kannatada!»

Nüüd aga on sinikivi Rõugest kadunud. Sinikivi värv seisis riidel küljes, ei pleekinud, olid ka villased riideräbalad veel sinised. Praegu on Rõuges roheline, mis pleegib halliks.

E 61230 < Rõuge — J. Gutwes (1927).

---

[1] B. Sielmann — Palamuse pastor 1877—1909.
[2] F. H. Hunnius — Viru-Nigula pastor 1863—1903.
[3] G. G. Marpurg — Rõuge pastor 1811—1835.

359.

[«Armas kogudus, latikad tulevad!»]

Ühes maakirikus, mis asund jõe kaldal, olnd kirikhärra suvel soojal aal inimestega päris hädas. Kesked jutluse aega jäend kõik magama ja norskand, nii et kirik rõkkab. Kord mõelnud kirikhärra teha neile veikest ergutust. Keset jutlust õigand:

«Armas kogudus, latikad tulevad!»

Ja sellel hüüdel olnud suur mõju: kõik inimesed karand pinkidelt üles ja uksest välja, ajuga jõe äärde, et latikaparve oma silmega näha. Peale kirikhärra ega köstri ei olla kedagi kirikusse jäend.

ERA II 10, 92 (4) < Jüri, Rae v., Limu k. — T. Viedemann < J. Põldmäe (1928).

360.

[«Meite kiri härg olle kaa nii rõõmus»]

Sänkpus[1] olla viiskümmend aastad Pöhälöpäs õpetaja. Ta olla vähä sõsuse nalja könega mees.

Ühekorra ta pidas lihavete humigu Pöhälöpä kergos jütlust: «Et vaada, kiik maailm om röömus taane humigu. Meite kiri härg olle kaa nii röömus, et löi karja-Inglele karjataras sarved persä.»

E 81257 (1) < Pühalepa — P. Ariste (1932).

361.

Õpetaja Siilemannist

Palamuse õpetaja Siilemann[2] olnud isemoodi mees.

Keegi töömees kaotanud kaks höövlit ja oherdi.

Siilemann öelnud kantslist: «Also no, armas kogudus, keegi vaene töömees on ära kaotanud kaks röövelt ja ühe kuradi.» Siis öelnud: «Ma eksisin: kaks höövelt ja oherdi.»

E 57695/6 < Torma, Avinurme v. — P. Berg < Aleksander Berg (1926).

---

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

[2] B. Sielmann — Palamuse pastor 1877—1909.

362.

[«Oleks moailma metsad üks puu olema . . .»]

Meie kirikus see küll old. Old see nüüd Hepner[1] või misuke vana kirikuärra see old, ei mäleta änam. Enne nooremalt teoaigus sai tihti kuulda, aga kis nüid änam nisukesi reakida julgeb. Mo süda akab aga üsna valutama, ei tea, mis pahandust viimaks nende ülessekirjutamisega herra poolt soad ehk mullegi teed. Soad viimati kohut käia või mis. Sakstel ikka suurem õigus kui meiesugustel.

See ärra teind ükskord nõnnamoodi jutlust: «Oleks selle moailma metsad kõik üks puu olema ja selle moailma kerved kõik üks kerves ja moailma inimesed üks mees olema. Kui see suur mees võtaks siis selle suure kerve ja akaks seda puud raiuma. Kui see puu langeks siis: raga-raga-raga.» Akand ise puuraiumist ja kukkumist kätega järele tegema, kukkunud kõige kantslega raginal maha.

H IV 9, 847/9 (5) < Jüri, Rae v. — K. Põldmäe < emalt (1898).

363.

[«Siis teie äi vaju mette»]

Ühekorra üks õpetaja pidas kuskil surnuaidas jutlust. Kantsel oli nenda kolm-neli meetrid kõrge — mütu tünni üksteise otsas. Õpetaja rääkind kõne sees: «. . . ja kui teie kasinasti ning usinasti elate omas ihus ning inges, siis teie äi vaju mette. Palvetage, ning siis äi vii teid kurat. . .» Samal momendil kukkund õpetaja, kes paks mees oli, läbi tündri põhja alla kolinal ning kirund: «. . . põrgu!» Pugind ennast väl'la ning vandund: «Kes kurat sõuksed kuradi pukid siia kuradi kohta üles pani — ma pea teite kuradite pärast veel kurja vanduma!»

RKM II 5, 592/3 (32) < Kaarma, Kuressaare v., Muratsi as. — E. Reinart (1947).

---

[1] J. J. Höppener — Jüri pastor 1771—1794.

364.

[Pühavaim tuvi näol]

Üks õpetaja käskinud kirikumeest valge tuikese püüda, sellega kiriku laele minna ja lühtriaugust kiriku lasta, kui õpetaja jutluse sees selleks märku annab.

Kirikumees teinudki nii, kuidas käsk olnud. Kass aga söönud tuikese ära. Ja nii ruttu kirikumees ei saa uut tuid kusagilt.

Õpetaja ütleb: «Armas kogudus, püha vaim peab siin kirikus lendama nagu valge tuikene!»

Kirikumees hüüab tasakesi, et kass tuikese mokka pistnud. Õpetaja aga ei kuulę, vaid kordab oma ütlust.

Kirikumehe süda saab täis, ta kärgatab nii, et kirik kõlab:

«Eks sa, kurat, kuule, et kass tuikese ära sõi!»

«See on kuradi hääl,» ütelnud õpetaja ja keeranud jutluse tuikese pealt ära.

E 5848 (14) < Ambla, Tapa — J. Ekemann (1893).

365.

Väike eksitus

Kusagil elanud kord üks vaene õpetaja, kes lihuniku käest, kelle nimi Paulus olnud, juba mõnda aega liha laenuks toonud.

Ühel pühal, kui liha jälle otsa saanud, olnud tüdrukul käsk lihuniku käest jälle liha laenuks tuua. Tüdruk läinud, aga lihunik pole liha andnud. Tüdruk tulnud koju, ja et liha seks ajaks tarvis olnud, kui õpetaja kirikust ära tuleb, läinud ta kirikust õpetaja käest küsima, kust liha saab.

Õpetajal olnud parajasti Paulusest jutlus, ja niipea kui tüdruk kirikuuksest sisse astunud, ütelnud õpetaja kogudusele need sõnad:

«Mis Paulus ütles?»

Tüdruk arvanud, et õpetaja tema käest lihatoomise üle järele küsib, ja vastanud õpetajale: «Paulus käskis konte süüa, vanad võlad ära maksa!»

«Ei, ei! Mitte see Liha-Paulus, vaid see püha Paulus,» hüüdnud õpetaja kantslist ja jutlustanud edasi.

H II 40, 653/5 (3) < Kuusalu, Kolga v., Koitjärve k. — J. Ploompuu ja J. Rebane (1893).

366.

Õpetaja ja lihunik

Õpetaja saatis oma sulase enne kirikusse minekut lihunik Salomonilt liha tooma. Tagasi tulles astus ta kirikusse. Tema sisse astudes rääkis õpetaja parajasti järgmisi sõnu:

«Ja mis ütel Salomon oman suuren tarkusen?»

Sulane, kes oli küll pisut ehmunud, andis õpetajale siiski lihuniku vastuse edasi:

«Salomon ütel, et õpetajahärra söögu seni sitta, kui vana võlg tasa saa!»

ERA II 11, 671/2 (19) < Sangaste, Sangaste v., Restu as. — L. Müllerson < Juhan Müllerson, 62 a. (1929).

367.

«Aa, Jüri, kunas sina minu rukkid ära tood?»

Kreeka õigeusu jumalakojas oli jumalaorjus. Pühakoda oli tungil rahvast täis. Preester loeb jutlust Kaana pulmadest.

Korraga kesk jutlust tõstab ta silmad üles ja jääb rahvahulka ühe mehe poole vaatama. Viimaks sõnab ta: «Aa, Jüri, kunas sina minu rukkid ära tood?» ja sorinal läheb jutlus Kaana pulmadest edasi.

Jüri vastu: «'i tää, kunas reestle-ärra kodun oh?»

Preester: «Esmaspäev ei ole mina kodu, teisipäev ei ole mina kodu, kolmapäev ei ole mina kodu ja neljapäev said pulmad Kaanas Kalileea maa raal!»

Jüri: «Kas reestle-ärra ka pulma lääb?»

Preester vasta: «Är lora, Jüri, see juba jutlus om!»

H III 28, 987/8 (2) < Smolenski — E. Kitzberg (1896).

368.

Eelias läks kus kurat

Kergu[1] köster oli kuulnud, et rahvas ütleb: «Läks kus kurat!» ja et see tähendavat umbes sama, mis «läks ära».

Köster tahtnud pühapäeval jutlustada rahva keeles. Läind kantslisse ja alanud:

«Ja kui Eelias sellesse tulisesse vankrisse istus, siis läks ta kus kurat!»

ERA II 140, 227 (253) < Vändra, Vana-Vändra v., Vaki k. — E. Tammsoo < Endel Pool, sünd. 1919. a. (1936).

369.

Teivas habemes

Üks sakslane hakanud Eestimaal õpetajaks. See lugenud kangesti saksa murde järele.

Jutluse ajal tahtnud ta lugeda: «Taevas on teie abimees!» aga öelnud: «Teivas on teie habemes!»

Kogudus mõelnud: «Kui teivas meie habemes on, siis pole sul enam siin midagi tegemist!»

Lasknud õpetaja lahti.

E 37040 (5) < Kadrina, Aaspere v., Hõbeda as. — A. C. Kivi (1898).

370.

Kartuli kiitus

Jumida kabeli laulumees keetnud omale kardulipudru. Katla alla tuld pannes näeb mees kulli lendama, kala küüsis. Laulumees lasknud kulli maha, võtnud kala, praadinud ära ja söönud siis soolaga.

Olnud pühapäevane päev. Läinud pärast toiduvõtmist kabelisse jutlustama.

Keset jutluse ajal tulnud mehel kibe jänu. Ütelnud: «Palun, armas kogudus, andeks, et ma enam edasi ei või rääkida, sest minu kurk kuivab hüvä toidu järel. Tõest,

[1] Pärnu-Jaagupi abikirik.

kardohvel on üks kallis toit, küll keetedes ja paestedes, ka pudruks tampides on tema üsna hüvä! Ma tänan jumalat, et tema taevalinnule küüned on annud, kellega ta kalakese veest on välja toonud. Sellepärast, armas rahvas, pean ma nüüd lõpetama, sest mul jäi kodu kaks kanakest, keda ma hoidma ja kasvatama pean minema!»

E 39398 < Kadrina, Kõnnu v. — J. Dania (1899).

371.

[Õpetaja kaotab jutulõnga]

Korra pidanud üks kirikuhärra jutlust. Just keset kõne sees kaotanud ta järje ära, ja et ta nii hõlpsasti järge kätte ei ole saanud, siis ütelnud ta:

«Armas kogudus, ma olen oma jutulõnga ära kaotanud, seepärast palun ma teid niikaua oodata, kuni ma teda jälle leian.»

Üks vöölmönder vastanud kohe:

«Pange kirikuuks kinni, et mitte keegi enne välja ei saa, kuni ta leitud on. Kirikuhärra ei või omast ilma jääda ja meie ei taha ka varga nime kanda.»

Teinekord juhtunud kirikuhärral seesama õnnetus. Ta kaotanud jälle jutujärje ära, siis ütelnud ta:

«Armas kogudus, ma tunnen suitsuhaisu, ei tea, kas ehk kusagil peaks tuld olema?»

Kogudus jooksnud ruttu välja — ehk kirik põleb. Selle aja sees olnud aga kirikuhärral küllalt aega jutujärge üles otsida, kui inimesed ilma midagi nägemata kirikusse tagasi tulnud.

E 20754/55 (16) < Pärnu-Jaagupi, Vee v. — M. Alja (1895).

372.

[«Hirmus helü»]

Ütel Vardsil[1], ei tiiä' kas Jüril vai Juhanil olnu' halv muud altri pääl väega rüüki'. Täl olnu' hirmus helü, sõs

[1] Johann Georg Schwartz sen. — Põlva pastor 1820—1868 või Johann Georg Schwartz jun. — Põlva pastor 1868—1903.

kui lasknu' tuu pikä joru laulõ perrä, nii et jälle kullõlda'. Rahvas es olõ' tedä selle tahtnu', et kollõ helü.

Ütskord üts naistõrahvas naanu' ikma kerikun. Vardsil hää miil, et timä jutlusõ pääle ei olõvat ikkõ saanu' kiäki'. Opetaja nõudnu' peräst naisõ käest, et mis sa ikit. «Ei, ma ei taha' tuud kuigi' üteldä'.»

«Ütle', ütle', ärä häbendägu' midägi'!»

«Vot, mul ol'l hää lehmäkene, Maasik. Tuu kui lõpma nakas, sõs ai kah säänest hellü.»

ERA II 259, 394/5 (4) < Põlva, Laheda v. — E. Kirss < Mihkel Himma, sünd. 1866. a. (1939).

373.

[Karjanaine peab õpetaja nähes vitsu saama]

Kord öelnud papp jutluse lõpetuses:

«Armas kabeli kogudus, palun nüüd sellega leppida. Minul ei ole rohkem aega, pean täna veel oma mõisa sõitma, sest karjanaine on seal ühe vassikale liiga juua annud, nenda et vassikas ära surnud. Sellepärast peab karjanaine veel täna mino oma silma all vitsad saama. Aamen!»

E 6908 (13) < Haljala, Vihula v. — D. Pruhl (1893).

374.

[«Kes kuulda tahab, see kuuleb»]

Vanamees[1] oli siin üle viiekümne aasta õpetajaks. Viimaks ta jähi vanaks ja hakati koguduses nurisema, et ei kuule ette-kirikusse jutlust. Aga vanamees ei usu seda. Siis ta võtnd ühe tublima vöörmöndri enesega kaasa, pannud ta kiriku ukse juure kuulama ja läind ise kantslisse jutlust ütlema. Noh, vöörmöndri aeg läind ukse all igavaks ja läind kõrtsi aega viitma. Tüki aja pärast tulnd sealt tagasi — vanamees jutlustab ikka alles. Siis vöörmöndri pea oli soe ja uinus magama. Viimaks orel hakkas mängima ja äratas ta ülesse. Pärast õpetaja kutsund ta oma juurde ja küsind:

«Noh, kas oli kuulda?»

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

Vöörmönder vastand:

«Jah, kes kuulda tahab, see kuuleb, kes ei taha, see jääb kantsli alla ka magama.»

«Jah, jah, see on õige,» vanamees tõendab ise takka.

ERA II 189, 363/4 (3) < Pühalepa, Pühalepa v., Kerema k. — E. Ennist < Priidu Kalju, sünd. 1871. a. (1938).

375.

[Proovijutlus]

Kord pidanud kaks õpetajat proovijutlust ühes kirikus ütlema, mispärast nad ju eelmisel õhtul kirikumõisa sõitnud, kus kummalegi kamber ööseks antud.

Teine proovikandidaat pidas oma kambris kõva häälega jutlust, et teisel päeval julgem, ühtlasi ka paremini peas oleks rahvale ette ütelda. Esimene, kellel väga hea meelespidamine olnud, juhtus seda kuulma, ning ta õppinud ka sellesama jutluse sõna-sõnalt ära, et homme — sest tal oli esimese jutluse ütlemise õigus — rahvale ette ütelda, misläbi siis teine koguni ilma jääb. Pühapäev jõudis, aga õnnetuseks pidi teine õpetaja enne esimest jutlust ütlema, ja nüüd oli ta ise koguni ilma. Jutlus oli ilus ja südantliigutav, rahval koguni meelt mööda.

Jutlus lõpeb, ta peab ka kantslisse astuma, aga mis teha, jutlust ei ole. Vaatab ümberringi rahva peale, iseenesega nõu pidades, mis teha. Tal tärkab hea nõu meelde ja ütleb selge kõva häälega:

«Armas, kallis kogudus, ma näen, et esimene jutlus teile väga meelt mööda oli ja paremat ei või ka soovidagi, seepärast palun mitte pahaks panna, et ma seda teile teist korda sõnasõnalt uuesti üle kordan.»

Ilma raamatut ette võtmata, silmi rahva pealt ära pööramata, ütelnud ta selle esimese jutluse rahvale jällegi ette.

Rahva imestamine ja rõõm oli suur, ning paljud ütlesid:

«Vat see on mees, kes ühe korra kuulmisega terve jutluse pähe õppis ja ette luges.»

Ning valisid tema õpetajaks.

H II 33, 393 (4) < Peterburi kub., Novoselje — H. Vaabel (1890).

376.

[Pool kirikurahvast nutab, teine pool naerab]

Kord olnud ühes kirikus kaks õpetajat proovijutlust ütlemas. Esimest, kes suurest soost olnud, tahtnud saksad ametisse panna, aga kogudus soovinud teist, kes talurahva soost olnud. Viimaks andnud ka saksad talupoegadele järele selle tingimusega, et kui nende õpetaja võib nõnda jutlust ütelda, et üks pool kirikurahvast nutab, teine pool naerab, siis saab ta ameti ehk koha omale.

Rahvas teatanud seda oma õpetajale, kes ka sellega valmis olnud ja päeva määranud, millal ta seda teeb.

Rahvast tulnud palju kirikusse. Kirik olnud kahepoolne: ühel pool muist, teisel pool muist, kantsel keskkohal.

Õpetaja astub kantslisse ja kõik ootavad põnevusega. Jutlus olnud väga ilus ja hale. Esmalt manitsenud ta rahvast ja viimaks ütelnud naiste poole nii vägevasti nende pattude üle ja viimsepäeva nuhtlusest jutlust, et paljudel pisarad silmis olnud. Ise kummardanud ta üle kantsli maha vaadates, nii et ta riided, mis olnud tagant lõhki lõigatud, kahele poole läinud, misläbi ta paljas ihu nähtavale tulnud. Kui ta püsti seisnud, siis olnud kõik ilusasti. Niiviisi paljast ihu nähes hakanud meeste pool nii kangesti naerma, et kirikust välja jooksnud, aga naised, kes härda südamega, hakanud tema jutluse üle nutma. Nii saanud ta ameti omale.

H II 33, 392 (3) < Peterburi kub., Novoselje — H. Vaabel (1890).

377.

[Kerema vadrid]

Pastor Jaan[1] oli Kerema külas igal varrul käind ja ikka olnud vaderiks. Siis kutsund kõiki Kerema mehi «Kerema vadrideks» ja hoidnud neid rohkem kui teisi.

Kord kirikus öelnud köstrile: «Köster Hans, too sinan'd tüken puud ja peksa ne metsaääre- (Nõmba ja Tubala) mehed välja. Kerema vadrid jäävad üsna ilma!»

E, StK, 21, 6 (22) < Pühalepa, Aru k. — A. Läti < Peeter Ebrok, sünd. 1867. a. (1923).

378.

[«Las Kerema vadrid tulla ligemale!»]

Vanal ajal võetud väga harva lauarahvast — sügisel paaril pühal. Siis olnud ka nõnda hilja, et tulega võetud. Noh, eks kaugemalt rahvas toppinud ikka ligemale, et saaks aga ennem koju.

Õpetaja seda nähes karjub korraga:

«Hints, köster, too üks pikken-pakken puu, anna nende Hiiesaare Hausma meestele, las Kerema vadrid tulla ligemale!»

TEM 8, 6/7 < Pühalepa — J. Pöijal < M. Kimberg (1897).

[1] Mag. J. Jahn — Pühalepa pastor 1777—1805.

379.

[Papid mängivad kabet]

Vene papid oodanud rahvast kirikusse. Läinud päris igavaks teistel. Mis igavuse peletuseks teha? Läinud papid kahekesi tagakirikusse ja hakanud tamkasid mängima. Mänginud, mänginud teised, ei pannud viimati tähelegi, et kirik rahvast vahepeal juba täis korjunud.

Pikapeale siiski kuidagimoodi karanud papil meelde, et tarvis kirikusse minna. Läinudki suure rutuga ja unustanud, kogemata või suure hirmuga, tamkapulgad pihku. See oli siiski kogemata ja jumalaarmu andmise ajal pannud ta jälle tamkapulga kogemata ühele vanale naisele suhu.

Vana naine ütlema: «Oi sa heldene aig, kuis nüüd ilm om patunõ. Inne jaete õks Krõstusõ ihho, nüüd om vast jo iho otsah, ko jo luid jaetas.»

ERA II 163, 427/8 (349) < Setu, Mäe v., Käre k. — E. Sõrmus < J. Põldsaar, 30 a. (1938).

380.

[«Võta ja söö ja hoia omad sead!»]

Vigalas olnd üks õel kirikhärra. Ükskord talumehe sead läind kirikhärra kartulikuhja kallale, siis kirikhärra ja talumees riielnd hullumoodi. Viimaks nad leppind ää, ja peremees läind lauakiriku.

Kirikhärra and mehele jumalaarmuleiba ja ütelnd:
«Võta ja söö ja hoia omad sead!»
Kui ta karika and, siis ütelnd:
«Võta ja joo, pane neile karjane juure!»

ERA II 207, 430 (1) < Märjamaa, Märjamaa v., Kõrvetaguse k. — E. Poom < Juuli Poom, sünd. 1888. a. (1939).

381.

Pärast kirikut vahetame jällegi!

Õpetaja ja talu-Mats vahetanuvad nädali sees hobuseid ja õpetaja löönud Matsi naha ligi. Kui Mats pühapäeval

lauakiriku tulnud ja õpetaja talle jumalaarmuleiba annud, ööldes: «Võta ja söö», siis küsinud ta sellejärel kohe ka: «Kas valge alles?»

Mats kostnud: «Alles!»

Aga kui õpetaja teise ringi aeg Matsile viina annud, ööldes:

«Võta ja joo», siis lisanud ta veel juurde: «Pärast kirikut vahetame jällegi!»

Mats vastu: «No muidugi!»

E 38348 < Põltsamaa, Võisiku v., Kaavere k. — M. Luu (1899).

382.

[«Teeme vahetuskaupa!»]

Lääne-Nigula õpetaja Michelson[1] küsinud korra jumalaarmu-andmise ajal kirikus laualiselt tasakesi: «Mihkel, kas sul su hall hobune alles?»

Mees nõkutanud pead.

Viina andes ütelnud õpetaja:

«Too hall pärast mu juurde, teeme vahetuskaupa!»

E 57312 < Ingeri — M. E.sen (1926).

383.

Hobusekauplus kirikus

Kadunud Helme õpetaja Behse[2] oli kuni kõrge vanaduseni kange hobuseparsnik, kes kihelkonna peremeestega hobusid vahetas ja neilt vahel ostis kui ka vahel neile müüs. Igal kokkusaamisel oli tal jutt hobustest ja mitme mehega oli tal ikka hobusekauplus pooleli.

Kord kirikus lauarahvast armulauale võttes lausus ta leiba andes tasa ühele tuttavale peremehele, kellega tal oli hobusekaup pooleli:

«Kas annad mära saja rublaga ära?»

«Ei!» vastas peremees.

---

[1] C. F. Michelson — Lääne-Nigula pastor 1872—1917.

[2] E. Behse — Helme pastor 1857—1897.

Kui ta veiniandmisega peremeheni jõudis, lausus jälle tasa:

«Olgu! Too ära.»

Mille peale mees veini rüübates vastas:

«Kohe peale lõunat.»

ERA II 256, 208/9 (12) < Helme, Riidaja — H. Martin < Andres Salu, 72 a. (1939).

384.

[Hiidlane lauakirikus]

Iidlane läind lauakiriku. Õpetaja noamind teda, et ta põle mitmel aastal lauale käind.

Iidlane vasta: «Mis sa minuga nenda palju kärgid! Anna nüüd üks mõistlik kõhutäis korraga, ma panen siis veel kirikukotti kopikaid juure, et jäksab jälle aastad viis vett-leba vetta!»

E 38314 (10) < Ambla, Ambla v., Jootma as. — J. Neublau (1899).

385.

Hiidlane armulaual

Hiidlane läinud kirikusse armulauale. Õpetaja küsinud: «Noh, armas hing, kas sa oled ka selle armulaua vastu ennast paastumise ja kasina toiduga valmistanud?»

«Jah, olen!»

«Ega sa täna hommiku ei söönud?» pärinud õpetaja.

«Ei söönud küll palju ühti,» vastanud hiidlane. «Viis viilukast leiba ja kaks kappa piima!»

H III 27, 263/4 (12) < Vigala — M. Aitsam (1896).

386.

[Saunamehe lapse nimi]

Kui Märjamaal old kirikhärraks Haller[1], kutsutud teda Sipa valda Kohatu külasse Mihkli peresse last ristima. Lapsele pandud nimeks Leena.

Sama küla saunamees taht ka oma lapsele panna nimeks Leena.

Kirikhärra küsind: «Mis ametmees sa oled?»

Saunamees öeld: «Tööline.»

Kirikhärra öeld: «Leenad ei saa, Leenu on sinu lapsele hea küll!»

ERA II 261, 250/1 (132) < Kose, Ravila v. — T. Võimula < P. Moor (1939).

387.

Tulin härra juurde isandat paluma

Sauna-Siimule ja tema naisele oli taevataat tillukese kinkinud. Naine saatnud ka kohe Siimu õpetaja juurde, et õpetaja tuleks nende tillukest ära ristima.

Siim läinud ka õpetaja juurde. Õpetaja kohe Siimu käest küsima: «Noh, mis sa soovid, mees?»

Sauna-Siim: «Tulin härra juurde isandat paluma, et ta mu lapse ära ristiks!»

E 20462 (5) < Põltsamaa, Sulustvere v., Kaavere k. — M. Luu (1895).

[1] G. Haller — Märjamaa pastor 1896—1910.

388.

«Paljas Priidu»

Saarlane läheb õpetaja juurde lapse nime üles panema. Õpetaja küsib: «No mis me siis lapsele nimeks paneme?»

Mees vastab: «Panga Priidu!»

Õpetaja kirjutab ja kõneleb ühtlasi: «Panga Priidu.»

Mees kuuleb seda ja seletab vahele: «Ärga panga Panga Priidu, panga ikka paljas Priidu!»

ERA II 176, 149/50 (152) < Haljala, Vihula v., Kavastu k. — J. A. Reepärg < Aade Koot, 46 a. (1937).

389.

[Laps sündis suitsuajal]

Kord on üks hiidlane, kis ühe lapsele vaderiks kutsutud, läind kirikhärra juure last ülesse kirjutama.

Kirikhärra küsind: «Mis kellaaig see laps sündis?»

Vader kostis selle peale: «Ei ma tea sest, kulla härrad, ühtigi, see oli nii suitsuaeg.»

Kirikhärra küsind: «Millas see suitsuaeg oli siis?»

Vader kost: «See oli see aeg, kui mehed metsast koju tulid ja me sõime küpse tuhvlid.»

E 36218 (10) < Kose, Tuhala v. — T. Wiedemann (1898).

390.

[«Millal laps sündis?»]

Kord läinud üks mees õpetaja juurde ja palunud, et õpetaja tuleks ja ta Matsi nime alla paneks.

Õpetaja küsinud: «Millal laps sündis?»

Mees vastanud: «Sündimisest ma midagid ei tea. Ma nägin, naised läksid sauna poole, õlevihk süles. Neil ikka see nõu vist on.»

E 9790 (2) < Risti, Nõva v. — J. Holts < O. Järv (1894).

391.

[«Mia ei tää sõs oma laste vanadust!»]

Tarvastu naine läinud kirikuõpetaja juurde oma lapse ristimiseks vadereid kirjutama.

Õpetaja küsinud: «Noh, millal siis see lapsuke sündinud on?»

«Mis, ma ei tää sõs oma latse vanadust! See sündis sõs, kui vana Jaak tuli mõtsast kodu, vana valgel oli kats tallekest!»

Õpetaja mõtelnud natukene, oodanud ja pärinud uuesti: «Noh, mil ajal ta siis sündis, mil kuupäeval?»

«Jah, mia ei tää nüüd sõs oma latse vanadust! Ma ütli joh, et sõs sündisi, kui vana Jaak mõtsast tuli ja vana valgel kats tallekest oli,» vastas naine uuesti.

ERA II 270, 364 (160) < Tarvastu — J. Kala < L. Mõtus (1939).

392.

Hiidlase lapse ristimine

Hiidlane toonud õpetaja juurde lapse ristida. «Kus laps on?» küsis õpetaja.

«Küll ta tuleb kat varsti tuppa, jäi õue hobust kinni hoidma,» vastas hiidlane.

«Aga armas mees, kas ta siis ju nõnda vana on ja ikka alles ristimata?»

«On juba kat kolm rugileikust möödas sestsaati, kui kolme aastaseks sai,» kostnud hiidlane rahulikult.

H III 27, 262/3 (10) < Vigala — M. Aitsam (1896).

393.

[Papp õnnistab last kõva sõnaga]

Kord papp ristinud last ja peale ristsete hakanud ka viina võtma.

Papp tahtnud last uuesti õnnistada ja küsinud pere-

mehelt: «Jet kjuulet, Jurit, kui mjina tahab sjinu ljaps üks kõva sõna õnnistama, kjudas mina pjeab jutlema?»

Peremees olnud ka purjus ja ütelnud: «Ega meil muud kõva sõna põle — kas ta kurat võtku!»

Papp hakanudki last uuesti õnnistama, viinapudel olnud käes, ja lõpuks öelnud:

«Mjina õnniste sjinu ljaps, kas tja kjurat võtkut!» ja rüüband ise aga viina.

ERA II 170, 165/6 (14) < Vändra, Vana-Vändra v. — K. A. Rõõmussaar < Karl Rõõmussaar, sünd. 1878. a. (1937).

394.

Mats ja Tiiu

Hiiumaa Mats tahtnud Tiiu naiseks võtta. Ise olnud kuuekümne- ja Tiiu viiekümne-aastane. Läinud õpetaja juurde. Pannud õpetaja teised lugema — ei kumbki mõista. Viimaks ütelnud kiriksand salmi ette, Mats korranud järele.

Saanud salm öeldud, pistnud Mats uksest välja, ise kiitnud:

«Nüüd salm mul pääs ja naine kääs!»

E 53154 (17) < Keila, Harku v. — P. Berg < Rein Maritov (1923).

395.

[Õpetaja unustas peigmehe nime]

Kord pidanud Kirbla kirikuõpetaja pruutpaari kuulutama. Peigmehe nimi aga ununenud meelest ära. Ütelnud siis ainult pruudi nime ja lisanud sellele juurde:

«Peigmees on, teate küll, siitsamast oma külast, pikk valge peaga poiss, mängib ise pilli ka teine.»

ERA II 207, 521/2 (20) < Nissi, Riisipere v., Mustu k. — L. Villenthal < Liisu Treivärk, 76 a. (1939).

396.

[«Sarverügemendi kindrali tütar»]

Üks tüdruk hakanud mehele minema. Olnud karjamehe tütar. Tüdruk pole tahtnud, et õpetaja kantslist ütleb, et

ta on nii alatust seisusest. Andnud õpetajale maksu, et õpetaja ei ütleks.

Õpetaja ütelnud siis kantslist:

«See ja see, sarverügemendi kindrali tütar.»

ERA II 1, 806/7 (4) < Tartu 1. < Lätimaa — P. Ariste < Auguste Potsepp, 51 a. (1928).

397.

Anna musu

Pihlas laulatatud vene kirikus pruutpaar. Papp osanud halvasti eesti keelt.

Papp pruudile ütlema: «Anna musu oma paarile!»

Pruut nagu ei kuulegi, sest eestlased pidasid vanasti häbiks kirikus musu anda. Pealegi ei mõista pruut, mida tähendab: anna musu oma paarile.

Papp uuesti: «Anna musu oma paarile!»

Pruut ei saa aru, mida see käsk tähendab.

Äkisti käratab köster vahele: «Kas sa, kurat, ei kuule, mida kästakse: anna peigmehele musu!»

Nüüd sai pruut aru, mida nõuti. Andis peigmehele suud.

E VII 12 — M. J. Eisen.

398.

[Saksa õpetaja laulatussõnad]

Saksa soost õpetaja laulatab esimest eesti paari. Tahab neile kõnegi pidada.

Kõneleb: «Lase isa maha, lase ema maha, hoia oma naise poole!» Pulmalised naeravad seda kuuldes.

Pärast laulatust küsib keegi pulmaline õpetajalt: «Kui poeg isa ja ema maha laseb, kas siis õpetaja mõrtsukatöö eest vastutuse enese peale võtab?»

E 53412 < M. J. Eisen (1923).

399.

Kiire laulatamine

Üks pruutpaar Hans ja Mari läind laulatusele. Õpetajal põle aega olnud neid laulatada, ta käskind teine päev tagasi tulla. Pruutpaar palund ikka, et õpetaja neid täna laulataks, nad on teenijad mõlemad ja teisel pääval põleks enam aega olema.

Õpetaja hakand laulatama, ööldes:

«Sina, peigmees, oled kui see mägi ja mägi ja mägi. Ja sina, pruut, oled kui seal tuulevarjus ja tuulevarjus ja tuulevarjus. Aamen. Minge siis nüüd rahuga kodu!»

E 38307 < Ambla, Ambla v., Jootma as. — J. Neublau (1899).

400.

[Laulatamine kiriku uksel]

Õpetaja lõpetanud kirikuteenistuse ja tahtnud juba kirikust välja tulla. Ukse peal tulnud aga veel üks paar vastu, kes ennast laulatada tahtnud lasta. Õpetaja ei ole tahtnud selle pärast enam tagasi minna ja laulatanud neid sealsamas ära nende sõnadega:

«Ristiinimesed olete ja ristiinimesteks jääte, menge kodo ja eläge ilosaste!» Teinud veel risti, ja asi olnud lõpetatud.

E 22932 (28) < Vaivara — J. Sirdnak (1896).

401.

[«Teke iki meele ka sii temp ärä!»]

Helme mõisas peetud pulmi. Vaese moonamehe poeg võtnud naise. Jäänud laulatuselesõiduga hiljaks. Õpetaja Koik[1] olnud juba kirikust väljas ja koduteel. Üks pulmalistest läinud õpetaja juurde ja palunud õpetaja kirikusse tagasi.

Õpetaja tulnud juba käärkambri, ja mees ütelnud: «Jaa,

[1] G. Koik — Helme pastor 1900—1914.

õpetajahärrä, me nüüd sedäsi hildäs jäeme, aga teke iki meele ka sii temp ärä.»

Õpetaja võtnud mütsi ja uksest välja. Ukse pealt ütelnud üle õla: «Ah, te nimetate seda tembuks!»

Koik läinud kirikumõisa. Ei tule laulatama. Peigmees läinud uuesti paluma. Pannud õpetajahärrale kuuskümmend kopikat hõbedat lauale ja palunud laulatama tulla. Õpetaja ei tule. Peigmehel pole rohkem raha ka. Tulnud siis pulmaliste juurde nõu pidama, et mis nüüd teha. Pulmalised andnud peigmehele raha ja käskinud uuesti õpetaja jutule minna. Peigmees läinud. Pannud endisele kuuekümnele kopikale, mis veel laual olnud, nelikümmend kopikat juurde ja palunud ikka laulatama tulla. Õpetaja siis ikka tulnud, laulatanud ära.

Pärast laulatust öelnud seesama pulmaline oma pudikeelega ja hästi kõvasti: «(K)ae, ärä te(g)i meele (k)a selle tembu. (K)uue(k)ümne (k)opke iist es tii, a(g)a rubla iist te(g)i ärä.»

Õpetaja kuulnud seda ja vihastanud. Järgmisel pühapäeval pidanud jutlust ja noominud rahvast. Ütelnud, et kui veel purjus olles laulatusele tullakse, siis tema üldse neid ei laulata.

ERA II 11, 591/5 (3) < Helme — J. Illisson < Liis Salom, 65 a. (1929).

402.

[Sulase naine pihil]

Õpetaja pihil sulase naise käest: «Kas sa tunnistad kõigest südamest kahetsedes üles kõik oma rasked patud?»

Naine: «Egas ma perenaine ei ole!»

E 41016 (1) < Rõuge, Tsooru v. — L. Purk (1901).

403.

[«Pattu kill?»]

Umbkeelne popp olnud Mõnnustes. Üks mees tahtend lauakirikusse minna. Läind popi juure.

Popp küsind: «Pattu kill?»

Mees ütlend: «Kis seda umbest teeb.»

Popp ütlend: «Läks kodu!»

Mees läind teise korra uuesti. Jälle popp küsind: «Pattu kill?»

Mees vastab jälle: «Kis seda umbest teeb.»

Jälle popp ütlend: «Läks kodu.»

Nüüd mees rääkind sõbrale ka oma asja, sõber ütlend: «Ütle ikka, et on pattu.»

Mees läindkid uuesti ning ütlend popile, et tal on pattu.

Siis popp ütlend: «Vot, kurat, juks kord äi ole pattu, kaks kord äi ole, aga kus võtab nüüd see patt?»

RKM II 2, 298/9 (9) < Kihelkonna, Lümanda v., Varpe k. — H. Tarkin < Jaan Pilsas, 70 a. (1947).

404.

Ei ole seaduseraamatus

Papile tuleb pattusid pihtida. Kui patud suured, määrab papp karistuse.

Korra tulnud naine papi juurde pihtima. Papp küsinud: «Mis pattu oled teinud?»

Naine vastanud: «Olen abielu ära rikkunud.»

«Kui mitu korda?»

«Neli korda.»

Papp seaduseraamatust karistuse määra otsima. Otsib, otsib, ei leia. Ütleb viimaks: «Karistus on ette nähtud kolme korra eest, viie korra eest, seitsme korra eest, aga nelja korra eest ei ole ette nähtud. Mine, riku veel üks kord abielu, siis tean sulle täpse karistuse ette kirjutada.»

E VII 32 < Põltsamaa — M. J. Eisen < Valdmann.

405.

[«Mine tee veel kuus pattu!»]

Ükskord tulnud vene papi juurde mees ja seletanud, et ta teinud seitse pattu, ja palunud, kas neid ei saaks andeks.

Papp mõelnud: «Jah, mine loe kümme issameiet.»

Teine kord tuleb jälle sama mees papi juurde ja ütleb, et ta teinud ühe uue patu ja palub, kuidas seda andeks saada.

Papp mõtleb, mõtleb: «Kui ma tal lasen kaks korda issameiet lugeda, teen ma mehele ülekohut, kui ühe korra — teen jumalale ülekohut.»

Siis ütleb mehele: «Mine tee veel kuus pattu, siis tule tagasi.»

ERA II 17, 505 (389) < Koeru — Ed. Treu < Friedrich Olup (1929).

406.

Õpetaja ja tõbine

«Noh, armas lats,» küsse opetaja tõbitse käest, «kas sa tunnet ka neid vainlasi, mis hinge vasta sõdiva? Nii omma: silmahimo, lihahimo ja elokõrkus.»

Tõbine, kellele muud midägi miilde es jää kui küsümine «lihahimo», ütel opetajale: «Ma pikäline jalutõbine mõista no taad liha himostaki. Paremb ma iks ruuga serpsi kui liha võti.»

H I 8, 148 (2) < Vastseliina — J. Sandra (1895).

407.

Mida sa ihaldad?

Õpetaja kutsutud kord haige juurde. Kui ta haige juurde saanud, siis küsinud ta selle käest:

«Mida sa ihaldad ka?»

Haige kostnud selle peale õpetajale:

«Ma ihaldaksin soolast, sest mu süda on praegu nõnda vesine! Tunaeile tõi küll teiste perenaine mulle vitsikuga või soolvett, seda olen siis ikka seniajani leiva otsaga tärkinud. Aga seegi hakkab juba lõppema.»

E 36360 < Põltsamaa — M. Luu (1898).

408.

[«Põrgusse läheb ta ikka!»]

Võnnu õpetaja Varesele[1] on keegi telefoneerinud Rasina mõisast ja palunud teda sõita kellegi raske haige juurde jumalaarmu andma.

Vares on siis vastanud: «Teie ütelge haigele, et kas mina nüüd sõidan ehk ei sõida, aga põrgusse läheb ta ikka!»

See rääkija Rasina mõisast on ikka edasi palunud, et õpetajahärra mitte haige juurde tulemata ei jätaks, ja

[1] A. E. Varres — Võnnu pastor 1893—1913.

viimati siis Vares ikka nõustunud. See olnud sügisel põhjatu teega, ja talu olnud kaugemas valla sopis, kuhu tuli sõita.

Vares sõitnud siis oma kahehobuse kalessiga Rasina mõisasse, jätnud oma hobused sinna ja mõisa ühehobuse vankris sõitnud edasi, kus ta siis vankrisse istudes ütelnud: «Lähme siis nüüd ja viskame see mees sitahargiga taeva veere peale.»

ERA II 271, 10/1 (539) < Äksi — J. Johanson (1940).

409.

Õnnistus ja sõnnik

Papp olnud peres last ristimas. Peremees kaevanud, et põld ei kanna vilja.

Papp õpetama: «Vaja põldu õnnistada, küll siis kannab sajakordse vilja!»

Peremees küsima: «Kui palju maksab niisugune õnnistamine?»

«Viis rubla.»

«Kas odavamalt ei saa?»

«Ei saa!»

«Noh, õnnista siis! Siin viis rubla.»

Papp võtnud pangega vett ja viha, läinud põllule, õnnistanud põldu ja riputanud põllule vihaga vett.

Pärast õnnistamist ütelnud papp peremehele:

«Jumala sõna on küll hea asi, aga tubli sõnnikupanek põllule on veel parem!»

E VIII 38 (138) < Räpina — M. J. Eisen < Ella Hektor.

410.

[Papp õnnistab Peipsi järve]

Veel aastat viiskümmend tagasi lasknud Peipsi venelased Peipsit õnnistada. See sündinud kevadel järve vabanemise järele jääst. Preester tulnud laulukooriga järve äärde, suitsetanud järve ja pritsinud järve püha veega, koor aga laulnud. Preester kinnitanud, et kui järv nii õnnistatud on, siis annab alati rohkesti kalu ega juhtu inimestega mingit õnnetust.

Korra õnnistanud Räpina papp Võõpsu sillal Peipsit. Ise olnud paras mees. Papp ei olnud ettevaatlik, kukkunud laidmilt järve. Koosolijad kiskunud papi veest välja. Pärast öeldud papile: «Õnnistamine ei keelanud ometi vette sattumast!»

Papp vasta: «Ei või kaht head ühest õnnistamisest saada: kalasaaki ja õnnetuse kõrvaldamist. Peate mind kahel päeval laskma õnnistada, siis ei juhtu äpardust. Sattusin ise karistuseks vette, et teile seda ei olnud enne meelde tuletanud.»

E 8° 6, 39 (164) < Räpina — M. J. Eisen.

411.

Kuidas mõisnikud majasid õnnistasid

Mõisnik Murdja — nii olnud tema nimi — ehitanud enesele toreda maja. Kui see valmis saanud, hakatud ka õnnistama. Õnnistama kutsutud kuulus papp, selle nimi olnud Kivivares. Ahne papp söönud ja joonud hea keretäie, siis alanud õnnistamine. Üks suur laud toodud keset tuba, sinna peale pandud tükk leiba, kausiga soola, pudelitäis õlut ja viina, millest igastühest papp ka sugu maitses. Siis võttis ta kirve kätte ja läks välja ja koputas esimese maja nurga külge, kuna härra ise seestpoolt küsis:

«Kes sääl kompsas?»

Õpetaja vastu: «Jeesus Kristus.»

Mõisnik küsis jälle: «Kellega ta kompsas?»

Papp jälle: «Leiva ja soolaga, õlle ja viinaga.» Nii sündis esimese, teise ja kolmanda nurga juures. Neljanda nurga juures olnud üks auk. Kui papp paugu nurga pihta andis, ja et ta ise veel purjus olnud, kukkus ta auku.

Kui härra küsis: «Kes sääl kompsas?» vastas ta august südametäiega: «Kompsaku minu pärast või kurat, mina olen augus!»

Härra kohkunud nurjaläinud õnnistamise üle hirmus ära, kartnud, et siin viinast puudus tuleb, ja laskis selle hirmuga maja maha lõhkuda.

E 16906 < Võnnu — J. Rootslane (1895).

412.

[Poeg läheb liiga vara isa surmast teatama]

Üks Männamaa küla mees olnd aige. Enni põlnd siit teed läbi, nii sant oli minna, mets ümmer külal. Vanamehe poeg akand siis pikkamööda Keina Naatsuse[1] juure minema surmast teatama.

Naatsus küsind: «Mis aeal ta suri?»

Poiss ütelnd: «Ei ta põle veel surnd ühti. Sant tee on, ma akkasin sellepärast tulema peal, küll ta nüid juba surnd on.»

Naatsus ütelnd: «Mine aga tagasi ja vaata järele.»

Poeg läind kodu, vanamees teind rähäpulki peal.

ERA II 254, 190 (3) < Käina, Käina v., Kaigutsi k. — E. Ennist < Juhan Aksli, sünd. 1865. a. (1939).

413.

[«Kaits aastat peremees kah»]

Otepää vallas keegi vene usku mees oli abiellunud lese taluperenaisega ja saanud kaks aastat peremees olla, kuni esimese mehe poeg täisealiseks saanud ja talu oma kätte võtnud. Kui see mees ära oli surnud, siis Kastolatsi vene papp matmise juures laulnud oma harilikku laulu:

«Las puhkada, las puhkada jumala sulane NN» jne.

Aga siis oli mehe naine papile küünarnukiga külge löönud ja sosistanud papile:

[1] G. F. Ignatius — Käina pastor 1817—1864.

«Tema oli kaits aastat peremees kah.»
Ja papp laulnud siis edasi:
«Kaits aastat peremees kah.»

ERA II 208, 501/2 (496) < Äksi, Tabivere — J. Johanson (1938).

414.

Kaks aastat peremees

Papp matnud surnut. Matusekõnes tuletanud meelde surnu minevikku, sealjuures surnut jumala sulaseks nimetades.

Kohe tõusnud matjate hulgast üks naine üles ja ütelnud tõsiselt:

«Essude, essude, es ole sulane! Olli iki kaits aastat peremees.»

ERA II 113, 486 (10) < Paistu, Aidu v. — J. P. Sõggel (1935).

415.

[«Sii sa oled, siia sa jääd»]

Leisi preester matn surma. Köster oln kõrtsis joomas ja jään iljaks.

Preester siis tein matmiselugu üksi ja ütlen:

«Mullast oled sa võõtud, mullaks pead sa jälle saama ja mullast äratab sind jumal viimsel pääval jälle üles!»

Kui preester oli ää läin, siis jõun köster ka sõnna. Matjad ajan juba auda kinni. Köster vetn ka piiuga mulda ja ütlen:

«Sii sa oled, siia sa jääd, siit äi kiputa sind änam kedagi!»

ERA II 281, 43 (4) < Karja, Pärsamaa v., Luulupe k. — O. Grepp < Juhan Mäus, sünd. 1878. a. (1940).

416.

[Õpetaja matab surnuid läbi akna]

Üks Helme õpetaja — kas Behse või selle eelkäija — lasknud sel puhul, kui ta paha ilma pärast pole tahtnud välja minna surnuid matma, seitse-kaheksa surnut korraga kirjutustoa akna alla tuua ja matnud neid siis toast läbi akna.

E I 5 (8) — M. J. Eisen (1922?).

417.

[Õpetaja matab surnuid hulgaviisi]

Matuselised ootavad kiriku juures õpetajat surnut matma. Õpetaja ei tule, vastab, et kõik surnud ei ole veel kokku toodud.

Seda kuuldes võtab üks vanamees piibu suust, sülgab korra ja ütleb:

«Noh, mis meie siin siis ootame, sõidame ära! Kõik inimesed ei ole veel ära surnud, ja õpetaja enne matma ei tule, kui kõik surnud siin.»

ERM 29, 7 (1) < Tartu — J. Müür (1912).

Usko ja usuopetus

418.

Ka mina olen sii

Luik[1] ja Sokolovski[2] öösi läinud surnuaeast läbi. Luik küsind Sokolovski käest: «Siin oleme kahekesi, kas peaks ülestõusmist ja igavest elu olema koa?»

Sokolovski ütend: «Me oleme sii kaheksi — ka mina põle seda läbi eland.»

Muhkel-Mehkel, suur joodik, magand seal auade vahel, kuulnd seda, tõusnd ülese ja karind:

«Ka mina olen sii, ja olen üles tõusnd.»

AES, MT 42, 7 < Vändra — K. Mihkla < Adu Vechterstein, 63 a. (1926).

419.

Mis Matsile kord taevaväravas juhtus

Ükskord suri üks talupoeg ära, nimega Mats. Ta oli va õiglane mees.

Kui ta suri, siis anti temale kohe luba taevasse minna. Mats läks ka taevavärava ette, koputas ja palus, et Peetrus ukse lahti teeks. Aga Peetrus ei olnud seekord ukse ees, vaid tema asemel üks ingel. See seletas, et täna üks suur mälestuspäev taevas on, sest täna saanud jälle tuhat aastat täis, kus üks õpetaja taevasse võetakse, sest iga tuhande aasta tagant saavat üks õpetaja taevasse.

[1] Luig — Vändra köster.

[2] E. J. G. Sokolovski — Vändra pastor 1860—1891.

«Ka sinu Peetrus on sinna peole kutsutud. Seepärast pead natuke ootama, sest talupoegi tuleb iga päev taevasse, kuna õpetajaid iga tuhande aasta tagant üksainus.»

E 13515 (9) < Võnnu — J. Rootslane (1894).

420.

Papp valetas ja ise uskus

Üks kerikherra suri ära ja läks kõige otsekuhemad teed taeva. Tema vaatas kõik taevatoad läbi ja nägi, et taevas teisi ei olegi kui kuninkad, keisrid, miljunärid ja teised suured rahamehed, kõik paremad paigad ära võetud. Tarvis õige nad valega siit ära petta. Olen kogu oma eluaja valega heaste ära elada saand, mis keelab mind siis nüüd, et ma ei või valestada? Ta ütles ühele, et põrgus on leitud eliallikad ja kulla-, hõbeda- ja vasekaevandused. See teade läks kui kulutuli laiali igale poole, ja kuhe hakati põrgu menema. Peagi jäi papp üksi taeva. Estest oli temal hea meel, aga kui ta nägi, et teised teisel ega ka kolmandal päeval tagasi ei tuld, siis mõtles: «Ei aga tea, ehk ongi tõsi, et seal on leitud eliallikad ja kõik kaevandused — ja mina ootan siin.»

Ja läks ka ära põrgu ja taevas jäi ja on paerga tühi.

ERA II 261, 407 (23) < Tallinn — G. J. Jürjev (1939).

421.

[Õpetajad ei saa peale surma taeva]

Rannamees oli maarahvale silku viinud ja sõitis nüüd jälle kodu poole. Tee peal tuleb temale kirikuõpetaja vastu ja küsib, kus rannamees käinud.

«Käisin üleval pool,» vastab rannamees harjunud viisil, kes ikka «ülesse» — maa poole, ja «alla» — mere poole ütlevad.

Õpetajal tuli himu meest pilgata ja küsib sellepärast edasi: «No kui üleval pool käisid, nägid siis ka, kas jumal oli kodu?»

«Jaa, kodu oli,» vastab rannamees lühidalt.

«Mis jumal kodu tegi?» pärib õpetaja uuesti.
«Mis tema tegi? — Jumal mõtles!»
«No mida tema mõtles?»
«Jumal mõtles, et palju õpetajaid on ära surnud, aga ükski pole neist taeva saanud, vaid kõik on põrgu läinud,» ütles rannamees, hüüdis hobusele «nõõ» ja läks edasi.

E 13664 (1) < Ambla, Lehtse v. — J. Freimann (1894).

422.

Taevas kolmekordne

Upsakas Aruküla mees tulnud Kurna sugulaste pulma. Ütelnud seal, et tema ei usu, et taevast olemas on.
Üks naljahammas Kurna mees kuulanud seda ja vastanud: «Oh, ei see pole tõsi, et taevast ei ole. Raudalu maantee mehed (Rapla kihelkond hüütakse Raudalu maantee mehed) ütlevad, et taevas pidada koguni kolmekordne olema: Aruküla mehed alumise korra peal, Kurna mehed keskmise korra peal ja Raudalu maantee mehed pealmise korra peal.»
Pulmalised naersid mis kulus, Aruküla mehe silmad häbi täis.

E 33839/40 (30) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk < J. Peitong (1897).

423.

[Õpetaja saab surnute ülestõusmise läbi kahju]

Ühel [palve]koosolekul räägitud surnute ülestõusmisest ja mõnest muust vaimulikust asjast.
Seal tõstnud üks inimene oma häält ja öelnud:
«Kui surnute ülestõusmine kesksui-ajal juhtub, siis saab kirikuõpetaja kõige rohkem kahju, sest nad tallavad õpetaja vilja sootumaks maha.»

E 24215 (2) < Rõuge — M. Siipsen (1896).

424.

[Põrgus ei olegi halb]

Rannamees kiitnud: «Ega's sääl põrgus nii väga palav ole. Esite on vähe harjumatta, aga pärast, kui inimene sellega ära õpib, siis võib julgeste hüüda:

«Mats, viska veel leili!»»

E 16843 < Kuusalu, Kiiu v. — J. Ploompuu (1895).

425.

Taevas ja põrgu

Kord jutustanud va Juhkama Justel teiste külameeste ees:

«Ei mina küll taha taeva minna. Kössuta sina seal kõrgel ülevel pilvede peal kange külma ja tuule käes nii mis hambad lõdisevad suus ja juuksed vuhisevad peas. Põrgus on juba tükkis teine asi. Seal istu sooja tule ääres ja aja teistega mõnusat juttu.»

E 64054 (11) < Jämaja — A. Kuldsaar (1929).

426.

Ei taha taeva minna

Kord räekinud va Peedrigo janki:

«Ma küll taeva ei taha minna, sest seal pole muud kui naiste ja pisiste laste kägin. Põrgus on juba teine asi. Seal on kõik vanad tõsised mehed, ajavad tõsist mehejuttu. Neid maksab juba kuulata.»

E 63251 (21) < Jämaja — A. Kuldsaar (1928).

427.

[«Kas taevas ka soe peaks olema?»]

Korra, kui õpetaja taevast elu pärast surma kõige kenamalt ja armsamalt oli ette kuulutanud, rabanud vana eidekene küsimisega vahele:

«Ei tea, aulik õpetajahärra, kas taevas ka soe peaks olema? Mina, vana inimene, armastan ikka sooja.»

Õpetaja: «Ma ütlesin juba korra, et sääl millestki puudu pole!»

E 40538 < Pärnu — J. Laarmann (1900).

428.

Läsänaase kavalus

(Tõeste sündinud lugu 1904.)

Üts läsknaane, kes ütsikult umah hurdsikuh elli, varast köstri mõtsast puid. Muidugi võt't tuu mõtsa alt mõnõ kuiva kuusõ vai pedäjä maha, tõi säläga kodo. Kui ta nii üttealati vargil käve, naati tedä valvma, ja naane saadi kätte. Köstri an'd tälle edimätse süü andis. Sai tõist ja kolmat kõrda kätte, köstri an'd ka nuu süü andis ja karist, et ta inäp timä mõtsa kunagi vargilõ ei pia tulõma.

Kui naasel puutagavara otsa lõppi, läts ta jalki vargilõ, ja otsiti jälgi pite üles, et timä ka tuukõrd köstri mõtsah vargil ol'l käünü. Köstri es anna läsäle naasele inäp andis, kaibas tõõsõ miravoi kohtohe.

Et ta umma süüdü köstrit vasta salas, sis pallõl ta opetajat, et sii naase hinne ette kutsusi. Läsknaane tunnistas uma vargusõ opetajalõ üles.

Kui ta sis köstriga miravoi kohtuh iih ol'l, salas ta uma süü maha, ja kohus mõist köstri kaibusõ tunnistaja poolikul tunnistusõl tühäs.

Opetaja kut's naase tõist kõrda hinne ette ja küsse: «Misperäst sa kohtuh salksi ja võlsõ, et sa köstri mõtsast varastanu ei olõ?»

Läsknaane kostõ: «Jah, opetajahärrä, võlsõ külh. Ku ma inne ti man käve, sis pästi ma süütunnistusõga umma hingekest, a kohtu iih süüsalgamisega umma ihokõst. Siih pästä ma uma süütunnistusõga jalki hingekest. Ja mõlõmba piävä pästetüs saama.»

H II 72, 343/4 (63) < Vastseliina — J. Sandra < kohalik pastor (1905).

429.

[«Meie ei tohi kaevata»]

Kord ütles õpetaja: «Meie ei tohi kaevata, vaid peame sellega rahul olema, mis meil on.»

Talutaat vastu: «Ega ma ka selle üle kurdagi, mis minul on, vaid selle üle, mis minul ei ole.»

H II 74, 189 (4) < Palamuse — H. Karu (1904).

430.

[«Mis mõõduga sina mulle mõõdad, sellega mõõdan mina sulle!»]

Õpetaja jutlustanud kantslis:

«Kui sulle lüüakse ühele kõrvale, pööra teine ja lase sellele ka lüüa.»

Köster tahtnud proovida, kas õpetaja ise ka teeb nende sõnade järgi, andnud käärkambris tubli lopsu vastu kõrvu.

Õpetaja andnud samase vastu.

«Mis mõõduga sina mulle mõõdad, sellega mõõdan mina sulle!»

ERA II 10, 218 (3) < Tartu — P. Ariste < K. Kokla (1929).

431.

[«Silm silma vastu ja hammas hamba vastu»]

«Silm silma vastu ja hammas hamba vastu, võta pühavaimu,» ütles köster, kui leeripoisile sihvaka vastu kõrvu pani.

Ja veel: «Kui keegi sulle pahema kõrva peale lööb, siis anna sa talle vastu paremat kõrva, ja kui keegi võtab sinult kuue, siis kisu sa temalt püksid jalast.»

EKS 48 XVI, 6 (14) < Laiuse — H. Karro < Hilda Suits (1909).

432.

Köstri ja õpetaja karjapoisid

Köstri ja õpetaja karjapoisid olnd karjas. Köstri poiss löönd õpetaja karjapoissi ühe korra. Õpetaja karjapoiss aga ütelnd:

«Pühas kirjas on öeldud: kes lööb mind ühe korra, sellele saab tagasi tasutud kolmevõrra!» ja löönd köstri karjapoissi kolm korda.

Köstri poiss and üheksa korda vastu, ja nii edasi, kuni tekkind väike lahing.

Köster ja õpetaja läind mööda.

Õpetaja küsind köstrilt: «Ei tea, mis need karjapoisid seal nii rassivad?»

Selle peale ütelnd köster: «Nad seletavad pühakirja nii, nagu see tegelikult on!»

ERA II 140, 637/8 (4) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo < Jaan Mett, sünd. 1922. a. (1937).

433.

[«Ma inämb maa pääl viina ei juu»]

Juhan Varts[1] ol'l lasknu' leerilatsil toovota' et: «Ma inämb viina ei juu'.»

Üts poiss ol'l toovotanu', et: «Ma inämb maa pääl viina ei juu'.»

Peremehe põlvõn opetaja saanu' nägemä, kui miis võtnu' kõrdsin viina. Naanu' nuumma, et sa olõt vandõ andnu' ja nüüd juut.

«Opetajaherra, ega ma maa pääl ei juu, ma siin kõrdsi musta põrmadu pääl veidikese võta'.»

ERA II 259, 393/4 (2) < Põlva, Laheda v. — E. Kirss < Mihkel Himma, sünd. 1866. a. (1939).

434.

[Rikas mees lubab kirikule härja]

Ühekorra üks igavene rikas olnd haige ja laskand omale õpetaja kutsuda. Kui õpetaja oma salmid haige juures ära lugend oli, ütelnud rikas mees:

«Kui ma nüüd terveks saan, siis annan kirikule terve härja.»

Ja mees saandkid terveks. Mehel hakkand aga härjast kahju. Kudas sa annad siis terve härja korraga jumalamuidu käest ära.

Mees mõtelnud ja murdnud pead, kudas õpetajad petta saaks. Viimaks leidnud nõu: viin härja ühes kukega turule.

[1] J. G. Schwartz — Põlva pastor 1820—1868.

Läinud siis mees oma härja ja kukega turule. Inimesed küsind: «Noh, peremees, mis härg maksab?»

Mees vastand: «Härg maksab kaks rubla ja kukk maksab kaheksakümmend rubla. Aga üksikult ei müü. Paari peab ostma!» Ja härg ning kukk ostetudkid ära.

Paari päeva pärast õpetaja tulnd tasu järele, et: «Noh, sa said ju terveks, eks anna nüüd härg siia.»

Mees pand kaks rubla laua peale ja ütelnud: «Müüsin härja maha ja sain kaks rubla. Hinnad on kole madalad, rohkem ei saa anda!»

RKM II 3, 163/4 (2) < Kaarma, Kuressaare v., Laadjala k. — J. Laes < Liisa Kuusk, 76 a. (1946).

435.

[Varga tõotus kirikule]

Korra läinud setu hobust vargile. Ise rääkinud: «Kui mul nüüd see vargus korda läheb, siis panen ma kaks suurt küünalt kohe põlema!»

Setu varastanud hobuse ära. Ei pannud aga mitte ühtegi küünalt põlema. Rääkinud:

«Pole tarvis midagi! Oleksin ka ilma küünaldetagi hobuse kätte saanud!»

Peale selle varsti aga olnud tagaajajad seal, võtnud varga kinni.

Setu aga kohe karjuma:

«Ma tegin nalja! Eks te mõistnud ometi nalja. Ma mõtlesin: aega on veel küll küünlaid põlema panna!»

H III 30, 614 (15) < Palamuse — H. Karu (1903).

436.

[Köster parandab jumalakuju]

Lõhekivi vene kirikus olnud köster Arendt. Temal olnud jumalakuju tuhmund, värv tükati ära. Pakkund ühele maalrile värvida, kuid see nõudnud värvimise eest kümme rubla. Köster pidand hinda kalliks ja teind ise hädavajalisi parandusi.

Pärast hiljem seletand:

«Pessin üle, tegin pliiatsiga silmad pähe. Vaata, vahib kui hülge!»

ERA II 36, 552/3 (40) < Pilistvere, Imavere v. — R. Viidebaum < Hendrik Sepp, sünd. 1852. a. (1931).

437.

[Mees peksab naist jumalakujuga]

Üks Villemson oli, üks joodik mees. Kord saand naise käest peksa. Oli vene usuline, läind jumalakuju ette paluma, et jumal talle appi tuleks. Aga jumal vaadand ikka endise näoga seinalt alla, pole aidand midagi. Siis mees kahmand seinalt jumalakuju ja and sellega naisele vastu pead, peksnud ise naist oma jumalaga.

ERA II 36, 553/4 (42) < Pilistvere, Imavere v., Käsukonna — R. Viidebaum < Hendrik Sepp, sünd. 1852. a. (1931).

438.

Mehed kõik ühe mütsi all

Vene ehk kreeka õigeusu kirikus üks vana eideke käib ühe Jeesuse ema kuju juurest teise, lööb risti ette ja palub, põlvitab ja kummardab. Papp vaatab ja ootab, millal ta isa või poja ette läheb kummardama.

Viimaks lõpeb kannatus ja ootamine, küsib siis: «Miks sa ainult ema palud, aga isa ega poega ei palu?»

Lühike vastus oli: «Mehed kõik ühe mütsi all.»

ERA II 200, 194 (6) < Tallinn — G. Kallus < J. Kalle (1938).

439.

[Söögipalve]

Kord vanal aeal, kus kerksandad enam peretes käinud raamatulugemist, majaviisi ja kombeid kuulmas, küsinud ta seitsmeaastase poisi käest:

«Kas loete ka ikka sööma ees?»

«Kui hea sööm o, nago jõuloõhto ehk muido kui lihalimbileem, tehakse see salm ää ka. Mis see va vesileeme juures maksab. Vahel pole seda ka, rend tükkis tühi!»

H I 4, 419 (4) < Saaremaa — Ed. Kallas (1874).

440.

[Sandi söögipalve]

Üks kerjaja hulgus läheb õpetaja juurest armust saama. Õpetaja lahke mees, annab kerjajale heaste süüa. Laua peal on mitmet seltsi toitusi.

Saab kerjukse kõht täis, küsib õpetaja: «Aga kas sa ka enne söömahakkamist palvet tegid?»

«Küll ikka,» vastab kerjus.

«Aga kuda sa ka ütlesid?» küsib õpetaja jälle.

Kerjus kostab: «Ega ma siis üteld, aga ma mõtlesin iseeneses:

«Oh jumal, laienda minu kõhukest heaste, et häid roogasi rohkem sisse mahuks!»»

E 13821/2 (4) < Ambla, Tapa as. — J. Ekemann (1894).

441.

Sõduri palve

Meie isa, kes sa elad Tallinnas, pühitsetud said sina Toompeal. Sinu sõna käib mööda telefonitraati ja vägi sõidab viiekümneprotsendilise hinnaalandusega.

Meie igapäevast leiba anna meile täna viissada grammi ja liha kolmkümmend viis grammi. Ära saada meid mitte manöövri ja päästa meid ära vahtkonnast, sest sinu pärast on riik ja riigi raha nüüd, aga mitte igavesti!

ERA II 140, 247/8 (279) < Vändra, Uue-Vändra v. — E. Tammsoo (1936).

442.

[Õpetaja Sengbusch lapsi loetamas]

Pühalepa kirikhärra Sengbusch[1] käind külades sagedasti lapsi loetamas. Külanaised tüdinend viimaks sellest ära, pidand nõu kokku, et kui va Sengbusch jälle tuleb, siis panevad ahjud küdema, et siis toad on suitsu täis.

Aga ei sie naiste tarkus takistand Sengbuschi sugugi, Sengbusch kutsund lapsed õue ja loetand neid õues lumehange otsas.

ERA II 261, 219 (43) < Tallinn — T. Võimula (1939).

443.

[«Kodu luges nii kui kannel. . .»]

Rannanaine viinud poja õpetaja ette lugema. Poiss ei ole sugugi lugeda osanud.

Naine öelnud: «Kodu luges nii kui kannel, aga papil mitte sõna.»

E 14208 < Haljala, Vihula v., Metsiku as. — D. Pruhl (1895).

444.

[«Palehigi sees pead sa leiba sööma, õpetajahärra!»]

Endisel ajal käisivad kirikuõpetajad koolisi katsumas, kudas lapsed ka mõistavad temale vastata.

[1] A. v. Sengbusch — Pühalepa pastor 1822—1877.

Seal käskinud koolmeister lapsi õpetaja küsimise peale ikka öölda «õpetajahärra», et temale sellega au anda. Seal küsind õpetaja ühe tütarlapse kääst:

«Mis ütles jumal, kui ta esimised inimesed paradiisist välja ajas, nende vastu?»

«Ja jumal ütles: kui hulgus ja põgeneja pead sa olema, õpetajahärra! Palehigi sees pead sa leiba sööma, õpetajahärra! Maa peal pead sa roomama, õpetajahärra! Valuga pead sa lapsi ilmale tooma, õpetajahärra!»

Õpetaja vaadand vihaga koolmeistri peale ja lahkund klassist.

ERA II 258, 529 (1) < Ambla — J. Neublau (1939).

445.

Laste loetamisel

Emad oma au pärast tuupinud sagedasti juba viieaastastele lastele viis peatükki pähe. Kuid olnud ka neid, kes sellest suurt ei ole hoolinud. Nende lastega siis juhtunud äpardusi.

Nii kord Klauksenil lapsi loetades küsinud Kentu[1] ühelt poisilt: «Kui palju sul neid peaspidamisi ka on?»

Poiss, mõeldes, et küsitakse mütside arvu, vastanud: «Üks kaabu, toine karvamüts, kolmas sie siin!»

ERA II 167, 242/3 (18) < Kuusalu, Kolga v., Kiiu-Aabla k. — A. Kronström < Katarina Kronström, 71 a. (1937).

446.

[«Mis see on?»]

Sügisel koduõppijaid koolis läbi katsudes küsib õpetaja poisi käest:

«Loe mulle neljas käsk.»

Poiss loeb ja hoiab mütsi ise kaenlas.

Õpetaja ütleb: «Mis see on?»[2], sõrmega poisile näidates, et meelde tuletada.

---

[1] W. F. Kentmann — Kuusalu pastor 1863—1899.

[2] Küsimus katekismuses iga käsu järel, millele järgneb M. Lutheri poolt antud seletus.

Poiss mõtleb, et õpetaja mütsile tähendab. Võtab ruttu mütsi kaenlast ja ütleb:

«Peetri vana müts, ema parandas ära, eks ta seisa poisikesel koolis käia.»

H IV 8, 409 (8) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karu (1897).

447.

[«Mis tükk siis täna meil käes oli?»]

Riia vene papil Väratil olnud ikka kombeks kammiga oma pikki juukseid sugeda. Tulnud kord klassi, tõmmanud kammiga üle pea, ise küsinud pisikeselt tütarlapselt:

«Noh, mis tükk siis täna meil käes oli?»

Tüdrukuke vilksti üles, heleda lapsehäälega:

«Meil oli täna kammitükk käes!»

ERA II 34, 300 (1) < Riia — J. Schönberg, sünd. 1884. a. (1924).

448.

[Noa laev]

Ühele poisile näidand Kentu[1] Noa laeva pilti ja küsind: «Kelle laev see on?»

Poiss vaadand ja vastand: «Sie on Sameli Jüri kaljas.»

ERA II 167, 243 (18-b) < Kuusalu, Kolga v., Kiiu-Aabla k. — A. Kronström < Katarina Kronström, 71 a. (1937).

449.

Noa sugulased

Vene ajal oli keegi õpetaja usuõpetusetunnis seletanud veeuputusest ja Noast, ning küsinud pärast seda kelleltki poisilt: «Kes olid Noa sugulased?»

Poiss ehmatanud ja vastanud kogeledes (ta polnud tunnis kuulanudki): «Pussnuga, pulknuga, kiin ja väits on noa sugulased!»

ERA II 140, 66 (19) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo < Mihkel Tammsoo, sünd. 1882. a. (1936).

---

[1] W. F. Kentmann — Kuusalu pastor 1863—1899.

450.

[Loomiselugu]

Poiss luges korra piiblist loomiselugu: «Ja jumal lõi inimese mullast . . .» Keeras siis tähelepanemata kaks lehte korraga ja luges veeuputuseloo juurest edasi: «. . . ja tõrvas selle seest- ja väljastpoolt pigiga.»

H II 74, 191 (22) < Palamuse — H. Karu (1904).

451.

[«Luts loeb, latikas laalab»]

Kui vanast ei õskand lugeda [leeris], siis veedi õpetajale aga kala. Ise aga öeldi: küll luts loeb, latikas laalab.

ERA II 125, 124 (60) < Iisaku, Illuka v. — M. Tarum < Liisa Ambus, sünd. 1846. a. (1936).

452.

Leeripoisid ei taha pastorile tööd teha

Vanasti pidanud leeripoisid kõik pastori ja köstri põllutöö ära tegema, rehed peksma jne. Leeripoisid pole aga tahtnud teha ja pugenud töö eest kõrvale. Köster öelnud siis, et: «Muidu nad päris tublid poisid tööd tegema, aga kui nad leeri tulevad, siis on igavesed vorstid.»

ERA II 17, 777 < Vigala, Vigala v., Naravere k. — Ed. Treu < Johan Tiits, sünd. 1857. a. (1929).

453.

[«Kes on maailma teinud?»]

Kirikhärra oli harjunud jutlustades käega vastu kantslit kompsima. Leeripoisid lõid korra väikseid naelu kantsli serva sisse. Kui kirikhärra leeripoistelt küsis:

«Kes on maailma teinud?» siis lõi ta käega naeladesse, vaatas kohkudes kätt ja ütles ilma poiste vastust tähele panemata:

«Ah, seda on üks kelm teinud!»

Teisel korral võidsid leeripoisid kantsli serva võiga libedaks.

Kirikhärra küsis järgmisel päeval:

«Mis on maailma elu?» ja lõi käe või sisse. Poiste vastust ei pannud ta jälle tähelegi, vaid ütles, ise kätt vaadates:

«Selge sula või.»

H II 40, 828 (5) < Ambla — M. Neumann (1893).

454.

[Inimese kurjem vaenlane]

Leerikoolis küsib kirikuõpetaja leeripoisi käest: «Kes on inimese kurjem vaenlane?»

Leeripoiss ei oska midagi vastata.

Teine poiss pistab teda äkitselt nõelaga ja ta karjatab valjusti: «Kurat!»

Õpetaja kostab: «Õige küll, sa peaksid aga tasema häälega vastama.»

H IV 8, 687 (5) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karu < Mihail Nemudrov, pärit Mustveest (1897).

[Kolm koormat jumalaid]

Kirikhärra küsinud leeris poisi käest: «Mitu jumalat on?»

«Seda ma ei tea,» vastas poiss. «Käisin isaga Tallinnas. Vene turul oli kolm koormat, aga mitu tükki neid koormas oli, ei tea mina mitte.»

Poisil olnud ka õigus. Seal olnud kolm koormat pilte, poiss küsinud, mis koormad need on, saanud vastuse: jumalad.

E 6823 (4) < Haljala, Vihula v., Metsiku k. — D. Pruhl (1889).

456.

Missugune oli Jeesus?

Teine kord küsinud õpetaja R. Kallas[1] jälle leerilastelt: «Missugune oli Jeesus?» See tähendab: missugune iseloom oli Jeesusel?

Ei keegi vasta.

Õpetaja ootab. Kõik jäävad vait.

Viimaks õpetaja Kallas seletama: «Ta oli ligimese-armastaja, helde, armuline.»

Keegi Haanja poiss hüüab: «Noh, siis oli ta Haanja mees!»

E 8⁰ 9, 3/4 (3) < Rõuge — M. J. Eisen < A. Paldrok (1927).

457.

Leeris

See olnud Haljala kirikus endise õpetaja Tooma[2] ajal.

Kirikhärra: «Kelle piale sa loodad?»

Leeritüdruk: «Lauri pere sulase piale. Ilusamat poissi enam meie külas ei ole.»

458.

«Kumb on vägevam, jumal või kurat?» küsinud ta teise korra leeripoisi käest.

See vastanud: «Mehed on mõlemad!»

459.

Kirikhärra: «Palju sul ka neid piaspietavaid on?» Sellega mõtles ta piatükkisi vai pialugemisi.

Leeripoiss: «Kolm tükki.»

Kirikhärra: «Missugused need siis on?»

Leeripoiss: «Üks on karvaättu, teine murumütsi, kolmas suvikübara.»

E 3390/1 < Rakvere, Kloodi v. — J. Lilienbach (1893).

---

[1] R. G. Kallas — Rõuge pastor 1887—1901.

[2] Thomas F. Striedter — Haljala pastor 1838—1880.

460.

Ülem hool

Korra küsinud Rõuge õpetaja leeris oleva Haanja valla tüdruku käest: «Mis piab meie ülem hool olema?»

Leeritüdruk: «Et meie mihele saame.»

Õpetaja silitab leeritüdruku pead: «Ei, armas laps, meie ülem hool on, et meie piame õntsaks saama.»

E 44380 (185) < Rõuge — O. Leegen (1904).

461.

Papi palk

Ennevanast, kuna koolitamisest suurt asja es ole, ja muud kuuli es tunda kui «pääkuuli», sis küsse opetaja üte koolilatse käest: «Mis om patu palk?»

Lats, kes asja põhjust es tunne, koste kärmält: «Papi palk om kurst linno ja kana!»

H I 6, 162 (6) < Vastseliina — J. Sandra (1894).

462.

[«Mitu peatükki sul ka on?»]

Kord küsinud õpetaja leeritüdruku käest: «Noh, armas laps, mitu peatükki sul ka on?»

«Seitse peatükki,» vastas laps.

«Kuda nii?» imestas õpetaja.

«Jaa, ema raius lamba pea seitsmest: viis tükki pani mulle karpi, isa jättis kaks eneselle.»

E 43260 (5) < Kadrina, Porkuni v., Lasila k. — K. Siipan (1902).

463.

Sada käsku

Üks poluvärnik läinud leeri. Õpetaja küsinud: «Mitu käsku meil on?»

Poluvärnik mõtelnud natuke aega ja vastanud: «Eks neid üks seitse tükki ikka ole.»

«See on vähe,» vastanud õpetaja.

«Noh, siis kakskümmend viis.»

«Ei ole.»

«Aga viiskümmend?»

Õpetaja raputanud pead.

«Noh, siis sada.»

«Mine koju, sa ei tea midagi!» vastanud õpetaja ja juhtinud poisi uksest välja. Õues juhtunud poiss omasugusega vastamisi, kes ka leeri kirjutama läinud, ja küsinud kohe selle käest, mitu käsku on.

«Kümme,» vastanud see.

«Ära siis parem minegi,» ütelnud esimene. «Mina pakkusin juba sada käsku, aga veelgi ei võetud vastu.»

E 41842/3 < Kuusalu — A. Ploompuu (1901).

464.

Jüri õpetaja R. Lutheri[1] leeriõpetus

1.

Ülemate austamise kohta neljanda käsu seletusel

«Mis teist kellegist saab, seda mina ei tea: võib-olla mõni on teist kahe aasta pärast isa, mõni on tark mees — mina ei tea, jumal teab. Imeasjad võivad aga sündida, seda ma tean. Ma olen kuulnud: kaks-kolm õpetajat on — nad on enne eestlased olnud! Neil on olnud enne pikk vits käes ja on ikke annud lehmale takka pääle, ikke takka pääle, on lehma õuest ajanud ja karjas käinud, aga — nüüd on nemad õpetajaherra!»

KM KO Fond 38, 7. kd. lk. 32 (30) < Jüri — J. Pihlakas (1899).

[1] R. J. D. Luther — Jüri pastor 1847—1884.

465.

2.

Ülemate austamise kohta neljanda käsu seletusel

«Kurat võis enne üks hää ingel olla, aga ta tahtis jumala sarnaseks saada — kas ta võis siis veel üks hää ingel olla? Näituseks mul võib üks hää tütruk olla: pühib toad, teeb praatid ja kõik kookid, aga kui minu proua kodust ära sõidab ja tema taga proua tooli pääle istub, kas ta võip siis veel üks hää tütruk olla? Kas ta võip veel mind teenida?

Eks ma tale ütle: «Kasi ära! Kasi ära, sina sigat!» nagu jumal kuradile ütles: «Kasi välja! Kasi minu taevast välja!» Sellepärast jumalat peab austama, ülemaid peab austama ja sõna kuulma, aga ei tohi nendega ühesuguseks saada.»

KM KO, Fond 38, 7. kd. lk. 32 (18) < Jüri — J. Pihlakas (1899).

466.

Tark leeripoiss

Kord olnud üks tark leeripoiss, kes iga õpetaja küsimise peale mõistnud vastata. Kord ütelnud poiss õpetajale: «Õpetajahärra küsib minu käest ikka vaimulikke asju, aga ma tahaksin kord õpetaja käest ilmalikku asja küsida, kas õpetaja mõistab ka minu küsimise peale vastata.» Poiss küsinud õpetaja käest: «Mitu pulka on äkkepakus?» Küll õpetaja väänanud pead, aga ei ole teadnud poisile vastata. Poiss oli targem kui õpetaja.

H II 58, 320 (7) < Jüri, Kurna v. — J. Saalverk (1897).

467.

[Jakobi unenägu]

Kord seletanud õpetaja leerilastele Jakobi unenägu, kus redel seisis maast taevani ja mis mööda inglid olid käimas üles ja alla. Pärast õpilased omavahel hakanud arutama: miks inglid käisid redelit mööda — neil on ju tiivad, nad oleksid võinud lennata.

Pika arutuse järel leidnud üks õpilane, et: «Nad olid vist sulil, et ei saanud lennata.»

ERA II 139, 695 (2) < Kullamaa, Luiste v. — J. Nurme < Leena Soodam (1937).

468.

[«Oh, süüta tall!»]

Poisid olnud leeris. Üks poiss üsna rumal, tää udupõrmugi.

Antud poisile see laul sügiseks kätte õppida: «Oh, süüta tall».

Sügise hakatakse poisi käest küsima: «Noh, kas laul selge?»

Poiss loeb: «Oh, süüta lammas, oh!»

Õpetaja: «Nonoh, oli see lammas?»

Poiss ütleb: «Neh, kui ta kevade tall oli, jo ta siis sügise lammas oo.»

TEM 8, 16 < Pühalepa — J. Põijal (1897).

469.

[«Teie ei pea mitte abielu ära rikkuma»]

Õpetaja küsind leerilapselt: «Kuidas on kuues käsk?»

«Teie ei pea mitte abielu ära rikkuma.»

Õpetaja öelnud: «Pole mitte õige, kas ei saa teisiti?»

«Võib küll: sina ei pea mitte abielu ära rikkuma, aga ma ei teand, et õpetajaärrale võib «sina» ütelda.»

ERA II 158, 95 (32) < Anseküla, Salme v., Kaimri k. — A. Ahurand < Peeter Tark (1937).

470.

Leeripoisi loogika

Õpetaja noomis leeripoisi isa, et tema poeg olevat õpetamata ja mitte küllalt viisakas, et ütleb temale, oma hingekarjasele, alati «sina». Isa hakkas poega õpetaja kuuldes noomima ja temale seletama, et õpetajahärrale peab ikka «teie» ütlema.

Poeg aga põhjendas oma teguviisi järgmiselt: «Meie ütleme: Oh t e i e, kurjad inimesed! kui inimesi mitte üks, vaid palju on. Aga Jeesusele ütleme: Oh s i n a, helde Jeesuke! Miks siis peaksin õpetajale kui üksikule inimesele «teie» ütlema, kuna oma jumalikule õpetajale «sina» ütleme?»

Mis isa ja õpetaja selle peale vastasid, pole teada.

ERA II 183, 193 (238) < Rakvere — J. A. Reebärg < L. Uming (1938).

471.

Loll temp

Leeripoisid olid köstri kana surnuks visanud ja ootasid nüüd karistust.

Üks suurem poiss aga võttis kõige väiksema leeripoisi käsile ja ütles: «Kui sa nüüd oma peale ei võta, anname sulle tupe peale.»

Poiss puikles küll vastu, sest tema polnud köstri kana surmanud, aga seal ei aidanud midagi. Tema pidi köstrile ütlema, et ta selle tembu korda saatis.

Väike leeripoiss oli hirmul. Köster tuli tundi ja küsis: «Kes lõi maailma?»

Poiss polnud aga suures hirmus küsimust tähelegi pannud ja, arvates, et kanatapmisest juttu, oli öelnud: «Ju mina selle lolli tembu korda saatsin. Palun seda rumalat tempu andeks!»

See lugu oli juhtunud vanasti Vändras.

ERA II 140, 74 (30) < Vändra, Vana-Vändra v., Aluste k. — E. Tammsoo (1936).

472.

[Kõige rumalamad istuvad kantsli peal]

Leeripoiss astub kantslisse, teised lärmitsevad.

Õpetaja astub sisse, ohkab ja ütleb: «See on ometi tõesti väga imelik, et ikka kõige rumalamad kantsli peal istuvad!»

EKS 43 XXIV, 3 (121) < Palamuse, Kuremaa v. — H. Karro (1908).

473.

Hingemaa

Miis kaevas papilõ, et vaesus on tuuperäst suur, et maad ei olõ hindäst.

Papp ütel: «Heedä venne usko, sis saad hingemaad.»

Miis lasksegi hindä papil venne usko salve, et sis saa hingemaad.

Miis läts pääle venne uskõ salvmist papilt hingemaad nõudma:

«Nüüd olõ venne uskõ, anna hingemaa kätte, nigu lubasid.»

Papp vahtse suurtõ silmega mehele otsa, küsse sis:

«Noh, kas olõt sis jo är' koolnu?»

Miis imeht umalt puult viil rohkõmb:

«Mis seo jutt siis tähendäs?»

Papp ütel: «Seo jutt tähendäs tuud, et mi surnoaiah om egaüte jaos hingemaa valmis. Kui är' koolõt, võit säält ega kelläaig hingemaad saia. Eloh inemisile ei olõ usul määnestki hingemaad anda.»

ERA II 262, 70/1 (64) < Räpina, Leevi v. — D. Lepson < Osvald Mürk, 63 a. (1939).

Palvevennad ja lahkusulised

474.

[«Labakirve» usk]

Martnas üks mees asutanud ka uue usu — «labakirve» usu. Selle usu põhimõte olnud niisugune, et kui keegi usuvendadest tunneb ennast täiesti õndsana, siis raiutakse tema pea kirvega otsast ära ja ta varandus jääb patusematele vendadele. Õndsal inimesel pole vaja enam elada, ta on oma ülesande elus täitnud. Aga selles ususeltsis pole keegi õndsaks saanud — õigemini, tahtnud saada.

ERA II 254, 522 (11) < Lääne-Nigula, Taebla v., Kirimäe k. — E. Ennist < Soosalu (1939).

475.

[Lahkusuliste viimsepäeva-kartus]

Jõgeva pool old peremees lahkusuline (vist «ahvendist»). Naabritalu poisid raputanud punast värvi kaevu. Siis peremees üteld: «Oh sa jumal, ärge nüüd enam vett tooge, vesi on vereks muutund. Viimnepäev tuleb!»

ERA II 36, 455 (18) < Pilistvere, Imavere v., Taadikvere k. — R. Viidebaum < Kaarel Naarits, 80 a. ja Ann Naarits, 70 a. (1931).

476.

[«Mis teeb jumal risudega?»]

Ühekorra va paptiistlased pidan Jõiste külas lugu. Üks igavene lakukauss oln teistel eestlugijaks. Laugust liuväin

Mihkel vist oln teine. Kõik asjad lakkus teine maha, siis usklikud aitasid teise uiest järje pääle.

Luu-aegu ikka kogun inimesi laua ede ja pinkide pääle. Vanemad tuln edepoole, nooremad ja tugevamad vidan muidu taha ukse poole, vahtin niisammuti. Lugijad vaatan, et üks tuleb — seitsmekümneaastane, teine tuleb — kaheksmakümneaastane, rätikud nollis üle silmade, kepi nuhal kudagid koperdavad edasi. Katsuvad aga, et tiitsest istuma saaks, muidu kukkuvad äkist ümber.

Viimaks Juhani süda kargan ka täis, et kõik vanad risud, nooremad pole ühtegid. Ja mis asja nee vanad inimesed suutvad lugijale meele-eaks tuua! Mitte midagid.

Viimaks ütlen kohe välja: «Näätsa, sii ta siis on: üks tuleb ühe karguga, teine tuleb kahe karguga, ühel silm peast ää, teisel jalg alt ää. No ütle — mis teeb jumal risudega!»

ERA II 289, 362/3 (6) < Karja, Leisi v., Parametsa k. — O. Jõgi < Miina Jõgi, sünd. 1887. a. (1940).

477.

[«Katkegu see käsikantsel!»]

Üks vanatüdruk olnud suur usu-märatseja. Tema pidanud iga pühapäev oma tares külarahvale jutlust. Suur pada olnud tare parte külgi köidetud, mida ta endal kantsliks pruukinud. Kelmid külapoisid lõiganud köie katki, nii et see ainult veel vaevalt rippunud.

Ühel pühapäeval läinud ta jälle oma kantslisse ja lugenud: «Üürikese aja pärast näete teie mind ja üürikese aja pärast ei näe teie mind mitte.» Siis lasknud ta ise paja veere taha varju ja hakanud säält seletama.

Viimaks tõusnud ta jälle püsti ja ütelnud: «Kui inimesed patust ei pööra ega meelt ei paranda, siis lagunegu see suitsune tuba ja katkegu see käsikantsel,» ja põrutanud jalaga vastu paja põhja. Krauh! langenud pada maha ja katkenud kildudeks.

Sestsaadik ei ole vanatüdrukut keegi enam jutlust ütlemas näinud.

H, II 22, 413/4 (2) < Halliste — J. Meomuttel (1889).

478.

[Hobusevaras palvevennaks]

Ühel palvevennal olnud kangesti ilusad hobused. Vargad katsund mõnegi korra neid ära viia, aga peremees olnud valvas, ja tallilgi paks raudlatt ukse ees.

Siis vargad läind ükskord palvetunni ajal. Üks läind sisse nagu kaugelt tulnud vend, hakanud palvet tegema. Olnud hea mokamees, rääkind nii, et eided nutnud kummuli maas ja taadid õhanud taeva poole.

Korraga aga kuuleb, et seltsiliste talliukse läbisaagimine tuppa kostab.

Jätab jutu poole sõna pealt katti ja ütleb: «Nüüd laulame see laul:

«Ma kuulen sae hääle,
et pane rasva pääle,»»

ja hakanud ise valju häälega kohe laulma.

Teistele paistnud küll laulusõnad na imelikud, aga lastud siiski kaasa. Seltsilised väljas saanud asjast aru, pannud saele rasva peale, ja latt olnud varsti läbi ja hobused käes. Peale palvetundi, kui kaugelt vend tänusõnadega «külaleiva» eest ära saadetud ja peremees talli hobuseid vaatama läinud, saanud alles neist imelikkudest laulusõnadest aru.

ERA II 86, 483/5 (363) < Kullamaa, Kolovere-Kalju v. — J. Nurme (1934).

479.

Liisa, kos sooliko ots om?

Vanast ol'l kombõs, et pühäde aigo peeti palvetunne küläkoolimajah õdagiti. Sinnä kogose nuuri kui vanno, nii et koolimaja ol'l alate rahvast täüs. Palvusi pidi küläkuulmeistre.

Ütskõrd jõulu puulpäiv ol'l jäll palvõtunn. Vana Ponna Jakob ol'l päivä avitanu naasel·vorste valla, ol'l väsünü ja jäi koolimajah palvõ aigo suikma ja varsti nägi päiväist vorstivalamist unõh. Ütel makamise aigo kõva helüga:

«Liisa! Kos sooliko ots om?»

Rahvas nakseva kõik naarma. Liisa läts näost tulipunatsõs, läts mehele mano ja ai timä suikmast üles.

ERA II 271, 563/4 (62) < Räpina, Kahkva v., Väike-Verksu k. — D. Lepson < Juuli Lepson, 69 a. (1940).

480.

[Palvetaadi poeg ehal]

Üks palvetaadi poeg läind koa ükskord tüdruku juure konsikule. Jäänd vaeseke hommiku kauaks magama. Päe olnd juba kõrges, kui üles ärkas. Siis tal oli hirm, ei julgend enam koju minna. Läind rukkisse ja palunud pattu andeks. Küll ta ohkind ja põmisend rukkis, et oma suure patu andeks saaks.

Üks mees läind teed mööda rukki äärest mööda sepa juure, vana vankriratas oli vankri peal. Mees kuuleb rukkis isemoodi häält, jääb kuulama, mis see on. Kuulab ja kuulab, aga aru ei saa, mis hääl see peaks olema, ei jäe vaid ega tule rukkist vällä. Mees võttis vankri pealt vana ratta, viskas rukkisse.

Poiss rukkis hüüdis:

«Oh, issand jumal, miks mind nüüd vihaga sa viskad rukki rattaga!»

ERA II 148, 398/9 (34) < Rapla, Kabala v., Riidaku k. — E. Poom < Albert Mariste, sünd. 1905. a. (1937).

481.

[Sulase hommikupalve]

Toilas õld üks palvevend. See käratas iga ommiku pere üles, käis ise õues ja siis tuli paluma. Ühekõrra õld laudas kirjul lehmal õige väikene vasikas sündind. Vanamees tuld tuppa, pand käed risti ja öeld kurvalt:

«Oh, jessuke, kui tilluke on kirju lehma vasikas!»

Sulane põrutand kõhe laulma:

«Oh, jessuke, kui tilluke on kirju lehma vasikas!»

ERA II 125, 178/9 (11) < Iisaku, Illuka v., Soompea k. — M. Tarum < Paul Koljat, sünd. 1875. a. (1936).

482.

Palvevennad

Vanaemä jutustas. See on sada kolmkümmend aastat tagasi see jutt.

Minu vanaisa isa old vana Tosso Laar. Õli vana Tossometsa talo, kaunis suur talo. Vana suedsutare, vanad eloviisid. Tosso Laar on Rannamõisa rehepapp ja vennastekoguduse liige.

On suve aeg, kibe tööaeg, aga Tosso Laar akkab end poolest õhtupuult säädma.

Kärgib naisele: «Tuu puhas särk, pane vitsik võid täis!»

Kõik on arad, tiävad, et vanamees ehib. Pojanaesed ja kõik täedavad käsku. Laar paneb riide. Soeb piä-arjaga juuksid, ütleb:

«Kuule, vanamuur, juuksed one pikäd. Nõnda ei sünni minnä rahava ulka, one vaja lõegata. Tuu lammaravvad ja lõika ära!»

Tüüst juba kõvad kääd, juus jääb sälguline. «Mina ei sua nõnda üväss, mina ei sua nõnda tasasess.»

«Sedäsama inimene ei märkä! Tuu pütt, pane pähä!»

Tuuasse pütt aia otsast vana Laarile pähä, lõegatasse juuksed tasasest.

Akkavad Jõudsa Jüriga, pooleterämehega kahekesi minemä. Jõuavad palvemajja. Palvemaja rahvast täis. Eided istuvad pinkides, pühalikud näod ees. Linnast on tulnd vennastekoguduse piamiis. Laar lähäb kõegest mööda, lähäb laua juurde, teretäb kõiki: tere, vend! Vennastekoguduse liikmed on peale Laari ja Jüri veel Rätsepa Jakup ja Nässi Kusta.

Algab palvetund. Esimesena algab Rätsepa Jakup. Ta on pikk, aeglane, aleda äälega vend — pikä meelega ja tasane.

«Armsad vennad ja õed! Kui ma vaatasin, kuida need rahvas siia viirsid. Viirsid sialt ülevalt nagu pabulid siia alla, õed ja vennad. Rõõm ja lust õli südamen, et inimestel on nälg ja jänu jumalasõna järgi. Eks õle inimestel kua muresid jumala ette kanda. Emäkesed, kelle lapsed küläkarjan one, võõran karjan mättäkeste piäl, võe, võe, võe! Teie, armsad emäd, kel juba täisiälised tüdrukud one, kis

magavad lakan. Eks käi poosid, ja jumalasõna ütleb, et patt käib ringi kui möirgaja lõukoer ja õtsib, keda suab ärä neelda. Teie, emäd, aga paluga, sest issanda heldus on suur. Alleluuja, aamen!»

Eidekesed nutavad kui kahin. Küll tegi Jakup ilusa kõne! Jakup pühib ise ka pisarid, ja siis tuleb Nässi Kusta. Sii õli ägedam, sii ale ei õllud. Õli regede ja rataste valmistaja. Väike talu õli metsänurgan. Põrutas kõhe laulma:

«Patu rangid kolisevad,
tahtvad kaela langeda . . .»

Laul lauldi ära ja Kusta sirutas jala ette.

«Inimese südä one nagu suare kõdar, kellele nüri kerves külge ei akka! Aga mina ütlen teile, armas sõber, niikaua tuleb anda pihta, kui pärast ike akkab külge! Sii one sii asi, et pattu one paelu ja ei akka külge. Aga kui one usukerves teräv, tuleb anda nii kaua kui, panga tähele, akkab südäme külge. Paluga aga alati, armsad inged, ja ärge tehke südämed kõvast. Tiate küll, kui teie kuulda ei võta, mis te peräst suata! Ma luen, armsad inged, mõned salmid ette:

«Oh sa, uhke inimene,
lähäd mööda alvass ingess,
lükkäd tedä kääga
ja tõukad tedä jalaga.
Küll sa nääd, mis peräss suad!
Viävlijärve visatasse,
kurat naarab kalda piäl.
Alleluuja, aamen!»

Tuli kolmas, usklikkude piamees. Sel õli kaval vaade silmin. Silitäs habet.

See algas: «Armsad vennad ja õed! Ma näen, teid one palju siiä kokko kogond. Aga nagu ma näen, inimeste seas on nii palju ahnust. Linnas one palju vaesid. Ega meiegi jõukalt ei elä. Ma näen, siia on paljud tullud tühjä käega. Siin elavad kõik jõukalt. Neil one küllalt toidukraami. Eks me pühäkirjast loe: ahnus on kuradi piapadi. Tehke oma südamed pehmest ja parandage ennast enne, kui one ilja.»

Akkas lõpetama: alleluuja . . . Enne «aament» tuli vahejuhtumine.

Eks palvemaja lakas oli eri kamber — patukahetsemise kamber, kus usklikud täis õmavahel õlid. Palvelaua kõhal õli luuk. Muist kuulatasid sialt. Luugi serva piäl istus Vaeda vanaeit. Vanaeit õli aegsast tulema akand, nagu vigased jalad ja . . . Õli õma sugulase puul käenud Kivimat(i)sse naesel. Vaeda vanaeit õtsustas öösest palvemajja jääda. Kivimat(i)sse õma õli lihapiirakud ühes and. Vanaeit õli este põue pand piiraka.

«Agu põuess kukub välja. Ma pane tasku, kukub vennadele pähä viimäte.»

Akkas tasku panema, ja patsatades kukkus seelikust alla ja keset piiblit kõhe. Rasvane koorik alla.

See juhtus just enne «aament». Nooremate ulgas turtsuti juba.

Palvevend ütles: «Ah soo, ah soo.» võttis piibli ja piiraku ära, pani selja taga ja läks.

Piinliku olukorra lõpetas neljas, see piilus eriti naiste poole, õli mahe ja libe naiste vastu. See kargas ruttu palvevenna kõrvale laulma:

«Armsad vennad ja õed,
teeme piästmise tüed!»

Tosso Laar ja Jüri tulid kojo ja õlid pühä viha täis. Kodos õlid kõik irmu täis, kui ilmusid. Jõudsa Jüri tundis end süüdlasena. Temä ei õllud midägi veenud.

Ütles väimehele: «Pane obone ette, ma annan tüki pekki, rumal one nõnda ärä saata.»

Väimis torises, et: «Ei ole aega.»

Jüri ütles: «Nisukse asja tarvis piab aega õlema.»

Sõitki Jaagup palvemaja juure, võtt vennad piale ja neie kostikomsod kah. Kui akati vankri piäle laduma, õli vankri põhi lihaväntsakid ja võivitsikid täis.

Tii pääl sõites akkas vennaste esimehel väega pala. Ta õli tugev mees. Ähk ja puhk palava käes, ütles:

«Ega ei käiski kuumaga siia maakolkasse, aga meie olema oolekandjad, kes kannavad inimese inge eest oolt!»

RKM II 48, 471/7 (3) < Kallaste raj., Rannamõisa (Kodavere) — S. Lätt < Leida Laasma, 48 a. (1955).

SÕNASELETUSI

Nr.

2. jaagupipäev — 25. juuli — rendilepingute ülesütlemise ja uuendamise tähtpäev.
5. ennä — enne; tieb suu tüöd — s. t. suuline sund'mine.
6. Nolken — Nolcken; Der Mensch fängt erst mit dem Baron an — inimene algab alles parunist (saksa k.).
8. ulaga mütsi — nokaga mütsi.
9. hantvärgid — käsitöölised.
11. pühuga — peoga.
16. näväd — nemad; välle — ära; andand — andnud; niisikäse — niisuguse; neie — nende.
17. veli — veel, üsna; tsura — poiss; vet — ju; kaivas — kaebas; tullo — tulu; kumaruise — kummardust; jät't — jättis; tsurmse — surus'n; kal'le — kallid; kink — kinkis; kõõ — kõik; mõistija-hirr — kohtumõistja-härra; võt't — võttis; pudsaja — sule.
18. paraadnast — paraaduksest; vadasime — vaatasime; odada — oodata.
19. kävvõ — käia; valits — valitses; kavvõst — kaugelt; uut — ootas; tulinõ sann — tuline saun, s. t. peks; kongumiis — vembumees; suuhtõ — suhu; seo — selle; taropoisil — toapoisil; küüke — kööki, käraht — käratas; huupe — hoopi; kolmkümmend soolast — 30 hoopi soolases vees leotatud vitstega; heitö — ehmatas; perüs vahtsõ — päris uued; kaska — kasuka; pesmä — peksma; pesmä piiät — peksma pead; ummõtõ — ometi; kuuld — kuul's; tugõvahe — tugevasti; kur'a helüga — kurja (hirmsa) häälega; kitse — kiitis; jälke — jällegi; tänit — karjus; sadanõ — kukkunud; lahke — lõhki; hiustõga — juustega; käkib — peidab; pinige — penigi (koergi).
20. kaudu — mööda.
24. kääliga — taltsutamata hobusega; pakilt — kiirelt.
28. tänavust — tänavast; leigates — s. t. joostes; kiviaja — kiviaia.
30. rasse — raske; höäl — heal; ikä — (elu)iga; kuräl — kurjal; tsuske — torkis; palle — palu; kooni — kuni.
32. leivapuid — s. t. leivaahju kütmise puid.
34. sii — see; õte — õieti, siin: väga.
38. aigest — haigeks.
41. veli — veel, õige.

43. minab — mina ep; paergus — praegu; süllakohtu — sillakohtu.
44. inimese naha parkimise iest — s. t. peksmise eest; metaljed — medalid; merepõhja kaapimise — s. t. tuukri töö; kees — käes.
48. enni — enne.
52. mass — maksab; eski — isegi; johtu — juhtus; teretäv kai — teretatav vaatas; vaosõlt — vaikselt; õdang — õhtu; mano — juurde; sais — seisis.
53. sita-abih — sõnnikuveo abiteol; rokka — jahujooki; ruihtõ — künasse; näk'k — nägi; nõvvo — nõu; päsesi — pääseks; pargunahk — pargitud nahk; tsuugõ — pastelde; tek'k — tegi; köüt — köitis; kai — vaatas; õnnõ — ainult, vaid; tsädselikatses — peeneks; silka — tilka.
56. joost — jooksnud; võtt — võtnud.
60. lisidal — ligidal.
65. kuinud — kuivanud.
71. virret — käärimata õlut; kirnu — puunõu; sedse — seltse; müda — mööda; al'las — haljas.
72. kort — kört, jahusupp.
74. vidi — vedas; katski — katki; surbutus — surutud; peijo — pihku; vaia — vaja.
78. sene — selle.
80. iseäranis — s. t. eraldi.
82. saa-s — ei saanud; satlanõ — saatan; hiidäs — heitis; tsoppa — nurka; herändage — äratage; minno — mind; tävveste — täiesti; küsse — küsis; tiiä-i — ei tea; kasäkah — vaata sina kah; köödsäkohe — kummargile, kössi; ik'k — nuttis; aja-as — ei ajanud; tul'le — tuli; mi — meie; sälävalu — seljavalu.
84. esi — ise; lämisteje — soojendaja; must — minust; puulpe — laupäeva; roovigu — rooviku, lati; ei joole — ei ole; kik — kõik; usse — ukse; kubjak — kupjakene; mut — mind; eli päästä — ei päästa; änäp — enam; mitti — mitte.
85. peialt — pöialt.
88. meelhaige — meelepahaga.
92. prõua — proua; kuund — kuulnud; ond — olnud.
94. verepulle — verikäkke.
96. ting — ihne.
97. lage — lakke; vahenina — teravnina.
99. lautatud — laotatud; ei pärinud — ei nõudnud taga.
100. mis sa mul tiimas? — mis sa mul teed?
102. losti — pehmeks, lodevaks läinud; kibile — kivile.
104. lakja — laialt; võlssi — valetada; vaihe — vahet; kuuljide — kuulajate; päs't — päästis; süüt — sügas; perajalaga — tagumise jalaga; ütelisi — ühtlasi.
105. ruvvage — prouaga; jälle't — jälle et.
107. taht — tahtnud; teht — teinud; tehnd — teinud; mend — läinud.

108. kinderal — kindral; silivad — jooksevad; eese — enese.
120. vististi — kindlasti.
121. sohetööd — eratööd.
127. vart, vardaga — puust viljapeksuriist.
128. õlla — olla; vaimud — teotüdrukud; teesivad — teadsid; viimase — viimaks; puhtast — puhtaks; tahin — tahtsin; mend — läinud; naurand — naernud.
129. mööda ehtmid — mööda pihta.
131. küdsä — küpsetan.
132. tund — tulnud; kottu — kodunt; põrkima — kärkima, pahandama.
133. võttand — võtnud; varund — haaranud.
134. kaits — kaks; ütskik — ükskõik; kut's — kutsus.
135. putked — sääred; putked mängima — jalga laskma.
139. kaevas — kaebas; pää — päike.
141. kis — kes.
142. kuusesakk — kuusekäbi; üll — seljas.
148. pasmas — lõngavihi osa (60 lõnga kanga lõimes), siin 30 vitsahoopi.
149. peele — peale; vetsid — võtsid; väuloomad — veoloomad; peed — pead; midad — midagi; ramp — raisk (sõimus); sedati — sedasi, niiviisi; kut tahtes — kuitahes; kedad — keegi; tap — ta ep.
151. kõhe — kohe; kaksikalli — kahekordselt; ajand parra suust vällä — ajanud habeme ära; iuksed — juuksed; leikada — lõigata; plotnikameistri — puusepa; praiga — praegu; ovostega — hobustega; midä taal — mis tal; neiega — nendega; jossa — joosta; vatsuli — kõhuli; tehnd — teinud; tõse — teise; tunts — tundis; õlgu — olgu.
152. leiskat — leesikat (20 naela); eese — enese; oost — hobust; lodides — s. t. sõrkides, aeglaselt sõites; kibi — kivi; tükkis — ühes.
153. nahkjad — s. t. lahjad; kjipikas — kibitka, pealt kaetud sõiduk (rändrahvail).
154. kõhe — kohe; õled — oled; viimast — viimaks.
156. äi — ei.
157. karjajast — karjaaiast.
158. minga — millegagi; ristkätsi — ristseid; pitä — pidada; tsiga — siga; nakkas — hakkas; niida — nõnda; aie — ajas; tapp — tappis: uut — ootas; tiidmist — teadmist.
160. möödub — mõjub, saab küllalt; ete — õieti.
161. ok'k — vokk; rüa — rukki; kik — kõik.
163. kenega — kellega; püüdn — püüdnud.
164. kaevnud — puselnud; valtsiste — valesti.
165. eese — enese.
168. massa — maksa.
169. hiilast — hiidlast; kogu — kokku; säuke — seesugune.
170. tiid — teed; puttu — puutus; minno — mind; vaia — vaja; jauha — jahu; olõ-õi — ei ole; kohegi — kuhugi; kotusõ — kohad; õnnõ — ennegi, ainult; lätt — läks;

tuulõ — tollele; vitä — vedada; jõud — jõuab; kõgõ — kõik; naas — hakkas: anna-as — ei andnud; kiä — keegi; indsitelli — itsitasid; ti — te, olt — olete; vet — kui; ärkino — äragi.

172. puttu — puutus, olt — oled; olõ-õi — ei ole; ummi — omi; petinõvva — petmisnõusid; üteh — ühes, kaasa; umma — on; kotoh — kodus; perrä — järele; kavvõh — kaugel jovva-ai — ei jõua; kävvü — käia: täämbätseni — tänaseni; ärki — äragi; nigu — nii kui.
175. keelde — s. t. söönud ära.
176. pitk — pikk.
179. läts — läks; härbäni — häärberi, härrastemaja; küsse — küsis; konas — kunas; eelä — eile; näːet — nägid; vedä — vedas; kakenu — katkenud, närused; täämbä — tänapäev, täna; and — andis; nakas — hakkas; katte — kadus: taade — taha; kotsilt — kohalt.
181. oln — olnud: põln — polnud; vetad — võtad; tükkis — hoopis.
182. keskinud — käskinud.
184. pinnaga — s. t. nahaga.
185. penda — s. t. nahka.
189. rööri — lõõri.
190. meːte — meie.
191. vädand — vedanud; eesa — enese.
192. teːd — tõid; kogu — kokku; tee — tea; senne — sinna; iiline — hiidlane; teis — täis; melemad — mõlemad.
193. tukid — söestunud puud joone tõmbamiseks puutööl; saeroots — saehambad, saekere.
194. pühava — pühapäeval.
195. pää — päike, päev; nee — need; sii — siin.
198. veneajal — s. t. tsaariajal; kooli katsuma — s. t. kooli (õppeedukust) kontrollima.
199. lautsipoiss — hulkur, siin: rumal, loll.
202. ussõ' — uksed; vallalõ — vallali, lahti; keriko — kiriku; elli — elas; känksep — kingsepp; es käu — ei käinud; kerikomasso — kirikumaksu; es massa — ei maksnud; käänüke — käinudki; asˈas — asjasse; tarõst — majast; juusk — jooksis; maskõ — makske; uma — oma; tüükua — töökoja.
204. käärkamber — kiriku sisse või külge ehitatud kõrvalruum.
213. pühku — pihku.
215. pidanud tänu — teinud surnu mälestuseks nn. hingepalvet; eele — ette.
216. pini — peni; hüä — hea; ao — aja; lõppe — lõppes, suri; keriguaig — jumalateenistuse aeg; salomsˈga — psalomštšiku, salmilaulja, preestri abiline õigeusu kirikus; timmä — tema; anˈd — andˌs; õnnõ — ainult, vaːd; asˈa — asjad; ordõ — õrde, siin: võtab naha maha; pitsit — pigistas; tuulaiga — sel ajal; ahrimandra — arhimandriit, kloostriülem; kaema — vaatama; sˈoo — see; igä-

väst — igavesti; kut's — kutsus; kõrvalõmaad — kõrvale; tsusas — pistis, andis; mis ti' — miks teie; lüü-üi — ei löö; katt — katab; s'oostsamast — sellestsamast; tüküst või — tükistki.

220. lõõgatu — väga suure; mougud — vorstid.
225. maninu — manitsenud; võidu — võid; esieidikult — iseäranis; tõra — kirikukoor, -väär; aho — ahju.
226. misijooni — misjoni (ristiusu levitamise); täie — teie; tana — täna.
227. pekid — korjandusekarbid.
228. kenes — kelle; kukkur — rahakott.
229. paula — paela, nööri; kaula — kaela; naula — naela, naela otsa.
232. lihti — tihedalt üksteise kõrval; rahnupuud — lõhkumata puud.
234. prantsuse nõelaga — haaknõelaga.
238. päits — päitspea-lehm.
240. mütu — mitu; sedati — sedaviisi; vaanaga — vaagnaga.
245. nähend — näinud; tühjast — tühjaks.
247. tuletab — s. t. tuletab meelde.
248. kää — käes.
251. rommipudeli — rummipudeli; ristallipudeli — kristallipudeli; laabus — korda läheks; ei juole — ei ole; karigu — karika; sii — see; riipsun — purjus.
252. luud — lood.
255. seike — niisugune; armu andma — jumalaarmu andma, armulauale võtma; oort — kohe; moole — mulle; nee — need; ede — ette; meni — mõni; kurunurkas — siin: pimedas nurgas.
258. märdi õpetajad — luteriusu õpetajad.
261. protoierei — vanem vaimulik õigeusu kirikus.
264. marjaasi — marjast (kaardimäng).
268. maenitses — manitses.
269. puhas — puha, kõik; võttand — võtnud; midad — midagi.
270. sitikas — s. t. must pull.
274. kooreputkuga — koorekirnuga; mandi — koore; puhas — puha, kõik.
277. sii — siin; olle — oli; kirjaja — kerjaja; soole — sulle.
281. änäp — enam.
282. eeli — eel.
284. batjuskat — isakest.
287. papsis — kirikumõisas; leiskane — kahekümnenaelane.
290. harinu — harjunud; sõnniga — oinaga; karas — kargas; nigu — niikui; matusõ — kalmistu; pilnu' — pildunud; paenu' — pagenud.
291. unõht — unustas; immis — emis; tul'l — tuli; kross — pool kopikat; kutsõ — kutsus; ussõ — ukse; meieessä — kristlik usutunnistus, nn. meieisa palve; heitü är' — ehmatas ära; pässi — pääses.
296. tiinrid — teenreid; essüvä — eksisid; enäp — enam;

kaia — vaadata; kai iks — vaatas ikka; viimäs — viimaks; kuun — koos; mõsupink — pesupink.

300. vöörmünder — Kirchenvormund (saksa k.), s. t. kiriku eestseisja; üles nõstõtus — üles tõstetud.
301. kearipäragi — kääripäragi; poai'r — paar.
302. laulumees — eeslaulja abikirikus.
303. hõrilasõkja — orelisõtkuja; kutse — kutsus; tiise — teadis; määnegi — mingi; aol — ajal; luuhtõ — luusse; tuuga — tollega; ummõt — ometi.
312. kat — ka.
314. taetaga — taadiga; telge — telgede, kangaspuude (sarnasus kiriku tooliga).
315. mee — mis; elo — elu, ka elumaja; missega — millega; täida — täis; mool — mul.
318. jähid — jäid; eesele — enesele.
319. löelas — lõtv, siin: suu ammuli; vada — vaata; säere toolis — s. t. Sääre küla kirikuliste tool; viiravahed — reavahed.
321. egält puult — igalt poolt.
324. poluvertsik — luteriusku venelane.
325. muda — s. t. põllu väetamiseks kasutatav meremuda.
327. kolmetuhviline — kolmeastmeline.
328. eige — õige; senne — selle.
337. kodapoolitsite — s. t. üüriliste; pidi — pidas; innembä — ennem.
342. kiksi — täisid (laste keeles); kon'ni — täisid (laste keeles); taale — talle.
345. pal'last — paljalt, ainult; teegid — teiegi.
352. liturgia — jumalateenistus palve ja lauluga, ilma jutluseta.
353. pravoslaavnõid — õigeusulised.
358. sinised särgid — s. t. sinikivist ja kusest valmistatud värviga hautamise teel nn. potisiniseks värvitud.
359. kesked — keset.
360. sõsuse — seesuguse; taane — täna.
361. also — niisiis (saksa k.).
363. surnuaidas — surnuaias.
367. reestle-ärra — preestri-härra.
370. laulumees — eeslaulja abikirikus; kardohvel — kartul; paestedes — küpsetades.
372. muud — mood; rüüki — röökida; helü — hääl; jälle — jäle; es olõ — ei olnud; naanu — hakanud; ikkõ — ikke, nutta; kiäki — keegi; kuigi — kuidagi.
387. härra juurde isandat paluma — s. t. pastorit kui mõisnikku kutsus rahvas härraks, kirikuõpetajat aga isandaks.
388. panga — pange.
389. suitsuaeg — ahjukütmiseaeg; tuhvlid — kartuleid.
392. kat — ka; rugileikust — rukkilõikust.
401. hildäs — hiljaks; teke — tehke; meele — meile.

403. popp — papp; kill — küll; umbest — täpselt; teeb — teab; läks kodu — mine koju!
406. mõista no taad liha himostaki — ei mõista seda liha himustadagi; ruuga serpsi — leent helpisin.
410. laidmilt — purdelt.
414. essude — eksite.
415. matn surma — matnud surnut; jõun — jõudnud; vetn — võtnud; piiuga — peoga; äi kiputa — ei liiguta, kergita.
420. valestas — valetas; estest — esiteks; paerga — praegu.
425. tükkis — hoopis.
426. janki — Ameerikas elanud meremees; pisiste — pisikeste.
428. läsänaase — lesknaise; umah — omas; elli — elas; naati — hakati; an'd — andis; karist — keelas; inäp — enam; jalki — jällegi; miravoi kotohe — rahukohtusse (tsaariajal); hinne — enda; iih — ees; kut's — kutsus; küsse — küsis; salksi — salgasid; võlsõ — valetasid; pästä — päästan.
433. toovota — tõotada; naanu — hakanud; nuumma — noomima; juut — jood.
439. rend — laud; tükkis — hoopis.
442. loetamas — laste lugemisoskust kontrollimas.
449. vene ajal — tsaariajal; pulknuga — puupeaga lauanuga; kiin — raiumisnuga.
457. pialugemisi — viis peatükki luteri katekismuses.
458. pääkuuli — leeri; küsse — küsis; kurst — linapeo.
462. seitsmest — seitsmeks.
463. poluvärnik — luteriusku venelane.
467. sulil — sulgede vahetamisel.
468. tää — ei tea.
473. hindäst — endast, omast käest; heedä — heida; hingemaad — maa, mida jagati perekonnale inimeste («hingede») arvu järgi; salve — salvida (püha õliga võida); nigu — nii kui; küsse — küsis; imeht — imestas; määnestki — mingisugust.
474. ahvendist — adventist.
476. lugu — jumalateenistust; nuhal — najal; tiitsest — kiiresti.
479. õdagiti — õhtuti; kogose — kogunes; puulpäiv — laupäev; valla — valada; suikma — tukkuma; helüga — häälega; nakseva — hakkasid; ai — ajas.
480. konsikule — ehale; ei jäe vaid — ei jää vait.
482. rahava — rahva; viirsid — veeresid; suare — saare; kõvast — kõvaks; suata — saate; alvass ingess — halvast hingest; agu — aga kui; põuess — põuest; sõitki — sõitiski.

TEKSTIDE ÜLESKIRJUTAJATE NIMESTIK

Aavekukk, I. — 27.
Ahurand, A. — 335, 469.
Aija, M. — 23, 93, 120, 347, 371.
Aitsam, M. — 385, 392.
Allas, C. — 8, 50, 315.
Anso, L. — 36.
Ariste, P. — 38, 94, 174, 247, 277, 360, 361, 394, 396, 430.
Barson, J. — 10.
Berg, P. → Ariste, P.
Borner, A. — 69.
Dania, J. — 370.
Eenveer, V. — 66, 92, 132, 150, 191.
Ehrenberg, M. — 58, 100.
Einer, J. ja Einer, P. — 293.
Eisen, M. J. — 6, 121, 137, 143, 171, 217, 218, 221, 234, 235, 237, 241, 242, 243, 244, 246, 249, 256, 258, 261, 265, 284, 294, 313, 329, 343, 349, 352, 354, 356, 382, 397, 398, 404, 409, 410, 416, 456.
Ekemann, J. — 11, 364, 440.
Ennist, E. — 18, 48, 49, 76, 102, 108, 114, 123, 152, 156, 165, 194, 195, 196, 230, 236, 264, 273, 274, 275, 276, 342, 346, 374, 412, 474.
Erm, V. — 260, 283.
Esna, M. — 155.
Freimann, J. — 421.
Grepp, O. — 415.
Gutves, J. — 358.
Hallik, A. — 78.
Heinakroon, M. — 228.
Herm, A. H. — 87.
Hintzenberg, O. — 62.
Holts, J. — 28, 163, 390.
Hünerson, J. — 84, 251.
Jagomann, J. — 158.
Jakobson, J. — 15.
Illisson, J. — 401.
Johannes, J. — 182, 189, 299.
Johanson, J. — 180, 297, 408, 413.
Joonuks, H. — 81, 229.
Jõgeva, O. — 291.

Jõgi, O. — 240, 476.
Jürjev, G. J. — 87, 245, 331, 420.
Kagovere, A. — 339.
Kala, J. J. — 187, 193, 233, 391.
Kalju, P. — 287.
Kalju, S. — 101.
Kallas, E. — 90, 439.
Kallus, G. — 438.
Kampmann, M. — 292, 304.
Karrik, J. — 212.
Karro, H. — 25, 48, 59, 72, 109, 110, 111, 135, 183, 201, 222, 257, 278, 280, 285, 334, 429, 431, 435, 446, 450, 454, 472.
Kilk, J. — 1.
Kirss, E. — 290, 372, 433.
Kitzberg, E. — 367.
Kivi, A. C. — 115, 338, 369.
Klemmer, G. — 122, 175.
Kriitmäe, E. — 205, 336, 353.
Kronström, A. — 127, 445, 448.
Kuldsaar, A. — 96, 308, 319, 425, 426.
Kuldsep, G. — 20.
Kuusik, K. — 157.
Kõrv, A. V. — 166.
Köögardal, L. — 44, 192.
Laarmann, J. — 427.
Laes, J. — 133, 269, 434.
Leegen, O. — 41, 63, 186, 263, 306, 460.
Leetberg, K. — 31.
Lepp, K. — 144.
Lepson, D. — 19, 202, 300, 303, 337, 473, 479.
Lilienbach, J. — 2, 5, 140, 200, 203, 207, 211, 266, 320, 457.
Lind, S. — 46.
Linna, T. — 216.
Luu, M. — 381, 387, 407.
Lurich, V. ja Lurich, G. — 271.
Läti, A. — 64, 197, 330.
Lätt, S. — 161, 377, 482.
Martin, H. — 383.
Mauer, A. — 61.
Mei, M. — 162.
Meiusi, M. — 124.
Melzov, J. — 160, 239.
Meomuttel, J. — 477.
Mesikäpp, H. — 148, 226, 333.
Mets, E. — 7, 322, 340.
Mihkla, K. — 418.
Morritson, Ch. — 79, 314, 327.
Mägi, L. — 142.
Müllerson, L. — 134, 168, 270, 366.

Müür, J. — 417.
Neevits, K. — 173, 178.
Neublau, J. — 12, 26, 85, 106, 209, 213, 288, 384, 399, 444.
Neumann, M. — 453.
Nigul, H. — 214, 224, 321, 351.
Niinas, J. — 9, 55.
Nurme, J. — 467, 478.
Orgussaar, J. — 130.
Ostrat, H. — 272.
Pallas, M. — 311, 325.
Paurmann, P. — 151.
Peedo, J. — 73.
Peterson, J. — 71, 125.
Pihlakas, J. — 88, 355, 464, 465.
Ploompuu, A. — 14.
Ploompuu, J. — 365, 424, 463.
Poom, E. — 4, 13, 42, 89, 113, 139, 141, 145, 268, 307, 312, 317, 380, 480.
Prants, H. — 170, 172.
Priks, L. — 118, 238.
Prooses, J. — 206.
Pruhl, D. — 21, 33, 70, 75, 116, 232, 302, 373, 443, 455.
Purge, J. — 225.
Purk, L. — 402.
Põldmäe, K. — 95, 362.
Põldmäe, R. — 54, 56, 57.
Pöijal, J. — 378, 468.
Raadla, A. — 286.
Rattas, J. — 176, 309, 328.
Reepärg, J. A. — 220, 357, 388, 470.
Reinart, E. — 60, 149, 248, 345, 363.
Reintop, H. — 16.
Reisma, M. — 296.
Reitvelt, J. — 67, 68, 98, 215, 219.
Rekkaro, M. — 40, 188, 298.
Rootslane, J. — 65, 411, 479.
Rumberg, G. — 22.
Russmann, M. — 119.
Rõõmussaar, K. A. — 393.
Saalverk, J. — 32, 35, 45, 99, 103, 126, 153, 282, 301, 323, 422, 466.
Sander, G. — 82.
Sandra, J. — 30, 52, 53, 74, 82, 104, 406, 428, 461.
Sarv, M. — 210, 254, 281.
Schmidt, J. — 179.
Schönberg, J. — 447.
Siipan, K. — 462.
Siipsen, M. — 423.
Sikk, J. — 250.
Sild, O. — 231.
Sinimets, S. — 204.

Sinka, K. A. — 86, 190.
Sirdnak, J. — 3, 29, 37, 91, 112, 324, 348, 400.
Suurmann, J. — 17.
Söggel, J. P. — 80, 138, 140, 146, 199, 341, 414.
Sõrmus, E. — 379.
Takk, L. — 105, 305.
Tammsoo, E. — 198, 208, 262, 267, 368, 432, 441, 449, 471.
Tampere, H. — 131, 181.
Taras, K. — 159.
Tarkin, H. — 310, 403.
Tarum, M. — 107, 154, 451, 481.
Tensing, A. — 316.
Thomson, J. — 128.
Tilk, J. — 34.
Toomessalu, A. — 43, 169, 253, 255, 318.
Treu, Ed. — 405, 452.
Tõnisson, M. — 51.
Vaabel, H. — 375, 376.
Vaine, J. — 24.
Valdmann, E. — 117, 289.
Vallaste, L. — 184.
Valtin, A. — 97.
Valts, Fr. — 177.
Veltmann, J. A. — 129, 326.
Viedemann, T. → Võimula, T.
Viidalepp, R. — 47, 77, 167, 227, 259, 332, 350, 436, 437, 475.
Viidebaum, R. → Viidalepp, R.
Villenthal, L. — 395.
Vinkel, A. — 252.
Võimula, T. — 147, 223, 295, 359, 386, 389, 442.

NALJANDEIS ESINEVAD ISIKUD JA KOHAD

Alatskivi m. (Kodavere khk.) — 167.
Anseküla khk. (Saaremaal) — 335.
Are v. (Pärnu-Jaagupi khk.) — 23.
Arendt (Lõhekivi köster Pilistveres) — 332, 426.
Aruküla v. (Jüri khk.) — 422.
Behse, B. (Helme pastor 1857—1897) — 383, 416.
Brasche, Chr. (Juuru pastor 1903—1939(?)) — 205.
Bruhns, E. J. H. (Nissi pastor 1871—1916) — 336.
Christoph, H. Th. W. (Jõhvi pastor 1869—1907) — 204, 233.
Dieckhoff (Illuka mõisnik) — 107, 154.
Ditmar, v. (Kõima m. rendihärra) — 27.
Esna m. (Peetri khk.) — 122.
Fridrich (Illuka m. kutsar) — 154.
Girgensohn, H. (Rapla pastor 1901—1907) — 226.
Greinert, F. A. (Anseküla pastor 1887—1919) — 335.
Haanja v. (Rõuge khk.) — 456, 460.
Hageri khk. (end. Harjumaal) — 42, 333.
Haljala khk. (end. Virumaal) — 200, 457.
Halli (talu Karja khk.) — 143.
Hantsjala — 43.
Haller, G. (Märjamaa pastor 1896—1910) — 386.
Halliste khk. (end. Pärnumaal) — 279, 281, 341.
Hasselblatt, C. E. (Kambja pastor 1846—1889) — 234.
Hausma k. (Pühalepa khk.) — 378.
Helme m. ja khk. (end. Viljandimaal) — 383, 401, 416.
Helstein, Hindrik (Sänna m. teomees) — 52.
Heltermaa kõrts (Pühalepa khk.) — 273, 276.
Hesse, K. J. (Jõhvi pastor 1907—1918) — 79.
Hiiesaare k. (Pühalepa khk.) — 378.
Hiire Juhan (Putkaste m. teomees) — 49.
Hiiumaa — 77, 192, 309, 394.
«Hull krahv», vt. Manteuffel (Puurmanni).
Hunnius, F. H. (Viru-Nigula pastor 1863—1903) — 220, 229, 357.
Höppener, J. J. (Jüri pastor 1771—1794) — 362.
Hütü Piitre (kubjas) — 82.
Ignatius, G. F. (Käina pastor 1817—1864) — 194, 195, 196, 230, 412.
Iisaku khk. (end. Virumaal) — 229, 324.
Iiuväin, Mihkel (talupoeg Karja khk.) — 476.

Inju m. (Viru-Jaagupi khk.) — 73.
Jaagu Mihkel (Hiiumaal) — 77.
Jaagup (Rannamõisa kutsar Martna khk.) — 102, 108.
Jahn, J., mag. (Pühalepa pastor 1777—1805) — 377.
Juminda kabel (Kuusalu khk.) — 370.
Juuru khk. (end. Harjumaal) — 323.
Jõgeva v. ja al. (Laiuse khk.) — 475.
Jõgisoo m. (Jüri khk.) — 99.
Jõhvi khk. (end. Virumaal) — 79.
Jõiste k. (Karja khk.) — 476.
Jõrmuli Jaan (Vastseliina m. teomees) — 53.
Juhkama Justel (Jämaja talupoeg) — 425.
Jõnn (laevakapten Kihnus) — 77.
Jõudsa Jüri (Kodaveres) — 482.
Jämaja kõrts (Jämaja khk.) — 286.
Jüri khk. (end. Harjumaal) — 301, 464, 465.
Kaarli v. (Halliste khk.) — 341.
Kahtla k. (Pöide khk.) — 255.
Kaigutsi k. (Käina khk.) — 156, 299.
Kallas, R. G. (Rõuge pastor 1887—1901) — 456.
Kambja khk. (end. Tartumaal) — 231, 234.
Karja m. (Karja khk.) — 145.
Karksi khk. (end. Pärnumaal) — 254.
Kassari m. (Pühalepa khk.) — 57.
Kastolatsi kirik (Otepää khk.) — 413.
Kastre m. (Võnnu khk.) — 1.
Kautjala m. (Jüri khk.) — 95.
Kentmann, W. F. (Kuusalu pastor 1863—1899) — 445, 448.
Kentu, vt. Kentmann.
Kerema k. (Pühalepa khk.) — 377, 378.
Kergu abikirik (Pärnu-Jaagupi khk.) — 368.
Kernu m. (Hageri khk.) — 42.
Kidaste k. (Reigi khk.) — 342.
Kihnu saar (end. Pärnumaal) — 77.
Kirbla khk. (end. Läänemaal) — 395.
Klaukseni (talu Kuusalus) — 445.
Kodasuu m. (Kuusalu khk.) — 101.
Kohatu k. (Märjamaa khk.) — 386.
Kohtla k. (Jõhvi khk.) — 340.
Koik, G. (Helme pastor 1900—1914) — 401.
Kolovere m. (Kullamaa khk.) — 132.
Koonga m. (Mihkli khk.) — 66.
Kooraste m. (Urvaste khk.) — 168.
Kose khk. (end. Harjumaal) — 205.
Kose-Uuemõisa (Kose khk.) — 47.
Kuidu Aadu (Saaremaal, Võhma k.) — 77.
Kuivaste kõrts (Muhu khk.) — 176.
Kuressaare l. — 44, 329.
Kurna v. (Jüri khk.) — 422.
Kurtna m. (Jõhvi khk.) — 79.
Kõima m. (Mihkli khk.) — 27, 46.

Kõpu (Reigi khk.) — 18.
Kõrgessaare m. (Reigi khk.) — 81.
Käina m. ja khk. (Hiiumaal) — 156, 299, 326, 412.
Laiuse khk. (end. Tartumaal) — 159.
Laugu v. (Karja khk.) — 476.
Lehtse (Kurtna m. kubjas) — 79.
Leisi kirik (Karja khk.) — 415.
Lobodka k. (Setumaal) — 284.
Loksa kabel (Kuusalu khk.) — 302.
Loona v. (Kaarma khk.) — 44.
Luig (Vändra köster) — 418.
Luiga, M. (Torma pastor 1896—1902) — 235.
Luther, R. J. D. (Jüri pastor 1847—1884) — 464, 465.
Luunja m. (Tartu-Maarja khk.) — 6.
Lõhekivi (Pilistveres?) — 332, 436.
Lõks (ehitusmeister Hallistes) — 281.
Lõõtsa Jüri (orelisõtkuja Räpinas) — 303.
Lääne-Nigula khk. (end. Läänemaal) — 382.
Löven, v. (Kose-Uuemõisa mõisnik) — 47.
Lüganuse khk. (end. Virumaal) — 340.
Manteuffel (Puurmanni krahv) — 38.
Martna khk. (end. Läänemaal) — 474.
Marpurg, G. G. (Rõuge pastor 1811—1835) — 358.
Masing, F. M. (Jämaja pastor 1851—1887) — 286.
Masing, F. G. H. W. (Räpina pastor 1850—1897) — 337.
Matsi Jüri (Sääre k. talupoiss Jämajas) — 319.
Michelson, C. F. (Lääne-Nigula pastor 1872—1917) — 382.
Mickwitz sen. E. v. (Pilistvere pastor 1835—1877) — 227, 289.
Mickwitz jun. E. (Pilistvere pastor 1877—1910) — 227, 289.
Miku Kaarli (talumees Hiiumaal, Kaigutsi k.) — 156.
Misso-Pööni k. (Vastseliina khk.) — 82.
Murissaare Kaarel (Vändra talupoeg) — 208.
Mustjala khk. (Saaremaal) — 43, 310.
Muuga m. (Simuna khk.) — 116.
Mõnnuste kirik (Kärla khk.) — 403.
Mädandi Lugus (Sääre k. talupoiss Jämajas) — 319.
Männamaa k. (Käina khk.) — 412.
Märjamaa m. ja khk. (end. Läänemaal) — 54, 317, 386.
Naatsus, vt. Ignatsius.
Nabala m. (Jüri khk.) — 99.
Neumann, Märt (Vastseliina m. kubjas) — 53.
Nissi khk. (end. Harjumaal) — 336.
Nolcken (Luunja parun) — 6.
Nolcken (Torgu m. rendihärra) — 60.
Nolk, vt. Nolcken (Torgu).
Noti Jüri (Jämaja talupoeg) — 286.
Nõmba k. (Pühalepa khk.) — 377.
Nõva m. (Risti khk.) — 28.
Nässi Kusta (Kodavere talupoeg) — 482.
Otepää v. (Otepää khk.) — 413.

Paakspuu k. (Reigi khk.) — 342.
Palamuse khk. (end. Tartumaal) — 235, 356, 361.
Pamma k. (Karja khk.) — 145.
Parmu Paap (teomees Räpinas) — 19.
Paucker, G. M. (Rakvere pastor 1855—1890) — 203, 207.
Peedrigo (Jämaja talupoeg) — 426.
Peeter (Roela m. tallipoiss) — 100.
Peipsi järv — 410.
Peterburi — 8, 81.
Pihla kirik (Reigi khk.) — 397.
Pilar v. Pilchau (Valgu mõisnik) — 151.
Pilistvere khk. (end. Viljandimaal) — 227, 289.
Pillart, vt. Pilar v. Pilchau.
Ponna Jakob (Räpina talupoeg) — 479.
Pootsi m. (Tõstamaa khk.) — 129.
Purila kõrts (Juuru khk.) — 149.
Purk, vt. Schnakenburg.
Putkaste m. (Käina khk.) — 18, 48, 49, 180.
Puurmanni m. (Kursi khk.) — 38.
Põlva khk. (end. Võrumaal) — 290.
Pädaste m. (Muhu khk.) — 176.
Päärdu m. (Vigala khk.) — 146.
Pääru (Kodasoo m. kutsar) — 101.
Pühalepa khk. (Hiiumaal) — 236, 237, 328, 360, 442.
Püssi m. (Lüganuse khk.) — 16.
Rakvere l. — 203, 207.
Rall, C. F. J. (Paide pastor 1886—1924) — 339.
Rannamõisa (Kodavere khk.) — 482.
Rannamõisa (Martna khk.) — 92.
Rapla khk. (end. Harjumaal) — 226, 422.
Rasina m. (Võnnu khk.) — 408.
Raudalu maantee — 422.
Rehbinder (Kodasuu mõisnik) — 153.
Reigi khk. (Hiiumaal) — 342.
Reitmann (talumees Illuka v.) — 154.
Reits, vt. Reutz.
Reutz, E. v., major (Sänna mõisnik 1855—1866) — 52.
Riia l. — 447.
Roela m. (Palamuse khk.) — 58, 100.
Roobaka m. (Karja khk.) — 143.
Rõuge m. ja khk. (end. Võrumaal) — 41, 52, 306, 358, 460.
Räpina khk. (end. Võrumaal) — 202, 203, 337, 410.
Rätsepa Jakup (Kodavere talupoeg) — 482.
Sameli Jüri (Kuusalu talupoeg) — 448.
Saaremaa — 77, 328, 329.
Sarap, Jüri (Simmuli t. peremees, Tauga m. kubjas) — 84.
Sausti m (Jüri khk.) — 45.
Schnakenburg (Inju m. opman) — 73.
Schneider, E. M. (Halliste pastor 1858—1889) — 341.
Schwartz, J. G. sen. (Põlva pastor 1820—1868) — 372, 433.
Schwartz, J. G. jun. (Põlva pastor 1868—1903) — 372.

Seiti (sepp mitmes mõisas Järvamaal) — 122.
Sengbusch, A. v. (Pühalepa pastor 1822—1877) — 197, 236, 237, 273, 274, 275, 276, 277, 346, 360, 374, 442.
Setumaa — 284.
Sielmann, B. (Palamuse pastor 1877—1909) — 231, 235, 356, 361.
Simmu Kristohver (Sääre k. talupoiss Jämajas) — 319.
Sipa v. (Märjamaa khk.) — 386.
Sirents, vt. Vasknarva.
Sokolovski, E. J. G. (Vändra pastor 1860—1891) — 418.
Soodla kõrts (Harju-Jaani khk.) — 85.
Stackelberg, Otto v. (Putkaste mõisnik) — 18, 48, 49, 180.
Striedter, Thomas F. (Haljala pastor 1838—1880) — 200, 457.
Suur Jüri (Valtu m. teomees) — 149.
«Suur Tiina» (Kernu m. teotüdruk) — 42.
Suuremõisa m. (Martna khk.) — 237.
Suuremõisa m. (Pühalepa khk.) — 299.
Sõrve poolsaar (Saaremaal) — 60, 319.
Sänna m. (Rõuge khk.) — 52, 186.
Sääre k. (Jämaja khk.) — 319.
Talke (valitseja Päärdu m.) — 146.
Tallinn — 23, 309, 441, 455.
Tallinnamaa — 167.
Tammiku Nõmme kõrts (Kose khk.) — 148.
Tartu l. — 38, 170.
Tartumaa — 187.
Tarvastu v. ja khk. (end. Viljandimaal) — 161, 321, 391.
Tauga karjamõis (Karksi khk.) — 84.
Thomson, K. A. (Hageri pastor 1892—1936) — 333.
Tiesenhausen, v. (Sausti krahv) — 45.
Tidriku Oodo (Sääre k. talupoiss Jämajas) — 319.
Tiinuse m. (Anseküla khk.) — 60.
Tikka (ka Tikkov), vt. Dieckhoff.
Toila k. (Jõhvi khk.) — 481.
Toomas, vt. Striedter, Th. F.
Toompea (Tallinnas) — 441.
Torgu m. (Jämaja khk.) — 60.
Torma khk. (end. Tartumaal) — 221, 235.
Tosso Laar (Kodavere talupoeg) — 482.
Tossometsa (talu Kodavere khk.) — 482.
Tubala k. (Pühalepa khk.) — 377.
Tuhala v. (Kose khk.) — 148.
Tumala m. (Pöide khk.) — 191.
Tungi Toomas (Saaremaa talupoeg) — 192.
Tuntsermann (Hantsjala mõisnik) — 43, 44.
Tänava Juhan (Sääre k. talupoiss Jämajas) — 319.
Ungern-Sternberg (Kernu mõisnik) — 42.
Unt-Villem (Märjamaa m. teomees) — 54.
Ussimägi (Laiuse khk.) — 159.
Vaikna m. (Kullamaa khk.) — 132.

Valgu m. (Märjamaa khk.) — 151.
Valtu m. (Rapla khk.) — 149.
Vanamäe Siimu (Saaremaa talupoeg) — 192.
Warres, A. E. (Võnnu pastor 1893—1913) — 408.
Vasknarva k. (Vaivara khk.) — 107.
Vastseliina m. (Vastseliina khk.) — 53.
Venemaa — 158.
Vigala v. (Vigala khk.) — 31, 380.
Viimsi m. (Jõelähtme khk.) — 88.
Villemson — 437.
Virtsu v. (Hanila khk.) — 176.
Viru-Nigula khk. (end. Virumaal) — 220.
Võhma k. (Mustjala või Jaani khk.) — 43, 77.
Võnnu khk. (end. Tartumaal) — 408.
Võrkla k. (Viru-Nigula khk.) — 220, 357.
Võrumaa — 186.
Võõpsu al. (Räpina khk.) — 410.
Vähäma Mihkel (Käina kirikumõisa teomees) — 195.
Vändra khk. (end. Pärnumaal) — 208, 262, 471.
Värat (Riia ap. õigeusu kiriku preester) — 447.

* * *

Petja-Hanss (Petjä-Ants, Kaval-Hanss, Kelm-Hanss, Huulispea-Ants, Sauna-Ants) — 160, 170, 172, 175, 232, 293, 294.

SISUKORD

Sissejuhatuseks 5

I. MÕIS

Mõisnik
Pärisorjus ja selle kaotamine (nr-d 1—5) . . . 19
Mõisniku uhkus ja auahnus (nr-d 6—28) 21
Mõisniku ahnus ja ihnsus (nr-d 29—37) 32
Mõisniku kurjus. Ihunuhtlus mõisas (nr-d 38—54) 37
Mõisniku rumalus (nr-d 55—59) 45
Vaene mõisnik (nr-d 60—63) 47

Mõisasundijad
(nr-d 64—89) 51

Mõisateenrid
Mõisateenrid. Toitlus mõisas (nr-d 90—126) . . 69
Rehepapp (nr-d 127—134) 88

Moonakas, teomees, talupoeg
Moonakas (nr-d 135—140) 95
Teomees (nr-d 141—151) 99
Talupoeg (nr-d 152—180) 107
Saarlased ja hiidlased mõisatööl (nr-d 181—193) . 126

II. KIRIK JA USK

Kirikhärra ja papi iseloom ja kombed
Kurjus (nr-d 194—197) 137
Ahnus (nr-d 198—229) 139
Ihnsus (nr-d 230—235) 156
Aplus (nr-d 236—240) 161
Joomine (nr-d 241—261) 164
Kaardimängimine (nr-d 262—265) 174
Liiderlikkus (nr-d 266 —268) 177
Varastamine (nr-d 269—272) 180
Veidrused (nr-d 272—277) 183

Pastori pilkamine ja tüssamine
(nr-d 278—299) 187

Vöörmünder, köster, kellamees ja teised kirikuteenrid
(nr-d 300—307) 205

Kirik ja jumalateenistus. Kiriklikud ametitalitused.
Kirik ja kirikuskäimine (nr-d 308—327) . . . 211
Jumalateenistus. Jutlus (nr-d 328—376) 218
Armulaud (nr-d 377—385) 239
Ristimine (nr-d 286—393) 243
Laulatus (nr-d 394—401) 247
Piht (nr-d 402—408) 251
Õnnistamine (nr-d 409—411) 255
Matmine (nr-d 411—417) 257

Usk ja usuõpetus
Igavene elu, taevas ja põrgu (nr-d 418—429) . . 263
Piibli-õpetus (nr-d 429—432) 268
Tõotused (nr-d 433—435) 270
Jumalakuju (nr-d 436—438) 272
Palved (nr-d 439—441) 274
Laste loetamine ja koolikatsumine (nr-d 442—450) 276
Leer (nr-d 451—472) 280
Usuvahetamine (nr. 473) 289

Palvevennad ja lahkusulised
(nr-d 474—482) 293

Sõnaseletusi 300
Tekstide üleskirjutajate nimestik 307
Naljandeis esinevad isikud ja kohad 311

ЭСТОНСКИЕ НАРОДНЫЕ ШУТКИ
О МЫЗЕ И ЦЕРКВИ
Составила Лятт Сельма Хансовна
На эстонском языке
Оформление В. Тыниссона
Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе. 10

Toimetaja E. Priidel
Kunstiline toimetaja H. Vitsur
Tehniline toimetaja H. Veber
Korrektorid: E. Kask ja O. Sepp

Ladumisele antud 27. XII 1956. Trükkimisele antud 2. VIII 1957. Paber 54:84, 1/16. Trükipoognaid 20. Formaadile 60:92 kohaldatud trükipoognaid 16,4. Arvutuspoognaid 13,66. Trükiarv 28 000. MB-05182. Tellimise nr. 3968. Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2

Hind rbl. 7.—

7—3

Rbl. 7.—

A
21773

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00962889 4